This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

IBRARY
QR A

La12.12

INSIGNIA ACADEMIAE HARVARDIANAE CANTAB NOV: ANGLIAE
VE RI
TAS
The Gift of
Mary Bryant Brandegee
in Memory of
William Fletcher Weld
HARVARD COLLEGE LIBRARY

P. CORNELII SEVERI
ÆTNA,
& quæ ſuperſunt
FRAGMENTA,
CUM NOTIS
ET INTERPRETATIONE
JOS. SCALIGERI, FRID. LINDENBRUCHII & THEOD. GORALLI.

ACCESSIT
PETRI BEMBI ÆTNA.

AMSTELÆDAMI

Apud HENRICUM SCHELTE.

M DCC III.

La 12.12
1857
Harvard College Library
BOUND JUL 19 1913

LECTORI
S. P. D.
THEODORUS GORALLUS.

NOn eſt, LECTOR, cur multis agam de conſilio meo & ratione, quâ *P. Cornelium Severum* illuſtrare conatus ſum. Rem totam ſat copioſè expoſui, in Præfatione, quam *C. Pedoni Albinovano* præfixi. Monebo dumtaxat me iiſdem hîc præſidiis uſum, nec cujuſquam ferè notas hîc conſpici, præter Scaligeranas & meas. Virum ſummum qui in hoc Poëma plura ſcripſit, quàm in ullum aliud quod in *Catalectis* legatur, ſæpe ſequutus ſum; ſæpiùs malè, ut mihi quidem videbatur, præeuntem deſerui. Præ feſtinatione, quam ipſe ad calcem notarum in *Ætnam* nimiam fuiſſe nos docet, ſingula, ut par erat, expendere non potuit; eáque præterea fuit ſtudiorum ejus ratio, ut Phyſicam fermè neglexerit, quo neglectu factum eſt ut multa hîc adſequutus non ſit; quæ alioqui, quâ erat Linguæ Latinæ, ceterarúmque Litterarum peritiâ, facilè intellexiſſet. Nos igitur tempore longiore in hæc inſumto, & accuratioris Phyſicæ ſubſidiis adjuti, multa deprehendimus in Scaligeranis notis, quæ minimè placere poterant. Itaque ea confutavimus, in noſtris; ſed ita ut ceteris doctiſſimo viro ſua laus illibata, apud nos, maneret. Ex collatione Veterum Editionum eam lectionem ſelegimus, quæ conſentire cum ſtylo ac ſententia *Severi*, & optimum ſenſum complecti videbatur. Ubi verò nulla lectio, quam quidem viderimus,

mus, ſenſum commodum pariebat, quod non rarò contigit, ſequuti ſumus correctiones *Scaligeri* ad antiquiſſimas lectiones quàm proximè accedentes; aut eas, ubi viſum, interpolavimus; vel alias, quæ minùs à priſcis Editionibus recedebant, ſubſtituimus; quarum omnium mutationum rationem in notis reddimus. At ubique quàm minimam potuimus licentiam nobis adrogavimus, nec quidquam niſi fermè neceſſariâ ratiocinatione in contextum admiſimus. Videbis, LECTOR, *Severum* noſtrâ curâ ita eſſe expolitum atque exornatum, ut jam legi, cum nonnulla voluptate, poſſit; qui intelligi antea nullo modo poterat; quamvis ceteroqui non dubitemus ab aliis, qui antiquos nanciſcentur Codices, feliciorem medicinam nonnullis vulneribus fieri poſſe; quod ut à doctis viris fiat optamus, plaudere meliora adferentibus parati. Ad calcem addidimus Fragmentum de morte *Ciceronis*, aliáque nonnulla ex Veteribus Grammaticis collecta; quibus adjici poterunt quæcumque alibi fortè occurrent; nam nobis quidem nota plura non erant. Subjunximus elegantiſſimum libellum *Pet. Bembi* de Ætna, emendatiorem, quàm legitur in editione operum ejus Argentoratenſi anni MDCLII. ubi multis Typographicis vitiis commaculatus eſt. Ex eo loca nonnulla *Severi* meliùs intelligi cùm poſſent, maluimus integrum politiſſimum Opuſculum hîc legi, quàm particulas dumtaxat in notis noſtris proferendas. Utinam vir elegantiſſimi ingenii Phyſices æquè peritus fuiſſet, ac purioris ſermonis! Sine dubio pleniorem mirandi montis deſcriptionem haberemus. Vale, LECTOR, & planiorem tibi viam non tantùm ad Ætnæ

næ verticem, ſed & ad humaniorum litterarum cognitionem facere tibi conantibus faveto.

E Muſeo noſtro, Calendis Octobris anni M DCC II.

JUDICIA ac TESTIMONIA

Veterum & Recentiorum Scriptorum

DE SEVERO.

Ovidius Epiſt. ex Ponto Lib. IV. Ep. 2. quæ eſt ad *Severum.*

Quod legis, ô Vates magnorum maxime Regum,
Venit ab intonſis uſque, Severe, *Getis.*

Ibidem.

At tu cui bibitur felicius Aonius fons,
Utiliter ſtudium, quod tibi cedit, ama.
Sacráque Muſarum meritò cole, &c.

Ejuſdem Libri Ep. ultimâ:

Quique dedit Latio carmen regale Severus.

Seneca patris teſtimonia prolata ſunt ad fragmenta, ſic verò filius in Epiſt. LXXIX.

Donec Ætnam deſcribas in tuo carmine & hunc ſollemnem omnibus Poëtis locum attingas, quem quo minùs Ovidius tractaret, nihil obſtitit quod jam Virgilius impleverat; ne Severum *quidem* Cornelium *uterque deterruit.*

Quintilianus Inſt. Orat. Lib. X. c. 1.

Cornelius *autem* Severus, *etiamſi verſificator, quàm Poëta, melior, ſi tamen, ut eſt dictum, ad exemplar libri primi bellum Siculum perſcripſiſſet, vindicaret*

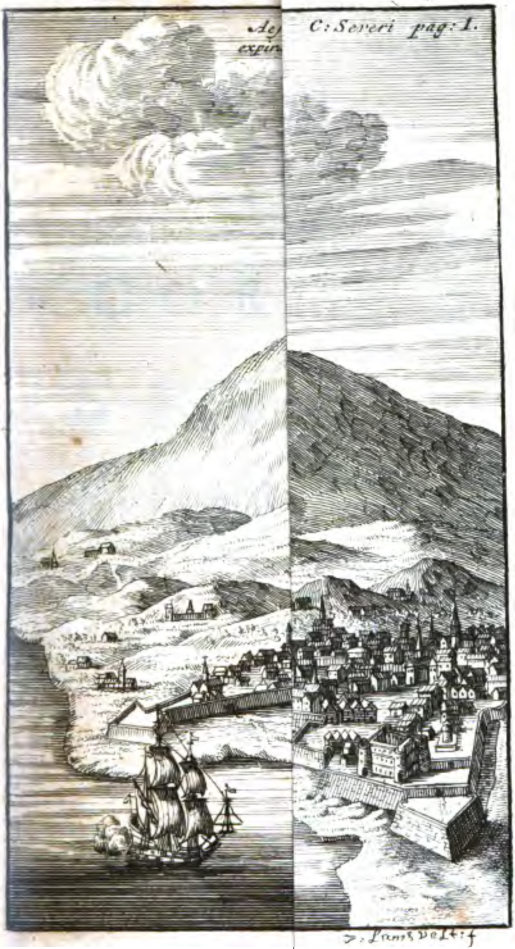
ſibi

ſibi jure ſecundum locum. Sed eum conſummari mors immatura non paſſa eſt; puerilia tamen ejus opera & maximam indolem oſtendunt, & mirabilem præcipuè in ætate illa recti generis voluntatem.

Lil. Greg. Giraldus Dial. IV. Hiſt. Poët. Cornelius Severus *Poëta fuit & declamator egregius*, &c. *ſcripſit bellum Siculum quod imperfectum reliquit, importunâ morte interceptus. Si enim, ut ait Fabius, perficere potuiſſet, meritò ſibi ſecundum locum vindicaſſet. Dicitur inſuper de Ætna monte carmen compoſuiſſe, unde factum ut Poëma, quod de Ætna Virgilio adſcribitur*, Severo *nonnulli potiùs attribuant*, &c.

Joſeph. Scaliger initio notarum in Ætnam. *Seneca ſcribens ad Lucillium hortatur eum, quòd is tum eſſet in Sicilia, ut ſibi de Ætna ſcribat. Ejus verba hæc ſunt*: ſollemnem, &c. *Itaque cùm Ovidius*, XV. *Metam. Virgilius* III. *Æn. tantùm de eo tractarint fruſtra augurantur hoc Poëma eſſe Virgilii. Cùm ex verbis Senecæ* Corn. Severi *eſſe neceſſe ſit. Ex quo Poëmate, quod nobis ex omnium illius ſcriptoris operum naufragio reliquum eſt, potes advertere, quantus fuerit ille vir in penetralibus Heliconis, quámque meliùs nobiſcum ageretur, ſi ille potiùs injuriam temporis effugiſſet, quàm iſti pingues Poëtæ, Muſarum ἐκτρώματα. Qui non tam meruerunt, ut in loco legitimorum habeantur; quàm ipſi, ubi legitimos deſideramus, in vacuum venerunt. Nulli ferè Poëmati magis nocuit, imò, ut ne quid diſſimulem, nulli tantùm nocuit Vetuſtas; tantæ ejus ſunt maculæ, quas nos breviter indicare contenti erimus. Non enim commentarium inſtituimus.*

P. COR-

D. Lams del et f

P. CORNELII SEVERI

QUÆ SUPERSUNT.

P. CORNELII SEVERI

Æ T N A.

AETNA mihi, ruptíque cavis fornacibus ignes,
Et quæ tam fortes volvant incendia cauſæ,
Quod fremat imperium, quid raucos torqueat æſtus,
Carmen erit; dexter venias mihi carminis auctor,

Seu

N O T Æ.

1. *Aetna*] Quicumque deſcripſerunt Siciliam, Aetnam etiam commemorarunt, & nos huic Opuſculo elegantiſſimam mirabilis montis deſcriptionem, à *Pet. Bembo* conſcriptam, ſubjiciemus. Monebimus dumtaxat Lectorem, memor ſit hanc inſulam à Phœnicibus primùm occupatam fuiſſe, locáque ejus ab iis nomina accepiſſe, quod multis probavit Phœniciarum originum feliciſſimus indagator *Sam. Bochartus* Chanaan. Lib. I. c. 28. ubi acutè conjicit montem hunc *Aetnam*, dictum à Phœnicia voce *atthouna*, quæ *fornacem* ſonat, ſcriptáque eſt litteris *Aleph*, *Thau*, *Vau*, *Nun*, *Aleph*; quod vel hic primus *Severi* verſiculus abundè comprobat. *Gorallus.*

Ibidem. *Ruptique*] Hoc eſt, erumpentes. Sic & v. 59. *rumpantur fulmina*, pro erumpant. *Idem.*

2. *Fortes*] Quamvis *fortis*, uſu Linguæ Latinæ, frequentiùs animi virtutem ſignificet, attamen propriè videtur de corporibus uſurpatum, & validum ac robuſtum ſignificare; priùs enim ſunt nomina rebus corporeis, quam ſpiritualibus, impoſita. De hiſce enim homines ſeriùs cogitarunt, quàm de corporeis. Derivanda omnino videtur vox à *fero* aut φορέω, quaſi φορητὴς, *lator*, quamvis olim ſcriberent *forctem*; nam in Etymologia multas eſſe anomalias nemo neſcit *Idem.*

Ibid. *Volvant*] Quia involutum fumum, flammáſque emittunt. Sic *Lucretius* Lib. VI. ubi rationem hujus incendii tradit:

—— *craſſâ volvit caligine fumum.*

Sic etiam alii. *Idem.*

3. *Quod fremat imperium*] Non ſine magno fremitu, ut poſtea videbimus, erumpunt majores flammæ. *Virgilius* Aeneid. Lib. III, 577.

—— *lique-*

INTERPRÆTATIO P. CORNELII SEVERI ÆTNÆ.

AETNAM, montem Siciliæ, qui ex cavernis effractis ignes emittit, cauſáſque vehementis incendii, quæ tanto fremitu viſcera ejus agitant, canere aggredior. Tu ô Apollo, Muſarum Dux & Præſes, qui carmina inveniſti, ad

—— *liquefactáque ſaxa ſub auras*
Cum gemitu glomerat. Idem.

Ibid. *Raucos*] Raucum quemdam fremitum emittunt crateres. *Idem.*

4. *Carmen erit*] Materia, ſeu argumentum carminis. *Idem.* Ibidem. *Dexter venias* &c.] Non ſolùm hic verſus à recentioribus editionibus diſcrepat, in antiquitus excuſis, ſed & ſequens transpoſitus eſt. Quare & ex his & ex invocatione ipſa, colligimus non leviter depravatam lectionem hanc eſſe. Nam quis Dodonam Phœbo, non Jovi, adſerat? Tamen hîc ex Dodona elicitur ille. Sed profectò quaſi manu ducimur ad veram lectionem ex veteribus editionibus:

—— *dexter mihi carminis auctor Apollo,*
Seu tua, Dodonâ potior, te cumque Phaſelis,
Seu te Cythnos habet, ſeu Delos gratior illâ,

In nova Pierio &c. Scaliger. Quem erraſſe ad ſingula demonſtrabimus. *Gerallus.*

Ibid. *Venias*] Hanc vocem neceſſariam extriverunt, qui *Apollo* in hoc verſu repoſuerunt. Non dubito quin *Apollo* merum fuerit gloſſema margini adſcriptum, ut intelligeret Lector rudior quodnam Numen hîc à *Severo* invocaretur. Nomine omiſſo, nihil deeſt; ſed ſublatâ voce *venias*, pendet oratio. Notum eſt Deos *venire* dici ad ſacra, atque invocationes quæ iis placebant. Sic Georg. II, 7. in invocatione Poëtica, ut hîc:

Huc, pater ô Lenae, veni.

& Aeneïd. VIII, 302.

Et nos & tua dexter adi pede ſacra ſecundo.

Pluribus exemplis res non indiget. *Dexterum* autem dici faventem, metaphorâ ex auſpiciis petitâ, nemo neſcit. Idem.

Seu te Xanthos habet, ſeu Delos gratior illâ,
Seu tibi Python eſt potior; tecúmque faventes
In

N O T Æ.

Ibid. *Carminis auctor*] Qui mihi auctor fuiſti hujus operis aggrediendi. Imitatio eſt Culicis, ubi v. 12.

Phœbus erit noſtri princeps & carminis auctor.

5. *Seu te Cynthos*] At Cynthos in Delo. Quomodo ergo & Delus hîc ſubjungitur? Annon ubi Delus, ibi & Cynthos? Sed aut Delus hîc ſimpliciter pro ipſo oppido Deli inſulæ, ubi erat nobiliſſimum Apollinis templum, ſumetur, aut *Cythnos* legendum erit. Quamquam in Cythno nullum Apollinis templum invenio. *Scaliger.* Sed legendum *Xanthos*, quæ fuit urbs Lyciæ maxima ad cognominem fluvium ſita, de qua *Strabo* Lib. XIV. p. 457. & ſeq. Ed. Genevenſis. Ἓξ δὲ τὰς μεγίστας ἔφη ὁ Ἀρτεμίδωρος, Ξάνθον, Πάταρα &c. *Sex ait maximas Artemidorus, Xanthum, Patara* &c. Paullò pòſt, memorato Xantho fluvio: ἀναπλεύσαντι δ᾽ ὑπηρετικοῖς δέκα σταδίοις τὸ Λητῷον ἐστίν. ὑπὲρ δὲ τοῦ ἱεροῦ προελθόντι ἑξήκοντα ἡ πόλις ἡ τῶν Ξανθίων ἐστὶ μεγίστη τῶν ἐν Λυκίᾳ: *ubi lembo ad decem ſtadia adverſo flumine fueris ſubvectus, Latonæ eſt templum, & ſexaginta ſupra id ſtadiis Xanthus urbs, Lyciæ urbium maxima.* Pomponius Mela Lib. I. c. 15. de Pataris: *Illam nobilem facit delubrum Apollinis, quondam opibus & oraculi fide, Delphico ſimile. Ultra eſt Xanthus flumen, & Xanthus oppidum.* Plinius Lib. V. c. 27. *Xanthus à mari XV. M. paſſuum, fluménque eodem nomine.* Sic paſſim Geographi & alii, quos in re clara proferre non opus eſt. Dubium autem eſſe nequit quin *Xanthos* debeat legi, ſi meminerimus *Severum*, quod jam monui, imitari Virgilianum Culicem, ubi in invocatione Apollinis, ſic ſummus Poëta noſtro præiverat.

——— Sive educat illum
Alma Chimeræo Xanthus perfuſa liquore,
Seu nemus Aſteriæ, ſeu quâ Parnaſſia rupes
Hinc atque hinc patulâ prætendit cornua fronte.

Sic & Aeneïd. IV, 143.

Qualis ubi hibernam Lyciam, Xanthique fluenta
Deſerit, ac Delum maternam inviſit Apollo.

Horatius ſimilia etiam habet Carm. Lib. III. Od. IV, 61. ubi ſic deſcribit Apollinem:

Qui rore puro Caſtaliæ lavit
Crines ſolutos, qui Lyciæ tenet
Dumeta, natalémque ſilvam
Delius & Patareus Apollo.

Quibus verbis confirmatur lectio vulgata loci allati è Culice,
quem

ad me quæſo, favens venito, 5 ſive Xanthi in Lycia verſaris, ſive in Delo, ſive Delphis, & tecum faven-
tes

quem corrumpere conatus eſt *Scaliger*. Locum Horatii imitatus eſt *Statius* Thebaidos Lib. I. ubi ſic Apollo compellatur:

Phœbe parens, ſeu te Lyciæ Pataræa nivoſis
Exercent dumeta jugis, ſeu rore pudico
Caſtaliæ flavos amor eſt tibi mergere crines,
Seu Trojam Thymbræus habes, ———
Seu juvat Ægæum feriens Latonius umbrâ
Cynthus, & aſſiduam Pelago non quærere Delon.

Quâ invocatione etiam Poëta noſter mirè illuſtratur. Attamen in urbe ipſa Xantho, tam celebre non fuit Apollinis delubrum, quàm Pataris. *Gorallus.*

Ibid. *Seu Delos gratior illâ*] Nempe, Xantho, quæ eſt fœminini generis, non *Cynthos*. Idem.

6. *Dodona*] Dodona potiorem Phaſelida intelligit, quòd oracula Phœbi Dodonæi Jovis oraculis præferri vult. Nam & neſcio quis dux Epirota ea oracula aliquando falſi convicit. Phaſelis in Pamphylia. Pleraque omnis Lycia & Pamphylia Phœbum præcipuè coluit. Hinc *Lyciæ ſortes. Scaliger.*

Ibid. *Seu tibi Python eſt potior*] Sic reſtituimus, quia de Dodonæo Apolline nulla uſquam mentio, apud Veteres; hæc autem invocatio complectitur tantùm loca Apollini ſacra, ut invocatio Virgiliana, quam protulimus ad v. 5. ubi Delon ſequitur *rupes Parnaſſia. Python* autem, nomen rarius Delphorum, in notius *Dodona* à librariis, ſollemni temeritate, mutatum eſt; & ex PYTHON EST factum DODONE. *Euſtathius* ad Iliad. B. v. 519. ſeu Catalogi 26. ubi Πυθῶνα πετρήεσσαν, *Pythonem lapidoſam* Delphos vocat *Homerus*: ἡ δὲ Πυθὼ πάλαι μέν ποτε Παρνασσία ἐκαλεῖτο νάπη, ἀπὸ Παρνασσοῦ ὄρους παρακειμένου. εἶτα Πυθὼν ἐκλήθη, διὰ τὸν ἐκεῖ τοξευθέντα ὑπὸ Ἀπόλλωνος καὶ σαπέντα δράκοντα: *Pytho olim vocabatur Parnaſſius ſaltus, à Parnaſſo monte vicino. Deinde Python dicta eſt, propter draconem illic ab Apolline ſagittis confoſſum & putrefactum.* Talia quoque habet minor Scholiaſtes. *Python* etiam vocantur Delphi à *Pindaro*, pluribus in locis, *Callimacho* Hymno in Delum v. 9. & aliis. Pariter *Tibullus* Lib. II. El. III, 27.

Delos ubi nunc, Phœbe, tua eſt? ubi Delphica Python?

Ad Etymologiam verò Græcam quod attinet hujus nominis, ea inanis habenda eſt. Dicta eſt *Python*, quia illic habitabat vates *ventriloquus*, ἐγγαστρίμυθος, qualis deſcribitur Latona à *Callimacho*, qui ex utero ejus vaticinantem inducit Apollinem, in Hymno memorato. Sanè *Heſychius* aliique πύθωνας docent dici ejus modi vates, ut ad *Callimachum* multis oſtendit vir illuſtris *Ezech.*

In nova Pierio properent à fonte ſorores
Vota; per inſolitum, Phœbo duce, cautiùs itur.
Aurea ſecuri quis neſcit ſæcula Regis?
Cùm domitis nemo Cererem jactaret in arvis,
Venturiſque malas prohiberet frugibus herbas,

Annua

NOTÆ.

Spanhemius. Addimus vocis Etymon ex Phœnicia Lingua, in qua *Path* pudendum muliebre ſonat, ut Eſaïæ III, 17. *Gorallus.*

Ibid. *Tecumque Pheſelis*] Hîc *cumque* dictum eſt, ut apud *Horatium*:

—— mihi cumque ſalve
Rite vocanti.

Cicero II. de Legibus: *Equitatum cumque qui regat.* Quam vocem qui ignorarunt non ſolùm ipſam, ſed & ſequentem mutarunt; verſúmque, ne uno facinore contenti eſſent, transpoſuerunt. *Scaliger.* Mera hæc ſunt commenta viri ſummi, cui aurem cave ne præbeas. Senſus eſt in vulgata lectione optimus. Invocat enim Poëta Apollinem μουσαγέτην, ut Græci loquuntur, quem Muſis cinctum venire optat. *Gorallus.*

7 *Pierio properent à fonte*] De Pieria Muſarum patria, ejúsque fontibus, vide quæ adnotavit *Joan. Clericus* ad *Heſiodi* Theogoniam v. 53. Idem.

8. *Vota*] *Nova vota* hic vocantur, quibus Poëta optat Muſas ſibi adeſſe, non ut fabulas canat, ſed ut occultam Aetnæi ſoli naturam pandat, quia rarius erat ejuſmodi argumentum carminibus celebrari; quamquam fatendum eſt non unum noſtro præiviſſe Poëtam & præſertim *Lucretium*, divini oris vatem. Alii etiam obiter rem attigerant, ſed nemo integro Poëmate perſequutus erat. *Gorallus.*

Ibidem. *Per inſolitum*] Nempe, iter, aut tramitem, aut callem. Potiori jure ſic loqui potuit *Lucretius*, qui re verâ primus apud Latinos verſibus, nec exiguo opere, eſt philoſophatus. Meritò ille ſub finem Lib. I. *Avia Pieridum peragro loca nullius ante Trita ſolo* &c. Gorallus.

9. *Aurea ſecuri* &c.] *Securus Rex* Saturnus dicitur, quòd Poëtæ, quamquam parum ſibi conſtantes, ſub ejus regno nulla fuiſſe bella dictitarent; qua de re, vide adnotata à *Joan. Clerico* ad Theogoniam *Heſiodi* v. 211. *Ovidius* Metam. I, de ætate aurea

—— ſine militis uſu,
Mollia ſecuræ peragebant otia mentes Gorallus.

Ibid.

tes pariter novis precibus Muſæ è Pieria veniant; inſolitum enim iter ingreſſurus, te duce, tutiùs progrediar. Omnes dudum norunt, ex Poëtarum carminibus, quale fuerit regnum Saturni; [10] quo nemo ſementem faciebat, nemo ſarriebat ſegetes, ſed quotannis meſſes divinitus creſcebant, horreáque ſponte

Ibid. *Quis neſcit* &c.] Imitatur *Virgilium*:

——— quis aut Euryſthea durum
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?

Scaliger. Nimirum, vult, cùm antiquæ fabulæ à tot Poëtis dictæ ſint, & omnibus notæ, nihil eſſe cauſæ cur & ipſe iis canendis operam ludat, aut tædium cuiquam creet. *Gorallus.*

10. *Domitis arvis*] Hoc eſt, aratro ſubactis, domatur enim quidquid antea intactum, ac veluti liberum, certis legibus ſubjicitur. Sic *Virgilius* Lib. IX, 608.

Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.

Ibidem. *Cererem jactavit*] Nam ſi credimus Poëtis,

——— fruges tellus inarata ferebat,
Nec renovatus ager gravidis canebat ariſtis.

Quæ verba ſunt *Ovidii* Metamorph. I, 109, 110. Gorallus.

11. *Venturis frugibus*] Hoc eſt, quæ in agris creſcent, ſi per malas herbas liceat, ut apud *Virgilium* Georgic. I, 54.

Hic ſegetes, illic veniunt feliciùs uvæ.

Malas herbas] Quas ſub regno Jovis ſcribit *Virgilius* agros *occupaſſe*; ita ut, volente Jove,

——— horreret in arvis
Carduus; intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſilva
Lappaque tribulique, interque nitentia culta
Infelix lolium & ſteriles dominantur avenæ

Georg. I, 151. Sarritione ex herbæ evelluntur, ne frugibus noceant, qua de re *Columella* Lib II. c. 12. Malæ ergo ſunt herbæ, quæ ſponte ſuâ inter ſatas proveniunt, venturáſque fruges ſuffocant. *Propertius malas herbas* vocavit, ſenſu paullùm diverſo, nam de templis Deorum deſertis, ſic loquitur Lib. I. El. V, 27.

Sed non immeritò velavit aranea fanum,
Et mala deſertos occupat herba Deos.

Mala hìc dicitur *herba* quæ in Templis nulla eſſe debuit, non quæ meliori nocuit. *Gorallus.*

In nova Pieriò properent à fonte ſorores
Vota; per inſolitum, Phœbo duce, cautiùs itur.
Aurea ſecuri quis neſcit ſæcula Regis?
Cùm domitis nemo Cererem jactaret in arvis,
Venturiſque malas prohiberet frugibus herbas,

Annua

NOTÆ.

Spanhemius. Addimus vocis Etymon ex Phœnicia Lingua, in qua *Path* pudendum muliebre ſonat, ut Eſaïæ III, 17. *Gorallus.*

Ibid. *Tecumque Pheſelis*] Hîc *cumque* dictum eſt, ut apud *Horatium*:

——— mihi cumque ſalve
Rite vocanti.

Cicero II. de Legibus: *Equitatum cumque qui regat.* Quam vocem qui ignorarunt non ſolùm ipſam, ſed & ſequentem mutarunt; verſúmque, ne uno facinore contenti eſſent, transpoſuerunt. *Scaliger.* Mera hæc ſunt commenta viri ſummi, cui aurem cave ne præbeas. Senſus eſt in vulgata lectione optimus. Invocat enim Poëta Apollinem μυσαγετὴν, ut Græci loquuntur, quem Muſis cinctum venire optat. *Gorallus.*

7 *Pierio properent à fonte*] De Pieria Muſarum patria, ejúſque fontibus, vide quæ adnotavit *Joan. Clericus* ad *Heſiodi* Theogoniam v. 53. Idem.

8. *Vota*] *Nova vota* hic vocantur, quibus Poëta optat Muſas ſibi adeſſe, non ut fabulas canat, ſed ut occultam Aetnæi ſoli naturam pandat, quia rarius erat ejuſmodi argumentum carminibus celebrari; quamquam fatendum eſt non unum noſtro præiviſſe Poëtam & præſertim *Lucretium*, divini oris vatem. Alii etiam obiter rem attigerant, ſed nemo integro Poëmate perſequutus erat. *Gorallus.*

Ibidem. *Per inſolitum*] Nempe, iter, aut tramitem, aut callem. Potiori jure ſic loqui potuit *Lucretius*, qui re verâ primus apud Latinos verſibus, nec exiguo opere, eſt philoſophatus. Meritò ille ſub finem Lib. I. *Avia Pieridum peragro loca nullius ante Trita ſolo* &c. Gorallus.

9. *Aurea ſecuri* &c.] *Securus Rex* Saturnus dicitur, quòd Poëtæ, quamquam parum ſibi conſtantes, ſub ejus regno nulla fuiſſe bella dictitarent; qua de re, vide adnotata à *Joan. Clerico* ad Theogoniam *Heſiodi* v. 211. *Ovidius* Metam. I, de ætate aurea

——— ſine militis uſu,
Mollia ſecura peragebant otia mentes Gorallus.

Ibid.

tes pariter novis precibus Muſæ è Pieria veniant; inſolitum enim iter ingreſſurus, te duce, tutiùs progrediar. Omnes dudum norunt, ex Poëtarum carminibus, quale fuerit regnum Saturni; [10] quo nemo ſementem faciebat, nemo ſarriebat ſegetes, ſed quotannis meſſes divinitus creſcebant, horreáque ſponte

Ibid. *Quis neſcit* &c.] Imitatur *Virgilium*:

——— quis aut Euryſthea durum
Aut illaudati neſcit Buſiridis aras?

Scaliger. Nimirum, vult, cùm antiquæ fabulæ à tot Poëtis dictæ ſint, & omnibus notæ, nihil eſſe cauſæ cur & ipſe iis canendis operam ludat, aut tædium cuiquam creet. *Gorallus.*

10. *Domitis arvis*] Hoc eſt, aratro ſubactis, domatur enim quidquid antea intactum, ac veluti liberum, certis legibus ſubjicitur. Sic *Virgilius* Lib. IX, 608.

Aut raſtris terram domat, aut quatit oppida bello.

Ibidem. *Cererem jactavit*] Nam ſi credimus Poëtis,

——— fruges tellus inarata ferebat,
Nec renovatus ager gravidis canebat ariſtis.

Quæ verba ſunt *Ovidii* Metamorph. I, 109, 110. Gorallus.

11. *Venturis frugibus*] Hoc eſt, quæ in agris creſcent, ſi per malas herbas liceat, ut apud *Virgilium* Georgic. I, 54.

Hìc ſegetes, illic veniunt feliciùs uvæ.

Malas herbas] Quas ſub regno Jovis ſcribit *Virgilius* agros *occupaſſe*; ita ut, volente Jove,

——— horreret in arvis
Carduus; intereunt ſegetes, ſubit aſpera ſilva
Lappæque tribulique, interque nitentia culta
Infelix lolium & ſteriles dominantur avenæ

Georg. I, 151. Sarritione eæ herbæ evelluntur, ne frugibus noceant, qua de re *Columella* Lib II. c. 12. Malæ ergo ſunt herbæ, quæ ſponte ſuâ inter ſatas proveniunt, venturáſque fruges ſuffocant. *Propertius malas herbas* vocavit, ſenſu paullùm diverſo, nam de templis Deorum deſertis, ſic loquitur Lib. I. El. V, 27.

Sed non immeritò velavit aranea fanum,
Et mala deſertos occupat herba Deos.

Mala hìc dicitur *herba* quæ in Templis nulla eſſe debuit, non quæ meliori nocuit. *Gorallus.*

Annua ſed ſacræ complerent horrea meſſes,
Ipſe ſuo flueret Bacchus pede, melláque lentis
Penderent foliis, & pingui Pallas olivâ,
Secretos omnes ageret cùm gratia ruris.
Non ceſſit cuiquam meliùs ſua tempora noſſe.
Ultima quis tacuit juvenum certamina Colchos?

Quis

NOTÆ.

12. *Satura complerent horrea meſſes*] In veteribus *ſacra* non *ſatura*, & ſanè ita malim, propter aureum ſæculum. *Scaliger.* Sacræ, nimirum, dicuntur, quòd Deorum munificentiâ, ſine ullo humano labore, creſcerent. *Gorallus.*

13. *Ipſe ſuo flueret Bacchus pede*] Horatius: *mollis crepante lympha deſilit pede*: vel *pedem vini* ruſtico verbo dixit, ut *circumcidere pedem* in torculari. *Scaliger.* Sed *pes*, in ſermone Scriptorum de re ruſtica, dicuntur vinacea, ut apud *Columellam* Lib. XII. c. 43. *Tum vinaceorum pes, bene prælo expreſſus, proruitur.* Hîc verò vult *Severus* vinum, ſine hominum opera, ex vite fluxiſſe, quod eſt prorſus contrarium. Itaque voce *pedis* idem hîc ſignari putarim ac racemi *pediculo*, ita ut hoc velit noſter, ex ipſis racemis, ſine torcularis opera, fluxiſſe vinum. Sic Græcè *ποδεὼν* & *πῦς ἀσκῦ*, *pes utris*, dicebatur tubulus pendens ex utribus, per quem vinum in eos infundebatur. Igitur ex vitibus ipſis, per pedes, aut pediculos racemorum vulgò defluebat vinum, unde in rivulos confluebat. Poſſet & *pes* dici radix vitis, ita ut illinc, veluti ex fonte, flueret vinum; quod in Veræ Hiſtoriæ Lib. I. finxit *Lucianus*, ut Poëtas irrideret. Sanè Jupiter, poſtquàm regnum adeptus eſt, *paſſim rivis currentia vina repreſſit*, ut habet *Virgilius* Georg. Lib. I, 132. *Gorallus.*

Ibid. *Melláque lentis penderent foliis*] Sine arte apum, aut hominum defluerent vulgò ex ſilveſtribus arboribus. *Ovidius* Metam. Lib. I, 112.

Flaváque de viridi ſtillabant ilice mella.

Sed Jupiter

Melláque decuſſit foliis, ignémque removit,

ut habet *Virgilius* Georg. I, 131. *Idem.*

14. *Et pingui Pallas oliva*] Ut ex vitibus dixit vinum profluxiſſe, ſine labore ullo, ſic oleum ex oliva hîc fingit. Vix opus eſt monere Deorum, qui inventores rerum putabantur, nominibus ipſas res appellari, quod Lib. II. meritò carpſit *Lucretius*;

Hîc ſi quis mare Neptunum, Cererémque vocare
Conſtituet fruges, & Bacchi nomine abuti

Ma-

ſponte ſuâ implebant, quo vinum per ſe è racemis, ſine humana opera, fluebat, mel ex foliis quarumvis arborum colligebatur, & oleum per ſe ex oleis manabat; 15 quo tempore etiam uſque adeò ruſtica vita hominibus placebat, ut in urbes minimè convenirent. Nemo meliùs hiſtorias ſui ævi, quàm antiquas haſce fabulas, novit. Multi dixerunt antiquiſſimam Argo-

Mavolt, quàm laticis proprium proferre vocamen,
Concedamus ut hic terrarum dictitet orbem
Eſſe Deûm matrem, dum re non ſit tamen ipſe.

Gorallus.

15. *Secretos omnes*] Malè legitur, in Editionibus, *amnes*, quod caret ſenſu. Affinitas harum vocum effecit ut ſæpe à Librariis miſcerentur: quod à *Nicolao Heinſio* obſervatum memini, quamquam loci nunc quidem non recorder. Antiquiſſima eſt vita agreſtis, antequàm enim homines in civitates coïrent, ſecretæ per agros familiæ habitabant. *Virgilius* Georg. II, 532. in elegantiſſimis laudibus vitæ ruſticæ:

Hanc olim veteres vitam coluere Sabini,
Hanc Remus & frater; ſic fortis Etruria crevit,
Scilicet, & rerum facta eſt pulcherrima Roma, &c.
Aureus hanc vitam in terris Saturnus agebat.

Vide quid de antiquiſſimo vivendi genere habeat *Porphyrius* ex *Dicæarcho* Lib. IV. de Abſtinentia. *Idem.*

Ibid. *Gratia ruris*] Hoc eſt, jucunditas vitæ ruſticæ. *Idem.*

16. *Non ceſſit cuiquam melius* &c.] Nemo tanti fecit noſſe ſua tempora; ut, ſcilicet, ad ſua potiùs, quàm ad illa remotiora tempora animum ſuum adjiceret. *Scaliger.* Imò hoc vult: à tot, ac tantis Poëtis deſcripta eſt aurea ætas, ut nemini contigerit ſuam, quàm illam ætatem, meliùs cognoſcere. Si quis ad ſua ipſius tempora cognoſcenda animum adjecit, non potuit ampliorem eorum cognitionem adipiſci, quàm aureæ ætatis. Nemo neſcit hanc eſſe vim loquutionis *bene* aut *meliùs ceſſit.* Itaque aliud agebat vir ſummus. *Gorallus.*

17. *Ultima quis tacuit juvenum* &c.] Quis in ultimis cecinit, & non omnium primam hanc materiam tractavit. Innuit *Varronem Atacinum*, qui paullò antea Argonautica ſcripſerat. *Scaliger.* Quis non videt hîc quoque falli doctiſſimum virum? Quis ſcripſit umquam Latinè, *nemo tacuit ultima*, pro eo quod eſt, ultimo loco non dixit? Liquidum eſt hîc *ultima* dici antiquiſſima, ſeu in ultimam antiquitatem remota. Poſt Deorum, hoc eſt, primorum Græciæ Regum, res geſtas, in Græcia nihil antiquius fuit expeditione Argonautica. Vide capita Lib. IV. Bibliothecæ *Diodori* Siculi. Sic ſumi *ultima* nemo paullò doctior neſcit, ſed ne quis im-

Quis non Argolico deflevit Pergamon igni
Impoſitum & triſti natorum funere matrem,
Averſúmve diem, ſparſúmve in ſemina dentem?
Quis

NOTÆ.

imperitior dubitet, en tibi exemplum Ovidianum, ex Epiſt. Hypermneſtræ ad Lynceum, v. 108.

Vltima quid referam, quorum mihi cana ſenectus
Auctor. Gorallus.

Ibid. *Certamina Colchos*] Hoc eſt, iter ad Colchos, quod quaſi ἄθλον, *certamen*, impoſitum Iaſoni à Pelia, ad repetendum vellus aureum. *Apollodorus* Argon. I, 15.

—— καί οἱ ἄεθλον
Ἔντυε ναυτιλίης πολυκηδέος:

atque ei certamen impoſuit navigationis ſollicitæ. Notum eſt ἄθλα, ſeu *certamina* Herculis dici ejus labores. Hîc autem *certamina* dicuntur ea, propter quæ certatur: quæ Græcæ vocis ἄθλα ſequentiſſima eſt ſignificatio. Sic *Virgilius* Georg. II, 530.

Velocis jaculi certamina ponit in ulmo;

hoc eſt, ſcopum, aut etiam præmium ex ulmo ſuſpenſum, propter quod certetur jaculo. *Colchi* autem hîc intelligendi non ipſi Colchidis populi, ſed vellus aureum, quod adſervabant; hoc enim fuit ἄθλον, ſive *certamen*, aut *præmium* Argonauticâ expeditione quæſitum. *Idem.*

18. *Quis non Argolico* &c.] Multi τὰ τρωικὰ ſcripſerant, etiam temporibus Auguſti, quorum aliquot tetigit *Ovidius* de Ponto. *Scaliger.* Epiſt. XVI. Lib. IV. ex Ponto.

Ibid. *Pergamon igni impoſitum*] Apud *Homerum* quidem Πέργαμος foeminini generis eſt, ſed recentiores neutro extulerunt. *Euſtathius* pag. 503. Ed. Romanæ: Ὅμηρος μὲν μόνην τὴν τῆς Ἰλίου ἀκρόπολιν Πέργαμον ὀνομάζει θηλυκῶς, οἱ δὲ νεώτεροι πάσας τὰς ἀκροπόλεις οὕτω καλοῦσιν, οἳ καὶ οὐδετέρως τὰ Πέργαμά φασιν, ὡς καὶ Αἰσχύλος Προμηθεῖ. *Homerus ſolam Ilii arcem Pergamum nominat foeminino genere. Recentiores verò omnes arces ſic vocant, qui & neutro genere Pergama dicunt, ut Aeſchylus in Prometheo.* Sic vulgò omnes Poëtæ. *Impoſitum igni* dicitur Pergamum, quaſi cadaver quod pyræ imponitur, & ſubjecto igne uritur. *Gorallus.*

19. *Triſti natorum funere matrem*] *Matrem triſti natorum funere* dictum ad exemplum illius Virgiliani:

—— *domus ſanie, dapibúsque cruentis.*

(Aeneid. III, 618.) Id quod aut de Medea intelligendum, cujus fabulam ediderunt *Ennius*, *Attius*, *Ovidius*, aut de Aerope Thyeſtis uxore, cujus filios epulandos Patri appoſuit impius frater. Eam fabulam edidit *Varius Virgilii* amicus, & multò antea *Ennius.* Sed

Argonautarum in Colchidem expeditionem. Multi Trojam à Græcis incenſam & Hecubam filios ſuos quinquaginta lugentem miſerabili carmine deſcripſerunt. [20] Multi Thyeſteam cœnam, ſolémque propterea

Sed præſtat intelligere de Iocaſta, quæ mutuis vulneribus confectos amiſit filios; poſtea enim Thyeſtis fabulam tangit, cùm ait *averſúmve diem.* Scaliger. Viro ſummo præmium hîc adjudicarim, non quòd ſcopum attigerit, ſed quòd tot conjecturarum tela fruſtra in re facillima miſerit, nam antecedentia oſtendunt de Hecuba agi, quæ una omnium tot filiorum funeribus nobilitata eſt, atque eximiis Tragoediis argumentum præbuit. In verſu Virgiliano à *Scaligero* allato, putat *Servius* deeſſe vocem *horrida*; ſed malim ſubaudire præpoſitionem *cum*, nam ablativos, qui abſoluti videntur, à præpoſitionibus ſubaudiendis regi, dudum oſtenderunt doctiſſimi Grammatici, quibus præivit *Caſpar Sanctius* Minervæ Lib. II. c. 7. & Lib. IV. ubi de Ellipſi. Eamdem præpoſitionem hîc intelligendam etiam exiſtimarim, idque more Græcorum, qui σὺν ſæpiſſimè omittunt. Ceterùm hæc fuit lectio Aldinæ Editionis *Gerallus*.

20. *Averſumve diem*] Thyeſteam coenam ſpectari hîc nemo neſcit, quam non ita pridem, maxima cum laude ſua, decantaverat *Varius* in ſuo Thyeſte, de quo vide *Jani Rutgerſii* Venuſin. Lectionum Cap. III. quæ tandem à viro de litteris bene merito in lucem prolatæ ſunt. Fabulam ipſam ſic narrant *Hyginus* Fab. CCLVIII. & *Servius* ad Aeneid. I, 572. *Atreus & Thyeſtes germani, cùm in diſſenſione ſibi nocere non poſſent, in ſimulatam gratiam redierunt; quâ occaſione Thyſtes cum fratris uxore concubuit, Atreus verò ei filium epulandum appoſuit; qua ſol, ne videndo pollueretur, radios ſuos ab ea civitate* (Mycenis) *deterſit. Sed veritatis hoc eſt: Atreum apud Mycenas primum ſolis Eclipſin inveniſſe, cui invidens frater ab urbe diſceſſit, tempore quo ejus probata ſunt dicta.* Scio & ipſum *Strabonem* dicere Lib. I. ab Atreo oſtenſum τοῦ ἡλίου τὸν ὑπεναντίον τῷ οὐρανῷ δρόμον, *ſolis contrarium cœlo curſum.* Sed neque illi, neque aliis crediderim, hinc natam fabulam; veriſimilius eſt loquutionem metaphoricam, quâ exprimeretur horrendum facinus, perperam propriè intellectam fuiſſe. Qui enim primi narrabant immanitatem Thyeſtæ videntur dixiſſe rem fuiſſe, quam ſol, qui omnia videt, ſine horrore adſpicere non potuiſſet; tum alii addiderunt ſolem re verâ avertiſſe radios. Neque enim, tam antiquis temporibus, Eclipſes prædicere, aut docere quomodo fierent norant; nec propterea dici potuiſſet frater epulandos filios ei appoſuiſſe, quæ pars eſt potiſſima fabulæ, & propter quam dumtaxat contigit

Ut

Quis non perjuræ doluit mendacia puppis,
Deſertam vacuo Minoïda littore queſtus?
Quidquid in antiquum jactata eſt fabula crimen.
  Fortiùs ignotas molimur pectore curas,
Qui tanto motus operi, quæ cauſa perennes
Explicet in denſum flammas, eructet ab imo
Ingenti ſonitu moles, & proxima quæque

Igni-

NOTÆ.

Ut fugeret diras lux interciſa Mycenas.

Sicut *Statius* loquitur. *Gorallus.*

Ibidem. *Sparſumve in ſemine dentem*] Melius, *in ſemina.* Nam dentes vicem ſeminum fuerunt. Intelligit de Thebaïde *Pontici* Poëtæ, qui temporibus *Virgilii* ſcripſit. *Scaliger.* Fabulæ hujus originem ex Lingua Phœnicia ingenioſiſſimè oſtendit *Sam. Bochartus* Chanaanis Lib. I. c. 19. Sed omiſit dicere cur *ſeviſſe* dicatur Cadmus *dentes ſerpentis.* Scilicet, *ſerere* ſæpe eſt ſpargere, latè dividere. Itaque *ſevit dentes ſerpentis*, erit explicandum ex Lingua Phœnicia, *diſtribuit cuſpides aneas*, quibus ſe armarent Græci. Cadmus mercator fuit Tyrius, qui eam mercem primus in Græciam ex patria attulit, quæ Phœnicio ſermone vocibus exprimitur, quæ & *dentes ſerpentis* verti queant; nimirum, *ſchinne nahhaſch.* Hinc *Hyginus* fabulâ CCLXXIV. *Cadmus Agenoris filius as Thebis primùm inventum condidit*, aut *cudit.* *Gorallus.*

21. *Quis non perjura* &c.] Intelligit *Catullum*, qui Ariadnes à Theſeo deſertæ conqueſtionem poëmatio ſuo de nuptiis Pelei inſeruit. Meminit & *Tibullus.*

Sic cecinit pro te doctus, Minoï, Catullus
Ingrati referens impia facta viri.

Ita omnes Poëtas ſui temporis, aut qui propiùs ab ea ætate abſuerunt deſignavit. *Scaliger.* Sed & alii obiter meminerunt Ariadnes à Theſeo relictæ, ut *Propertius* Lib. III. El. XV. & *Ovidius* Metam. Lib. VIII, 175. & ſeqq. & Faſtor. Lib. III, 459. & ſeqq. *Doluit*] Dicuntur, nempe, vulgò Poëtæ id facere quod alios facientes deſcribunt. Sic *Virgilius* Ecloga VI, 62. de Sileno metamorphoſin ſororum Phaëthontis canente:

Tum Phaëthontiadas muſco circumdat amaræ
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.

Mira eſt, inquit Servius, *canentis laus, ut quaſi non factam rem cantare, ſed ipſe eam cantando facere videatur.* Vide & Eclog. IX, 19, 20. *Gorallus.*

23 *Jactata*

terea cœlo fugientem & Draconis dentes à Cadmo, inſtar ſementis, terræ mandatos cecinerunt. Multi denique Theſei, Ariadnen Minoïs filiam in Dia inſula relinquentis, perfidiam, & deſertæ puellæ querelas carmine perſequuti ſunt, & quidquid veteres fabulæ de priſcorum mortalium ſceleribus jactarunt. Novum nos poëmatis argumentum elegimus; 25 quæ, nimirum, perennis cauſa per denſam terræ molem flammas in Aetna expediat, & ab imo fundo ejiciat ignitas maſſas,

23. *Jactata eſt*] Frequenter *jaci* & *jactari* ἀντὶ τοῦ *dici* & *dictitari* inveniuntur. Sic *Silius Italicus* Lib IV. 4.

Aemuláque Herculei jactatur fama laboris.

Hoc eſt, rumor ſpargitur, ut v. 1.

Fama per Auſonias turbatas ſpargitur urbes.

Sed rariùs *jactari* deponentis ſignificatione occurrit. Exemplum certè aliud quod proferam non habeo, niſi antiquarum Gloſſarum, ubi, *Jactari*, καυχᾶσθαι. *Jactatur*, ἀλαζονεύεται. *Gorallus.*

Fabula carmen] Malo *crimen*; quidquid jactent fabulæ, nos aliud molimur. *Scaliger.* Ita quidem nectendam orationem non puto, ſed emendationem *Scaligeri* nihilo ſecius amplector; cui ſuccinit *Martialis* Spectac. Libro Ep. VII. ubi de Laureolo, flagitioſo homine, qui crucifixus in Amphitheatro Veſpaſiani Promethei caſum exhibuerat.

Vicerat antiqua ſceleratus crimina fama,
In quo, quæ fuerat fabula, pœna fuit.

Gorallus.

24. *Ignotas*] A nemine antea, integro poëmate, Aetnæ ignes cantati & explicati fuerant. Vide. v. 8. *Idem.*

25. *Qui tanto motus operi*] Hoc eſt, quid moveat tantum opus. Sæpe *opus* in hoc Poëmatio vocatur quod intra Aetnæ viſcera fit Idem.

26. *Explicet in denſum flammas*] Expediat flammas in tam denſa materia, eámque comburat. *Explicare* enim eſt expedire id quod erat implicatum, ſeu impeditum, quòd nimis coarctatum eſſet; & poſt *denſum* ſubaudiendum *ſolum*, aut quidpiam ſimile. Sic *Lucretius* Lib. II. p. 251. Ed. Lambini.

Ergo omnis natura cibos in corpora viva
Vertit & hinc ſenſus animantum procreat omnes,
Non aliâ longè ratione atque arida ligna
Explicat in flammas & in ignes omnia verſat.

Hoc eſt, dilatat ut flammas alere particulis ſuis poſſint. *Idem.*

Ibidem. *Eructet ab imo* &c.] Hac metaphora & Græci & Latini de

Ignibus irriguis urat. Mens carminis hæc eſt.
Principio, ne quem capiat fallacia vatum,
Sedes eſſe Dei, tumidisque è faucibus ignem
Vulcani ruere & clauſis reſònare cavernis
Feſtinantis opus; non eſt tam ſordida Divis
Cura,

N O T Æ.

de Aetna agentes uſi ſunt. *Pindari* & *Virgilii* verba protuliſſe ſatis erit. Sic ergo *Pindarus* Pythiorum I, 40. de Aetna agens:

> Τᾶς ἐρεύγονται μὲν ἀπλάτου πυρὸς ἁγνόταται
> Ἐκ μυχῶν παγαί.

Cujus eructantur quidem inacceſſi ignis puriſſimi ex penetralibus fontes: Virgilius verò Aeneïd. III, 575.

> *Interdum ſcopulos avulſaque viſcera montis*
> *Erigit eructans.*

Quo verbo frequentes & ſubitæ fumi & ignis eruptiones optimè deſcribuntur. *Feſtus*: Erugere *ſemel factum ſignificat, quod* eructare *ſæpiùs. Illud enim perfecta forma eſt, hoc frequentativa.* Idem.

8. *Ignibus irriguis urat*] Eleganter *irrigui ignes*, per poros ac meatus manantes. Ita *Seneca* (Quæſt. Nat. Lib. VI. c. 14.) loquitur: *corpus noſtrum & ſanguine irrigatur & ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit.* Nam dixit *ſpiritu irrigari*, ut hîc dicuntur *irrigui ignes*. Et *Lucretius* dixit *rigare lumine*. Scaliger. Nempe, quia aqua, quâ terra rigatur, latè per ejus rimas ſpargitur: ideò *rigari* dicuntur & ea per quæ liquor quivis ſpargitur, qualis eſt luminis ac ignis materia. Sic *Lucretius* Lib. IV. p. 441. Ed. Lamb. de commenticiis illis ſimulacris, quæ putabat ex ſingulis corporibus manare:

> *Præterea, ſi quæ penitus corpuſcula rerum*
> *Ex alto in terras mittantur, ſolis uti lux*
> *Et vapor, hæc puncto cernuntur lapſa diei*
> *Per totum cæli ſpatium diffundere ſe ſe,*
> *Perque volare mare, ac terras, cœlúmque rigare.*

Simili metaphorâ dixerat idem Poëta, ſi antiquis editionibus credimus, Lib. II. p. 182.

> ——— *motus per membra rigantur.*

Obſervandum præterea *irriguos* dici *ignes* activè, ut, apud *Virgilium*, eſt *irriguus fons* Georg. IV, 32.

> ——— *irriguúmque bibunt violaria fontem.*

Gorallus.

29. *Capiat fallacia vatum*] Decipiat. Lucretius Lib. I. p. 125.

Ut

ſas, & vicina omnia ignibus latè ſparſis, ardentéve liquore urat. Is ſcopus eſt mei hujuſce poëmatis. Ante omnia cavendum ne decipiamur mendaciis Poëtarum, [30] qui finxerunt ſub Aetna eſſe Dei cujuſpiam domicilium, ignem, qui ex crateribus ejus erumpit, à Vulcano emitti, & è clauſa ejus officina ſonitum

Ut puerorum ætas improvida ludificetur.
Labrorum tenus, interea perpotet amarum
Abſinthi laticem, deceptáque non capiatur,
Sed potiùs tali tactu recreata valeſcat.

Idem.

30. *Sedes eſſe Dei*] Nempe, Vulcani, ut ſequitur; qui & illic habeat officinam, quam ſub Vulcania inſula vicina alii collocant, inter Ætnam & Liparam, quia ipſi Ætnæ Gigantem ſubjiciunt; inter quos *Virgilius* Aeneïd. Lib. VIII, 416.

Inſula Sicanium juxta latus, Aeoliámque
Erigitur Liparen, fumantibus ardua ſaxis,
Quam ſubter ſpecus & Cyclopum exeſa caminis
Antra Ætnæa ſonant.

Nempe, ab Ætna ad Vulcaniam inſulam aperti erant meatus, perpetuo Cyclopum labore. Hæc fingendi occaſionem præbuit ignis utrimque erumpens, quod & de Lemno obſervavit *Sam. Bochartus* Chanaanis Lib. I. c. 12. *Idem.*

31. *Vulcani*] Si Phœniciis litteris ſcribamus hanc vocem, *bolkan*, quæramúſque radicem in Linguis Orientalibus, ad quam hæc vox poſſit referri, inveniemus *Balak*, ſcriptam litteris Beth, Lamed & Koph; quæ in Hebraïca quidem Lingua ſignificat *deſolare*, *deſtruere*, in Arabica verò *properare*, *ſecum rapere lapides*, *aperire*, *fulgere*; quibus ſignificatibus non malè convenit cum ignium ſubterraneorum natura & effectibus. *Idem.*

Ibid. *Ruere*] Hoc eſt, cum impetu effluere, pro vocis origine quæ deducenda à ῥέω, *fluo*. *Idem.*

32. *Feſtinantis opus* &c] Quaſi fulmina Jovi feſtinaret, aut arma Achilli, vel Æneæ. Videtur reſpexiſſe ad Iliad. Σ, 472. ubi de follibus Vulcani Archilli arma fabricantis ſic loquitur *Homerus*:

Παντοίην εὔπρηςον ἀϋτμὴν ἐξανιεῖσαι
Ἄλλοτε μὲν σπεύδοντι παρέμμεναι, ἄλλοτε δ' αὖτε
Ὅπως Ἥφαιςος τ' ἐθέλοι καὶ ἔργον ἀνεῖτο.

Omnigenum facilè accendentem flatum emittentes, interdum quidem ut adeſſent feſtinanti, interdum verò contrà, ſicut volebat Vulcanus, ut opus remitteretur. Lego enim ἀνεῖτο ab ἀνίημαι, *remittor*, non ἄνοιτο, *perficeretur*, quod non opponitur τῷ σπεύδειν. *Idem.*

33. *Neque*

Cura, neque extremas jus eſt demittere in artes
Sidera; ſeducto regnant ſublimia cœlo
Illa, nec artificum curant tractare laborem.
Diſcrepat à prima facies hæc altera vatum.
Illis Cyclopas memorant fornacibus uſos
Cùm ſuper incudem numeroſa in verbera fortes
Horrendum magno quaterent ſub pondere fulmen,
Armaréntque Jovem; turpe eſt ſine pignore carmen.

Proxima

NOTÆ.

33. *Neque extremas jus eſt demittere in artes*] *Extremas artes*, ταπεινὰ ἐπιτηδεύματα. Οὐ ποιητέον τοὺς θεοὺς ταπεινὰ ἐπιτηδεύοντας. *Scaliger*. *Extremæ artes* ſunt quæ exercentur tantùm ab iis qui *extrema plebs* dicuntur, quales fabri ferrarii &c. *Jus eſt*, hîc eſt pro *fas eſt*, ſeu licet, non quidem per leges, ſed per rectam Rationem, quæ fabulis adverſatur. *Gorallus*.

34. *Sidera*] Infra etiam ſic vocantur omnes Dii, ut v. 44, & 51. nimirum, aut à majore parte, nam quævis aſtra putabant eſſe Deos, & potiſſima majorum Gentium Diis eſſe ſacra. Idololatriam Gentilium in corporum cœleſtium cultu perſequutus eſt *Ger. Joan. Voſſius* Lib. II. de Idololatria Gentilium. *Idem*.

Ibidem. *Seducto*] *Seducto*, nòn *ſubducto* legendum. *Scaliger*. Optimè, nam *ſubducto* eſt demto, quod hîc abſurdum; *ſeducto* verò, remoto, quod res ipſa poſtulat. Ita etiam Aldina Editio. Sic & *Ovidius* terras cœlo collatas *ſeductas* dixit, Metamorph. IV, 622. ubi de Perſeo volatu aërem emetiente,

> ——— *ex alto ſeductas æthere longè*
> *Deſpectat terras*.

Similiter à *Lucretio* Lib. I. deſcribitur natura Deorum

> *Semota à noſtris rebus ſejunctáque longè*.

Gorallus.

36. *Diſcrepat à prima* &c] Non ſatis intelligo cur hujus fabulæ facies diſcrepare à prioris dicatur; quicumque enim collocant Vulcanum ſub Ætna iidem Cyclopas ei miniſtros addunt. Oportet tamen, hac in re, non unam fuiſſe veterum Mythologorum ſententiam, cùm ſic loquatur *Severus*. *Idem*.

37. *Illis Cyclopas* &c] Cyclopum officinas, quamquam ſub Vulcania inſula eas collocat, graphicè deſcripſit *Virgilius* Aeneidos

VIII,

ſonitum illum audiri, dum feſtinanter quidpiam fabricatur. Non eſt tam ſordida Numinibus occupatio, neque fas eſt ad infimæ plebis artes deprimere Deos. Supra ſidera, procul à terris ſemoti regnant, nec ad viles artificum labores umquam deſcendunt. Sed eſt altera poëtarum fabula, quæ à priori non nihil diſcrepat & quâ fertur Aetna eſſe Cyclopum fornax, in qua numeroſis ingentium malleorum ictibus fulmen fabricantur, ut Jovi arma ſuppeditent. At turpe eſt carmen, quod ea narrat, quæ

VIII, 416. & ſeqq. De Cyclopibus verò ipſis adi *Sam. Bochartum* Chanaanis Lib. I. c. 30. *Idem.*

Ibid. *Illis Cyclopas.*] Lege *illi*, id eſt, altera ſpecies vatum; nam dixit *diſcrepat à prima facies hac altera vatum*. Duas ſpecies intelligit; primam eorum qui ἐπιθειάζοντας, alteram eorum qui μυθολογοῦσι. In illis δεισιδαιμονία, in his τερατολογία notatur. *Scaliger.*

38. *Numeroſa in verbera*] Hoc eſt, ictibus impactis metallo certis vicibus, ut videmus à fabris fieri, cùm plures ſimul eamdem maſſam cudunt. Hoc habet à *Virgilio* Aeneid. VIII, 452.

Illi inter ſe ſe magnâ vi brachia tollunt
In numerum, versántque tenaci forcipe ferrum.

Gorallus.

40. *Turpe eſt ſine pignore carmen*] Hoc eſt ex perſona Poëtæ, quaſi ſuperiora illa, ut pote fabuloſa, refellentis. Eſt autem metaphora à ſponſionibus, ſeu à ſacramenti more. Hoc Græci dicunt ἀνέγγυον, cujus nomine nihil præſtetur. Ita, apud *Plutarchum*, γάμοι ἀνέγγυοι, quaſi eorum evictio non præſtaretur, id eſt, illegitimi. Ita infra loquutus:

——— *Verum certo tibi pignore conſtat.*

Item:

——— *certis tibi pignora rebus,*
Atque oculis haſura tuis dabit ordine tellus.

Id eſt, οὐκ ἀνέγγυον τοῦτο ἐστι. *Ovidius: & ut credar pignora certa dabo*, (Faſt. Lib. III, 74.) Hinc illa: *quovis pignore, quavis ſponſione, contendam, certabo.* Scaliger. Loco Ovidiano, à viro ſummo illustrato, adde & hunc, ex Metam. Lib. II, 38. ubi ita Phaëthon patrem alloquitur:

Pignora da, genitor; per quæ tua vera propago
Credar. Gorallus.

Proxima vivaces Aetnæi verticis ignes
Impia ſollicitat Phlegræis fabula caſtris.
Tentavere (nefas!) olim detrudere mundo

Si-

NOTÆ.

41. *Vivaces Ætnæi verticis ignes*] *Vivaces*, qui numquam intermoriuntur. Hinc & ejuſmodi ignes dicuntur *æterni* & *immortales*, ut oſtendit *Joannes Clericus* in Diſſertatione *de Sodoma ſubverſione* Idem.

42. *Sollicitat*] Hoc eſt, quaſi Diis bellum illaturos concitat, antiquâ fabulâ Phlegræi belli. De verbo *ſollicitare* vide notata ad *Albinovani* El. I, 376. *Idem.*

Ibidem. *Phlegræis fabula caſtris*] Atqui veteres Editiones habent *campis*. Quis ignorat dictum Φλεγραῖον πεδίον; *Scaliger*. Ut *Phlegræi campi* rectè dicuntur, ſic & *Phlegræa caſtra* non malè voces eos qui in iis bellum geſſerunt. Sic loquitur & Statius Achilleïdos Lib. III. p. 622. Ed. Cruceanæ.

Sic cùm pallentes Phlegræa in caſtra coïrent
Cælicolæ.

Phlegra autem dicebatur & *Pallene*, cùm tota Cherſoneſus Macedonica, ad Thermaïci ſinûs ſeptemtrionem ſita, tum etiam urbs in ejus iſthmo condita, ut ex multis veteribus Scriptoribus liquet. Omnium loco erit hîc nobis unus *Stephanus*, quia ſimul fabulam, quam *Cornelius* attingit, explicat. Παλλήνη δ᾽ ἐστὶ καὶ χερρόνησος τρίγωνος τὴν βάσιν ἔχουσα πρὸς μεσημβρίαν ἐστραμμένην: *Pallene eſt & peninſula triangularis habens baſin ad meridiem converſam.* Quid ſit *baſis* trianguli omnes ſciunt, quare abſurdè *Ab. Berkelius* vertit: *qua viam* (quâ in continentem itur) *ad meridiem verſam habet.* Sed hoc obiter, quippe quod ad rem noſtram nihil facit. Pergit *Stephanus*: ἐκαλεῖτο δὲ Φλέγρα τὸ παλαιὸν, καὶ ᾠκεῖτο ὑπὸ τῶν Γιγάντων, καὶ ἡ τῶν θεῶν, καὶ τῶν Γιγάντων μάχη ἐνταῦθα μυθεύεται γενέσθαι: *vocabatur Phlegra olim & habitabatur à Gigantibus, pugnáque Deorum & Gigantium illic commiſſa fabulis fertur.* Nimirum, Gigantes illi fuerunt viri ſtrenui qui erant reliquiæ exercitûs Saturni, à Jove antea in Theſſalicis campis victi; quæ fugerant in peninſulam oppoſitam, trajecto Thermaïco ſinu, aut circumactâ, pedeſtri itinere, maritimâ Theſſaliæ & Macedoniæ orâ. Jupiter eos ſequutus novas de iis retulit victorias, & tandem diuturnum illud bellum confecit. De priori bello cum Saturno & Titanibus ea dixit *Joan. Clericus* ad Theogoniam *Heſiodi*, quæ ita de poſteriori ſentiendum eſſe ſatis oſtendunt. Audiamus tamen *Stephanum* hanc fabulam ex *Theagene* enarrantem: Θεαγένης ἐν Μακεδονικοῖς οὐκ ἐνταῦθα (lege οὐ κατὰ ταῦτα) δὲ τὸν περὶ

Παλ-

quæ nullo argumento probari poſſunt. Eſt huic ſimilis alia impia fabula, quâ immortales Aetnæ ignes dicuntur emiſſi à Gigantibus qui in Phlegræis campis cum

Παλλήνης ἔσχηκε λόγον. φησὶ γὰρ τὴν μὲν γῆν ταύτην καλεῖσθαι Φλέγραν, τοὺς δ᾽ ἐνοικοῦντας γίγαντας· εἰς οὓς Ἡρακλέα καταχθέντα, τήν τε ὕβριν αὐτῶν, καὶ τὴν μισανθρωπίαν ἐκπλαγῆναι. ἐπεὶ δὲ καὶ μάχης ἤρξαντο, τὰ συνήθη ὅπλα εἰς χεῖρας λαβεῖν, ἕπεσθαί τε παντὶ σθένει, κτείνοντα τοὺς πόλεμον αὐτῷ ξένια τοῦ κατάπλου παρασχόντας. γενέσθαι δὲ ἐν τῇ μάχῃ βροντάς τινας, καὶ πρηστῆρας, ἀφ᾽ ὧν ἡ τῶν θεῶν μάχη πρὸς αὐτοὺς μεμυθολόγηται: *Theagenes in Macedonicis non eodem modo inſtituit ſermonem, quem habet de Pallene. Dicit enim hanc quidem terram Phlegram vocatam, incolas verò Gigantas ad quos cùm Hercules appuliſſet, eorum contumelioſam indolem, & inhumanitatem eum obſtupuiſſe. Cùm autem prælii initium feciſſent, eum ſolita arma ſumſiſſe, & inſequutum omnibus viribus occidentem eos qui ei bellum, quaſi hoſpitalia propter appulſum dona, intuliſſent. Fuiſſe autem illa in pugna tonitrua, & turbines, ex quibus Deorum pugna cum illis conficta ſit.* Qui hæc conferent cum editione Berkeliana videbunt in ea nec *Stephani* contextum, nec verſionem bene habere. Sed hoc nunc non agitur. Contendimus figmentum hoc eſſe *Theagenis*, cùm conſtet Jovem in Theſſalia & finitimis oris verè bellum geſſiſſe, Gigantas verò fuiſſe homines ſtrenuos, at non magis impios quàm reliqui erant iis temporibus. Impietatis nota iis inuſta eſt, ab iis qui non meminerant Jovem fuiſſe hominem, cum quo hominibus pugnare licuit; ſed fingebant hîc mortales cùm immortalibus decertantes, quod fieri non potuit. Similiter fulmina arma fuiſſe Jovis, in hoc bello, eâ demum fictum tempeſtate quâ Jovem cum cœleſti Numine miſcere cœperunt Græci; quamobrem ei non humana arma, quibus uſus fuerat, ſed divina tributa ſunt. Vix crediderim *Herculem* illic bellum geſſiſſe, cùm *Diodorus* Siculus in Italia circa Cumas pugnaſſe eum cum Gigantibus prodiderit, Bibliothecæ Lib. IV. p. 228. ne jam dicam Thebanum Herculem hiſce temporibus juniorem fuiſſe. *Gorallus.*

43. *Detrudere mundo*] Hoc eſt, *cælo*, ut apud *Manilium*, initio Lib. I.

Sidera diverſos hominum variantia caſus
Cæleſtis rationis opus, deducere mundo
Aggredior.

Paullò pòſt ad Auguſtum:

Conceſſumque patri mundum Deus ipſe mereris.

Secundo ab hoc verſu:

Jam propiùſque favet mundus ſcrutantibus ipſum.

Et ſæpiùs in ſequentibus, paſſimque alibi. *Idem.*

 46. *His*

Sidera, captivique Jovis transferre Gigantes
Impe: ium & victo leges imponere cœlo.
His natura ſua eſt alvo tenus, ima per orbes
Squameus intortos ſinuat veſtigia ſerpens.
Conſtruitur magnis ad prælia montibus agger,
Pelion Oſſa terit, ſummus premit Oſſan Olympus.
Jam coacervatas nituntur ſcandere moles,
Impius & miles metuentia cominus aſtra
Provocat infeſtus, cunctos ad prælia Divos

Pro-

N O T Æ.

46. *His natura ſua eſt alvo tenus*] Si ita interpungas, *his natura ſua eſt*; erit ſenſus: illis propria natura ſua eſt & ſeorſum ab aliis hominibus. Sunt enim bimembres, id quod Græcanicè dictum; nam ἰδιάζουσαν φύσιν dicunt, & τὰ ζῶα ἰδιοφυῆ, apud *Laërtium*, Anaxagora. Vel ſi ita: *his natura ſua eſt alvo tenus*; intellige alvo tenus ſuos eſſe, hoc eſt, homines. *Scaliger*. Rectè animadvertit *Joan. Frid. Gronovius* Obſervat. Lib. I. cap. 11. priorem diſtinctionem erroneam eſſe, multíſque exemplis probat *ſuum* dici, quod eſt ejuſdem naturæ, ut Georgicon II, 82. de arbore, cui alieni ſurculi inſiti ſunt:

Miratúrque novas frondes & non ſua poma.

Sic & *Plinius* Lib. XXXIII. cap. 4. *Aurum arrugiâ quaſitum non coquitur, ſed ſtatim ſuum eſt*; hoc eſt, ſuæ naturæ, ſine miſtura vilioris metalli, aut alienæ cujuſquam materiæ. Ipſum *Gronovium* adito, qui plura ſuppeditabit. *Gorallus*.

47. *Sinuat veſtigia*] Non auſim hanc lectionem immutare. Tamen antiquitus excuſi habent: *ſimilat veſtigia*, non malè. Item iidem libri habent *Pelion Oſſa creat*, non *terit*. Quod ſanè placet. Id eſt, auget, ex duobus montibus creatur unus. *Scaliger*. Aliud agebat vir ſummus, nam utraque lectio & *ſimilat* & *creat* perabſurda eſt, & ſine exemplo. Contrà vulgatæ lectioni favet *Virgilius* Æneid. II, 206. ubi ſic ſerpentes deſcribit:

Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubaque
Sanguinea exſuperant undas; pars cetera pontum
Pone legit, ſinuátque immenſa volumine terga;

Hoc eſt, ut habet *Servius*, *curvat*, *flectit in ſinus*. Gorallus.

Serpens] Abſurda hæc fabula, quâ hominum corpora cum ſerpentibus conjunguntur, ex eodem errore nata eſt, quo cuſtodes Horti

cum Diis pugnarunt. Narrantur enim è cœlo detrahere voluiſſe Deos, Joviſque captivi regnum uſurpare, & leges pro arbitrio victis Cœlitibus dicere. Hiſce Gigantibus forma humana fuit ad pubem uſque, ſed inferior pars in caudam ſerpentis deſinebat. Igitur aggerem ad cœlum, ut cominus cum Diis pugnare poſſent, montibus ſtruxerunt, Pelióque Oſſam, Oſſæ Olympum impoſuerunt. Tum illac in cœlum adſcendere conati, timentes ſibi Deos è propinquo omnes, quaſi admotis ſcalis, provocarunt.

ti Heſperidum, Velleris Aurei, aliique mutati ſunt in ſerpentes. Nimirum, Linguà Phœniciâ, *Nabhaſch* æquè ſignificare poteſt *ſerpentem & eum qui diligenter quidpiam obſervat*, hoc eſt, cuſtodem. Itaque crediderim Gigantas illos, ſive viros fortes, quos vicit Jupiter, fuiſſe eos quos Saturnus præfecerat cuſtodiæ Phlegrææ peninſulæ, aut qui eò fugerant ex clade Theſſalica. *Idem.*

49 *Pelion Oſſa terit*] Hîc noſter, ne quid diſſimulem, duo tempora & loca perperam miſcuit, quod Poëtis ſollemne eſt. Primùm non diſtinxit prius bellum à Jove cum Saturno & Titanibus geſtum à poſteriori, quo devicit hoſce Gigantas; deinde Theſſaliam cum Phlegræa Cherſoneſo confudit. Poſtquàm enim *Phlegraa caſtra* memoravit, narrat nobis Theſſaliæ montes aliis alios impoſitos, quod in priori bello & in Theſſalia geſto fictum oportuit; niſi ſi quis velit trans Thermaïcum ſinum eos montes tranſlatos. Verùm *Heſiodus*, qui bellum à Jove cum Saturno geſtum in Theſſàlia primus deſcripſit, nuſquam meminit montium montibus impoſitorum; ſed poſteriores Poëtæ, qui non ſatis recordabantur Jovem & æquales Deos, quibuſcum bellum geſſit, fuiſſe homines, cùm ſedem eorum cœlum fuiſſe putarent, finxerunt Gigantas, qui bellum iis è terra intuliſſe narrabantur, montium acervum, quaſi ſcalas, admoviſſe. Sic dum rebus convenientia ſcribere ſe putant, antiquiſſimam Græciæ Hiſtoriam ſplendidis mendaciis turpiter corruperunt. *Idem.*

51. *Impius*] Sic & vſ. 42. *impia fabula.* Quamvis *pius* diceretur propriè humanus erga propinquos & conſanguineos, ac proinde *impius* erga eoſdem inhumanus, ut oſtendimus ad *Pedonem Albinovanum*, El. I. 5. attamen jam ab illo ævo vocabula hæc ſunt ad Deos & res divinas tranſlata; ut ex hoc loco & multis aliis intelligere eſt. *Idem.*

52. *Infeſtus*] Editio Aldina habet *infenſus*; quod deterius eſt. *Idem.*

Ibidem. *Cunctos*] *Cunctóſque.* Scaliger.

Provocat, admotis ......
Jupiter è cœlo metuit, dextrâmque coruſcâ
Armatus flammâ removet caligine mundum.
Incurſant vaſto primùm clamore Gigantes:
Hîc magno tonat ore pater, geminántque faventes
Undique diſcordes comitum ſimul agmine venti,
Denſa per attonitas rumpuntur fulmina nubes.
Quin & in arma ruit quæcumque potentia Divûm,

Jam

NOTÆ.

53. *Admotis*] Videtur deeſſe nomen ſubſtantivum *ſcalis*, ita ut dixerit Poëta conatos Gigantas irrumpere *ſcalis admotis*, aut neſcio quid ſimile. *Gorallus.*

55 *Removet caligine mundum*] Videtur eſſe Hypallage, pro *removet caliginem è mundo*; hoc eſt, à cœlo tenebras omnes fugat, crebris fulgetris ac fulminibus. Talis Hypallage apud *Virgilium*, Æneïd. VIII, 542.

> ——— *Herculeis ſopitas ignibus aras*
> *Excitat*;

hoc eſt, *ſopitos ignes Herculeis aris*. Plura, ſi neceſſe eſt, exempla ſuppeditabit Belgarum diligentiſſimus *Gerard. Joan. Voſſius* Inſtitut. Orator. Lib. IV. cap. XIII. §. 12. *Idem.* Vide & ad vſ. 57.

56. *Incurſant vaſto primùm* &c.] Hoc eſt, cùm magno clamore, prout ſolet ſuppleri præpoſitio, ùt rectè *Sanctius* antea memoratus, ad vſ. 19. *Idem.*

57. *Hic magno*] Lege:

> *Hinc magno ſonat ore pater, geminántque faventes*
> *Undique diſcordes comitum ſimul agmine venti.*

Porrò in ſuperioribus verſibus, pro *removet caligine mundum*, repone ex obſoletis *renovat caligine*, id eſt, mutat priſtinam formam mundi. Ita enim ad eum ſenſum uſurpabant Veteres; unde *novare membra*, cùm radunt. Arnobius: *quid novatio & revelatio pudendorum?* Eſtque verbum juris *novatio*, à qua mente *novaculà* dicta eſt. Eædem editiones meliùs habent, *è cœlo metuens*, non, ut recentiores, *è cœlo admotus*. *Scaliger.* Non nego *novatione* ſignificari mutationem, ſed proferenda fuit loquutio huic ſimilis, *renovare mundum caligine*, aut hæc ipſa, ex alio Scriptore. An voluit Severus dicere: *mutare mundum caligine?* Incommoda ſanè loquutione uſus

eſſet

runt. At Jupiter cœlo jam metuens fulmina arripit, & fulgetrorum flammis omnem caliginem diſcutit. Ibi Gigantes, ingenti edito clamore, impetum in Deos faciunt; Jupiter verò tonitrua maxima creat, quorum fragorem diſcordes procellæ augent. Dein crebra per nubes fulmina transcurrunt, ceterique omnes Dii fortiter prælium capeſſunt, & Mars jam

eſſet, & contra quàm ſentiebat loquutus; nam fulminibus crebris, quæ poſtea memorat, cœlum ſplendeſcit non obſcuratur; unde factum ut *Heſiodus*, *Theogoniâ*, in deſcriptione prælii Saturni cum Jove, omnia fulminum flammâ illuſtrata fingat. Itáque *exoletas Scaligeri* editiones cenſeo hîc ſinendas exoleſcere & antiquari. *Geraldus.*

Ibidem. *Magno tonat ore*] Eleganter, adludere enim videtur ad eorum ſententiam, qui tonitrua *Jovis vocem* eſſe ajebant: quomodo etiam loquebantur Hebræi, ut liquet ex Pſalmo XXIX. Neſcio an non indidem petita ſit figurata hæc *Plinii*, in Præfat. Hiſtoriæ Naturalis, oratio: *Fulgurat in nullo umquam veriùs dicta vis eloquentia, Tribunitia poteſtatis facundia. Quanto tu ore patris laudes tonas?*

Ibid. *Pater*] Hoc eſt, Pater Hominum & Deorum, qui ſic ſæpe κατ᾽ ἐξοχὴν dicitur, ut Georg. I, 121.

——— Pater ipſe colendi
Haud facilem eſſe viam voluit.

Cur eo nomine Dii vocentur diximus ad *Albinovanum* I, 23. *Idem.*

Ibidem. *Geminàntque*] Sonitum, nempe, tonitruum, qui vento latiùs diſſipatur. *Idem.*

59 *Funduntur fulmina*] Repone ex veteribus *rumpuntur*, ut infrà

——— fragor totâ nunc rumpitur Ætnâ

&

——— ruptique cavis fornacibus ignes.

Scaliger.

60. *Quin & in arma ruit.*] Lego: *aquáque in arma ruit.* Heſiodus:

— μάχην ἀμέγαρτον ἔγειραν
Πάντες, θήλειαί τε καὶ ἄρσενες, ἤματι κείνῳ,
Τιτῆνές τε θεοὶ καὶ ὅσοι Κρόνου ἐξεγένοντο.

Pugnam magnam excitarunt, omnes fœminaque & mares, die illo, & Dii Titanes & qui è Saturno orti erant. Scaliger.

Ibidem. Non video cur à vulgata lectione abeamus. *Geraldus.*

Jam Mars ſævus erat, jam cetera turba Deorum.
Stant utrimque metus; validos tum Juppiter ignes
Increpat, & victor proturbat fulmine montes.
Illinc devictæ verterunt terga ruinæ,
Infeſtæ Divis acies, atque impius hoſtis
Præceps cum caſtris agitur, matérque jacentes
Impellens victos. Tum pax eſt reddita mundo,
Tum Liber celſa venit per ſidera cœli,
Defenſique decus mundi nunc redditur aſtris.
Gurgite Trinacrio morientem Juppiter Ætnâ
Obruit Enceladum, vaſti qui pondere montis

Æſtuat

NOTÆ.

61. *Jam Mars ſævus erat*] Sic habet Aldina editio; hoc eſt, jam acriter pugnabat. Malè legebatur in aliis *& Mars*, &c. *Idem.*

Ibidem. Lege:

Et Mavors ſævus & cetera turba Deorum,
Stant utrimque metu.

Nam *ſtare metu*, ut *ſtant pulvere nubes*, *ſtat ſentibus pectus.* Scaliger.

62. *Stant utrimque metus*] Prioris verſûs lectione ex Aldina Editione conſtitutâ, poſterioris lectionem ſervabimus qualis eſt. Vult enim Poëta in utraque acie ſtetiſſe quod altera metueret. *Gorallus.*

Ibidem. *Ignes increpat*] Hoc eſt, cum magno ſonitu fulmina demittit. Similiter *Virgilius* dixit *increpare ſonitum.* Æneïd. IX, 503.

At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro
Increpuit.

Idem.

63. *Victor*] Sic in Aldina Editione, pro *jacto*, quod eſt in vulgatis. *Idem.*

Ibidem. *Proturbat fulmine montes*] Hoc eſt, procul deturbat, dicitúrque propriè de iis qui ex ſuperiore loco ſubeuntes dejiciunt. Inſignis eſt hanc in rem *Livii* locus, quem *Severus* imitatus videtur. Exſtat Lib. V. cap. 47. ubi Gallorum deturbatio ex rupe Tarpeia ſic deſcribitur: *Jámque & alii congregati telis miſſilibúſque ſaxis proturbare hoſtes, ruináque tota prolapſa acies in præceps deferri.* Idem.

64. *Verterunt terga ruinæ*] Hoc eſt, ruinæ inſtar, è montibus ſuis provoluti ſunt. Vide locum *Livii* ad præcedentem verſum. *Idem.*

66. *Ma-*

jam crudeliter ſævit, ut & reliqua Numinum turba. Utrimque metuitur hoſtis, ſed Jupiter tandem, validioribus fulminibus demiſſis, coacervatos montes proturbat; quo facto, ruinarum inſtar cadentes Gigantes terga verterunt, copiæque Diis infeſtæ unà cum caſtris ſuis præcipites actæ ſunt; victáque ipſa Tellus eorum mater, quæ victis animos addebat. Tum verò pace Diis redditâ, Bacchus in cœlum rediit, revocatus è mortuis à Cerere, & honorem defenſi cœli Dii retulerunt. In mari Siculo, animam propemodum efflantem Aetnâ oppreſſit Jupiter Enceladum Gigantem, qui ſub pondere ingentis mon-

66. *Matérque jacentes impellens*] Id eſt, & mater Tellus, quæ adhuc hortabatur Gigantas, quamvis jam victos & fulmine adflictos; Mater, inquam, & ipſa fulmine petitur. *Scaliger.*

67. *Mundo*] Id eſt, cœlo, ut ſupra vſ. 43. & vſ. 69.

68. *Tum Liber celſa*] Si hæc ſana ſint, vult *Severus* lætitiæ datorem Bacchum in cœlum ſine metu veniſſe, reliquóſque Deos ad hilaritatem provocaſſe. Tum autem dicitur in cœlum veniſſe, quia à Terrigenis in prælio diſcerptus à Cerere, recompoſitis ſuis membris, vitam poſtea recepit. *Diodorus* Siculus Lib. IV. pag. 196. Ed. Hanovianæ: *παραδεδωκότων δὲ τῶν μυθογράφων, καὶ τρίτην γένεσιν, καθ' ἣν φασι τὸν Θεὸν ἐκ Διὸς καὶ Δήμητρος τεκνωθέντα, διασπασθῆναι μὲν ὑπὸ τῶν γηγενῶν καὶ καθεψηθῆναι, πάλιν δ' ὑπὸ τῆς Δήμητρος, τῶν μελῶν συναρμοσθέντων, ἐξ ἀρχῆς νέον γεννηθῆναι: Tradentibus mythographis & tertios natales; ſecundùm quos, dicunt Deum illum ex Jove & Cerere natum, diſcerptum fuiſſe & elixatum à Terrigenis, ſed iterum à Cerere membris compoſitis, ut ab initio, juvenem eſſe factum.* Idem.

69. *Nunc redditur*] Scribe, *tunc redditur.* Scaliger. Nihil muta, nam hoc vult Poëta; nunc (hoc eſt, Poëtæ tempore) Diis tribuitur honor defenſi cœli. *Reddere* pro *tribuere* ſeu dare frequenter dici docebunt *Lucretii* Interpretes & Index Giſanianus. *Gorallus.*

70. *Ætnâ obruit Enceladum*] *Pindarus* Pyth. Od. I. Typhonem Ætnæ ſubjicit, ſed *Severus* noſter, cùm alios, tum *Virgilium* ſuum eſt ſequutus, Æneïd. Lib. III. 578.

Fama eſt Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentémque inſuper Ætnam
Impoſitam &c.

Ad quem locum vide *Servium.* Idem.

Æſtuat & patulis exſpirat faucibus ignes.
Hæc eſt mendoſæ vulgata licentia famæ.
Vatibus ingenium eſt, hinc audit nobile carmen.
Plurima par ſcenæ rerum eſt fallacia, vates
Sub terris nigros viderunt carmine Manes,
Atque inter cineres Ditis pallentia regna.
Mentiti vates Stygias undáſque, canéſque.

Hi

NOTÆ.

72. *Patulis exſpirat faucibus ignes*] Quia irati dicuntur, Phœnicio ſermone, ſpirare naribus ignem. Vide Pſalm. XVIII, 9. Hinc finxerunt tauros illos feros, quos jugo ſubjecit Jaſon, naribus ignem emiſiſſe. *Ovidius* Metam. VII, 104.

Ecce adamanteis Vulcanum naribus efflant
Æripides Tauri &c.

Idem.

73. *Hæc eſt mendoſa*] *Mendoſa fama* eſt rumor *mendax*; non minùs enim deduci poteſt à *mendum*, quàm à *menda*. *Chariſius*: Mendum *in mendacii ſignificatione dicitur*, menda *in culpa operis, aut corporis*. Sic *mendosè* pro *falsò* ſumitur apud *Lucretium* Lib. IV.

——— *tamen præſtat rationis egentem*
Reddere mendosè cauſas utriúſque figuræ
Quàm manibus manifeſta ſuis emittere quaquam.

Item apud *Horatium mendoſus* pro mendace legitur Lib. I. Ep. XVI, 40.

Falſus honos juvat & mendax infamia terret
Quem, niſi mendoſum & medicandum?

Hoc eſt, niſi eum qui ſe ſimulet eum eſſe, qui non eſt. *Idem.*

74. *Vatibus ingenium eſt*] Nimirum, Poëtarum hoc ingenium eſt, hæc indoles, ut fingant quidquid videtur. *Idem.*

Hinc audit nobile carmen] Locus depravatiſſimus, qui ita ſine dubio legendus eſt:

- - - *Hinc auget nobile carmen*
Plurima pars ſcenæ, verum & fallacia vates
Sub terris nigros viderunt crimina manes.

Sic ſuprà idem error, *carmen* pro *crimen*, Scaliger. Nihil muto in primo verſu, cùm ſenſus ſit ſatis apertus, & rei conveniat. Nempe, figmentis audacibus licentioſæ famæ carmen nobilitatur, ac cele-

montis æſtuat irâ & patentibus faucibus ignes emittit. Eò devenit mendacium rumorum, quibus fabulæ conſtant, licentia. Ea poëtarum indoles, & captandæ ingenii famæ ratio. 75 Pleraque quæ habent ſcenicis fabulis ſimilia ſunt. Poëtæ ſoli, dum poëtico illo ſuo furore agitarentur, viderunt ſub terris inferos, & poſt rogum regnum Plutonis, ubi commenti ſunt neſcio quem Stygium amnem & tricipi-

lebratur. Ergo *audit nobile*, idem eſt ac nobile habetur, ut *malè* vel *bene audire*, eſt malæ aut bonæ famæ eſſe. Uſque adeò neceſſaria Poëmati fictio cenſetur, ut Poëtarum numero ejiciatur quiſquis non fingit. Qua de re legenda Inſtitutio Poëtica *Joan. Ger. Voſſii* Lib. 1. cap. 1, & 2. *Gorallus.*

75. *Plurima par ſcenæ rerum eſt fallacia*] Legebatur *plurima pars, ſcena, verum eſt fallacia*, ſine ullo ſenſu. Sequuti ſumus emendationem viri docti adſcriptam oræ codicis quo utebamur. Senſus eſt: plurima rerum à Poëtis decantatarum fallacia par eſt ſcenæ, ſeu dramati: hoc eſt, planè conficta, ut ſolent argumenta Comœdiarum. *Idem.*

76. *Viderunt carmine Manes*] Hoc eſt, in carminibus ſuis ita loquuntur de Manibus, ſeu inferis quaſi eos vidiſſent. Non vident dum ſui compotes ſunt, ſed cùm furore Poëtico tenentur, tum verò Manes vident. *Idem.*

77. *Atque inter cineres*] Hoc eſt, poſtquàm cadavera ſunt combuſta, vident umbras pallentia regna Ditis ſubeuntes. *Idem.*

Ibid. *Ditis.*] *Dis* à Latinis dictus eſt Deus Inferorum, verſâ voce Πλούτων in Linguam Latinam, utraque enim vox divitem ſignificat. Nominis rationem invenies, apud *Joan. Clericum* in Theogoniam *Heſiodi* vſ. 455. *Gorallus.*

78. *Menti vates* &c.] Et hic quoque locus peſſimè affectus. Lege:

Sub terris nigros viderunt carmine Manes,
Atque inter cineres Ditis pallentia regna
Mentiti, naves Stygias, undáſque, canéſque.

Stygia canes, Eumenides, *Æſchylus* & quidam (nam nomen non memini) Latinus Poëta. *Scaliger.* Malim poſt *regna* τελείαν ϛιγμὴν adſcribere, ut verbum referatur ad ſequentia tantùm nomina. Ceterùm quia *canes* plurali numero dicuntur, ideò tamen neceſſe non eſt eâ voce Eumenidas intelligi; cùm enim minùs diligenter loquimur, ſæpe plurali numero ad unum ſignificandum utimur. Vide hac de re Interpretes ad Matth. II, 20. Itaque voce plurali *canes* optimè ſignificetur Cerberus. *Gorallus.*

79. Hi

Hi Tytyon ſeptem ſtravere in jugera fœdum,
Sollicitant magnâ te circum Tantale pœnâ,
Sollicitántque ſiti. Minos, tuáque Aeace in umbris
Jura

N O T Æ.

79. *Hi Tityon ſeptem* &c.] Non poteſt horum certior Interpres inveniri *Ovidio*, Amor. Lib. III. Eleg. XII. 19. & ſeqq. cujus aliquot verſus propterea hîc apponemus:

Nec tamen, ut teſtes, mos eſt audire Poëtas,
Malueram verbis pondus abeſſe meis.
Per nos Scylla patri canos furata capillos,
Pube premit rabidas inguinibúſque canes.
Nos pedibus pennas dedimus, nos crinibus angues,
Victor Abantiades alite fertur equo.
Iidem per ſpatium Tytion porreximus ingens
Et ſua vipereo fecimus ora cani.

Tandem locum hunc ſic claudit:

Exit in immenſum fœcunda licentia vatum,
Obligat hiſtoricâ nec ſua verba fide.

Gorallus.

Ibidem. *Septem ſtravere in jugera*] Alii Poëtæ *novem jugera* ei tribunt, & princeps quidem *Homerus* Odyſſ. Λ, 576.
Sic & *Lucretius* Lib. III.

—— novem diſperſis jugera membris
Obtinet.

Similiter *Virgilius* Æn. VI, 595.

Nec non & Tityon terra omniparentis alumnum
Cernere erat, per tota novem cui jugera corpus
Porrigitur.

Sic etiam loquuti multi alii Poëtæ, quorum teſtimonia, in re commenticia, proferre nihil attinet. *Idem.*

Ibid. *Fœdum*] Lego *fuſum*, non autem *fœdum*. Scaliger. Nihil neceſſe eſt hanc vocem mutari, nam *fœdus* rectè dicatur *Tityus*, qui vim Latonæ inferre voluit, ut dicitur *fœdus amor*, *fœdum adulterium*. Vide *Homerum* Odyſſ. Λ, 579. Ceterùm nomen *Tityi*, ut & Titanum eſt ἀπὸ τῦ *tit*, hoc eſt, lutum Phœniciâ Linguâ. Qua de appellatione vide notata à *Joanne Clerico*, ad Theogoniam *Heſiodi* vſ. 207. *Gorallus.*

80. *Sollicitant magnâ* &c.] Hoc eſt, ſollicitum atque anxium habent pœnâ magnâ, quam tibi impoſuerunt. *Sollicitum habere* perinde eſt hîc ac deſcribere ſollicitum. Vide Not. ad vſ. 21. *Idem.*

To

cipitem Cerberum. In eorum dumtaxat carminibus, Tityus proſtratus ſeptem jugera corpore ſuo tegit; Tantalus cibo & potu cinctus, eâ pœnâ afficitur, ut nec comedere, nec bibere famelicus ac ſitiens poſſit;

Te circum Tantale] Lego, *te ſiccum*. Imò propiùs accedit *curvum*, hoc eſt, pronum ad bibendum. *Scaliger*. Sed & rectè dicantur Poëtæ pœnâ circa Tantalum anxium eum habere; nam circa Tantalum fingebant eſſe aquas, quas bibere non poterat, & fructus quos comedere nequibat. Hinc *Tibullus* Lib. I. El. III. ubi Inferorum pœnas deſcribit.

Tantalus eſt illic & CIRCUM *ſtagna, ſed acrem*
Jam jam poturi deſerit unda ſitim.

Quin & primus omnium *Homerus* Odyſſ. Λ, 585. ubi eleganter deſcribitur pœna Tantali:

—— ἀμφὶ δὲ ποσσὶ
Γαῖα μέλαινα φάνεσκε, καταζήνασκε δὲ Δαίμων.

Circa autem pedes terra nigra apparebat, quam exſiccabat Dæmon; nempe, cùm volebat bibere Tantalus. Igitur nihil hîc mutarim. *Gorallus.*

81. *Sollicitántque ſiti*] Nihil clarius hac lectione. Tamen nuper mutarunt in, *ſollicitántque Scinim*. Quod, malùm, nos tantum immutandi cacoëthes habet, ut quæ ſcimus neſcire velimus? Sanè ſi mutandum aliquid fuerat, potiùs legerem:

Sollicitántque ſitos ——

Nam *ſiti* ſunt mortui, ut teſtatur *Cicero*, in libris de Legibus, & *Gellius*. Unde *ſiticines* qui canebant ad ſitos, hoc eſt, τυμβαύλαι. Sed nihil mutandum cenſeo. Quòd *Scinim* legerint, puto eis in cauſa fuiſſe veteres Editiones, *ſollicitantque ſitim* ſed illud M referendum ad ſequens. Itaque facile divinare fuit legendum eſſe *ſiti*. Scaliger.

Ibidem. Sanè ſic habet etiam Aldina editio, nec quidquam eſt celebrius in pœna Tantali, quàm *ſitis*, quæ ſic deſcribitur ab *Homero* Odyſſ. Λ.

Καὶ μὴν Τάνταλον εἰσεῖδον χαλέπ' ἄλγε' ἔχοντα,
Ἑσταότ' ἐν λίμνῃ, ἡ δὲ προσέπλαζε γενείῳ.
Στεῦτο δὲ διψάων, πιέειν δ' οὐκ εἶχεν ἑλέσθαι,
Ὁσσάκι γὰρ κύψει' ὁ γέρων πιέειν μενεαίνων
Τοσσάχ' ὕδωρ ἀπολέσκετ' ἀναβροχέν:

Tantalum vidi graves angores habentem, ſtantem in lacu, qui ejus mento adpropinquabat. Stabat autem ſitiens, quod biberet vero non poterat capere; quoties enim ſenex incurvatur, cupiens bibere, toties aqua perit abſorpta. Gorallus.

82. *Inta*

Jura canunt, îdémque rotant Ixionis orbem,
Quidquid & interiùs falſi ſibi conſcia terra eſt.
Non eſt terra ſatis, ſpeculantur Numina Divûm,
Nec metuunt oculos alieno admittere cœlo.
Norunt bella Deûm, norunt abſcondita nobis
Conjugia & falſa quoties ſub imagine peccent,
Taurus in Europen, in Ledam candidus ales,
Juppiter ut Danaæ pretioſus fluxerit imber.
Debita carminibus libertas iſta, ſed omnis
In vero mihi cura, canam quo fervida motu
Aeſtuet Aetna, novóſque rapax ſibi congerat ignes.
Quacumque immenſus terræ ſe porrigit orbis,
Extremíſque maris curvis agitatur ab undis,

Non

NOTÆ.

82. *Jura canunt*] Judicia, quæ ex certo jure fiunt. Sic *Propertius* Lib. III. El. III, 61. negat ſe velle inquirere:

Sub terris ſi jura Deûm, & tormenta Gigantum.

& Lib. IV. El. XI, 18. de Plutone:

Det pater huic umbra mollia jura mea.

Idem.

Ibidem. *Rotant Ixionis orbem*] Rotam ejus circumactam deſcribunt. Vide ad vſ. 21. *Idem.*

83. *Quidquid & interiùs* &c.] Aut repetendum *cantant*, ex initio ſuperioris verſûs, aut ſi hæc regantur verbo *rotant*, intelligendus erit ſermo *rotatus*, hoc eſt, numeris adſtrictus Poëtarum; quo nomine etiam vocavit argumenta Philoſophica, ob certum enunciationum numerum, *Juvenalis* Sat. VI, 449.

——— *curvum ſermone rotato*
Torqueat Enthymema.

Idem.

84. *Numina Divûm*] Hoc eſt, Deos, aut voluntates Deorum, qua de re vide *Ger. Joan. Voſſium* in Etymologico ad verbum *Nuo.* Sed prius malim. *Idem.*

85. *Oculos alieno admittere cœlo*] Hoc eſt, mittere ad alienum cœlum, quomodo etiam vulgò dicunt *adjicere oculos alicui rei.* Idem.

86. *Norunt abſcondita nobis*] Simile de mulieribus apud *Theocritum*:

Πάν-

poſſit; Minos & Aeacus, Jovis filii, jura dicunt umbris & Ixionem jubent rotæ circumagendæ impoſitum plecti; ac reliqua denique omnia fiunt, quæ falsò ſub terra geri creduntur. Nec ſatis habuerunt poëtæ fingere quæ voluerunt, ſub terra; præterea quid apud Deos ageretur, quaſi exploratores, ceteris mortalibus prodiderunt; nec ullâ religione coërciti ſunt, quo minùs cœlum, alienam ſedem, perluſtrarent. Soli ſciunt Diis civilia eſſe bella, adulteria clam ab iis committi, & variis adſumtis formis contra caſtitatem peccari, ut cùm Jupiter ſub Tauri imagine Europam, ſub Cygni figura Ledam, & in pluviam auream converſus Danaën fefellit. Ea quidem licentia, jure ſuo, utuntur Poëtæ; ſed nunc ego unam veritatem ſector; quippe qui canere aggreſſus ſum quæ cauſa ſit Ætnæ æſtuum, & quæ novos perpetuò ei ſufficiat ignes. Orbis terrarum, qua-

Πάντα γυναῖκες ἴσασι, καὶ ὡς Ζεὺς ἠγάγεθ' Ἥραν.

Omnia mulieres ſciunt, & ut Jupiter duxerit Junonem. Porrò legendum, *Juppiter in Danaen*, non *Juppiter ut Danaa.* Nam venuſtiſſimum eſt ἀσύνδετον illud. *Scaliger.*

88. *Taurus in Europen*] Nempe, *peccet*, ex antecedente verſu. *Gorallus.*

89. *Jupiter ut Danaa*] Cùm hæc ſit lectio Venetæ Editionis anni M CCCC LXXXIV, & Aldinæ, non video cur mutetur. *Idem.*

Pretioſus fluxerit imber] Occultè adludere videtur ad veritatem hiſtoriæ, ex qua pretio corrupta Danaë Jovis quempiam ſacerdotem ejus nomine excepit. Vide *Horatii* Od. XVI. Lib. III. ubi dicit diligentiam Acriſii irriſam à Jove & Venere,

——— *fore enim tutum iter & patens,*
Converſo in pretium Deo, ———

norant. Idem.

94. *Extremique maris*] Hoc eſt, extremis undis terram adluentis, non enim agit Poëta de externo illo, omnia ambiente, magis quàm de interno mari. *Idem.*

Curvis incingitur undis] Veteres Editiones: *curvis agitetur ab undis.* Quæ vera eſt lectio. Crediderunt multi Veterum terram in medio Oceano σαλεύεσθαι, ac circumjecto humore portari, velut aliquod grande

Non totum eſt ſolidum; deſit námque omnis hiatu,
Secta eſt omnis humus, penitúſque cavata latebris,
Exiles ſuſpenſa vias agit, ínque animantis
Per tota errantes percurrunt corpora venæ,
Ad vitam ſanguis omnis quà commeat idem,
Terra foraminibus conceptas digerit auras.
Scilicet, aut olim, diviſo corpore mundi,
In maria ac terras & ſidera, ſors data cœlo
Prima, ſequuta maris, deſedítque infima tellus;
Sed totis rimoſa cavis, & qualis acervus

Ex

NOTÆ.

grande navigium & grave. Cujus opinionis auctorem faciunt Thaletem. Extremi autem maris, id eſt, ὁρίζοντος. Nam ὠκεανὸν vocabant ὁρίζοντα. Quæ cùm ita ſint, ſatis patet τὸ *incingitur* ab ignaro homine & imperito ſuppoſitum fuiſſe, quia cauſam alterius lectionis ignorabat. *Scaliger.* Reverà *agitatur* eſt in editione Veneta, ſed non puto ſignificari quod ait *Scaliger*, cùm non ſit ſermo de Oceano, ſed de quovis mari; quod agitare dicitur littorá, quia iis vehementi impetu adliditur, lapilloſque aut pulverem agitat. *Gotallus.*

95. *Non totum eſt ſolidum*] Nimirum, corpus. Aldina editio habet *in ſolidum*, ſine ſenſu. *Idem.*

Deſit namque omnis hiatu] Hoc eſt, ubique, deficiente materiâ ſolidâ, hiatus ſunt. De hiſce hiatibus egerunt *Lucretius* Lib. VI. ubi agit de terræ motu. Vide & *Juſtinum* initio Lib. IV. *Idem.*

97. *Inque animantis*] *Seneca* ex *Ariſtotele*: (Quæſt. Nat. Lib. VI. cap. 13.) *corpus noſtrum & ſanguine irrigatur & ſpiritu, qui per ſua itinera diſcurrit. Habemus autem quædam anguſtiora animæ receptacula, per quæ nihil ampliùs quàm meat, quædam patentiora in quibus colligitur, & unde dividitur in partes. Sic hoc totum terrarum omnium corpus, & aquis, quæ vicem ſanguinis tenent, & ventis, quos nihil aliud quis quàm animam vocaverit, pervium eſt.* Tertius autem ab his verſus ita legendus:

Ad vitam ſanguis omnis quâ commeat idem.

Scaliger. Huc etiam faciunt quæ habet idem *Seneca* Cap. XVI. de terræ ſpiritu, ſive anima.

102. *In maria & terras ac ſidera*] Vulgaris diviſio rerum univerſitatis,

quacumque patet, & mari adluente cingitur, ſolidus non eſt, ſed paſſim hiat. Univerſus terræ globus variis tubis ac meatibus cavus eſt, viáſque habet tenues, quæ, quemadmodum in animalibus venæ, per totum ejus corpus ſparſæ ſunt; & per quas aquæ, veluti ſanguis ejus, moventur, aut etiam conceptus ventus per ejus viſcera ſpargitur. Cujus rei duæ potuerunt eſſe cauſæ Prior eſt, ſi eo tempore, quo molis indigeſtæ omnium rerum partes ſeparatæ ſunt, quarum aliæ mare, aliæ terram, aliæ cœlum conflarunt, & cœleſtes quidem particulæ ſumma petierunt, quas proximè ſequutæ ſunt aqueæ, ita ut terreſtres infimæ omnium deſederint; ſi, inquam, poſtremæ inſtar lapidum imparium qui-

tatis, qua utuntur etiam Sacræ Litteræ, quia eſt captui vulgi accommodata. Ceterùm nulla proportio eſt inter *cœlum* & globum terrâ & aquâ conſtantem. Vide Metamorphoſ. Lib. I, 21. & ſeqq. *Gorallus.*

104. *Sed totis rimoſa cavis*] *Ariſtoteli* σηραγγώδης, ὕπαντρος, σομφὸς, σπογγώδης. *Scaliger.* Adde *Juſtinum* Lib. IV. cap. I. de ſolo Siculo: *Eſt autem ipſa terra tenuis ac fragilis & cavernis quibuſdam, fiſtuliſque ita penetrabilis, ut ventorum tota fermè flatibus pateat.* Gorallus.

Ibidem. *Qualis acervus.*] Acervi fiebant in quadriviis & triviis; ad Hermulas quas vocabant; hoc eſt, Mercurii ſtatuas quadratas; jactis ex tempore lapidibus à prætereuntibus, qui acervi Mercurio ſacri erant, à quo dicti ἕρμακες Græcis. *Iſidorus* in Gloſſis, quæ ſunt adhuc in membranis. *Mercurii*, inquit, *lapidum congeries in cacumine collium.* Eos Hermacas nunc hîc intelligit, de quibus & Sibylla:

Καὶ πετεινὰ σέβεσθε, καὶ ἑρπετὰ θηρία γαίης,
Κἂν παρόδιοισι λίθων συγχώματα ταῦτα σέβεσθε.

Similes etiam monticelli ex lapide congeſto, qui pro terminis erigebantur, ab auctoribus de agris limitandis, vocantur *Scorpiones*; quia in metam deſinebant. Σκορπίος enim Græcis dicitur etiam quidquid in metam ac conum faſtigiatum eſt, ut tutulus crinium in pueris ita vocabatur. Quemadmodum igitur acervi, qui fiunt, jactis ex tempore ſaxis toti pendent in ſe, quia intus cavi ſunt, ut opus fornicatum: ſic etiam terra ipſa cava eſt, & in tholum ſuum nititur. *Scaliger.* De acervis Mercurii, vide Interpretes ad Proverb. XXVI, 8. & *Ioan. Seldenum* de Diis Syris Synt. II. cap. 15.

Exſilit, imparibus jactis ex tempore ſaxis;
Ut crebro introrſus ſpatio vacuata corymbis
Pendeat in ſe ſe: ſimili quoque terra figurâ
In tenues laxata vias, non omnis in arctum,
Nec ſtipata coït: ſive illi cauſa vetuſta eſt,
Nec nata eſt facies; ſeu liber ſpiritus intra
Effugiens molitur iter; ſeu lympha perenni
Edit humum limâ, furtímque obſtantia mollit,

Aut

N O T Æ.

106. *Ut crebro introitus ſpatio vacuata corymbos.*] Eſt mendum in genere, non enim ἡ κόρυμβος dicitur. *Columella* de Cinara carduo:

Hac modo purpureo ſurgit glomerato corymbo.

Eſt autem corymbus quidquid in panicam, aut ſtrobilum adſurgit, ut in Cinara videmus & in Scolymo. Sed prima notio τοῦ κορύμβου eſt in capite Veterum Atticorum tutulus, ſeu meta ſuggeſtûs capillorum. Igitur legendum puto:

Ut crebro introrſus ſpatióque vacante corymbus
Pendeat in ſe ſe.

Crebrum ſpatium τὸ σηραγγῶδες, ut *crebrum cribrum*, apud Plautum, πολύοπον. Ad eum modum *crebro vimine* infra dicitur. *Vacans* enim *ſpatium* dicitur τὸ κοῖλον etiam infra, quod & ceſſans quoque vocavit. Illud verò *pendeat in ſe ſe*, eſt ſuo ſibi pondere libretur, ut fornix, in fornicem ſuum nitatur. *Scaliger*. Senſus verſ. 104. multò clarior videtur in editionibus; hoc enim vult Poëta, *ut terra vacuata corymbis crebro introrſus ſpatio pendeat in ſe*; nimirum, ut corymborum acervus crebra ſeu frequentia relinquit ſpatia vacua: ſic vult terræ partes multos hiatus inter ſe habere, ita ut intra terræ viſcera pendeant cavernarum fornices. *Gorallus*.

110. *Nec nata eſt facies*] Id eſt, non recens eſt, vel infinita eſt. An legendum, *nec nota eſt facies*; hoc eſt, latet nos, propter vetuſtatem. *Scaliger*. Nihil mutandum videtur, perinde eſt enim quaſi dixiſſet *Severus*; nec poſtea adnata eſt hæc facies. Paſſim apud Poëtas verba ſimplicia pro compoſitis occurrunt. Vide v. 116. *Facies* autem hîc eſt forma, ut ſæpe alibi. Vide v. 173. Sic *Lucretio*, Lib. V. p. 711. Ed. Lamb. ait metalla liquefacta

Quamlibet in formam & faciem decurrere rerum.

Gorallus.

Ibid.

quibus temerè ſit acervus, non ſatis arctè inter ſeſe conjunctæ fuerint, ita ut, quaſi coacervatis corymbis, ſpatia multa vacua reliquerint, fornicibus paſſim formatis. Ea igitur intus eſt terræ forma, quam tenues meatus ſuſpendunt, nec arctiùs conjungi, magíſve denſari patiuntur; ſeu hoc illi, ut dixi, contigerit à prima rerum origine, nec poſtea factum ſit; ſeu aër intra terram incluſus eas molitus ſit ſibi vias, quibus elabatur; ſeu aqua perpetuò adfluens paullatim terram exederit, & quæ decurſum ſuum moraban-

Ibid. *Seu liber ſpiritus intra* &c.] Multa habet hanc in rem *Seneca*, in Quæſtionibus Naturalibus, & præſertim Lib. VI. cap. 14. & ſequentibus, unde nonnulla ſubjiciam. Poſtquàm contulit corpus humanum terræ: *Vide ergo*, inquit, *numquid intrat in illam ſpiritus ex circumfuſo aëre; qui quamdiu habet exitum, ſine injuria labitur; ſi offendit aliquid & incidit quod viam claudat, tunc oneratur, primò infundente ſe à tergo aëre, deinde per aliquam rimam malignè fugit, & hoc acriùs fertur quo anguſtiùs. Id ſine pugna non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidem, per quam effluat, invenit, conglobatus ille furit, & huc atque illò circumagitur, aliáque dejicit, alia intercîdit; cùm tenuiſſimus, idémque fortiſſimus, & irrepat quamvis in obſtructa, & quidquid intravit vi ſuâ diducat ac diſſipet; tunc terra jactatur. Aut enim daturo vento locum diſcedit; aut cùm dedit, in ipſam, quâ illum emiſit, cavernam fundamento ſpoliata conſidit. Quidam ita exiſtimant. Terra multis locis perforata eſt, nec tantùm primos illos aditus habet, quos velut ſpiramenta ab initio ſui recepit, ſed multos illi caſus impoſuit. Alicubi diduxit quidquid supernè terreni erat aqua; alia torrentes exedere; illa, æſtibus magnis dirupta, patuere. Per hac intervalla intrat ſpiritus* &c. Hæc paullò pluribus deſcripſi, quia *Seneca* promemodum ante oculos hunc locum *Severi* noſtri, cùm ſcriberet, habuiſſe videtur. *Gorallus.*

112. *Edit humum limo*] Atqui non eduntur ea quæ oblimat flumen, aut aqua, ſed potiùs obducuntur, undè jus adluvionum. Sed legendum *lima*, quod genus metaphoræ honeſtum eſt, Quid? Non ab eadem mente Tiberis *Serra* & *Rumon* dictus eſt? Eadem mens & in loco Horatiano, qui ita legitur in peroptimo codice,

——— qua Liris quietâ
Mordet aquâ, taciturnus amnis.

Nam *mordere* aptum verbum huic loco noſtro. *Scaliger.*

Ibidem. Rectè, ut quidem mihi videtur. Adde ideò apud antiquiſſimos Græcos *Acheloos* dictos quoſvis fluvios, quia ea vox eſt ò Phœnicia radice ACHAL, comedit. *Servius* ad Georg. I. 9.

 Po-

Aut etiam incluſi ſolidum exedêre vapores,
Atque igni quæſita via eſt; ſive omnia certis
Pugna-

NOTÆ.

Poculáque inventis Acheloïa miſcuit uvis

Acheloüm, inquit, *non præter rationem dixit*; *nam*, *ſicut Orpheus docet & Ariſtophanes Comicus & Ephorus Hiſtoricus tradunt*, *Acheloüm generaliter*, *propter antiquitatem fluminis*, *omnem aquam Veteres vocabant.* At is amnis ceteris antiquior non fuit, ſed Græci priſcas origines ſuas cùm ignorarent, quia primorum gentis ſuæ conditorum Linguam neſciebant, quaſvis rationes comminiſcebantur. Adde congeſtis à *Scaligero*, præter antea allatum ad vſ. 110. locum hunc *Senecæ* Quæſt. Nat. Lib. VI. c. 7. *Poteſt fieri ut aliquam regionem rivus affluens exedat*, *ac ſecum trahat aliquam molem.* Sic & à *Lucretio* duobus locis æſtus maris dicitur *exeſor mœrorum littora circum.* Vide Indicem Giſanianum. *Gorallus.*

Ibidem. *Obſtantia mollit*] Tò *mollire* verbum ad eam rem accommodatiſſimum, id eſt, τὸ κοιλαίνειν. *Attius* Telepho:

——— *remiſque nixi properiter navem in fugam*
Trudunt ſubter ſaxa ad lavam, *quà montem mollibat mare.*

Mollire ergo *ſaxum*, *cavare*, ut: *Gutta cavat lapidem.* Varro: *Pieridum comes*, *quà tenes cavata putri gelu montium ſaxa.* Intelligit, ut puto, τὴν ἠχώ. *Scaliger. Mollit* eſt *cavat molliendo.*

113. *Solidum exedere vapores*] *Exedere* quidem verbum aptum huic rei, ſed veteres Editiones: *Solidum videre vapores*, lego *invidere*; hoc eſt, per vapores ſtat quominùs perpetua ſolida ſit terra. Sic *Accius*:

Quis florem liberûm invidit meûm.

Virgilius:

Téne, *inquit*, *miſerande puer*, *cùm læta veniret*,
Invidit Fortuna mihi?

An verò legendum *minuere*? Scaliger. Ex vitioſa Editione Veneta natæ ſunt inanes hæ conjecturæ. Multò ſatius fuit ex *videre* facere *exedêre*, quâ voce ſæpe uſus eſt *Seneca*, hoc in negotio, ut jam oſtendimus, ad vſ. 110. & 112. Adde & hunc locum ex Lib. VI. Quæſt. Natur. c. 9. ubi de cauſa motûs terræ: *Alii in igne cauſam quidem eſſe*, *ſed non ob hoc judicant*; *ſed quia pluribus obrutus locis ardeat*, *& proxima quæque conſumat. Quæ ſi quando exeſa ceciderint*, *tunc ſequi motum earum partium*, *quæ ſubjectis adminiculis deſtitutæ labant*, *donec corruere.* Gorallus.

Ibi-

rabantur molliverit. Altera cauſa cur terra ſit ita, uti eſt, fiſtuloſa, hæc eſſe poteſt; ignes, nimirum, intra eam collecti potuerunt ſoliditatem ejus paſſim minuere, dum ſibi etiam viam quærunt, quâ latiùs ſpargan-

Ibidem. *Vapores*] Hoc eſt, non ἀτμίδες, ſed calores, nequid erres, nam exhalatæ particulæ non exedunt. Sic *Virgilius* Æneïd. V. 683. de igne:

——— *lentúſque carinas*
Eſt vapor. Vide & vſ. 698. & indicem Lucretianum *Giſanii*. Hanc putarim etiam primigeniam vocis poteſtatem, nam à Græco ἅπτω, & antiquiore ἅπω, hoc eſt, *incendo*, murato ſpiritu denſo in Æolicum digamma, factum eſt *vapo*, aut *vapeo*, ut *Veſper* ab ἕσπερος, Veſta ab ἑστία, & talia multa. Abſurdè deducit *Matth. Martinius* à κάπνος, quem tamen exſcribit, more ſuo, vir haud paullò doctior *Ger. Joannes Voſſius*; qui etiam, in libro de mutatione litterarum, abſurdiùs è voce ἀποφορὰ deduci poſſe cenſet. Cùm autem calore emittantur ex humidis corporibus fumi, ideò illi fumi dicti ſunt *vapores*. Hinc quoque *Auguſtus vapidè ſe habere* dixit, pro *malè ſe habere*, ut habet *Suëtonius* Cap. LXXXVII. in Aug. hoc eſt, calore febris tentari. Hæc obiter, quia à tanto viro non ſatis intellecta fuerant, cui ceteroqui merito ſuo tota adſurgit Criticorum, Grammaticorúmque corona. *Idem.*

114. *Atque igni quæſita via eſt*] Hoc poëma legiſſe, atque ante oculos habuiſſe videtur *Seneca*, cùm de Quæſtionibus Naturalibus ſcriberet; ſunt enim paſſim in eo Opere non tantùm eædem ſententiæ, ſed fermè etiam eadem verba, quæ conferentibus facilè occurrent. Sic Lib. V. c. 14. *Illud verò*, inquit, *manifeſtum eſt, magnam eſſe ſub terris vim ſulphuris & aliorum non minùs ignem alentium. Per hæc loca cùm ſe exitum quærens ſpiritus torſit, accendat flammam ipſo adfrictu neceſſe eſt. Deinde flammis latiùs fuſis, etiam ſi quid ignavi aëris erat, extenuatum moveri* & VIAM *cum fremitu vaſto atque impetu* QUÆRERE. *Idem.*

Ibidem. *Sive omnia certis pugnavere locis.*] Hoc eſt, ſive ſpiritus, aqua, ac ignis, dum inter ſe ſe certis locis pugnant, terræ viſcera laxarunt. Sic *Seneca* Quæſt. Nat. Lib. V. c. 12. de vento qui ἐκνεφίας à Græcis vocatur: *cùm magna inæqualitas ac diſſimilitudo corporum, quæ vapor terrenus emittit, in ſublime eat, & alia ex his corporibus ſicca ſint, alia humida; ex tanta diſcordia corporum inter ſe pugnantium, cum in unum conglobata ſunt, veriſimile eſt quaſdam cavas effici nubes, & intervalla inter illas relinqui fiſtuloſa, & in modum tibiæ anguſta.* Quod in ſummo aëre fieri putabat *Seneca*, hoc in ima terra fieri putato, ut mentem *Severi* adſequaris. Vide eumdem Lib. VI. cap. 11. & ſeqq. *Idem.*

 115. *Cau-*

Pugnavere locis; non eſt hîc cauſſa docenda,
Dum ſtet opus cauſæ. Quis enim non credat inanes
Eſſe ſinus, penitus tantos erumpere fontes
Cùm videt, ac torrentem imo ſe emergere hiatu?
Non ille ex tenui, vacuóque agat aucta neceſſe eſt
Confluvia, & raptis arceſſat ea undique ab undis,
Sed trahat ex pleno, quo fontem contrahat, amne.
Flumina quin etiam latis currentia rivis
Occaſus habuere ſuos; aut illa vorago
Derepta in præceps fatali condidit ore;

Aut

NOTÆ.

115. *Cauſa docenda*] In Ed. Veneta eſt *dolendi*, malè; in aliis *docendi*, quod refinximus in docenda, ſenſu aperto. *Idem.*

116. *Dum ſtet opus cauſa*] Hoc eſt, dummodò *conſtet* effectus. Eſt ſimplex pro compoſito. Hoc eſt, certum ac ratum ſit, ita ut de eo ampliùs non dubitemus. Sic *Cicero* Epiſt. Lib. IX. Ep. 2. ad Varronem: *Hac tu meliùs, modò nobis ſtet illud, unà vivere in ſtudiis noſtris.* Item ad Atticum Lib. III. Ep. 14. *Si aliquid à Comitiis audierimus, nos in Aſiam convertemus, neque adhuc ſtabat quò potiſſimùm, ſed ſcies.* Idem.

Ibidem. *Quis enim non credat inanes.*] In Veneta eſt: *quis enim non viderit illud, Eſſe ſinus.* Quod neſcio an melius vulgato. *Idem.*

117. *Penitus tantos erumpere fontes*] Καταβολὴ totius diſputationis, terram ὕπαντρον eſſe. Hoc probari ex aquis, quæ undecumque ex ea erumpunt. Non enim non cavam eſſe, ex cujus ſinu tanta vis aquarum tam diverſis locis exprimatur. Seneca: *Non quidem exiſtimo te diu haſitaturum an credas eſſe ſubterraneos amnes & mare abſconditum. Unde enim iſta prorumpunt? Unde ad nos veniunt, niſi quod humoris origo incluſa eſt?* Lege quæ ſequuntur Lib. VI. Naturalium Quæſtionum cap. 8. *Scaliger.*

119. *Non ille ex tenui vocemque agat acta neceſſe eſt, Cùm fluit, errantes arceſſat undique & undas, Et trahat ex pleno, quod fontem contrahat amne*] Peſſimis modis mulctatus eſt hic locus, quem nos ita legimus:

Non ille ex tenui &c. ut ſunt edita. Neceſſe eſt, inquit, derivet confluvia ſua ex non tenui, vacuóve, & arceſſat ea undique ab undis, & trahat ex pleno amne, hoc eſt, ex repoſita aqua, id unde fon-

gantur. Quin & omnia memorata, variis in locis, pugnare inter ſe terrámque eorum motu laxari, contingere potuit Sed non opus eſt cauſam horum meatuum à nobis anxiè quæri; dummodò eos eſſe conſtet, quod negari nequit. Quis enim dubitet an vacui ſint in terra ſinus, cùm ex profundo tot & tantos fontes emergere, ac tam rapidos torrentes ex ejus hiatibus prorumpere videat? Illi profectò non ex tenuibus rivulis colligant neceſſe eſt ſuas aquas, aut ex multis guttulis hinc inde difficulter arceſſitis conſlent; ſed ex integris amnibus eas deducant. Videmus etiam magna flumina hiatibus integra abſorberi; ſive in præceps devoluta in voragines defluant numquam reditura,

fontem emiſſura eſt. Nam etiam veteres excuſi habent, *ab undis*. *Scaliger*; quem ſequuti ſumus.

120. *Confluvia*] Sic infrà vſ. 326.

Donec confluvio reſolutis æſtibus amnis
Exſilit.

Sed & *confugia* dicere liceat, qua de voce vide notata à *Claud. Salmaſio*, ad cap. 9. *Solini* p. 109 Ed. Ultrajectinæ. *Gorallus.*

121. *Sed trahat ex pleno*] Seneca: *Non eſt diu probandum ibi multas aquas eſſe, ubi omnes ſunt. Neque enim ſufficeret tellus ad tot flumina edenda, niſi ex repoſito, multóque funderet.* Quam diſputationem, ut ex alia, ex hoc opere hauſit *Seneca*. Scaliger.

122. *Flumina quin etiam* &c.] Hunc & ſequentem verſus præ oculis habuiſſe videtur *Seneca*, cum ſcriberet Natur. Quæſtionum Lib. III. cap. 26. *Quædam flumina palam in aliquem ſpecum decidunt, & ſic ex oculis auferuntur. Quædam conſumuntur paullatim, & intercidunt, Eadem ex intervallo revertuntur, recipiúntque & nomen & curſum*, &c. *Gorallus.*

124. *Derepta in præceps*] *Direpta*, non *dirupta*. Ita infrà:

Præſertim ipſa ſuo declivia pondere numquam
Corpora diripiat.

Seneca tamen *dirupta* dixit: *alia torrentes exedêre, alia æſtibus magnis dirupta patuere.* Scaliger.

Ibidem. Legimus, ex conjectura viri docti, *derepta*, propter ſequentes voces *in præceps*, quia quæ ex alto detrahuntur *deripi*, non *diripi* dici ſolent. *Plautus* Menæchmis. Act. V. Sc. 2. 117.

Sed quis hic eſt, qui me capillo hinc de curru deripit?

Virgilius Georg. II. 242.

Coláque prælorum fumoſis deripe tectis. Gorallus.

Aut occulta fluunt tectis adoperta cavernis,
Atque inopinatos referunt procul edita curſus.
Quòd ſi diverſas emittat terra canales,
Hoſpitium fluviorum; haud ſemita nulla profectò
Fontibus, & rivis conſtat via, pigráque tellus
Conferta in ſolidum ſegnis ſub pondere ceſſat.
Quòd ſi præcipiti conduntur flumina terrâ,
Condita ſi redeunt, ſi qua antè incognita ſurgunt;
Haud

NOTÆ.

126. *Atque inopinatos*] Huc faciunt elegantes verſus *Neronis*, quos profert *Joan. Opſopæus* ex inedito interprete *Lucani*, ad *Seneca* Quæſt. Nat. Lib. III. c. 26.

Quique pererratam ſubductus Perſida Tigris
Deſerit, & longo terrarum tractus hiatu
Reddit quæſitas iam non quærentibus undas.

127. *Quod ſi diverſas, &c.*] *Canales* fœminino genere extulit. Sic infrà dicit *rigidas canales*. Vide *Servium* in illud *ilignis potare canalibus undam*. Porrò totus locus ita legendus:

Quod ſi diverſas emittit terra canales
Hoſpitium fluviorum: at ſemita nulla profectò
Fontibus & rivis conſtat via, pigráque tellus
Conferta in ſolidum ſegni ſub pondere ceſſat.

Quod ſi, inquit, ex certis canalibus, non autem ex pleno ac recondito, ut ait *Seneca*, emittit fluvios terra; at rivulis & fontibus quæ via tandem erit, cùm aliquando erumpant, aliquando verò areſcant? Ergo nullam habebunt viam ipſi erumpendi, ſi terra non emittit de pleno, unde conſequens ut conferta & ſolida, non ὑπαντρος ſit. *Hoſpitium* dixit pro *hoſpitum*, ut in Pandectæ Digeſtorum Juris, *civitatium*, *hereditatium*; eodem modo, *alituum*; &, quod ignoratum hactenus, *Salluſtius* dixit *hominium*; idque in fideli exemplari, cum adnotatione in margine, quæ omnem ſuſpicionem mendi tolleret, inveni in Jugurtha: *neque*, inquit, *quiſquam hominium ſatis placebat*. Eleganter verò *hoſpites* fluvios vocat, qui ſubitò exſiſtunt. Nam ex illa hypotheſi vult ſubitò exſiſtere, ſi hoc concedatur. *Scaliger*.

Ibidem. In multis hìc à viri magni ſententia diverſi abimus, quæ ad ſingulos verſus notabimus; rem enim expeditam videtur impediviſſe, & intempeſtivè eruditam ſanè ſupellectilem huc congeſſiſſe. Primò, notandum Poëtam ex antea probatis hìc ratiocinari,

tura, 125 ſive veluti terræ fornicibus clauſa decurrant, ut poſtea procul iterum ad ſuperos erumpant. Si autem diverſi meatus terram ſecent, excipiántque occultos fluvios, quis dixerit ſub terra nullas eſſe vias, per quas fontes & rivi delabantur, 130 totámque ejus maſſam ſolidam eſſe? Pariter ſi integra flumina voraginibus condantur, deinde iterum in lucem emittantur, aliáque antea ignota ſubitò exſiſtant; mirum videri nequit ſi dicamus, ventis terræ viſceribus clauſis, ſpi-

ri, & verſum quidem hunc reſpicere ad v. 116. & ſeqq. Deinde *canalis*, fœminino genere, non eſt archaïſmus, ſed ex conſtanti uſu optimorum temporum, ut oſtendit *Ger. Joan. Voſſius* de Arte Grammatica Lib. III. c. 19. *Gorallus.*

128. *Hoſpitium fluviorum*] Nam puto *hoſpitium* eſſe genitivum pluralem, ſed accuſativum ſingularem, ita ut *canales diverſa* dicantur *hoſpitium* quo fluvii excipiuntur. *Idem.*

128. *Haud ſemita nulla*] Hoc eſt, eſt ſemita fontibus, via fluviis, &c. Omiſsâ adſpiratione, ſcriptum erant *aut*, quod fefellit *Scaligerum*. Sed & in Codd. MSS. & in antiquis Editionibus, nihil frequentius occurrit, quàm additio, aut detractio temeraria adſpirationis. In hoc ipſo Poëmate, vſſ. 101. & 113. pro *aut*, quod nunc legitur, ſcriptum erat in antiqua Ed. Veneta *haud*. Vide quæ hac de re collegit *Janus Rutgerſius* Venuſinarum Lectionum Cap. XIV. *Idem.*

129. *Et rivis*] Repetenda hîc negatio à ſuperiori verſu, quaſi eſſet: *nec nulla rivis eſt via, nec pigra tellus conferta in ſolidum*, &c. *Idem.*

130. *Conferta in ſolidum*] Eſt in Veneta *conſerta*, ſed melior altera lectio. *Idem.*

131. *Quod ſi præcipiti*, &c.] Eſt collectio ex verſ. 122. & ſeqq. *Idem.*

132. *Condita ſi redeunt*] Reſtitue ex antiquitus excuſis:

Condita ſi redeunt, ſi qua & jam incondita ſurgunt.

Argumentum ſuperiori oppoſitum. *Condita ſi redeunt*, ut Alpheus Olympiæ, Anas Hiſpaniæ. *Si & iam incondita*, de illis intelligendum qui ſubitò in ſua magnitudine exſiſtunt, neque umquam abſorpti fuerunt. Ejuſmodi eſt mirabilis fluvius in agro Encoliſmenſi, qui exoneratur in Carentonum fluvium, ad oppidum Encoliſmam. *Scaliger.*

Ibid. *Condita ſi redeunt*] *Seneca* Quæſt. Nat. Lib. III. c. 26. *Illo itaque recepta flumina curſus agêre ſecretò; ſed cùm primùm aliquid ſolidi,*

Haud mirum clauſis etiam ſi libera ventis
Spiramenta patent. Certis tibi pignora rebus
Atque oculis hæſura tuis dabit ordine tellus.
Immenſos plerumque ſinus & jugera peſſum
Intercepta licet, denſæque abſcondita nocti
Proſpectare procul; chaos ac ſine fine ruinæ.
Cernis & in ſilvis ſpatioſa cubilia retro,

An-

NOTÆ.

di, quod obſtaret, occurrit, præruptâ parte, qua minùs ad exitum repugnabat, repetiêre curſum ſuum.

Sic ubi terreno Lycus eſt epotus hiatu,
Exſiſtit procul hinc, alióque renaſcitur ore.
Sic modò combibitur, tacito modò gurgite lapſus,
Redditur Argolicis ingens Eraſinus in undis.

Idem & in Oriente Tigris facit, abſorbetur, & deſideratus diu, tandem longè remoto loco, non tamen dubius an idem ſit emergit. Vide & *Plinium* Lib. II. cap. 103. Similia narrantur de fluvio *Mareb* in Regno Æthiopico Tigræ, de quo *Job. Ludolphus* Æthiop. Hiſt. Lib. I. c. 8. *Gorallus.*

Ibid. *Si qua ante incognita*] Sic Ed. Veneta, niſi quod habet *incondita*, quod minùs placet. *Idem.*

134. *Spiramenta patent*] Abſurdè in editionibus *latent*. Similem mendam animadvertimus in *Pedone Albinovano* Eleg. I. 236. *Idem.*

Ibid. *Certis tibi pignora rebus*] Hoc eſt, argumenta. Vide ad v. 40. *Idem.*

135. *Atque oculis hæſura vias*] Lege *hæſura tuis.* Hoc eſt, quod Græci Poëtæ dicunt: Βλέποντα μαρτύρια. *Æſchylus*:

Πῶς ταῦτ' ἀληθῆ καὶ βλέποντα δέξομαι;

Plautus verò aliter extulit: *rem tibi auctorem dabo.* Sic infrà:

Non illic, duce me, occultas ſcrutabere cauſas,
Occurrunt oculis ipſa.

Eodem modo *oculatam diem* dixit *Plautus*. Scaliger.

136. *Immenſum plerumque ſinum*] Valde corrupta ſunt, quæ tamen non magno negotio, ut ſpero, à nobis reſtituta ſunt:

Immenſos plerumque ſinus ac jugera peſſum
Intercepta licet, denſæque abſcondita nocti
Proſpectare procul; chaos ac ſine fine ruinæ.

Chaos vocat τὸ χάσμα. *Idem.*

Ibi-

ſpiracula eſſe, quibus eam permeant. Horum omnium certa argumenta, 135 & quibus oculi noſtri percellantur, præbere poteſt terra, ſi diligentiùs luſtretur. Variis in locis ingentes voragines, quibus plura jugera depreſſa ſunt, & in altas tenebras abdita, licet è longinquo deſpicere; in quibus nihil vides, niſi hiatus vaſtos & in immenſam profunditatem collapſas terræ ruïnas. Videas etiam interdum in ſilvis profundiſſima

Ibidem. Intelligit chaſmata, quæ cernuntur in iis regionibus, in quibus frequentiores terræ motus ſunt. *Seneca* Quæſt. Natur. Lib. VI. c. 9. ubi de cauſis motûs terrarum: *Alii*, inquit, *in igne cauſam quidem eſſe, ſed non ob hoc judicant, ſed quia pluribus obrutus locis ardeat, & proxima quaque conſumat. Quæ ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi motum earum partium, quæ ſubjectis adminiculis deſtituta labant, donec corruêre nullo occurrente quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus vaſti aperiuntur*, &c. Admirandorum hiatuum ex terræ motibus hiſtoriæ exſtant apud *Gulielm. Candenum*, in Annalibus ad annos M D LXXI & M D LXXXIII. Sed fortaſſe *Severus* noſter reſpexit ad ſpecus profundiores, qualis Corycius, in Cilicia, cujus exſtat elegantiſſima deſcriptio apud *Pomponium Melam* Lib. I. c. 13. *Gorallus.*

138. *Chaos, ac ſine fine ruina*] Nimirum, conſpiciuntur. *Chaos* vocat, Græcorum more, quidquid χαίνει, *hiat.* Vide quæ, hac de voce, notavit *Joan. Clericus* ad Theogoniam *Heſiodi* vſſ. 116. & 700. *Idem.*

139. *Cernis & in ſilvis*] Perſequitur docere quòd terra ὕπαντρος ſit. Nam multa, inquit, αὐτομάτως, ut cùm σεισμῷ diſceſſit terra, ex quo χάσματα illa immenſa; quæ quoties ſubitò accidebant, veteres Romani Inferorum & Deorum Manium oſtia vocabant, ſequuti Græcos, ut puto, apud quos ea ſunt χαρώνεια. *Laërtius* in Stoïcis decretis: Τῶν δοκούντων παραδόξων, οἷον χαρώνεια, ἄμπωτις καὶ πηγαὶ θερμῶν ὑδάτων: *eorum quæ videntur paradoxa, ut Charonea, æſtus maris, & fontes calidarum aquarum.* Deinde ſubjicit quæ fiunt opere humano, qualia ſunt quæ in eruenda arena, in metallariis & lapidariis fodinis. Quare ita legendum:

Cernis & in ſilvis ſpatioſa cubilia rutro
Antráque demiſſis pedites fodiſſe latebris.

Quin etiám de opere militari intelligat, nunc verò dubitari non poteſt. Rutrum eſt *ligo*, ſeu κρωπίον, σκάφη, ut in *Varronem* adnotavimus. *Demiſſas latebras*, ut Columella & alii *depreſſas ſcrobes. Pedites*, quos vulgò *Peones* dicimus corruptè, pro *peditones*, qui militare opus faciunt, aggerem, foſſas. *Scaliger.*

Ibi-

Antráque demiſſis pedibus effoſſa latebris,
Incomperta via eſt operum; tantùm influit intra.
Argumenta dabunt ignoti vera profundi.
Tu modò ſubtiles, animo duce, percipe curas,

Oc-

NOTÆ.

Ibidem. Ego verò non de opere militari hîc agi putem, ſed de profundioribus cubilibus majorum & minorum ferarum, quæ cubilia in ſilvis occurrunt. Tria potiſſimùm ſunt quæ id perſuadeant, & primùm quidem quòd in ſilvis eſſe dicuntur, in quas ſe ſe abdunt feræ; cùm opus militare, aut metallarium non magis fiat in ſilvis, quàm in montibus, aut in nuda etiam arboribus planicie. Alterum eſt quòd *cubilia* ſimpliciter dicantur quidem luſtra ferarum, ſed non cavernæ ex quibus effoſſa arena, aut fodinæ metallicæ. *Valerius* quidem *Flaccus* Argonauticorum Lib. V. 145. eam vocem adhibet ad ſignificandas fodinas ferri, ſed addit nomen metalli.

Nam priùs ignoti quàm dura cubilia ferri
Eruerent, enſéſque darent, odia agra ſine armis
Errabant, iraque inopes & ſegnis Erinnys.

Tertium denique, quòd hæc *cubilia* dicuntur *pedibus* effoſſa, quod non convenit niſi feris. Fateor, ſi pro *pedibus* ponas *pedites*, & pro *retro rutro*, inventum iri hîc opus militare; ſed hæ mutationes ſunt ex conjecturâ *Scaligeri*, non ex libris. Adde quòd minùs rectè probaturus eſſet *Severus* terram eſſe cavernoſam, quòd in ea labore humano fiant, egeſtâ terrâ, profunda antra; quæ eadem operâ in ſolidiſſima rupe fieri poſſent. At hoc ipſum non malè probarit cavernis nativis ſilvarum, quæ à feris non tam effoſſæ, quàm apertæ atque ampliatæ ita videntur, ut vix aquâ impleri poſſint. Hæc una eſt difficultas, quòd in iis legamus *fodiſſe*, non *effoſſa*, adeò ut deſit nomen ad quod verbum referatur. Sed aut nomen illud latet in voce *retro*, quæ hîc poſita ſit pro *mures*, *glires*, aut ſimili nomine; aut pro *fodiſſe* legendum *effoſſa*, quod minoris eſt mutationis, & quod ſequemur, donec melius quidpiam occurrat. *Idem.*

Ibidem. *Spatioſa cubilia*] Sic vocantur antra à feris effoſſa, ut in iis cubent. *Phædrus* Lib. II. Fab. IV. ubi felis de apro ad quercus radices cubile habente.

Nam fodere terram quòd vides quotidie
Aprum inſidioſum, quercum vult evertere,
Ut noſtram in plano facilè progeniem opprimat.

Ter-

diſſima ferarum cubilia. 140 ab iis pedibus effoſſa, ut illic deliteſcerent, quæ quomodo excavata ſint non liquet, cùm vix aquâ impleri poſſint. Hæc omnia certa tibi erunt indicia eorum quæ ſub alta terra latent; ſi modò attento animo & ſingillatim ea contem-

Terrore offuſo & perturbatis ſenſibus
Derepit ad cubile ſetoſa ſuis.

Lib. III. Fab. II. de Panthera è foveâ ad luſtrum redeunte:

Veloci ſaltu foveâ ſe ſe liberat
Et in cubile concito properat gradu.

Sic & alii multi. *Idem.*

Ibid. *Retrò*] Non eſt mutanda hæc vox in *rutro*, id enim *retrò* eſſe dicitur, quod procul à nobis remotum atque averſum eſt, adeò ut oculos ad videndum adjicere nequeamus. *Idem.*

140. *Pedibus effoſſa*] Sic edidimus, non *pedibus fodiſſe*, quod ideò videtur à librariis fictum, ne ultima in *pedibus* brevis verſûs menſuram turbaret; quam tamen non turbat, ut norunt omnes rei metricæ non prorſus imperiti. *Idem.*

141. *Tantùm influit*, &c.] Diſtinguendum:

Incomperta via eſt operum. tantùm influit intrà.

Incertum quomodo illa χάσματα acciderint. Hoc unum certum eſt, aquas intro fluere, quod non accideret, niſi cava eſſet terra. *Scaliger.*

Ibidem. Non agit hîc poëta de chaſmatibus, in quæ aqua non influit; ſub de cavernis ferarum, quæ aquâ impleri vix poſſunt. Liquet hoc ex voce *operum*, quæ ſignificat laborem ferarum in excavandis antris, à cubilibus, non ſpontaneam terræ diductionem. *Gerallus.*

142. *Ignoti vera profundi*] A'ρχαϊκῶς *profundi*, τὰ βάθη. Unde *profundus*, apud Veteres, dicebatur venter. *Plautus* Captivis:

Profundum tu quidem, non fundum vendis.

Caper Grammaticus: *in profundum nummi, vel in arcam conduntur*; quod ænigmaticè dixit, aut prodigi, aut parci pecuniam. Eodem modo *Varro*, octogeſimâ, περὶ νομισμάτων: *in quo nobilius eſt Philippeum, quod accipimus, quàm quod bibimus; cùm alterum addamus in bulgam, alterum in veſicam.* Scaliger.

Ibidem. Neſcio unde vir magnus certò colligere potuerit *profundi*, hoc in loco, eſſe maſculini generis; quidni enim neutrius eſſe queat, ut ſubaudiatur *ſolum*? Sic paſſim *profundum* dicitur eodem genere, cùm ſubauditur *mare*; quam loquutionem hîc *Severum* imitatum potiùs exiſtimarim.

144. Oc-

Occuſtámque fidem manifeſtis adſtrue rebus.
Nam quò liberior, quóque eſt animoſior ignis,
Semper & incluſus, nec vectus, ſævior illa
Sub terra, penitúſque movens; hoc plura neceſſe eſt
Vincla magis ſolvat, magis hoc obſtantia pellat.
Nec tamen in rigidas exit contenta canales
Vis animæ, flamma avertit quà proxima cedunt,
Obliquúmque ſecat, quà viſa tenerrima caula eſt.
Hinc terræ tremor, hinc motus; ubi denſus hiatu
Spiritus exagitat venas, ceſſantiáque urget.

Quod

NOTÆ.

144. *Occultámque fidem*] Hoc eſt, occultis rebus fidem adſtrue, manifeſtarum contemplatione. *Idem.*

145. *Nam quo liberior*] Totus hic locus ita interpungendus: *Nam quo liberior*, &c ut eſt editum. *Scaliger.*

Ibidem. Senſus eſt, quo ignis naturâ ſuâ liberior eſt & animoſior, eo magis incluſum ſævire. *Seneca* Quæſt. Natur. Lib. VI. c. 14. *Vide ergo numquid intrat in illam ſpiritûs ex circumfuſo aëre, qui quamdiu habet exitum ſine injuria labitur; ſi offendit aliquid & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primò infundente ſe à tergo aëre. Deinde per aliquam rimam malignè fugit, & hoc acriùs fertur quo anguſtiùs. Id ſine pugna non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidem, per quam effluat, invenit, conglobatus ille furit & huc atque illò circumagitur, aliáque dejicit, alia intercidit*, &c. Gorallus.

149. *Nec tamen in rigidas*] *Rigidas canales* fœminino, ut ſupra; ita enim habent veteres editiones. Rigidas εὐθυωρὰς, ut *Lucretius rectas fauces* dixit. Infra *rigidum* verticem dicet, *rigido quâ vertice ſurgit*. Metaphora è corpore humano. Quibus enim rigidæ cervices illi ὀρθαύχενοι. *Scaliger.*

Ibidem. Ego verò rigidas interpreter duras, nam *rigida canales* hîc opponuntur iis quæ *cedunt*, & *tenera caula*. Sic apud *Virgilium rigidus enſis*, pro duro Georg. I. 508.

Et curva rigidum falces conflantur in enſem.

Et apud *Ovidium* ſilices Metamorph. IX. 225.

In rigidas verſum ſilices prior edidit ætas

Vult

templeris, & rebus latentibus, propter eas quæ manifeſtæ ſunt, fidem habeas. Quò ignis naturâ ſuâ liberior eſt ac vehementior; eò magis, quando eſt incluſus & coarctatus, ſævit ſub terra, altiúſque eam movet; oportétque plures pellat, ac perrumpat obices. Nec tamen vis venti flammam agitantis, per dura loca canales ſibi cavat; ſed flamma in ea avertitur quæ vi ejus magis cedunt, & obliquè ſerpit per cavitates in teneriore ſolo ſitas. Hinc naſcitur terræ motus, quando in ſubterraneis meatibus denſior vapor, quaſi per venas terræ delatus, eos con-

Vult ergo *Severus* flammas vento excitatas non exire per loca duriora, rigidáſve canales in rupe excavatas, ſed per ea quæ cedunt. *Gorallus.*

150. *Flamma avertit*] Hoc eſt, *avertit ſe*, nam ita & ſimplex *verto* vulgò ſumitur. *Idem.*

Quà proxima cedunt] Lege *cadunt*, hoc eſt, ἐκκόπτει, retardant, remorantur. *Scaliger.* Mera hæc eſſet depravatio, ut res ipſa & ſequens verſus oſtendunt. *Gorallus.*

151. *Tenerrima caula eſt*] Habent Editiones *cauſa*, ſed ſine ſenſu. Itaque *caulam* repoſuimus, quæ vox eſt Lucretiana, quâ cavi meatus ſignificantur. Sic Lib. II. p. 258.

Vitales animæ nodos è corpore ſolvit,
Diſperſámque foras per caulas ejicit omnes.

Ubi vide *Dionyſ. Lambinum.* Nemo non videt optimè eam vocem hîc convenire. *Gorallus.*

152. *Hinc terræ tremor*] Vide *Senecam* Quæſt. Natural. Lib. VI. c. 11. ubi hanc exponit ſententiam. *Idem.*

Ibid. *Denſus hiatu.*] Expreſſit Græcum ἀχανὲς, eſt enim παρὰ τὸ χαίνειν, *hiare.* Scaliger. *Denſus* non eſt jungendum cum *hiatu*, hic enim eſt ordo: *ubi ſpiritus denſus exagitat venas hiatu*, hoc eſt, per hiantes rimas furens. Nec quiſquam Latinè dicere potuit *ſpiritus denſus hiatu*, nec Græcè πνεῦμα ἀχανὲς, hoc quidem in loco. *Gorallus.*

153. *Spiritus exagitat venas*] Eſt hoc quoque tralatitium à corpore humano. *Ariſtoteli* quoque in terra σφυγμὸς dicitur. *Scaliger.* Optimè, atque huc etiam reſpexiſſe videtur *Seneca* Lib. VI. cap. 14. poſt collationem terræ cum animali: *Cùm aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo, qui modeſtiùs perfluebat, icto vehementiùs & quaſſante* VENAS *ſuas.* Gorallus.

154. Se-

Quod ſi ſpiſſa foret, ſolidóque inſtaret inane,
Nulla daret miranda ſui ſpectacula tellus,
Pigráque & in pondus conferta immobilis eſſet.
Sed ſummis ſi fortè putas concredere cauſis
Tantum opus, & ſummis alimentum viribus oris,
Quæ valida in promtu cernis, validóſque receſſus;
Fallere, nec dum ſunt tibi certa hæc lumine recto.
Nám-

NOTÆ.

154. *Solidóque inſtaret inani*] Soliditate ſuâ reſiſteret inani. Sed ἀμφίβολον eſt. Puto:

——— *ſolidúmque inſtaret inani.*

Scaliger. Imò verò *ſolidóque inſtaret inane*, hoc eſt, omnis inanitas terræ prorſus ſolidæ ſuperficiei incumberet. Nam *inſtare* eſt premere, urgere, nec quidquam vetat quominùs aërem *inſtare* terræ dicamus. Græcè optimè etiam dixeris τὸ κενὸν τοῦ ἀέρος ἐφίσταται τῷ στερεῷ τῆς γῆς. *Gorallus.*

156. *Pigráque & in pondus confeſtim mobilis eſſet*] Corruptus haud dubiè verſus. Lego:

Pigráque & in pondus conferta immobile ceſſet.

Idem pænè ſupra, iiſdem verbis:

Conferta in ſolidum ſegni ſub pondere ceſſet.

Ut verò hîc *confeſtim*, ſic in illo *conferta* mendosè legebatur. *Ceſſare*, ut jam adnotavimus, eſt immobile eſſe. Sic paullò antè: *ceſſantiáque urget*, &c. Ceſſare in corpore humano eſt ἀναισθητεῖν. Sic ántè *ſegni pondere* dixit; nam *ſegnis* ſine igne, ut *ſecors* ſine corde. *Segnis* ergo cui calor naturalis deceſſit. Ergo immobilis. Nam Thaleti & Philolao terra in medio Oceano movetur. Niſi enim moveretur, ajunt, ipſa ſe librare non poſſet; ſed moventi ſuccurrit illa libratio ἀτάλαντος & æqualis ſemper. *Scaliger.* Non una in re peccavit hîc vir ſummus, cùm quòd feſtinaret, tum quòd ageret de Phyſica, cujus planè imperitus erat, quamvis Genevæ *Ariſtotelem* interpretatus dicatur. Ante omnia quàm minimum mutare debuit, ac proinde relinquere *immobilis eſſet*, cùm optimus hinc oriatur ſenſus. Vult enim *Severus* nulla miracula fore in Telluris viſceribus, ſi tota in gravem maſſam conſtipata nullo interno motu agitaretur. *Seneca* Natur. Quæſt. Lib. V. c. 14. *Non tota ſolido contextu terra in imum uſque fundatur, ſed multis partibus cava*

——— *& cæcis ſuſpenſa latebris,*

alicubi habet inania, ſine humore. Vide & ſequentia verba. Deinde quæ *Scaliger* habet, de verbo *ceſſare*, ſunt ἀπροσδιόνυσα & coacta.

concutit & urget immotos. Quòd ſi terra denſa eſſet, nec quidquam inane foret, niſi in aëre externo ſuperficiei terræ inſiſtente, mirabilibus illis ſpectaculis, quibus oculos & animos noſtros paſcit, careremus, atque univerſa ſemper, pondere ſuo, quieta maneret. Sed ſi putas miracula illa oriri ex meatibus ſuperficiei terræ vicinis, igniúmque vires ex ſummis ejus partibus alimentum trahere; quæ omnia valida eſſe vides, & ex vaſtis penetralibus exſiſtere; falleris, nec adhuc rem ſatis intellexiſti. Nam

coacta. Verè ſenſit Thales quod ei tribuit, ut docet *Seneca* Quæſt. Natur. Lib. III. c. 14. & Lib. VI. c. 6. Sed non ita ineptivit Philolaus, qui contendebat, ut nunc faciunt præſtantiſſimi Phyſici, terram circa ſolem moveri. Vide *Diogenem Laërtium* & notas ad eum Æg. Menagii. *Gorallus.*

157. *Sed ſummis*, &c.] Si putas ſummis cauſis & non abſtruſioribus tantum opus adſignandum eſſe; hoc eſt, ſi credis in ſummo ore ac aditu ipſo virium alimentum eſſe flammis, aut flammas ibi naſci, non in penitioribus receſſibus; fallere. Nam ille ignis, qui in ipſis penetralibus agitando vires collegit, jam in liberiore ac patentiore aditu remittit ac langueſcit. Itaque illos fragores ac ſonitus, qui etiam procul navigantibus ex Ætna audiuntur, ne putes fieri in ipſis faucibus, ſed in anguſtiis fundi. *Seneca* de Ætna ad Lucillium: *Neutrum incredibile eſt, nec montem, qui devoratur quotidie, minui; nec ignem manere eumdem; quia non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna valle conceptus exaſtuat & aliis paſcitur. In ipſo monte alimentum non habet.* Scaliger.

Ibidem. *Summis — caulis*] Hoc eſt, ſummis cavernis, haud multò infra terræ ſuperficiem. Abſurdè *cauſis* legitur vulgò. Vide ad v. 151. *Gorallus.*

160. *Sed nondum tibi certa hac lumine recto*] Scribe:

——— *Sed nondum tibi lumine certa carento.*

Sed nondum, inquit, careant oculato teſtimonio. Nolo mihi diſputanti credas, per te ipſe oculorum ſenſui credere potes. *Scaliger.*

Ibidem. Imò legendum, ut edidimus, ſenſu perſpicuo, & minori mutatione. *Lumen rectum* eſt loquutio petita ex pictura, nam tabularum pictarum elegantia tum demum intelligitur, quando in bono lumine collocatæ ſpectantur. Sic loquutus eſt *Cicero* in Bruto c. 75. *Cùm ad elegantiam verborum Latinorum, adjungit illa oratoria ornamenta dicendi; tum videtur tamquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine.* Aldina editio hìc habet inverſo ordine: *ſed nondum tibi lumine certáque recto.* Malè. Gorallus.

 161. *Nam*

Námque illud, quacumque vacat ſpecus omnis hiatu,
Eſt reſes introïtu; ſolvunt ſe, aditúque patenti
Converſæ languent vires, animóſque remittunt.
Quippe ubi, contineant ventos quæcumque morantes,
In vacuo deſunt, ceſſat, tantúmque profundi
Explicat errantes, & in ipſo limite tardant.
Anguſtis opus eſt turbare in faucibus illos.
Fervet opus, denſíque fremunt, premitúrque ruïna
Hinc furtim Boreâ atque Noto (nunc unus uterque)

Hinc

N O T Æ.

161. *Námque illud, quodcumque vacat ſpecus omnis hiatu, Et res introïtu.*] Scribo:

Namque illud quodcumque vacat ſpecus oris hiatu
Eſt reſes introïtu.

Nam in ipſis faucibus reſes eſt opus, propter liberius iter, & aditum patentem. Semper *oris hiatum* vocat τὸν κρατῆρα. *Reſidem ignem*, aut *reſes opus* dixit, ut alibi: *cùm frigida monti Deſidia eſt*. Deinde ſequentia ita legito:

—— *ſolvunt ſe, aditúque patenti*
Converſæ languent vires.

Ibidem. Minùs mutavimus quàm volebat *Scaliger*, ſenſúmque, quem acutè vidit, non minùs retinuimus. Vide locum *Senecæ* allatum ad vſ. 145. *Geraldus.*

162. *Eſt reſes introïtu*] Vox *reſes*, in Veteribus Gloſſariis, vertitur καθήμενος & ἀποκαθήμενος, ratione habitâ originis potiùs quàm ſignificatûs. Nam *reſes*, non eſt tantùm qui *reſidet*, ſed qui nihil facit, otioſus. *Soſipater Chariſius* Inſt. Grammaticæ Lib. I. ubi de tertia Declinatione: *Reſes, reſidis, ἀργός*. Hinc *aqua reſes*, quæ non movetur, apud *Varronem* de R. R. Lib. III. c. 17. *Piſcinas ejus deſpiciebat, quòd æſtivaria idonea non haberent, ac in reſide aqua & locis peſtilentibus habitarent piſces ejus.* Goralliis.

164. *Quippe ubi contineat ventos, quà quique morantes, In vacuo deſint*] Lege:

Quippe ubi, contineant ventos quæcumque morantes,
In vacuo deſunt, ceſſant.

Ubi illæ cauſæ, quæ intercluſos ignes exercebant, in vacuo defecerunt, ceſſant ignes. *Scaliger.*

165. *Ceſ-*

Nam ubicumque ſpelunca, ſuperficiei terræ vicina, hianti ore patet, in ipſo introïtu veluti reſtagnant venti & ignes, & in aditu languent eorum vires, motúmque ſuum remittunt. Ubi enim nihil eſt quod incluſos contineat ventos, 165 motus omnis ceſſat, iíque per profundas cavitates huc illuc liberè errant, & in ore ipſo cavitatum morantur. Ut concutiatur ſolum, neceſſe eſt ventos, per anguſtas meatuum fauces, ægrè moveri. Tum demum æſtuant ac fremunt, premuntúrque ruituri fornices, Boreâ & Noto per rimas ſubeuntibus, viréſque ſuas unà miſcen-

165. *Ceſſat*] Sic malui legere, cum priſcis Editionibus, & referre ad nominativum antea expreſſum *opus*, quod & poſtea *reſes introïtu* eſſe dicitur. *Gerallus*.

Ibid. *Tantúmque profundi*] Id eſt, τοσοῦτο ἀχανές. *Ariſtoteles* (Meteorol. Lib. II. c. 8.) ποιεῖ δὲ ψόφον ἄνευ σεισμοῦ, διά τε τὴν εὐρυχωρίαν τῶν τόπων· ὑπερχεῖται γὰρ εἰς τὸ ἀχανὲς ἔξω· καὶ δι' ὀλιγότητα τοῦ ἀπωθουμένου ἀέρος: *facit autem ſonum, ſine motu, & propter amplitudinem locorum ſuperfunditur introrſum in vacuum, & propter aëris repulſi exiguam copiam.* Ubi etiam redduntur illæ cauſæ, quas hîc intelligit *Corn. Severus*. Scaliger. In loco *Ariſtotelis*, ἀχανὲς manifeſtò dicitur ingens hiatus aëris externi terræ inſiſtentis; *profundum* verò hîc eſt ſpatium ſub alta terra concavum. *Franciſcus* etiam *Vatablus*, qui hunc librum *Ariſtotelis* Latinè vertit, locum hunc minimè adſequutus eſt. *Gerallus*.

166. *Et in ipſo limite tardat*] Legendum eſt: *at in ipſo limite tardant*. In curſu ſuo tardant, inquit. In ipſo aditu evaneſcunt ac languent. *Scaliger*. Habet *tardant* Editio Aldina, ſed nihil opus eſt & mutari in *at*. Ordo eſt: ceſſat opus, & in ipſo limite venti tardant, hoc eſt, quieſcunt, cùm per foramen apertum iis licet erumpere. *Gerallus*.

169. *Hinc fortius Boreâ atque Noto*, &c.] Aliquando hoc, aliquando illo vento agitari, interdum etiam utroque. Quî fit ut acrior ſit conflictus ignis, utriſque ventis ſpirantibus ab utroque montis latere. De hoc quædam *Strabo* (Lib. VI. p. 190. Ed. Genevenſis.) loquens de Lipara inſula ex *Polybio*: ἐὰν μὲν ἦν, inquit, νότος μέλλει πνεῖν ἀχλὺν ὁμιχλώδη καταχεῖσθαι κύκλῳ φησὶ τῆς νησῖδος, ὥστε μηδὲ τὴν Σικελίαν ἄπωθεν φαίνεσθαι. ὅταν δὲ Βορέας φλόγας καθαρὰς ἀπὸ τοῦ λεχθέντος κρατῆρος, εἰς ὕψος ἐξαίρεσθαι καὶ βρόμους ἐκπέμπεσθαι μείζους, τὸν δὲ ζέφυρον μέσην ἔχειν τινὰ τάξιν: *ſi auſter ſit ſpiraturus, caliginem nubilam inſula circumfundi ait, ita ut ne Sicilia*

lia

Hinc venti rabies, dum ſævo quaſſat hiatu
Fundamenta, ſolo trepidant, urbéſque caducæ.
Inde, neque eſt aliud, ſi fas eſt credere, mundo
Venturam antiquam faciem, veracius omen.
  Hæc primò cùm ſit ſpecies, naturáque terræ
Introrſus ceſſante ſolo, trahit undique venas.

Ætna

NOTÆ.

lia quidem eminus cernatur; cùm verò Boreas, puras flammas ex dicto cratere attolli & fremitus emitti majores; zephyrum autem medium tenere. Propterea fit, ut hoc, aut illo vento flante, ex alterutro cratere ſpiret flamma. Cùm verò fit, ut Veteres loquebantur, *conflugiura* duorum ventorum, utriuſque crateris flammæ in unum conveniunt. Atque hoc quidem alio loco *Strabo* admonet: ἔοικε δὲ λαμβάνειν μεταβολὰς πολλὰς τὰ ἄκρα τοῦ ὄρους, διὰ τὴν νομὴν τοῦ πυρὸς, τότε μὲν εἰς ἕνα κρατῆρα συμφερομένου, τότε δὲ σχιζομένου: *videntur mutationibus multis obnoxia eſſe cacumina montis, propter depaſtionem ignis, interdum quidem in unum craterem collecti, interdum verò diviſi.* Pro, *hinc furtim*, mallem *hinc fartim*, ut ſtipationem intelligat. *Lucillius:*

> ——— *lardum & carnaria fartim*
> *Patrum conficeret.*

Ubi vulgò, contra veterem ſcripturam, pari atque hic errore, *furtim* legitur. *Fartim* Poëtæ dicunt πύκα. *Scaliger.*

Ibidem. Non intelliguntur venti qui, per crateres, ſubeant cavitates Ætnæ, ſed ſubterranei venti, qui nondum eruperunt, verùm anguſtiis compreſſi *furtim* ac per rimas ægerrimè feruntur. Itaque non eſt mutandum in *fartim*. Venti autem qui, pro cœli plaga, unde flarent, Boreas aut Notus dicerentur, ſi ſupra terram ſpirarent; unus fiunt, ſi in eamdem terræ cavernam inciderint. Ideò Poëta dicit, *nunc unus uterque.* Ceterùm hic locus malè erat interpunctus, non tantùm in Aldina, ſed & in Scaligerana editione. Voces *nunc unus uterque* parentheſi incluſimus, cùm aliter lectæ orationis ſeriem perturbarent. *Gorallus.*

170. *Hinc venti rabies*] Hinc fit; nimirum, ex nimia coarctatione venti; hoc eſt, vaporum ex aquis calidis emiſſorum, ut furens ventus omnia concutiat. Vide quæ habet *Seneca* Quæſt. Nat. Lib. VI. c. 18. & 30. *Idem.*

Ibid. *Dum ſævo*] Emendationem & diſtinctionem doctiſſimi viri *Jani Vlitii* ſequuti ſumus, quas habet ad vſ. 450. *Gratii.* Idem in vſ. 168.

miſcentibus. Hinc ventus furit, & in hiatibus illis occultis quaſſat firmiſſima fundamenta ædificiorum, urbéſque collapſuræ incipiunt nutare. Hinc, ſi fas eſt credere mundum aliquando interiturum, colligere certiſſimè licet rediturum eum in priſtinum Chaos. Cùm ergo hæc ſit natura terræ, in meatus patentes ventos undique trahit. Cui rei Ætna fidem manifeſtò faciet, veróque ſimillimam eſſe oſtendet.

vſ. 168. *ruina* in *ruente* mutabat, ſed ſine neceſſitate; nam ruina fornicum cavernarum ſubterranearum, vento intus furente, urgetur. *Idem*.

171. *Solo trepidant*] Legendum, *ſola trepidant*, nam poſitio fit in duabus ſequentibus conſonantibus, ut apud *Catullum*

Propontida trucémque Ponticum ſinum.

Idem: *per impotentia freta*. Scaliger.

Ibidem. Nihil opus eſt mutatione, nam *fundamenta* in *ſolo trepidant*. Raro *ſola* in plurali occurrit, nec aliud exemplum, niſi unius *Columellæ*, proferri video. Itaque hanc vocem facilè non admiſerim. *Seneca* Lib. VI. Quæſt. Natur. cap. 25. *Cùm ſpiritus magnâ vi in vacuum terrarum locum applicuit, cæpitque rixari & de exitu cogitare; latera ipſa, inter quæ latet, ſæpiùs percutit, ſupra quæ urbes interdum ſita ſunt. Hæc nonnumquam adeò concutiuntur, ut ædificia ſuperpoſita procumbant; nonnumquam in tantum, ut parietes, quibus fertur omne tegimen cavi, decidant in illum ſubtervacantem locum, totaque urbes in immenſam altitudinem mergantur.* Goralkus.

173. *Antiquam faciem*] Hoc eſt, eam quam habebat, cùm tantùm chaos eſſet. Vide *Juſti Lipſii* Phyſiolog. Stoïcorum Lib. II. Diſſert. 32. *Idem*.

174. *Cùm ſit ſpecies*] Sic habet Aldina Editio, cùm in aliis ſit: *ſpecies rerum*, minùs bene, nam de ſola terra Siciliæ agit Poëta. *Idem*.

175. *Introrſus ceſſante*] Hoc eſt, hiante, meatus apertos relinquente. *Idem*.

Ibid. *Venas*] *Ventos* exiſtimo legendum. *Juſtinus* initio Lib. IV. de ſoli Siculi natura: *eſt autem ipſa terra tenuis ac fragilis & cavernis quibuſdam, fiſtuliſque ita penetrabilis, ut ventorum tota fermè flatibus pateat.* *Ariſtoteles* Meteorol. Lib. II. cap. 8. memoratâ Siciliâ, αἵ τε χῶραι ὅσαι σομφὰς ἔχουσι τοὺς κάτω τόπους, πολὺ δεχόμεναι πνεῦμα, σείονται μᾶλλον: *regiones, quotquot cava habent ſubterranea loca, multum excipientes ventum, magis moventur.* Sic & alii. *Idem*.

Occultámque fidem manifeſtis adſtrue rebus.
Nam quò liberior, quóque eſt animoſior ignis,
Semper & incluſus, nec vectus, ſævior illa
Sub terra, penitúſque movens; hoc plura neceſſe eſt
Vincla magis ſolvat, magis hoc obſtantia pellat.
Nec tamen in rigidas exit contenta canales
Vis animæ, flamma avertit quà proxima cedunt,
Obliquúmque ſecat, quà viſa tenerrima caula eſt.
Hinc terræ tremor, hinc motus; ubi denſus hiatu
Spiritus exagitat venas, ceſſantiáque urget.

Quod

N O T Æ.

144. *Occultámque fidem*] Hoc eſt, occultis rebus fidem adſtrue, manifeſtarum contemplatione. *Idem.*

145. *Nam quo liberior*] Totus hic locus ita interpungendus: *Nam quo liberior*, &c ut eſt editum. *Scaliger.*

Ibidem. Senſus eſt, quo ignis naturâ ſuâ liberior eſt & animoſior, eo magis incluſum ſævire. *Seneca* Quæſt. Natur. Lib. VI. c. 14. *Vide ergo numquid intrat in illam ſpiritûs ex circumfuſo aëre, qui quamdiu habet exitum ſine injuria labitur; ſi offendit aliquid & incidit quod viam claudat, tunc oneratur primò infundente ſe à tergo aëre. Deinde per aliquam rimam malignè fugit, & hoc acriùs fertur quo anguſtiùs. Id ſine pugna non poteſt fieri, nec pugna ſine motu. At ſi nec rimam quidem, per quam effluat, invenit, conglobatus ille furit & huc atque illò circumagitur, aliáque dejicit, alia intercidit*, &c. Gorallus.

149. *Nec tamen in rigidas*] *Rigidas canales* fœminino, ut ſupra; ita enim habent veteres editiones. Rigidas εὐθυωρὲς, ut *Lucretius rectas fauces* dixit. Infra *rigidum* verticem dicet, *rigido quâ vertice ſurgit.* Metaphora è corpore humano. Quibus enim rigidæ cervices illi ὀρθόπνοι. *Scaliger.*

Ibidem. Ego verò rigidas interpreter duras, nam *rigida canales* hîc opponuntur iis quæ *cedunt*, & *tenera caula*. Sic apud *Virgilium rigidus enſis*, pro duro Georg. I. 508.

Et curva rigidum falces conflantur in enſem.

Et apud *Ovidium* ſilices Metamorph. IX. 225.

In rigidas verſum ſilices prior edidit ætas

Vult

templeris, & rebus latentibus, propter eas quæ manifeſtæ ſunt, fidem habeas. [149] Quò ignis naturâ ſuâ liberior eſt ac vehementior; eò magis, quando eſt incluſus & coarctatus, ſævit ſub terra, altiúſque eam movet; oportétque plures pellat, ac perrumpat obices. Nec tamen vis venti flammam agitantis, per dura loca canales ſibi cavat; [150] ſed flamma in ea avertitur quæ vi ejus magis cedunt, & obliquè ſerpit per cavitates in teneriore ſolo ſitas. Hinc naſcitur terræ motus, quando in ſubterraneis meatibus denſior vapor, quaſi per venas terræ delatus, eos con-

Vult ergo *Severus* flammas vento excitatas non exire per loca duriora, rigidáve canales in rupe excavatas, ſed per ea quæ cedunt. *Gorallus.*

150. *Flamma avertit*] Hoc eſt, *avertit ſe*, nam ita & ſimplex *verto* vulgò ſumitur. *Idem.*

Quâ proxima cedunt] Lege *cedunt*, hoc eſt, ἐγκόπτει, retardant, remorantur. *Scaliger.* Mera hæc eſſet depravatio, ut res ipſa & ſequens verſus oſtendunt. *Gorallus.*

151. *Tenerrima caula eſt*] Habent Editiones *cauſa*, ſed ſine ſenſu. Itaque *caulam* repoſuimus, quæ vox eſt Lucretiana, quâ cavi meatus ſignificantur. Sic Lib. II. p. 258.

Vitales animæ nodos è corpore ſolvit,
Diſperſámque foras per caulas ejicit omnes.

Ubi vide *Dionyſ. Lambinum.* Nemo non videt optimè eam vocem hîc convenire. *Gorallus.*

152. *Hinc terra tremor*] Vide *Senecam* Quæſt. Natural. Lib. VI. c. 11. ubi hanc exponit ſententiam. *Idem.*

Ibid. *Denſus hiatu.*] Expreſſit Græcum ἀχανὲς, eſt enim παρὰ τὸ χαίνειν, *hiare.* Scaliger. *Denſus* non eſt jungendum cum *hiatu*, hic enim eſt ordo: *ubi ſpiritus denſus exagitat venas hiatu*, hoc eſt, per hiantes rimas furens. Nec quiſquam Latinè dicere potuit *ſpiritus denſus hiatu*, nec Græcè πνεῦμα ἀχανὲς, hoc quidem in loco. *Gorallus.*

153. *Spiritus exagitat venas*] Eſt hoc quoque tralatitium à corpore humano. *Ariſtoteli* quoque in terra σφυγμὸς dicitur. *Scaliger.* Optimè, atque huc etiam reſpexiſſe videtur *Seneca* Lib. VI. cap. 14. poſt collationem terræ cum animali: *Cùm aliquid peccatur, tunc velut ægri corporis motus eſt, ſpiritu illo, qui modeſtiùs perfluebat, icto vehementiùs & quaſſante* VENAS *ſuas.* Gorallus.

154. Se-

Quod ſi ſpiſſa foret, ſolidóque inſtaret inane,
Nulla daret miranda ſui ſpectacula tellus,
Pigráque & in pondus conferta immobilis eſſet.
Sed ſummis ſi fortè putas concredere cauſis
Tantum opus, & ſummis alimentum viribus oris,
Quæ valida in promtu cernis, validóſque receſſus;
Fallere, nec dum ſunt tibi certa hæc lumine recto.

Nám-

NOTÆ.

154. *Solidóque inſtaret inani*] Soliditate ſuâ reſiſteret inani. Sed ἀμφίβολον eſt. Puto:

——— *ſolidúmque inſtaret inani.*

Scaliger. Imò verò *ſolidóque inſtaret inane*, hoc eſt, omnis inanitas terræ prorſus ſolidæ ſuperficiei incumberet. Nam *inſtare* eſt premere, urgere, nec quidquam vetat quominùs aërem *inſtare* terræ dicamus. Græcè optimè etiam dixeris τὸ κενὸν τῦ ἀέρος ἐφίσταται τῷ ϛερεῷ τ̃ γῆς. *Gorallus.*

156. *Pigráque & in pondus confeſtim mobilis eſſet*] Corruptus haud dubiè verſus. Lego:

Pigráque & in pondus conferta immobile ceſſet.

Idem pænè ſupra, iiſdem verbis:

Conferta in ſolidum ſegni ſub pondère ceſſet.

Ut verò hîc *confeſtim*, ſic in illo *conferta* mendosè legebatur. *Ceſſare*, ut jam adnotavimus, eſt immobile eſſe. Sic paullò antè: *ceſſantiáque urget*, &c. Ceſſare in corpore humano eſt ἀναισθητεῖν. Sic àntè *ſegni pondere* dixit; nam *ſegnis* ſine igne, ut *ſecors* ſine corde. *Segnis* ergo cui calor naturalis deceſſit. Ergo immobilis. Nam Thaleti & Philolao terra in medio Oceano movetur. Niſi enim moveretur, ajunt, ipſa ſe librare non poſſet; ſed moventi ſuccurrit illa libratio ἀπάλαντος & æqualis ſemper. *Scaliger.* Non una in re peccavit hîc vir ſummus, cùm quòd feſtinaret, tum quòd ageret de Phyſica, cujus planè imperitus erat, quamvis Genevæ *Ariſtotelem* interpretatus dicatur. Ante omnia quàm minimum mutare debuit, ac proinde relinquere *immobilis eſſet*, cùm optimus hinc oriatur ſenſus. Vult enim *Severus* nulla miracula fore in Telluris viſceribus, ſi tota in gravem maſſam conſtipata nullo interno motu agitaretur. *Seneca* Natur. Quæſt. Lib. V. c. 14. *Non tota ſolide contextu terra in imum uſque fundatur, ſed multis partibus cava*

——— *& cæcis ſuſpenſa latebris,*

alicubi habet inania, ſine humore. Vide & ſequentia verba. Deinde quæ *Scaliger* habet, de verbo *ceſſare*, ſunt ἀπροσδιόνυσα & coacta.

concutit & urget immotos. Quòd ſi terra denſa eſſet, nec quidquam inane foret, niſi in aëre externo ſuperficiei terræ inſiſtente, mirabilibus illis ſpectaculis, quibus oculos & animos noſtros paſcit, careremus, atque univerſa ſemper, pondere ſuo, quieta maneret. Sed ſi putas miracula illa oriri ex meatibus ſuperficiei terræ vicinis, igniúmque vires ex ſummis ejus partibus alimentum trahere; quæ omnia valida eſſe vides, & ex vaſtis penetralibus exſiſtere; falleris, nec adhuc rem ſatis intellexiſti. Nam

coacta. Verè ſenſit Thales quod ei tribuit, ut docet *Seneca* Quæſt. Natur. Lib. III. c. 14. & Lib. VI. c. 6. Sed non ita ineptivit Philolaus, qui contendebat, ut nunc faciunt præſtantiſſimi Phyſici, terram circa ſolem moveri. Vide *Diogenem Laërtium* & notas ad eum Æg. Menagii. *Gorallus.*

157. *Sed ſummis*, &c.] Si putas ſummis cauſis & non abſtruſioribus tantum opus adſignandum eſſe; hoc eſt, ſi credis in ſummo ore ac aditu ipſo virium alimentum eſſe flammis, aut flammas ibi naſci, non in penitioribus receſſibus; fallere. Nam ille ignis, qui in ipſis penetralibus agitando vires collegit, jam in liberiore ac patentiore aditu remittit ac langueſcit. Itaque illos fragores ac ſonitus, qui etiam procul navigantibus ex Ætna audiuntur, ne putes fieri in ipſis faucibus, ſed in anguſtiis fundi. *Seneca* de Ætna ad Lucillium: *Neutrum incredibile eſt, nec montem, qui devoratur quotidie, minui; nec ignem manere eumdem; quia non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna valle conceptus exæſtuat & aliis paſcitur. In ipſo monte alimentum non habet.* Scaliger.

Ibidem. *Summis — caulis*] Hoc eſt, ſummis cavernis, haud multò infra terræ ſuperficiem. Abſurdè *cauſis* legitur vulgò. Vide ad v. 151. *Gorallus.*

160. *Sed nondum tibi certa hac lumine recto*] Scribe:

——— *Sed nondum tibi lumine certa carento.*

Sed nondum, inquit, careant oculato teſtimonio. Nolo mihi diſputanti credas, per te ipſe oculorum ſenſui credere potes. *Scaliger.*

Ibidem. Imò legendum, ut edidimus, ſenſu perſpicuo, & minori mutatione. *Lumen rectum* eſt loquutio petita ex pictura, nam tabularum pictarum elegàntia tum demum intelligitur, quando in bono lumine collocatæ ſpectantur. Sic loquutus eſt *Cicero* in Bruto c. 75. *Cum ad elegantiam verborum Latinorum, adjungit illa oratoria ornamenta dicendi; tum videtur tamquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine.* Aldina editio hîc habet inverſo ordine: *ſed nondum tibi lumine certáque recto*. Malè. Gorallus.

Quod ſi ſpiſſa foret, ſolidóque inſtaret inane,
Nulla daret miranda ſui ſpectacula tellus,
Pigráque & in pondus conferta immobilis eſſet.
Sed ſummis ſi fortè putas concredere cauſis
Tantum opus, & ſummis alimentum viribus oris,
Quæ valida in promtu cernis, validóſque receſſus;
Fallere, nec dum ſunt tibi certa hæc lumine recto.
Nám-

N O T Æ.

154. *Solidóque inſtaret inani*] Soliditate ſuâ reſiſteret inani. Sed ἀμφίβολον eſt. Puto:

——— *ſolidúmque inſtaret inani.*

Scaliger. Imò verò *ſolidóque inſtaret inane*, hoc eſt, omnis inanitas terræ prorſus ſolidæ ſuperficiei incumberet. Nam *inſtare* eſt premere, urgere, nec quidquam vetat quominùs aërem *inſtare* terræ dicamus. Græcè optimè etiam dixeris τὸ κενὸν τοῦ ἀέρος ἐφίσταται τῷ στερεῷ τῆς γῆς. *Gorallus.*

156. *Pigráque & in pondus confeſtim mobilis eſſet*] Corruptus haud dubiè verſus. Lego:

Pigráque & in pondus conferta immobile ceſſet.

Idem pænè ſupra, iiſdem verbis:

Conferta in ſolidum ſegni ſub pondère ceſſet.

Ut verò hîc *confeſtim*, ſic in illo *conferta* mendosè legebatur. *Ceſſare*, ut jam adnotavimus, eſt immobile eſſe. Sic paullò antè: *ceſſantiáque urget*, &c. Ceſſare in corpore humano eſt ἀναισθητεῖν. Sic àntè *ſegni pondere* dixit; nam *ſegnis* ſine igne, ut *ſecors* ſine corde. *Segnis* ergo cui calor naturalis deceſſit. Ergo immobilis. Nam Thaleti & Philolao terra in medio Oceano movetur. Niſi enim moveretur, ajunt, ipſa ſe librare non poſſet; ſed moventi ſuccurrit illa libratio ἀτάλαντος & æqualis ſemper. *Scaliger.* Non una in re peccavit hîc vir ſummus, cùm quòd feſtinaret, tum quòd ageret de Phyſica, cujus planè imperitus erat, quamvis Genevæ *Ariſtotelem* interpretatus dicatur. Ante omnia quàm minimum mutare debuit, ac proinde relinquere *immobilis eſſet*, cùm optimus hinc oriatur ſenſus. Vult enim *Severus* nulla miracula fore in Telluris viſceribus, ſi tota in gravem maſſam conſtipata nullo interno motu agitaretur. *Seneca* Natur. Quæſt. Lib. V. c. 14. *Non tota ſolido contextu terra in imum uſque fundatur, ſed multis partibus cava*

——— *& cæcis ſuſpenſa latebris,*

alicubi habet inania, ſine humore. Vide & ſequentia verba. Deinde quæ *Scaliger* habet, de verbo *ceſſare*, ſunt ἀπεροδιόνυσα & coacta.

concutit & urget immotos. Quòd ſi terra denſa eſſet, nec quidquam inane foret, niſi in aëre externo ſuperficiei terræ inſiſtente, mirabilibus illis ſpectaculis, quibus oculos & animos noſtros paſcit, careremus, atque univerſa ſemper, pondere ſuo, quieta maneret. Sed ſi putas miracula illa oriri ex meatibus ſuperficiei terræ vicinis, igniúmque vires ex ſummis ejus partibus alimentum trahere; quæ omnia valida eſſe vides, & ex vaſtis penetralibus exſiſtere; falleris, nec adhuc rem ſatis intellexiſti. Nam

coacta. Verè ſenſit Thales quod ei tribuit, ut docet *Seneca* Quæſt. Natur. Lib. III. c. 14. & Lib. VI. c. 6. Sed non ita ineptivit Philolaus, qui contendebat, ut nunc faciunt præſtantiſſimi Phyſici, terram circa ſolem moveri. Vide *Diogenem Laërtium* & notas ad eum Æg. Menagii. *Gorallus.*

157. *Sed ſummis*, &c.] Si putas ſummis cauſis & non abſtruſioribus tantum opus adſignandum eſſe; hoc eſt, ſi credis in ſummo ore ac aditu ipſo virium alimentum eſſe flammis, aut flammas ibi naſci, non in penitioribus receſſibus; fallere. Nam ille ignis, qui in ipſis penetralibus agitando vires collegit, jam in liberiore ac patentiore aditu remittit ac langueſcit. Itaque illos fragores ac ſonitus, qui etiam procul navigantibus ex Ætna audiuntur, ne putes fieri in ipſis faucibus, ſed in anguſtiis fundi. *Seneca* de Ætna ad Lucillium: *Neutrum incredibile eſt, nec montem, qui devoratur quotidie, minui; nec ignem manere eumdem; quia non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna valle conceptus exaſtuat & aliis paſcitur. In ipſo monte alimentum non habet.* Scaliger.

Ibidem. *Summis — caulis*] Hoc eſt, ſummis cavernis, haud multò infra terræ ſuperficiem. Abſurdè *cauſis* legitur vulgò. Vide ad v. 151. *Gorallus.*

160. *Sed nondum tibi certa hac lumine recto*] Scribe:

——— *Sed nondum tibi lumine certa carento.*

Sed nondum, inquit, careant oculato teſtimonio. Nolo mihi diſputanti credas, per te ipſe oculorum ſenſui credere potes. *Scaliger.*

Ibidem. Imò legendum, ut edidimus, ſenſu perſpicuo, & minori mutatione. *Lumen rectum* eſt loquutio petita ex pictura, nam tabularum pictarum elegàntia tum demum intelligitur, quando in bono lumine collocatæ ſpectantur. Sic loquutus eſt *Cicero* in Bruto c. 75. *Cum ad elegantiam verborum Latinorum, adjungit illa oratoria ornamenta dicendi; tum videtur tamquam tabulas bene pictas collocare in bono lumine.* Aldina editio hîc habet inverſo ordine: *ſed nondum tibi lumine certáque recto.* Malè. Gorallus.

Námque illud, quacumque vacat ſpecus omnis hiatu,
Eſt reſes introïtu; ſolvunt ſe, aditúque patenti
Converſæ languent vires, animóſque remittunt.
Quippe ubi, contineant ventos quæcumque morantes,
In vacuo deſunt, ceſſat, tantúmque profundi
Explicat errantes, & in ipſo limite tardant.
Anguſtis opus eſt turbare in faucibus illos.
Fervet opus, denſíque fremunt, premitúrque ruïna
Hinc furtim Boreâ atque Noto (nunc unus uterque)

Hinc

NOTÆ.

161. *Námque illud, quodcumque vacat ſpecus omnis hiatu, Et res introïtu.*] Scribo:

Namque illud quodcumque vacat ſpecus oris hiatu
Eſt reſes introïtu.

Nam in ipſis faucibus reſes eſt opus, propter liberius iter, & aditum patentem. Semper *oris hiatum* vocat τὸν κρατῆρα. *Reſidem ignem*, aut *reſes opus* dixit, ut alibi: *cùm frigida monti Deſidia eſt*. Deinde ſequentia ita legito:

——— *ſolvunt ſe, aditúque patenti*
Converſa languent vires.

Ibidem. Minùs mutavimus quàm volebat *Scaliger*, ſenſúmque, quem acutè vidit, non minùs retinuimus. Vide locum *Senecæ* allatum ad vſ. 145. *Geralſus*.

162. *Eſt reſes introïtu*] Vox *reſes*, in Veteribus Gloſſariis, vertitur καθήμενος & ἀποκαθήμενος, ratione habitâ originis potiùs quàm ſignificatûs. Nam *reſes*, non eſt tantùm qui *reſidet*, ſed qui nihil facit, otioſus. *Soſipater Chariſius* Inſt. Grammaticæ Lib. I. ubi de tertia Declinatione: *Reſes, reſidis, ἀργός*. Hinc *aqua reſes*, quæ non movetur, apud *Varronem* de R. R. Lib. III. c. 17. *Piſcinas ejus deſpiciebat, quòd æſtivaria idonea non haberent, ac in reſide aqua & locis peſtilentibus habitarent piſces ejus.* Goralhus.

164. *Quippe ubi contineat ventos, quâ quique morantes, In vacuo deſint*] Lege:

Quippe ubi, contineant ventos quæcumque morantes,
In vacuo deſunt, ceſſant.

Ubi illæ cauſæ, quæ interclusos ignes exercebant, in vacuo defecerunt, ceſſant ignes. *Scaliger.*

165. *Ceſ-*

Nam ubicumque ſpelunca, ſuperficiei terræ vicina, hianti ore patet, in ipſo introïtu veluti reſtagnant venti & ignes, & in aditu languent eorum vires, motúmque ſuum remittunt. Ubi enim nihil eſt quod incluſos contineat ventos, [165] motus omnis ceſſat, iíque per profundas cavitates huc illuc liberè errant, & in ore ipſo cavitatum morantur. Ut concutiatur ſolum, neceſſe eſt ventos, per anguſtas meatuum fauces, ægrè moveri. Tum demum æſtuant ac fremunt, premuntúrque ruituri fornices, Boreâ & Noto per rimas ſubeuntibus, viréſque ſuas unà miſcen-

165. *Ceſſat*] Sic malui legere, cum priſcis Editionibus, & referre ad nominativum antea expreſſum *opus*, quod & poſtea *reſes introïtu* eſſe dicitur. *Gerallus.*

Ibid. *Tantúmque profundi*] Id eſt, τοσοῦτο ἀχανές. *Ariſtoteles* (Meteorol. Lib. II. c. 8.) ποιεῖ δὲ ψόφον ἄνευ σεισμοῦ, διά τε τὴν εὐρυχωρίαν τῶν τόπων· ὑπερχεῖται γὰρ εἰς τὸ ἀχανὲς ἔξω· καὶ δι᾽ ὀλιγότητα τοῦ ἀπωθουμένου ἀέρος: *facit autem ſonum, ſine motu, & propter amplitudinem locorum ſuperfunditur introrſum in vacuum, & propter aëris repulſi exiguam copiam.* Ubi etiam redduntur illæ cauſæ, quas hîc intelligit *Corn. Severus.* Scaliger. In loco *Ariſtotelis*, ἀχανὲς manifeſtò dicitur ingens hiatus aëris externi terræ inſiſtentis; *profundum* verò hic eſt ſpatium ſub alta terra concavum. *Franciſcus* etiam *Vatablus*, qui hunc librum *Ariſtotelis* Latinè vertit, locum hunc minimè adſequutus eſt. *Gerallus.*

166. *Et in ipſo limite tardat*] Legendum eſt: *at in ipſo limite tardant.* In curſu ſuo tardant, inquit. In ipſo aditu evaneſcunt ac languent. *Scaliger.* Habet *tardant* Editio Aldina, ſed nihil opus eſt & mutari in *at.* Ordo eſt: ceſſat opus, & in ipſo limite venti tardant, hoc eſt, quieſcunt, cùm per foramen apertum iis licet erumpere. *Gerallus.*

169. *Hinc furtim Boreâ atque Noto,* &c.] Aliquando hoc, aliquando illo vento agitari, interdum etiam utroque. Quî fit ut acrior ſit conflictus ignis, utriſque ventis ſpirantibus ab utroque montis latere. De hoc quædam *Strabo* (Lib. VI. p. 190. Ed. Genevenſis.) loquens de Lipara inſula ex *Polybio*: ἐὰν μὲν οὖν, inquit, νότος μέλλει πνεῖν ἀχλὺν ὁμιχλώδη καταχεῖσθαι κύκλῳ φησὶ τῆς νησίδος, ὥστε μηδὲ τὴν Σικελίαν ἄποθεν φαίνεσθαι. ὅταν δὲ Βορέας φλόγας καθαρὰς ἀπὸ τοῦ λεχθέντος κρατῆρος, εἰς ὕψος ἐξαίρεσθαι καὶ βρόμους ἐκπέμπεσθαι μείζους, τὸν δὲ ζέφυρον μέσην ἔχειν τινὰ τάξιν: *ſi auſter ſit ſpiraturus, caliginem nubilam inſulæ circumfundi ait, ita ut ne Sici-*

 lia

Hinc venti rabies, dum ſævo quaſſat hiatu
Fundamenta, ſolo trepidant, urbéſque caducæ.
Inde, neque eſt aliud, ſi fas eſt credere, mundo
Venturam antiquam faciem, veracius omen.
Hæc primò cùm ſit ſpecies, naturáque terræ
Introrſus ceſſante ſolo, trahit undique venas.

Ætna

NOTÆ.

lia quidem eminus cernatur; cùm verò Boreas, puras flammas ex dicto cratere attolli & fremitus emitti majores; zephyrum autem medium tenere. Propterea fit, ut hoc, aut illo vento flante, ex alterutro cratere ſpiret flamma. Cùm verò fit, ut Veteres loquebantur, *conflugium* duorum ventorum, utriuſque crateris flammæ in unum conveniunt. Atque hoc quidem alio loco *Strabo* admonet: *ἔοικε δὲ λαμβάνειν μεταβολὰς πολλὰς τὰ ἄκρα τοῦ ὄρους, διὰ τὴν νομὴν τοῦ πυρὸς, τότε μὲν εἰς ἕνα κρατῆρα συμφερομένου, τότε δὲ σχιζομένου: videntur mutationibus multis obnoxia eſſe cacumina montis, propter depaſtionem ignis, interdum quidem in unum craterem collecti, interdum verò diviſi.* Pro, *hinc furtim*, mallem *hinc fartim*, ut ſtipationem intelligat. *Lucillius:*

——— lardum & carnaria fartim
Patrum conficeret.

Ubi vulgò, contra veterem ſcripturam, pari atque hic errore, *furtim* legitur. *Fartim* Poëtæ dicunt πύκα. *Scaliger.*

Ibidem. Non intelliguntur venti qui, per crateres, ſubeant cavitates Ætnæ, ſed ſubterranei venti, qui nondum eruperunt, verùm anguſtiis compreſſi *furtim* ac per rimas ægerrimè feruntur. Itaque non eſt mutandum in *fartim*. Venti autem qui, pro cœli plaga, unde flarent, Boreas aut Notus dicerentur, ſi ſupra terram ſpirarent; unus fiunt, ſi in eamdem terræ cavernam inciderint. Ideò Poëta dicit, *nunc unus uterque.* Ceterùm hic locus malè erat interpunctus, non tantùm in Aldina, ſed & in Scaligerana editione. Voces *nunc unus uterque* parentheſi incluſimus, cùm aliter lectæ orationis ſeriem perturbarent. *Gorallus.*

170. *Hinc venti rabies*] Hinc fit; nimirum, ex nimia coarctatione venti; hoc eſt, vaporum ex aquis calidis emiſſorum, ut furens ventus omnia concutiat. Vide quæ habet *Seneca* Quæſt. Nat. Lib. VI. c. 18. & 30. *Idem.*

Ibid. *Dum ſævo*] Emendationem & diſtinctionem doctiſſimi viri *Jani Vlitii* ſequuti ſumus, quas habet ad vſ. 450. *Gratii.* Idem in vſ. 168.

miſcentibus. 170 Hinc ventus furit, & in hiatibus illis occultis quaſſat firmiſſima fundamenta ædificiorum, urbéſque collapſuræ incipiunt nutare. Hinc, ſi fas eſt credere mundum aliquando interiturum, colligere certiſſimè licet rediturum eum in priſtinum Chaos. Cùm ergo hæc ſit natura terræ, in meatus patentes ventos undique trahit. 175 Cui rei Ætna fidem manifeſtò faciet, veróque ſimillimam eſſe oſtendet.

vſ. 168. *ruina* in *ruente* mutabat, ſed ſine neceſſitate; nam ruina fornicum cavernarum ſubterranearum, vento intus furente, urgetur. *Idem.*

171. *Solo trepidant*] Legendum, *ſola trepidant*, nam poſitio fit in duabus ſequentibus conſonantibus, ut apud *Catullum*

Propontida trucémque Ponticum ſinum.

Idem: *per impotentia freta.* Scaliger.

Ibidem. Nihil opus eſt mutatione, nam *fundamenta* in *ſolo trepidant.* Rarò *ſola* in plurali occurrit, nec aliud exemplum, niſi unius *Columellæ*, proferri video. Itaque hanc vocem facilè non admiſerim. *Seneca* Lib. VI. Quæſt. Natur. cap. 25. *Cùm ſpiritus magnâ vi in vacuum terrarum locum applicuit, cœpitque rixari & de exitu cogitare; latera ipſa, inter quæ latet, ſæpiùs percutit, ſupra quæ urbes interdum ſita ſunt. Hæc nonnumquam adeò concutiuntur, ut ædificia ſuperpoſita procumbant; nonnumquam in tantum, ut parietes, quibus fertur omne tegimen cavi, decidant in illum ſubtervacantem locum, totaque urbes in immenſam altitudinem mergantur.* Goralkus.

173. *Antiquam faciem*] Hoc eſt, eam quam habebat, cùm tantùm chaos eſſet. Vide *Juſti Lipſii* Phyſiolog. Stoïcorum Lib. II. Diſſert. 32. *Idem.*

174. *Cùm ſit ſpecies*] Sic habet Aldina Editio, cùm in aliis ſit: *ſpecies rerum*, minùs bene, nam de ſola terra Siciliæ agit Poëta. *Idem.*

175. *Introrſus ceſſante*] Hoc eſt, hiante, meatus apertos relinquente. *Idem.*

Ibid. *Venas*] *Ventos* exiſtimo legendum. *Juſtinus* initio Lib. IV. de ſoli Siculi natura: *eſt autem ipſa terra tenuis ac fragilis & cavernis quibuſdam, fiſtuliſque ita penetrabilis, ut ventorum tota fermè flatibus pateat.* *Ariſtoteles* Meteorol. Lib. II. cap. 8. memoratâ Siciliâ, *αἵ τε χῶραι ὅσαι σομφοὺς ἔχουσι τοὺς κάτω τόπους, πολὺ δεχόμεναι πνεῦμα, σείονται μᾶλλον: regiones, quotquot cava habent ſubterranea loca, multum excipientes ventum, magis moventur.* Sic & alii. *Idem.*

 180. *Mer-*

Ætna ſui manifeſta fides, & proxima vero eſt.
Non illic, duce me, occultas ſcrutabere cauſas,
Occurrent oculis ipſæ, cogéntque fateri;
Plurima námque patent illi miracula monti.
Hinc vaſti terrent aditus, mergúntque profundo;
Corrigit hinc artus, penitúſque quod exigit ultra.
Hinc ſpiſſæ rupes obſtant, diſcordiáque ingens
Inter opus; nectunt varias mediáſque coërcent,
Pars igni indomitæ, pars ignes ferre coactæ;
Ut major ſpecies Ætnæ ſuccurrat inanis.

Hæc

NOTÆ.

180. *Mergúntque profundo*] Nimirum, quicquid in eos jacitur. *Idem.*

181. *Corrigit hinc artus*] Sic Aldina & Veneta altera antiquior editio, non *arctus*, ut perperàm habet Scaligerana. *Corrigere artus*, eſt membra, nimis alioqui protuberantia, coarctare. Hinc jocus Auguſti, apud *Macrobium* Lib. II. cap. 4. *Galbæ*, inquit, *cujus informe gibbo erat corpus, agenti apud ſe cauſam & frequenter dicenti:* corrige in me, ſi quid reprehendis; *reſpondit*: Ego te monere poſſum, corrigere non poſſum. *Plinius* Hiſt. Nat. Lib. VII. c. 20. *Milonem athletam, cùm conſtitiſſet, nemo veſtigio educebat; malum tenenti, nemo digitum corrigebat.* Ad quem locum vide *Joan. Harduinum* virum eruditum. *Idem.*

Ibidem. *Penitúſque quod exigit*] Ἀπὸ *κοινοῦ corrigit.* Quæ extuberant deprimit; τὰ ὑψηλότερα ὁμαλίζει, καὶ καταβάλλει. Contrarium dixit *Seneca*: *deffert montes, ſubrigit plana, valles extuberat.* Scaliger.

183. *Inter opus*] Omnino lego:

——— diſcordiáque ingens
In nervos nectunt varios mediúmque coërcent,
Pars igni domita, pars ignes ferre coacta.

Errorem inde natum puto, quòd ſcripſiſſet Librarius, *in nerbos*, unde *inter opus* factum eſt. Oſtendit inæqualitatem Ætnæ, neque diſceſſit à tranſlatione, cùm artus Ætnæ attribuit, ut etiam nervos daret, ut alibi:

Denſa per ardentes exercet corpora nervos.

Nectere

det. Si me ducem ſequaris, dubias cauſas, quòd lateant, minimè ſcrutaberis. Se ſe oculis ipſæ ſubjicient, nec te diutiùs dubitare ſinent. Multa enim ſunt, in illo monte, mirabilia, quorum cauſa minimè occulta eſt. Hinc terribiles ſpeluncas vides, quæ in viſcera terræ ventos excipiant. Illinc coarctari eum cernis, & ſolum protuberans ad interiora revocari. Alio in loco vides denſas rupes ventis & flammis objectas, quibus veluti diſcordia quædam in iis, quæ intra Ætnam fiunt, creatur. Variæ rupes medias alias nectunt, & retinent, quarum aliæ integræ etiamnum ſunt, aliæ vi ignis ceſſerunt; ita ut Ætna concavus ſpecioſius quiddam oculis noſtris objiciat, quàm ſi

Nectere in nervos, νεύροις διαλαμβάνειν, & proximi è regione Ætnæ montes, quos Siculi ὄρη νευρώδη vocant, videntur ita ab aſperitate dicti: quomodo homines compactis viribus Sabini *nerones* vocabant, quaſi νεύρωνας. Alii tamen eos montes ab hinnulis dixerunt νεβρώδη ὄρη. Quod ſequitur, *pars igni domita, pars ignis ferre coacta*, eſt pars jam ambuſta, pars adhuc ardens. *Idem.*

Ibid. *Inter opus*] Animadvertit *Janus Ulitius* ad *Gratium* vſ. 304. Cynegetici, cum Poëtam voce *opus* uti, ad quemvis actum ſignificandum, ſubjicitque pro quòvis motu validiore etiam inanimatis rebus *opus* ſuum adſcribi. Tum hunc & ſequentem verſum profert, prout à nobis ſunt editi. Neque enim probat correctionem Scaligeranam, quâ vis loco ſano infertur. Sæpe voce *opus* ita utitur *Severus*, ut vſſ. 25, & 185. *Gorallus.*

Ibidem. *Nectunt varios, mediósque coërcent*] In Aldina Editione eſt *varios & medios*, ſed debet eſſe in fœminino genere; nam nulla eſt vox ad quam referantur hæ voces, præter *rupes*. *Varium* & *medium* vulgatarum Editionum caret ſenſu. Senſus eſt, ut rectè eodem loco *Jan. Ulitius*, prout ignis ſe agitaverit, eum nunc varias rupes motu ſuo connectere, nunc medias ſpiſſim obſtantes coërcere ac ſupprimere. Sequitur enim *pars igni indomita* &c. Rupes aliæ *igni indomita*; nimirum, quæ ſpiſſæ obſtant; aliæ, quas ignis coërcet, illum ferre coguntur. Hoc illud *opus* eſt quod *artificem*, cui *divina rerum cura* eſt, *incendit*. Hæc fermè *Ulitius*, quæ probamus. *Idem.*

184. *Indomita*] Sic cum *Ulitio* legendum, ut opponantur *ignem ferre coactis*, quæ ſunt rupes igne domitæ. *Idem.*

Hæc illis ſedes, tantarúmque area rerum eſt.
Nunc opus artificem incendit, cauſámque repoſcit,
Non illam parvi, aut tenuis diſcriminis; ignes
Mille ſub exiguo ponent tibi tempore veras
Res, oculíque duces certò rem credere cogent.
Quin etiam tactu moneant contingere toto,

Si

NOTÆ.

186. *Tantarúmque area rerum eſt.*] Hoc eſt, veluti campus vacuus, in quo tantæ res gerantur. Vide *Feſtum* in voce *Area*. Idem.

187. *Nunc opus artificem incendit*] *Incendere locum* Veteres dicebant, pro celebriorem reddere; ut apud *Varronem*, *incendere annonam*, de Re Ruſtica, & apud eumdem περὶ Μεσιάτου: *Edones Romam ut turba incendat annonam.* Ita enim legendus ille locus apud *Nonium*. Plautus Trinummo: *ſi iſthuc, ut conare, facis indicium, tuum incendes genus.* Similiter Auguſtus Cæſar: *nos forum aleatorium excalfecimus*, Ergo *opus artificem incendit*, eſt admirabiliorem reddit, ut cauſæ accuratiùs exquirantur. *Scaliger.*

Ibidem. Priùs confutanda hæc magni viri adnotatio, deinde ſenſus indicandus. Falſum eſt *incendere locum* eſſe celebriorem reddere, nec ejus rei ullum argumentum in ſequentibus, in locis enim allatis nuſquam occurrit *locus*. Non eſt autem perinde cum quocumque nomine verbum jungatur, ut certam ſignificationem obtineat. *Incendere annonam*, apud *Varronem*, eſt cariorem eam reddere; quia incensâ annonæ parte, reliqua ſit majoris pretii neceſſe eſt. Liquet hoc ex verbis integris *Varronis* apud Nonium, quæ ſic habent; *Edones Romani & turba incendant annonam, ſed propter phagones ficedulam pinguem aut turdum, niſi volantem, non video.* Eumdem vide de R. R. Lib. III. c. 2. ubi ait frequentes epulas *excandeſacere* ac *incendere annonam*. Itaque loca *Varronis* nihil huc faciunt. Apud *Plautum* Trinummi Act. III. S. II. 49. *incendere genus* eſt id perdere, ut dudum viri docti notarunt. In verbis Auguſti, *forum aleatorium calefacere* colluſores dicuntur, quia concurſu hominum conclave, quod jocans *forum aleatorium* vocat, calidius fit. Vide *Iſ. Caſaubonum* ad Auguſti Cap. LXXI. Hoc in *Severi* loco *opus incendere artificem* dicitur; nimirum, cupidine intelligendi, quo modo tot mira fiant. Notiſſimum eſt dici *incendi cupiditatem*, *odium*, *dolorem*, *iram*, & homines iis perturbationibus *incendi.* Omnes Scriptores ita loquuntur, ut docebit, ſi opus eſt, *Robertus Stephanus*; nemo, ut *Scaliger* volebat, quem tamen timidiùs ſequutus eſt *Joan. Ger. Voſſius* ad vocem *accendo*, in Etymologico Linguæ Latinæ. *Gerallus*,

Ibi-

ſi eſſet ſolidus. Hujuſmodi ſedes eſt illarum mutationum, hæc area mirabilibus illis effectibus patet. Nunc res ipſa Phyſicum cupiditate cognoſcendarum cauſarum incendit, rationémque ab eo poſtulat edi, quâ hæc fiunt; nec eam quæ vix ab falſis diſcriminari queat. Ignes enim ipſi, intra breve tempus, multa oculis ſubjicient explorata, 190 nec licebit fidem iis quæ videbis negare. Quin etiam multa manibus contrectanda

Ibidem. *Cauſámque repoſcit*] Hoc in cauſa eſt, ut artificem admiremur, & cauſam poſcamus ab illis ignibus, qui non ſunt exigui momenti. Nam *poſcere cauſam aliquam* imitatione Græcorum dictum, *εἰσπράττειν τινὰ τὸ ἀργύριον*, *Scaliger*.

Ibidem. Quàm coacta ſit hæc interpretatio nemo non videt. Quis ferat *cauſam repoſcere* perinde eſſe dici, ac cauſam præbere? Senſum jam indicavimus. *Poſcere* aut *repoſcere aliquem aliquid* non eſt magis Helleniſmus, quàm *rogare aliquem aliquid*. Gorallus.

188. *Non illam parvi, aut tenuis diſcriminis*] Hoc eſt, ut mihi quidem videtur, quam non facilè diſcriminare ab aliis commentitiis queamus, quippe parvo & tenui diſcrimine ſecernendam. Sic *Plinius* Lib. VIII. cap. 33. de Chamæleone: *oculi in receſſu cavo, tenui diſcrimine, prægrandes & corpori concolores*. Idem.

189. *Mille ſub exiguo ponent*] Depravatiſſimus locus, quem ita lege:

Mille ſub exiguo ponam tibi tempore veras
Res, oculique duces certò rem credere cogent.

Ita ſemper loquitur: *certo tibi pignore oſtendam, oculis ipſis occurrens cauſa*, & ſimilia. *Scaliger*.

Ibidem. Sequutus quidem eſt vir longè doctiſſimus veſtigia antiquioris Venetæ editionis, quæ habet *ponam*, non *ponent*, & *certas res*; ſed neſcio quomodo omiſit conſiderare vocem ultimam vſ. 188. *Gorallus*.

191. *Quin etiam tactu moneant*] Corrige:

Quin etiam tactu moneant contingere tutò,
Scilicet; at prohibent flammæ, cuſtodiáque ignis
Illi operum eſt prohibens aditus, &c.

Quin etiam ipſi oculi duces manifeſtò moneant te tutò poſſe tangere, tutò accedere. Sed prohibent flammæ, prohibet ignis ipſe, qui veluti operum cuſtodiâ ſeptus eſt. *Claudianus*:

Ætnæos apices ſolo cognoſcere viſu
Non aditu tentare licet.

Ita oſtendit, non in ſuperficie Ætnæ eſſe cauſas motûs illorum ignium, ſed intus in infimis partibus. *Scaliger*. Viſum non eſt nobis uſque adeò ab Editionibus abire, cùm ſenſus non incommodus iis inſit. *Gorallus*.

Si liceat; prohibent flammæ, cuſtodiáque igni
Illi operum eſt; arcent aditu, divináque rerum
[Ut major ſpecies Ætnæ ſuccurrat inanis]
Cura ſine arbitrio eſt; eadem procul omnia cernis.
Nec tamen eſt dubium penitus quis torqueat Ætnam,
Aut quis mirandus tantæ faber imperet arti.
Pellitur exuſtæ glomeratus nimbus arenæ,
Flagrantes properant moles, volvuntur ab imo

Fun-

NOTÆ.

192. *Cuſtodiàque igni*] Et illi igni eſt quaſi quædam operum cuſtodia περιεσκελημένη, quominùs ſit ἀπρόσιτος. *Scaliger.* Vult hoc *Severus*: igni illi eſt attributa cuſtodia operum, hoc eſt, eorum quæ intra Ætnam fiunt, ne introſpici cominus queant. Ignis eſt cuſtos operum, non opera ignis. Res liquida eſt, cùm ex antecedentibus, tum ex conſequentibus. *Gerallus.*

193. *Arcent aditu*] Nimirum, flamma & ignis; quod non moneremus, niſi vir magnus hîc ceſpitaſſet. *Idem.*

Ibidem. *Divináque rerum*] Ut *Horatius*, *acuta belli*, *acerba curarum*; Catullus: *truculenta Pelagi. Scaliger.* Nihil opus eſt ejuſmodi loquutionem hîc quærere, nam vox *divina* conſtruenda eſt cum *cura* vſ. 195. interpoſitus enim verſus planè delendus eſt, à Librariis neſcio quare hîc repetitus. Docet *Severus* divinam curam Numinis cujuſpiam, ſine teſtibus, regere omnia quæ hîc cernuntur. Sic *Apuleius*, in Lib. de Mundo, *divinum incendium* Ætnæ vocat: *Sic*, inquit, *ex Ætna verticibus*, *quondam effuſis crateribus*, *per declivia*, *incendio divino*, *torrentis vice flammarum flumina cucurrerunt.* Unde liquet rectè emendatum fuiſſe à *Tanaquillo Fabro* locum *Lucretii* Lib. VI. ubi de hoc monte noſtro actutus ita exorditur:

Nunc ratio qua fit per fauces montis ut Ætna
Exſpirent ignes, interdum turbine tanto,
Expediam; neque enim DIA de clade coacta
Flamma tempeſtas, Siculûm dominata per agros
Finitimis ad ſe convertit gentibus ora.

Legitur vulgò *media de clade*, quod, ut ille rectè vidit, caret ſenſu. Eum adito ad Librum III. *Phadri.* Si illi occurriſſet locus *Apuleii* allatus, aut etiam *Cornelii* noſtri, conjecturam ſuam iis ita confir-

fir-

ctanda præberent, ſi liceret; ſed flammæ arcent accedentes, divináque rerum illarum [195] adminiſtratio teſtes omnes reſpuit, nec patitur eas niſi è longinquo cerni. Nec tamen dubitare poſſumus de cauſa quâ Ætna ſic agitatur, aut de fabro, qui tam miris effectibus præſit. Sæpe veluti nimbus exuſtæ arenæ ejicitur, moléſque ardentes properè erumpunt, dum concutiuntur ima montis fun-

firmatam putaſſet, nullum ut ampliùs dubitandi locum ſupereſſe exiſtimaſſet; nec ſanè fruſtra. *Idem.*

194. *Ut major ſpecies*, &c.] Quamvis in omnibus Editionibus ſit hic verſus; exterminandum, ut diximus, cenſemus. Quamobrem eum, quaſi ſpurium atque ex ſuperioribus temerè huc intruſum, uncinis cinximus. *Idem.*

195. *Cura ſine arbitrio eſt*] Fallitur *Scaliger*, hoc enim vult Poëta, curam ſeu providentiam quæ præeſt ignibus Ætnæ, oculos mortalium arcere, ita ut ejus arbiter, ſeu teſtis eſſe nequeas. Vidit hoc partim *Janus Ulitius* ad vſ. 331. Cynegetici Gratiani. Idèm meritò ſuperiorem verſum expungendum cenſet. *Idem.*

Ibidem. Etiam ſine arbitris, per te ipſe judicare potes. Frequens eſt in hoc genere. *Scaliger.* Mirum eſt quàm hîc per omnia aberrarit vir ſummus. Quid enim ineptius ac frigidius fingi poteſt, quàm quod hîc dicentem inducit *Severum?* Sive enim habeas tecum arbitros, ſive non habeas, nihil hoc facit ad judicium de Ætna ferendum. Sed nemo non videt hoc velle Poëtam, non licere teſtem eſſe eorum, quæ intra viſcera Ætnæ fiunt. Nihil notius quàm *arbitrum*, teſtem ac ſpeculatorem dici, & *arbitrari* aliquando eſſe ſpeculari. Vide *Plautum* Aululariæ Act. IV. S. I. verſu ultimo. *Idem.*

196. *Nec tamen eſt dubium*] Flamma, nimirum, & ventus, ut ubique docet noſter. Vide vſ. 216. & 217. *Idem.*

198. *Pellitur exuſta*, &c.] *Plinius* Lib. II. c. 103. de Ætna: *quinquagena & centena millia paſſuum arenas, flammarum globo, eructat.* Lucretius Lib. VI.

—— extollere flammas
Saxáque ſubjectare & arena tollere nimbos.

Lindenbruchius.

199. *Flagrantes properant moles*] *Flagrantes moles*, hoc eſt, *μύδροι*. *Strabo* & in opere de mundo. *Scaliger.* Intelligit librum de Mundo, qui eſt inter opera *Ariſtotelis*, & ubi de Ætna, Cap. IV.

200. *Fra-*

Fundamenta, fragor totâ nunc rumpitur Ætnâ;
Nunc fuſcâ pallent incendia miſta ruinâ.
Ipſe procul magnos miratur Juppiter ignes,
Néve ſepulta novi ſurgant in bella Gigantes,
Neu Ditem regni pudeat, neu Tartara cœlo
Vertat; in occulto tantùm premit omnia dextrâ.

Con-

NOTÆ.

200. *Fragor totâ nunc rumpitur Ætnâ*] Hoc eſt, auditur magno cum ſonitu, quaſi quidpiam ſummâ vi romperetur. Sic *Heſiodus* in Clypeo Herculis: ἄγνυτ' Ὄλυμπος, *frangebatur cœlum*, pro reſonabat, vſ. 203. ad quem locum vide Interpretes. *Gerallus.*

201. *Nunc fuſca*, &c.] Per *incendia miſta fuſcâ ruinâ* intelligit quam *Virgilius piceam nubem* vocat, *Strabo* λιγνὺν, cùm ait: τότε μὲν ῥύακας ἀναπέμποντος, τότε δὲ φλόγας καὶ λιγνῦς, ἄλλοτε δὲ καὶ μύδρους ἀναφυσῶντος: *nunc quidem fluctus ignitos emittit, nunc flammas & fuliginem, interdum etiam maſſas exſufflat.* Scaliger.

Ibidem. Aliud ſignificari putarim fuſcâ hacce ruinâ; id, nimirum, quod ſic deſcribit idem *Strabo* Lib. VI. pag. 186. Ed. Genevenſis Caſaub. ὁ δὲ ῥύαξ εἰς πῆξιν μεταβάλλων ἀπολιθοῖ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἐφ' ἱκανὸν βάθος, ὥστε λατομίας εἶναι χρείαν τοῖς ἀνακαλύψαι βουλομένοις τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐπιφάνειαν· τακείσης γὰρ ἐν τοῖς κρατῆρσι τῆς πέτρας, εἶτ' ἀναβλυσθείσης, τὸ ὑπερχυθὲν τῆς κορυφῆς ὑγρὸν, πηλός ἐστι μέλας, ῥέων κατὰ τοῦ ὄρους· εἶτα πῆξιν λαβὼν γίνεται λίθος μυλίας, τὴν αὐτὴν φυλάττων χρόαν, ἣν ῥέων εἶχε: *quod effluxit, mutatum in concretionem, in lapidem convertit ſuperficiem terra, ad ſat magnam altitudinem; adeò ut neceſſe ſit exſcindi lapides ab iis qui volunt retegere ſuperficiem, quæ ab initio fuit. Petrâ enim in crateribus liquefactâ, deinde egeſtâ, liquor qui cacumini ſuperfunditur eſt lutum nigrum defluens per montem. Deinde concretus fit lapis molaris, eumdem ſervans colorem quem fluidus habebat.* Hunc lapidem potiùs *fuſcam ruinam* vocaris, quàm meram caliginem. *Gerallus.*

203. *Néve ſepulta novi*, &c.] Hîc *Severus* oblitus eorum, quæ ſupercilio philoſophico, initio Poëmatis, dixit contra fabulas, & præſertim contra commentum de Encelado Ætnæ ſubjecto, Poëtam agit; hoc eſt, fallacibus coloribus magnitudinem incendii Ætnæ deſcribit. De licentia Poëtarum vide quæ diximus ad Pedonis Eleg. I, 469. Sed cum hac *Severi*, à ſe ipſo diſſentientis, repugnantia conferre ſtudioſi poſſint invocationem Veneris, quam habet *Lucretius* initio poëmatis, ubi Veneri multa tribuit, quæ in

ipſe

fundamenta, ingénſque fragor per ejus juga auditur. Interdum etiam flammæ obſcurantur nigrâ, quæ ſimul emittitur, materiâ. Tum verò ipſe Jupiter, è cœlo deſpiciens, miratur tantos ignes, & ne novi Gigantes è terra bellum ei denuo inferant, aut ne Plutonem, ſui regni pœniteat, cupidóque inceſſat Inferos Cœlo mutandi, metuens clam telluris molem coër-

ipſo Poëmate divinæ naturæ detrahit. Sciebant quidem viri ingenioſi hæc eſſe contraria, ſed tanti eſſe non putabant ſemper ſibi conſtare, ut auribus vulgi nugis adſuetis dare nihil umquam vellent. *Gerallus.*

204. *Neu ditem regni pudeat*] Id *Claudianus* planè deſcripſit, in illa Ditis querela Lib. I. de raptu Proſerpinæ. *Scaliger.*

205. *Vertat inocculto*] Ita legendum unâ voce, non, ut in vulgatis, duabus, *in occulto.* Cùm Tartara ſint occulta, ne pro illis cœlum, quod inocculrum eſt eligat. *Scaliger.*

Ibidem. Pravâ diſtinctione deceptus vir ſummus hæc minimè adſequutus eſt. *Severus* vult Jovem, cùm tantum incendium videt, timétque ne Pluto illac erumpere in lucem velit, clam omnia, hoc eſt, Ætnam, totiúſque ſuperficiei terræ molem premere, ne disjiciantur à Plutone. Nihil eſt planius ac ſimplicius, nec mutationem ullam hoc poſtulat; cujus ope, *Scaliger* quem vult ſenſum invenit. *Gerallus.*

Ibid. *Tantùm premit*] Lege:

——— tantùm premit omnia tetra
Congeries operis ſaxorum & putris arena.

Eſt ἐπιφώνημα. *Premit* autem καλύπτει; ut, *caniciem galeâ premimus.* Varro:

Capitis corona faſciis tiligneis
Faciem labore ſtatili viridis premit.

Mox ſequentia ita diſtingue,

Quæ nec ſponte ſuâ faciunt, nec corpori ulli
Suſtentata eadem robuſtis viribus omnis
Exigitur; vertit vaſa intera vortice ſavo.

Quæ tamen, inquit, non fiunt αὐτομάτως, nec eadem operis congeries & putris arena foràs exigitur ullius corporis viribus ſuſtentata, hoc eſt, ſuis ipſa nitens viribus; nec ſuo impetu vertit vaſa interna ſævo vortice, ſed ſpiritûs vi, omnia impellentis, hoc facit; ait enim:

——— nullus
Impetus eſt illi, quà ſpiritus imperat, audit.

Scaliger.

206. *Com-*

Congeries operis ſaxorum, & putris arenæ
(Quæ nec ſponte ſuâ faciunt, nec corporis ullis
Suſtentata cadunt robuſtis viribus) omnis
Exigitur, vertit vaſa omnia vortice ſævo.
In denſum congeſta rotant, volvúntque profundo.
Hac causâ, exſpectata ruunt incendia montis;

Spi-

NOTÆ.

206. *Congeries operis*, &c.] Hic novæ ſententiæ initium, præfixâ diſtinctione, fecimus; multò commodiùs, quàm *Scaliger*. *Congeries operis* à Poëta dicitur materia in viſceribus Ætnæ congeſta, in qua id fit quod auditur ac cernitur, nam *opus* vocat paſſim quod in eo monte fit. Congeries autem illa eſt aut ſaxorum ambuſtorum ac liquefactorum, aut *arena putris*; ſic enim legimus non *arenæ*, in nominativo. *Gorallus*.

Ibid. *Putris arena*] Hoc eſt, arenæ, quæ ſi fortè, admiſto humore, in moles grandiores concreverit, facilè tamen friatur. *Virgilius* Georg. I. 44.

——— Zephyro putris ſe gleba reſolvit.

Ubi *Servius*: putres *autem* glebas *ſolubiles quas tepor efficit & aratrum*. Hinc eidem Poëtæ *putris campus* Æneid. VIII. 596.

Quadrupedante putrem ſonitu quatit ungula campum

Sic *Statius* Silvarum Lib. IV. in deſcriptione Viæ Domitianæ:

——— novóque
Injectu ſolidat putres arenas.

Sic eſt in antiquis Editionibus, non *graves*, & quidem multò meliùs. *Gloſſa: Putre*, ψαφαρὸν, εὐδιάλυτον, ψαθυρὸν. *Gorallus*.

207. *Quæ nec*, &c.] Hæc Parentheſi clauſimus, ut neceſſe erat, quod ex ipſa lectione intelligere eſt. *Idem*.

Ibidem. *Corporis ulli*] Ἀρχαϊσμὸς, *ulli* pro *ullius*, ut Grammatici *neutri generis*. Scaliger. Neſcio an ſit Archaïſmus, frequens enim eſt ea flexio etiam apud aurei ſæculi Scriptores non tantùm Poëtas, ſed & qui ſoluta oratione ſcripſerunt. Vide *Voſſium* de Analogia Lib. I. cap. 2. Sed maluimus ſequi Aldinam Editionem, quæ habet *ullis*. Senſum in interpretatione ſatis expreſſimus. *Gorallus*.

208. *Cadunt*] Sine dubio illud *cadunt* pro *eadem* poſitum eſt. *Scaliger*. Quod certum *Scaligero* fuit, mihi valde dubium eſſe fateor, ut multa alia quæ Dictatores illi Reipublicæ Litterariæ, pro imperio, ſanxerunt. *Gorallus*.

206. *Ver-*

coërcet, ac premit. Congeſta lapidum & arenæ copia (non quidem ſponte ſuâ, ſed quia nullius corporis viribus ſuſtentata neceſſe habet ruere) ſimul tota egeritur, & ſecum internos cunctos meatus evertit. [210] Omnia convoluta in denſam maſſam circumaguntur, & volvuntur in imis cavernis. Hæc cauſa eſt, cur incendia tanta in Ætna accendantur, ma-

209. *Vertit vaſa vitrea*] Ita habet melior pars antiquitus excuſorum. Alii *vaſa omnia*. Ego puto ex *vaſa vitrea* faciendum *vaſa intera*. Vaſa, ut Medici, ἀγγεῖα, in corpore humano. *Intera* dictum, ut *Infera*. Cato: *infer, ſupérque vicinus*; hoc eſt, infernas, ſupernas. De *vaſibus* etiam infrà:

Quod ſi fortè cavis cunctatus vaſibus hæſit.

Scaliger. Vellem à viro doctiſſimo nominibus laudatas veteres illas editiones, quas inſpexerat. Hîc in Aldina eſt: *Exigitur vertitur ſaxa vertice*. Gorallus.

210. *In denſum congeſta rotant*, &c.] Lacuna Editionis Aldinæ, & ſenſus faciunt, ut deeſſe putem verſum, ubi fuit nominativus ad quem referuntur *rotant* & *volvunt*. Alioqui cum *Scaligero* in ſingulari legendum erit *rotat* & *volvit*. Idem.

Ibidem. Lege ſingulariter, *i. d. c. rotat, volvitque*; eſt enim ſemper congeries operum. *Scaliger*.

211. *Hac cauſa*] Non expungam lectionem, quam habent veteres Editiones: *nec cauſa, exſpectata ruunt incendia montis*. Quæ conſtructio eſt, ut, *nec mora*; ſenſus verò, ut, cauſæ non eſt quin, &c. *Exſpectata incendia*, ſtata καὶ πρόθεσμα. Contrà ſuperiùs dixit:

Atque inopinatos referunt procul edita curſus.

Ait exſpectari tempeſtatem Ætnæ, hoc eſt præſentiri ab incolis; cùm poſt longum fremitum montis tandem ſubſequi neceſſe ſit eruptionem ignis, ut poſt longos ventos terræ motum. Quod & mari ſolet accidere. Prius enim auditur incertum murmur, quod Græci vocant κολόκυμα, hoc eſt, ſurdum fluctum; poſtea omnia ventis, omnia turbinibus ſunt anxia. Præſentiri tempeſtatem Ætnæ ab incolis *Strabo*, *Ariſtoteles*, & plerique alii teſtantur. Hodie verò nihil taſe, ut pote cùm major pars montis refrixerit. Non eſt recentius incendium memoriâ noſtrâ illo memorando, quod accidit anno M D XXXVII. horrendo & miſerabili ſpectaculo, non ſine magno tonitruum fragore. Maxima Calabriæ pars nigro cinere & aduſto operta. Duo pagi in ipſo mente combuſti, Mompiler & Licoloſi. Hodie Ætna à Siculis ipſis vulgò vocatur *Mongibello*, corrupto nomine à *Mulciber*; ut & una ex Æolidibus vocatur hodiéque *Vulcanus*, ab incendio quod procedit ex ea. *Scaliger*.

Ibi-

Spiritus inflatis momen, languentibus aër.
Nam prope naturâ par eſt violentia ſemper,
Ingenium velox igni, motúſque perennis.
Verùm opus auxilio eſt, ut pellat corpora, nullus
Impetus eſt ipſi; quà ſpiritus imperat, audit.
Nunc princeps magnúſque, ſub hoc duce, militat ignis.
Nunc quoniam in promtu eſt operis natura, ſolique
Unà ipſi & venti, quæ res incendia paſcit;

Cùm

NOTÆ.

Ibidem. Poſſent adjici nonnulla non inutilia, aut etiam emendari quædam Scaligeranæ conjecturæ, niſi ab omnibus digreſſionibus, quantùm poteſt, abſtinere decreviſſemus. Neſcio quas antiquas editionis viderit *Scaliger*, ſed Veneta quidem anni M CCCC LXXXIV habet *hac cauſa*, Aldina verò anni M D XVII. *hac*. Loquutio quam profert, ea ſine exemplo admitti nequit; exemplis enim & legibus utimur, in Republica Critica, non deſpotico imperio paremus. Senſus eſt: *hac causâ ruunt incendia montis*, quæ alioqui non exſpectarentur. *Gerallus.*

212. *Spiritus inflati*] Scribimus:

Spiritus inflat enim, momen languentibus aër.

Scriptum enim auguror fuiſſe: *Spiritus inflat* n. quòd ita ferè ſemper in membranis enim ſcribatur; *momen* etiam legitur apud *Lucretium* & *Manilium*. Scaliger.

Ibidem. Habet Veneta *inflati*, Aldina *inflatis*, quæ recta eſt lectio, hoc ſenſu: *Spiritus inflatis* exhalationibus momentum addit. Non poteſt autem hic verſus meliùs explicari, quàm loco *Senecæ*, allato ad vſ. 110. ubi *ſpiritus dicitur enerari, infundente ſe à tergo aëre.* Optimè autem vir ſummus *momen* hîc emendavit, ſic enim vocatur propriè quod motum rei alioqui quieturæ creat, nam momen eſt à movendo. *Lucretius* Lib. III. ubi de animo & anima, quæ atomis conſtare credebat:

Cetera pars animæ per totum diſſita corpus
Paret & ad numen mentis, momenque movetur.

Vide Indicem Lucretianum *Ob. Giſanii*, qui docet in variis libris ſcriptum fuiſſe *nomen*. *Gerallus.*

214. *Ingenium velox igni*] Sic legimus, non *illi*, ita neceſſariò poſtulante ſententia, nam *illi* quò referatur non habet, nec dubium

eſt

materiâ alioqui quieturâ; ſpiritus, ſcilicet, ad tumentes jam venas accedens, & aër languenti igni non exiguum momentum addens. Alioquin ignibus illis ſubterraneis, naturâ ſuâ, par quidem ſemper ineſt vehementia, velocitáſque, & perpetua mobilitas, [215] ſed indigent auxilio, ut eructent corpora ex internis ſpecubus; nullóque impetu feruntur ſoli, ſed ventis impellentibus parent. Igitur ſub auſpiciis, ut ita loquar, ventorum, militantes ignes bellum cum viſceribus montis gerunt. Poſtquàm expoſui rationem incendiorum, ſimúlque naturam Siculi ſoli aperui, & venti id ſubeuntis,

eſt quin de *igne* ſermo ſit, qui etiam nominatim appellatur vſ. 217. *Ingenium* pro natura poni, etiam ubi ſermo eſt de rebus minimè intelligentibus omnes norunt. Hîc autem ignis natura rectè, etiam ad accuratiorum Phyſicorum palatum, explicatur. *Idem.*

215. *Ut pellat corpore*] Lege, *corpora*; verùm ad corpora pellenda, externo indiget auxilio. Quod verò ait: *quà ſpiritus imperat, audit*; perſiſtit in metaphora militari, qua infra uſus eſt:

Nunc princeps magnúſque ſub hoc duce militat ignis.

Scaliger.

Ibidem. Rectè, nam *audire* paſſim eſt parere, obſequi; antecedente poſito, pro conſequente. Hinc & ad res intelligentia deſtitutas transfertur, ut apud *Virgilium* Georg. Lib. I. vſ. ultimo.

Fertur equis auriga, neque audit currus habenas;

Hoc eſt, equi non parent habenis. *Gorallus.*

217. *Nunc princeps*] Reſpicit *Severus* ad militiam non ſui ævi, ſed antiquiorem, in qua *Principes* dicebantur, non quòd primi in prælium progrederentur, ſed quòd primi ac præcipui eſſent, corporis viribus ab ætate virili firmatis; cùm *Haſtati* juniores eſſent, *Triarii* ſeniores, ipſi autem inter utroſque medii, robore atque ætate firmatâ *Principes.* Vide *Claud. Salmaſii* commentarium de Militia Romana, cap. IV. *Idem.*

218. *Huic quoniam*] Quoniam huic operi præſto favet natura & ſoli & venti; ſoli, quod, cùm ſit *σηραγγῶδες*, facilè ventum admittit, aut potiùs concipit; venti, quòd ignem moveat. *Scaliger.* Dormitabat vir ſummus cùm hæc ſcriberet, qui *huic* pro *nunc*, contra antiquiſſimarum Editionum fidem, legebat, & ſententiam comminiſcebatur de ſuo, cujus nullum apud *Severum* vel minimum veſtigium. *Gorallus.*

219. *Unà ipſi venti*] Lege: *unà ipſi & venti*, ipſius ſoli & venti. Nam hîc quoque *ipſi* pro *ipſius.* Scaliger.

Cùm ſubitò cohibetur, ineſt quæ cauſa ſilenti,
Subſequar. Immenſus labor eſt, ſed fertilis idem;
Digna laborantis reſpondent præmia curis.
Non oculis ſolùm pecudum miranda videre
More; nec, effuſis in humum, grave paſcere corpus;
Noſſe fidem rebus, dubiáſque expoſcere cauſas,
Sacra perurgentem, caput atque attollere cœlo;

Scire

NOTÆ.

221. *Subſequar*] Carminibus porrò perſequar. Latinam eſſe loquutionem ſatis liquet ex analogia verborum *exſequi*, & *perſequi*, quamvis exemplum quo illuſtretur ad manum non ſit. *Gorallus.*

222. *Digna laborantis*] *Laborātis.* Scaliger.

223. *Miranda fuere*] Lego *fovere.* *Fovere oculis rem*, eleganter, niſi fallor, ἐνατενίζειν σὺν θαύματι. In illarum rerum contemplatione, nimis indulgere oculis. Tamen in membrana quadam, ubi erant excerpta quædam ex Poëtis, legi: *oculis miranda videre.* Sed importunè hæc in hunc locum obrepſiſſe infra docebimus ex eadem membrana. *Scaliger.* Non pluris facio, ne quid diſſimulem, membranam illam, quàm coactam conjecturam, quæ pulcherrimæ ſententiæ verba ſenſu carentia ſubſtituit. Quod eo magis mirum videtur, quòd ad vſ. 206. rectiùs hunc locum interpretetur. Docet Poëta eſſe potiùs pecudum, quàm hominum, mirari dumtaxat naturam rerum, nec earum cauſas exquirere. *Gorallus.*

224. *Effuſis in humum*] Hoc eſt, oculis. Vult dicere converſâ in res ad vitam pertinentes totâ mente, de nulla alia re cogitare pecudum etiam eſſe. Nam Deus

Os homini ſublime dedit, cœlúmque tueri
Juſſit, & erectos ad ſidera tollere vultus,

ut habet *Ovidius* Metam. I, 85. Sic & *Perſius* Sat. II, 61.

O curvæ in terras animæ & cœleſtium inanes!

Idem.

225. *Noſſe fidem rebus*] Si hæc ſana ſint, quæ in Veneta & Aldina etiam leguntur, videtur eſſe loquutio elliptica; hoc eſt, noſſe fidem rebus habendam. Fortaſſe etiam non malè legas *Poſſe fidem rebus*; nimirum, expoſcere fidem ſibi fieri rebus ipſis, non verbis. *Idem.*

226. *Sacra perurgentem*] *Sacra τὰ ἄδυτα. Perſius:*

Ad

euntis, & materiæ quâ paſcitur incendium; nunc oſtendam cur ſubitò interdum deſinat, & ſonitum ingentem ſequatur ſilentium. Magnum quidem intelligo me ſuſcepiſſe laborem, ſed inutilis non eſt, cùm operam digna merces ſequatur. Nec ſanè hæc naturæ miracula ſtupenda ab hominibus dumtaxat videri debuerunt, quemadmodum à pecudibus, quæ pronæ in terram de alimentis tantùm ſunt anxiæ, nec cauſam cujusquam rei quærunt. Non facilè credere, niſi rebus ipſis dicta comprobentur, occultas rerum cauſſas inquirere, iiſque quæ ſacra habentur inſtare, adeò ut ve-

Ad ſacra vatum carmen adfero noſtrum

Propertius:

—— & Coï ſacra Phileta.

Perurgere eſt perrumpere turbam, ὠςίζεσθαι, pro quo *Horatius* dixit, *facienda injuria tardis.* In Epiſtola *Epicuri* non abſimile, τριχύλιςός εἰμι ἀπωθεῖσθαι. *Plautus* meliùs: *cubitis depulſa de via.* Scaliger.

Ibidem. Recta hæc eſſent, ſi quæreremus quid ſit *perurgere* ſeorſim; nunc verò quærimus quid ſit *perurgere ſacra*, ad quod loquendi genus nihil quidquam faciunt quæ habet vir ſummus. Igitur exiſtimarim *urgere ſacra* perinde eſſe ac res ſacras, atque hominum ingenia fugientes, veluti inſectari, ut eas cognoſcas. Sic *urget hoſtis* imminens victis & fugientibus. *Nonius Marcellus*: URGERE, *inſiſtere. Lucillius* Lib. XXVIII. *Cade hoſtium, Gnatho, urge, reſtant, perimus. Quadrigarius Annal. Lib. IV. ſed circiter duas horas gravi prælio urſerunt, deinde in fugam ſunt conjecti.* In Editione Aldina malè hîc eſt, *per ingentem.* Gorallus.

Ibid. *Capitique attollere cælum*] Simile eſſet, *caput inter nubila condit.* Sed potiùs legendum puto, *caput atque attollere cælo.* Contrarium illi quod dixerat, *nec effuſis in humum, grave paſcere corpus.* καὶ ὁ ταπεινὰ φρονοῦντας. *Virgilius: quâ te quoque poſſis tollere humo.* Sed, niſi fallor, alius argutior ſenſus ex hac depravata lectione eruendus eſt:

Sacra perurgentem captivi tollere cæli;

ut dicat quod *Lucretius* de Epicuro, qui primus auſus eſt cœlo contrà attollere oculos, & religionem animis hominum demere. Nam tantùm admirari pecudum ait eſſe, ſed diligenti perquiſitione cœleſtium rerum cauſas ſcrutari, hoc planè eſſe cœlum ipſum ſibi captivum facere, & illa ſacra, hoc eſt, inanem reverentiam, quâ ſtupemus ad rerum cœleſtium ſpectaculum, tollere & eximere ex animis

Scire quot & quæ ſint, cur magno talia mundo
Principia occaſus metuunt, an ſæcula pergent,
Et firma æterno religata eſt machina vinclo;
Solis ſcire modum & quanto minor orbita Lunæ eſt,
Hæc brevior cur biſſenos cita pervolet axes,
Annuus ille meet; quæ certo ſidera currant
Or-

N O T Æ.

mis hominum. Hæc, niſi fallor, egregia conjectura eſt. *Scaliger.*

Ibidem. Rectè emendatum *Scaligero: Sacra perurgentem captivi tollere cœli*, & firmandæ conjecturæ fecerint iſta *Manilii* Lib. II.

Quis neget eſſe nefas invitum prendere mundum.
Et velut in ſemet captum deducere in orbem?

Item Lib. IV.

——— *pervidimus omnem,*
Et capto potimur mundo.

Hæc monuit amiciſſimus *Janus Douza filius.* Lindenbruchius. Acquieſcimus tamen in priore conjectura Scaligeri, *caput atque attollere cœlo*, quæ minùs abeſt à Veterum Editionum ſcriptura, & confirmatur loco *Lucretii*, ad quem reſpexit Scaliger, Lib. I.

Primùm Grajus homo mortales tollere contrà
Eſt oculos auſus.

Gorallus.

227. *Cur magno talia mundo*] In excerptis Poëtarum, quæ in membranis inveni, & de quibus paullò ante memini, longè aliter concepta eſt lectio. Nam & aliter & alio ordine:

Scire quot & qua ſint magno natalia mundo
Principia, & rerum dubias exquirere cauſas.

Nam illud, *noſſe fidem rebus*, ὑπονοθεύς adeò, ut ſemper mihi non leviter ſuſpectum fuerit. Quare totus locus ita legendus:

Scire quot & qua ſint magno natalia mundo
Principia, & rerum dubias exquirere cauſas,
Sacra perurgentem captivi tollere cœli.
Cur non occaſus metuunt ac ſacula pergunt,
Et firma aterno religata eſt machina mundo.

Cur, inquit, ſæcula æterna ſint, nec intereant. *Scaliger.*

Ibidem. Malim minùs recedere ab utraque Editione Veneta, cùm præſertim idem fermè ex earum lectione, nonnihil emendata, exo-

nia-

veluti caput cœlo inſeras; ſcire quot ſint & qualia mundi elementa, utrúmne ad finem properent, an verò animalia ſemper erunt in terris, atque æterna futura eſt mundi machina; noſſe rationem motûs Solis, quantò minor ſit Lunæ orbita, cúrve dum Sol ſemel circa terram circumagitur Luna duodecies idem curriculum abſolvat; quænam ſidera conſtanti motu

riatur ſenſus, nec ulla ratio ſit cur hæc uſque adeò luxata ſint. Vitioſè eſt in illis Editionibus *in magno*, pro *cur magno*; & *ad ſecula*, pro *an ſecula*. Gorallus.

228. *Principia*] Hoc eſt, elementa, quorum laxato nexu omnia in priſtinum Chaos redibunt. Vide vſ. 172. *Idem.*

An ſecula pergent] Vulgò *ad ſecula pergunt*, ſine ſenſu. Vult Poëta: an mundus æternus futurus ſit, ut putabat Ariſtoteles; nam ſi ſæcula, hoc eſt, animalium ordine aliorum alia ſequentium ætates pergant eſſe, æternus erit mundus. *Idem.*

Machina vinclo] Sic Aldina, aliæ *mundo*. *Idem.*

232. *Annus ille monet*] Legendum fortaſſe, *annuus in limum, & qua certo*, &c. *Limum* enim, hoc eſt, obliquum ut Veteres loquebantur, eſſe ſigniferum omnes ſciunt, qui litteras humaniores colunt. Propterea *& obſtitus* vocatur Lunæ curſus ab *Apuleio*, de Dæmonio Socratis: *aliena lucis indigo, denſo corpore, ſeu lævi, cum quodam ſpeculo radios ſolis obſtiti & adverſi uſurpat*; & infra: *pro ſitu & flexu & obſtito circulorum.* Sed hodie duo ii loci, in vulgatis Apuleii codicibus, corruptè leguntur. Atque hæc quidem conjectura noſtra; quæ, cùm ſit juris arbitrarii, legitimo & ordinario juri, hoc eſt, Scriptorum Codicum auctoritati præferenda non eſt. Habet igitur membrana excerptorum:

Solis ſcire modum, & quantò minor orbita Lunæ eſt
Hac brevior cur biſſenos cito pervolet axes,
Annuus ille meet.

Cujus lectionis rationem qui non capiat, ego illum quid ſit ratio neſcire putabo. Orbita Lunæ eſt linea ἐκλειπτικὴ. Ea Tarentinâ voce à Veteribus Latinis dicebatur *circulus manacus*. Vitruvius Lib. IX. *Circinatio circuli menſtrui agatur, qui Manacus dicitur.* Nam ut *Βαρδιαῖοι* Illyrienſes à Latinis dicti *Bardiaci*: ſic *μηνιαῖος maniacus* & *manacus*. Unde *Almanac* dixerunt Arabes Calendarium, addito, ſcilicet, articulo ſuo. Non enim, quod quibuſdam perſuaſum audio; mera vox Arabica eſt, ſed tantùm in Arabicarum vocum familiam recepta. Meritò ergo ſententia doctiſſimi viri explodenda eſt, qui in *Vitruvio* non *Manacus*, ſed *μηνιαῖος* legendum cenſet. *Scaliger.*

Ordine, quæve ſuo careant incondita curſu;
Scire vices etiam ſignorum & tradita jura;
Nubila cur cœlo terræ denunciet imbres,
Quo rubeat Phœbe, quo frater palleat igne;
Tempora cur variant anni, primáque juventâ
Ver æſtate perit, cur æſtas ipſa ſeneſcit,
Autumnóque obrepit hyems & in orbe recurrit;
Axem ſcire Helices & triſtem noſſe Cometen,
Lu-

NOTÆ.

Ibidem. *Qua certo ſidera currant*] Intelligit ſtellas, quas fixas vocamus, & quas putabant Veteres circa terram conſtanti motu circumagi; exceptis pauculis, quibus ſuboluerat terram potiùs ipſam moveri. *Gorallus.*

233 *Suo careant incondita curſu*] *Suum curſum* vocat proprium & ſemper eumdem. Intelligit Planetas, qui rerum cœleſtium imperitis temerè & incerto curſu errare videntur. *Idem.*

234. *Scire vices ſignorum*] Tempus ortûs & occaſûs ſignorum Zodiaci. *Idem.*

Ibid. *Tradita jura*] Leges, hoc eſt, ordinem & vim quâ certa quædam præſagiunt iis, qui iis orientibus naſcuntur. Qua de re, *M. Manilius* Lib. II. & ſequentibus Aſtronomici. Idem Lib. I. pag. 25. Ed. Scaliger.

Signoriúmque canam fatalia carmine jura.

Idem.

235. *Nubila cur cœlo*, &c.] Figmenta hæc erant Phyſicorum, illius ævi; cùm Lunæ, in ſe ſpectatæ, facies ſit eadem ſemper, nec varia videatur niſi ob interpoſitos vapores, qui nihil ad Lunam. Sic quoque *Virgilius* Georg. I. 427.

Luna revertentes cùm primùm colligit ignes,
Si nigrum obſcuro comprenderit aëra cornu,
Maximus agricolis pelagóque parabitur imber.
At ſi virgineum ſuffuderit ore ruborem,
Ventus erit, vento ſemper rubet aurea Phœbe.

Quod & ipſum ſæpe falſum eſt. *Idem.*

236. *Quo frater palleat igne*] Hoc eſt, unde fiat ut Phœbea lampas aliquando pallidior videatur. Vide ſequentia, apud *Virgilium.* Idem Poëta docet eum, antè bella civilia Triumvirorum, obſcurâ ferrugine nitidum caput texiſſe. *Fiunt*, inquit Plinius Lib. II. c. 30. pro-

motu agantur, quæ per cœlum errent; ſcire quo ordine ſigna Zodiaci à Sole & Luna percurrantur, & quæ ſint illis leges poſitæ; [235] non ignorare cur Luna pallens pluviam prænunciet, & quare interdum illa quidem rubeat, Sol verò pallidior videatur; compertum habere cur annus quatuor tempeſtatibus diſtinguatur, cur ver, poſt exiguum tempus, æſtate ſuccedente, prætereat, æſtas paullò pòſt deſinat, autumno veniente, quem hyems ſequitur, & ita ſemper in orbem redeant tempeſtates; [240] noſſe ſtellas polares, na-

prodigioſi & longiores ſolis defectus; qualis, occiſo Dictatore Cæſare & Antoniano bello, totius panè anni pallore continuo. Nullum fuiſſe defectum ſolis ſatis oſtenderunt *Joſ. Scaliger* & *Dionyſ. Petavius*, ſed didicimus à ſummo XVII ſæculi Aſtronomo *Galilæo Galilæi* ſolem aliquando pallidiorem cerni, non ob nubes nobis vicinas, ſed ob maculas ſuperficiei ejus proximè incumbentes, quod omnia antea ſæcula fugerat. *Idem.*

237. *Tempora*] Hoc eſt, tempeſtates anni, ut ſæpe *tempeſtas* ſumitur pro *tempore*. Idem.

238. *Ver præit æſtatem*] Bene ſanè, ſed non deteriùs membrana: *ver æſtate perit*. Scaliger.

Ibidem. Imitatus videtur *Horatium* Carm. Lib. IV. Od. 7.

Frigora miteſcunt Zephyris, ver proterit æſtas
Interitura, ſimul
Pomifer autumnus fruges effuderit, & mox
Bruma recurrit iners.

Nemo jam neſcit viciſſitudines tempeſtatum oriri ex obliquo terræ circa ſolem motu. *Gerallus.*

240. *Axem ſcire Helices*] *Helicen* dici à Græcis urſam majorem docebit, inter alios, *Hyginus* Fab. CLXXVII. & in Aſtron. Poëtic. De voce *Axis* ita *Feſtus*: *Axis, quem Græci ἄξονα dicunt, plures habet ſignificationes. Nam & pars cœli ſeptemtrionalis, & ſtipes circa quem rota vertitur, & tabula ſectilis axis appellatur.* Sic ſanè *Cicero* loquitur Tuſcul. I. 28. ubi memorat globum terræ, duabus oris diſtantibus habitabilem & cultum; *quarum*, inquit, *altera, quam nos incolimus, ſub axe poſita, ad ſtellas ſeptem unde*

Horrifer Aquilonis ſtridor gelidas molitur nives.

Igitur *axis Helices*, eſt polus Arcticus. *Idem.*

240. *Triſtem noſſe Cometen*] Scire ejus naturam, & intelligere quid prænunciet; notum enim eſt olim, ut & nunc, à credula plebe Cometas creditos neſcio quid mali præſagire. *Idem.*

 Lu-

Lucifer unde micet, quáve Heſperus, unde Bootes;
Saturni cur ſtella tenax, cur Martia pugnax;
Quo rapiant nautæ, quo ſidere lintea tendant,
Scire vias maris & cœli prædicere curſus;
Quò volet Orion, quò Sirius incubet index;
Et quæcumque jacent toto miracula mundo,
Non digeſta pati, nec acervo condita rerum,

Sed

NOTÆ.

241. *Lucifer*, &c.] Hic noſter plebeio more Luciferum ab Heſpero diſtinguere videtur. Vide dicta à nobis ad *Pedonis Albinovani* El. II. 131. *Idem.*

242. *Saturni cur ſtella tenax*] Tenax eſt impediens, remorans, &, ut Augures loquebantur, ſtella *enebra*. Tibullus:

> *Saturni ſacram me tenuiſſe diem,*

Scaliger.

Ibidem. Cùm hìc de auguriis ſermo non ſit, nam Augures ſtellas non ſpectabant, malim *tenacem* ſtellam Saturni dici, quòd *tenaces* eſſe crederentur qui horoſcopante, ut loquuntur, Saturno nati erant; quod figmentum eo nitebatur quòd Saturnus inſtar ſenis deſcriberetur, ſenes autem ad rem ſoleant eſſe attentiores. Similia de Martis ſtella dixeris. Verùm hac in re varii Planetarum adſpectus, variæque eorum conjunctiones expendi, ſi vanis Aſtrologis credimus, debent; quibus de rebus, multis egit *Manethon* in Apoteleſmaticis, non ita pridem editis. *Idem.*

243. *Quo rapiant nautæ*] Inventores hujus artis primi Phœnices fuere. *Plinius* Lib. VII. c. 56. Sed Tiphyn fabulantur Poëtæ. *Valerius Flaccus* Lib. I.

> *Pervigil Arcadio Tiphys pendebat ab aſtro*
> *Hagniades, felix ſtellis qui ſegnibus uſum,*
> *Et dedit æquoreos, cælo duce, tendere curſus.*

Quod ille ex *Apollonii* Lib. I. ſumſit:

> Τῖφυς Α῾γνιάδης Σιφαέα κάλλιπε δῆμον
> Θεσπιέων, ἐσθλὸς μὲν ὀρινόμενον προδαῆναι
> Κῦμ' ἁλὸς εὐρείης, ἐσθλὸς δ' ἀνέμοιο θυέλλας·
> Καὶ πλόον ἠελίῳ τε καὶ ἀστέρι τεκμήρασθαι.

Lindenbruchius.

245. *Quò volet Orion*] Non exiſtimarim ſimpliciter ſpectari motum Orionis, qui nihil habet ſingulare, quàm ſignificationem, quam

Aſtro-

naturam cometarum triſtia præſagientium, quis ſit motus Veneris, ac Bootæ; cur nati oriente Saturno ſunt tenaces, Marte verò bellicoſi; quodnam ſit tempus navigationi aptum, quodnam navibus ſubducendis; tenere artem navigandi & cœleſtes motus prædicendi; 245 non ignorare quid præſagiant naſcentibus orientes Orion, Canicula, ceteræque ſtellæ; denique quæcumque mirabilia ſunt, per rerum univerſitatem, non ſinere temerè ſparſa eſſe, aut veluti acervo aliarum

Aſtrologi ei tribuebant, & de qua ita *Manilius* Lib. V. pag. 111. Ed. Scalig. an. 1599.

Sollertes animos, velocia corpora finget
Atque agilem officio mentem, curáſque per omnes
Indelaſſato properantia corda vigore,

& quæ ſequuntur. *Gerallus.*

Ibidem. *Quo Sirius incubet*] Suſpecta lectio, cùm aliter habeant veteres editiones, quæ habent: *quò ſeavius incubet index.* Fortaſſe pro *ſeciùs incubet*, nam *ſeciùs* deteriùs. Notiſſimum enim ejus ſideris ortu maximas tempeſtates cieri. Membrana habebat, *quò Lucifer incubet.* Scaliger.

Ibidem. Veneta antiquior habet *ſævus*, Aldina *Sirius*, quod bonum eſſe puto; nam Sirio etiam ſunt ſuæ ſignificationes, ſi quis illo oriente naſcatur. *Manilius* de hoc aſteriſmo Lib. V. p. 115.

Hæc ubi ſe ponto per pronas extulit oras,
Naſcentem ſi quem Pelagi perſtrinxerit unda,
Effrenos animos, violentaque pectora fingit,
Irarumque dabit fluctus, odiúmque metúmque
Totius vulgi, &c.

246. *Tanto miracula mundo*] *Douza* filius legit *toto.* Lindebruchius. Eum ſequuti ſimus.

247. *Non digeſta pati*] Hîc *non* negatio repetenda eſt. Quod & aliàs quoque fieri ſolet; ut *non ſolùm feci* ſæpiùs dicebant pro, *non ſolùm non feci.* Non pati, inquit, indigeſta, nec incondita acervo rerum, ſed diſponere & digerere certâ ſede & notâ. *Scaliger.* Verum eſt quod dicit de *non ſolùm*, pro *non ſolùm non*, quod confirmatum invenies à *Fr. Fabricio* ad Orationem pro Ligario cap. 2. ſed hanc obſervationem poſſe transferri ad quævis loca, ubi videtur omiſſa eſſe negatio, neſcio an ſatis tutò affirmare quiſquam poſſet. Itaque ſuſpicabar legendum *disjecta*, hoc ſenſu: non pati temerè disjecta, nec confuſa aliis rebus, ſed ea ad certam claſſem referre, & à ceteris diſcriminare. *Gerallus.*

Sed manifeſta notis certâ diſponere ſede
Singula, divina eſt animi ac jucunda voluptas.
Sed prior hæc hominis cura eſt dignoſcere terram,
Et quæ hujus miranda tulit natura notare;
Hæc nobis magis affinis cœleſtibus aſtris.
Nam quæ mortales ſpes eſt, quæ amentia major

In

NOTÆ.

Ibidem. *Nec acervo condita rerum*] Malo *incondita*, hoc eſt, indigeſta, καὶ εἰκῆ πεφυρμένα, ut loquitur Ariſtophanes. *Scaliger.* Nihil opus eſt hîc quidquam mutari, nam *condita* ſunt occultata rerum acervo. *Acervum* hîc vocat Poëta tòtam rerum univerſitatem, ſed confusè & indiſtinctè notam. *Ovidius* ſic appellat ipſum Chaos Metam. I. 24.

> *Quæ poſtquàm evolvit, cacóque exemit acervo,*
> *Diſſociata locis concordi pace ligavit.*

Gorallus.

248. *Sed manifeſta notis*] Hoc eſt, εὐθημοσύνη illa, de qua *Hippocrates*, diſponere. *Scaliger.* Hoc vult Severus Phyſicum quidquid ubique eſt ac fit in certas claſſes deſcriptum, atque ad certa capita redactum habere: quemadmodum in Syntagmatibus Phyſicis fieri ſolet. Nam *notæ* hîc, ut Græcè χαρακτῆρες, ſunt differentiæ rerum, ex quibus genera & ſpecies à Philoſophis confici ſolent; & *ſedes* loca quæ in opere Phyſico, aut certè in animo obtinent. Hæc autem omnia & ſuperiora ſcire ait eſſe divinam & jucundam animi voluptatem. *Gorallus.*

249. *Divini eſt animi*] Huc referuntur omnes infinitivi, qui incipiunt poſt *digna laboratis.* Noſſe curſum Lunæ, diſcere aſtrorum curſus & ſimilia, divini animi eſt. Quod qui ſtatim non deprehenderunt, verſiculum, *Non oculis ſolum*, &c. & ſequentem, *More nec effuſis*, &c. importuno loco inſeruerunt poſt *Digna laboratis*, &c. cùm poſt iſtum, *Divini eſt animi*, &c. ſtatim ſequerentur. Ita ergo ex auctoritate illius membranæ, itémque ſententiâ ſic poſtulante, legendi ſunt hi Verſus:

> *Non digeſta pati nec acervo incondita rerum,*
> *Sed manifeſta notis certâ diſponere ſede*
> *Singula, divini eſt animi, ac jucunda voluptas;*
> *Non oculis ſolùm pecudum miranda videre*
> *More; nec, effuſis in humum, grave paſcere corpus.*

Divi-

ım rerum occultata, ſed differentiis ſuis diſtincta &
ı certas claſſes redacta ſingula habere; ea demum
ıcundiſſima eſt, imò & divina animi voluptas. Ve-
ùm antiquior hominibus eſſe debet cura terræ cog-
ıoſcendæ & animadvertendi ſi quid in ea eſt admira-
ione dignum. Hæc nobis propinquior eſt aſtris; nam
ıuæ poteſt eſſe mortalibus ſpes cognoſcendi Cœli?
Quæ

Divini animi eſt, inquit, hæc & contemplari & certâ ſede diſponere; non autem more pecudum tantùm ad ea ſtupere, nec oculis effuſis in humum terreſtria tantùm ſapere. Hanc veram lectionem eſſe, itémque hanc legitimam horum verſuum ſedem, nemo eſt paullò doctior modò & æquior, qui facilè mihi non conceſſerit. *Scaliger.*

Ibidem. Ego verò facilè concedo viro ſummo egregiam eſſe ſententiam, quam ex verſibus ita diſpoſitis colligit. Sed propter *membranam quamdam, in qua erant excerpta quædam ex Poëtis*, ut de ea loquitur *Scaliger* ad vſ. 224. nolim ſine cauſa repudiare omnium Editionum lectionem, quæ etiam ſuis nitebatur membranis; cùm præſertim idem ex ea ſenſus oriatur. Trajectiones, niſi prorſus neceſſarias, nullas admitto; quid enim facilius eſt, quàm, trajectis verſibus, centonem conficere non malè cohærentem? Qua in re, nimius erat *Scaliger*, ut ex multis ejus operum locis liquet, & præſertim quidem ex præfatione ad *Manilium*. Gorallus.

250. *Sed prior hæc hominum.*] Ex iſtis colligitur ſuperiora, per conceſſionem, imò per confeſſionem dici. Fateor, inquit, rerum cœleſtium rationes ſcire, divini eſſe animi. Sed cœlum cognoſcere, terram verò ignorare extremæ dementiæ eſſe judico. Hinc ergo nos ad miraculum hoc Ætnæ conſiderandum latenter inducit. *Scaliger.*

253. *Nam quæ mortales ſpes eſt*] Et hîc non leviter graſſata eſt correctorum licentia, cùm mentem Poëtæ non adſequerentur. In veteribus excuſis rectè legitur:

Nam, quæ mortalis ſpecies, quæ amentia major, &c.

Illud, *quæ mortalis ſpecies*, dictum quomodo illud: *nam, quæ tua humanitas, illi parces.* Dictum verò εἰς εὐτελισμόν. Nam, inquit, ſi humanam ſpeciem contemplemur, quæ nihil cœleſte habet; quæ major inſania, quàm in cœleſtibus illis remotis immorari, hæc verò propiora terreſtria negligere? *Species*, τὸ σχῆμα. Significat verò tantùm id quod extra apparet. Ergo, ut dixi, εἰς ἐκφαυλισμὸν dictum eſt. *Scaliger.*

Ibidem. Quos correctores, quáſve antiquas editiones intelligat vir doctiſſimus neſcio. Sic habet, ut legimus, utraque editio Ve-
neta

In Jovis errantes regno perquirere? velle
Tantum opus ante pedes tranſire & perdere ſegnes?
Torquemur miſeri in parvis, premimúrque, labores
Ut ſe ſe pretio redimant, verúmque profeſſæ,
(Tur-

NOTÆ.

neta, niſi quòd eſt *majus* pro *major*. Si in Codicibus ſuis invenerunt Correctores primarum Editionum *mortalis ſpecies*, feliciter ſanè correxerunt *mortali*, aut *mortales ſpes eſt*; nam loquutio illa Scaligerana dura, coacta & inaudita eſt. Sed vehementer dubito de lectionibus Scaligeranis, qui ne verbo dignatus eſt indicare quæ fuerint editiones, quibus uſus eſt, & quales membranæ. *Gorallus.*

Ibidem. Legi poſſet, *nam qua, mortales, res eſt?* ut ſæpiſſimè apud Comicos. *Lindenbruchius.*

Ibidem. *Qua amentia major*] Si ita legiſſent Correctores, in ſuis membranis, hoc ſanè quod facillimum ac optimum ſenſum parit, conſtructioníque eſt conſentaneum, numquam mutaviſſent, in *majus*, quod in utraque editione Veneta legitur & ſenſu planè caret. *Gorallus.*

254. *Perquirere? velle*] Hoc eſt, perquirere quid in eo agatur. Poſt *perquirere* notam interrogationis apponendam puto. *Idem.*

255. *Tantum opus ante pedes*] Auctor vetus, apud *Donatum* in Adelphos: *quod ante pedes eſt non videt, cæli ſcrutatur plagas.* Quod jočulariter dictum fuit in Thaletem; qui, cùm ſiderum curſum contemplaretur, in puteum decidit. *Diogenes Laërtius*: Σὺ γὰρ, ὦ Θαλῆ, τὰ ἐν ποσὶν οὐ δυνάμενος ἰδεῖν, τὰ ἐπὶ τοῦ οὐρανοῦ οἴει γνώσεσθαι; *Tu enim, ô Thales, qui non potes videre quæ ſunt ante pedes, quæ in cælo ſunt putas te cogniturum?* Nec longè ab his abit illud Minutii Felicis, in Octavio: *Deſinite cæli plagas & mundi fata & ſecreta rimari, ſatis eſt pro pedibus adſpicere.* Lindenbruchius. Vide & *Ægidium Menagium* ad Diog. Laërt. I. 34.

156. *Premimúrque labantes*] Malo, quod illa membrana habebat, *premimurque labore*; quamquam ut ex illa lectione leviuſculè depravata veritas indaganda ſit, ſtatim ex ſequentibus patebit. *Scaliger.*

257. *Dum ſe ſe pretio redimant*] Non minimæ laudis fuerit, ex eadem membrana obſcurum & intricatum hujus loci ſenſum expedire. Ex ea igitur ita legimus:

Torquemur miſeri in parvis, premimúrque, labores
Ut ſe ſe pretio redimant, verúmque profeſſa
(Turpe!) ſilent artes viles, inopéſque relicta.

Hoc

Quæ major amentia, quàm ſi animo palantes, per Jovis regnum, inquiramus in ea quæ illic fiunt, & contra prætereamus & negligamus ſocordiâ noſtrâ, hîc in terris, quod fit in monte Ætna? Propter res nihili magnos labores ſuſcipimus, quibus propemodum opprimimur, ut ex iis lucrum aliquod ad nos redeat; dum

Hoc unum, inquit, ſatagimus, ut cùm ex laboribus noſtris tantùm proventûs & fructûs refecerimus, quantùm ſumtûs fecimus, poſtea ipſi labores & artes à nobis negligantur. Putà, agricolæ qui agros colendos conducunt, ſeu redimunt, tantiſper torquent ſe, dum tantum percipiant ex agro, quanti locatus fuit eis à domino; &, hoc ſolum conſiderant, poſſitne fructus pro impenſa ac labore redire. Quod ſi modò adſequuntur, omnia reliqua perfunctoriè agunt. Cùm ergo ex proventu culturæ labores reficiunt, hoc eſt, ut loquitur *Cicero*, quando non certatur cum impenſis fructibus vinearum; id, nimirum, eſt, quod ille vocat labores ſe ſe redimere pretio. Illud verò *turpe*, quod vix poteramus legere in illa membrana, dicendum *διὰ μέσου*. *Propertius* Lib. IV. El. VI. 45.

Et nimiùm remis audent (proh turpe!) Latinis
Principe te, fluctus regia vela pati.

Scaliger.

Ibidem. Hîc per omnia ſequuti ſumus feliciſſimam emendationem viri ſummi. Habet Aldina editio:

Dum ſi ſe pretio redimunt, verúmque profeſſa eſt.
Tum demum viles taceant, inopéſque relicta.

Aliæ editiones habent, *profeſſa*. Quæ lectiones, cùm ſenſu careant, oſtendunt Correctores non nimis audacter hîc ſe geſſiſſe; alioquin enim, mutatis verbis, ſenſum nobis aliquem non ægrè confeciſſent. *Labores ſe pretio redimunt*, cùm ex iis redit ad nos is fructus, qui non tantùm æquat impenſas, ſed & ſuppeditat præterea ſumtus in quotidianam vitam faciendos. Quia qui *redimunt* quidpiam pretium ejus, ſeu pecuniâ, ſeu aliâ re traditâ æquant; ideò *redimere* eſt interdum quidpiam facerę, quod compenſet laborem aut jacturam. Sic *redimere culpam* dicitur non tantùm qui mulctam ſolvit, ſed & qui egregio facinore compenſat detrimentum ſuâ culpâ creatum. *Plancus* apud Ciceronem Epiſt. Lib. X. Ep. 8. *Non enim præteritam culpam videri volo redemiſſe, ſed optima mentis cogitata jam pridem, maturo tempore, enunciare.* Gorallus.

Ibidem. *Verúmque profeſſa*] *Verum profeſſas* artes vocat, quæ pro ſumtu & impenſa pecuniam reficiunt domino. Sic elegantiſſimè *Pindarus* in ſolatium ſumtuum & impenſarum Olympionicis reddi *καλλίνικον λυτήριον δαπανᾶν*, cùm gloria illos ex victoria ſequitur.

(Turpe!) ſilent artes. viles, inopéſque relictæ.
Noctes atque dies feſtinant arva coloni,
Callent rure manus, glebáſque uſu experiuntur;
Fertilis hæc ſegetíſque feracior, altera viti,

Hæc

N O T Æ.

tur. Nam τιθελπωοτεγφία non ſine maximis ſumtibus erat, ut ſciunt omnes, qui Græcos auctores, præſertim Ariſtophanem, legerunt. Sic ergo τὸ λυσιτελὲς ab ea ratione dixerunt Græci; nimirum, quod ſumtum æquat, proventu fructûs. Id enim ita Stoïci veteres, ἐτυμολογοῦσι, nempe, ὅτι λύει τὰ τελέσματα εἰς αὐτὸ, ὥστε τὴν ἀντικατάλλαξιν τὴν ἐκ τῆς πραγματείας ὑπεραίρειν τῇ ὠφελείᾳ. Et Bias rectè dixit, ἐκ λυσιτελῶν εὐτελῶν, hoc eſt, ut ego adludens interpretor, *ex utilibus vilibus*; non, ut Plinius, *ex bonis malis*. Sed puto, hæc mens Poëtæ: torquemur in agro exercendo, lucri cupiditate; artes verò, quæ verum profitentur, id eſt, Philoſophia, jacent & negliguntur. Hæc eſt vera interpretatio. *Scaliger.*

Ibidem. Tam liquidum eſt ſolam veram eſſe ultimam interpretationem, ut mirer ſuperiora omnia, quaſi futilia, à viro magno non fuiſſe tranſverſo ſtylo inducta. *Verum profeſſa artes* ſunt quæ ſe verum homines edocturas profitentur. *Gorallus.*

258. (*Turpe!*) *ſilent artes*] Rectè *turpe* veluti parentheſi includendum vidit vir doctiſſimus. Sic Horatius Epod. IX. 16.

Intérque ſigna (turpe!) militaria
Sol adſpicit Conopeum.

Ubi vide veterem Interpretem. *Silent* autem *artes*, quas nemo docet, de quibus nemo loquitur. Ideò *Virgilius* vocavit Botanicas artes, *mutas*, quòd in magno pretio non fuiſſent, Æneid. XII. 397.

Scire poteſtates herbarum, uſúmque medendi
Maluit & mutas agitare inglorius artes.

Idem.

159. *Noctes atque dies*, &c.] Ante hunc verſum interjiciendi tres iſti verſiculi, qui infra alieno loco poſiti erant.

Torquentur flammâ terra, ferróque domantur
Scrutamur terras, evertimus omne profundum,
Semen ut argenti quæratur, ut aurea vena.

Ex quibus cognoſcis non ſolùm loco ſuo motos, ſed etiam inter ſe tranſpoſitos fuiſſe hos verſiculos. Quantum autem tenebrarum offu-

dum Philoſophia (ô rem turpem!) quæ doctrinam veritatis profitetur ſe nobis ſuppeditaturam, ad ſilentium adigitur ac contemnitur. Continente labore agricolæ terram colunt, 260 & opere ipſo indureſcunt. Terrarum genera, ut ſciant cui rei apta ſint, experiuntur uſu, donec intelligant hanc fore aptam ſegetibus, aliam

offuderint ei loco, in quem irrepſerant, mox ex ſequentibus apparebit. *Scaliger.*

Ibidem. Imò incommodiore multò loco hîc eſſent hi verſiculi, quàm ubi ſunt in antiquis Editionibus Venetis. Non admodum fuit felix vir magnus, in ſerie orationis evolvendæ; qui magis excoluerat memoriam quàm judicium, èo præſertim tempore, quo in *Virgilii* Catalecta ſcripſit. *Gorallus.*

Ibidem. *Feſtinant arva coloni*] Supra, *feſtinantis opus.* Horatius: *deproperare coronas.* Scaliger.

Ibidem. Prior locus, hoc eſt, vſ. 32. *Cornelii Severi* malè profertur, nam illic opus non regitur à verbo *feſtino.* Aſſerendus erat locus ex Metamorph. Lib. XI. 575.

——— *& jam quas induat ille*
Feſtinat veſtes, ———

& alia ſimilia, quæ non deſunt. *Gorallus.*

261. *Callent rure manus*] *Theocritus:*

——— μακέλῃ τετυλωμένος ἔνδοθι χεῖρας.

Scaliger.

Ibidem. Hîc *rus* pro opere ruſtico ſumitur; quod qui faciunt, calloſas manus brevi habent. *Gorallus.*

Ibidem. *Glebarum uſu experiuntur*] Inepta lectio καὶ ὑποσόλοικος. In veteribus excuſis neſcio quid κίβδηλον legitur.

——— *glebarum experimur uſu.*

Quod quid monſtri ſit neſcio. In membrana illa: *glebarum expellimur uſu*, quod quàm proximè accedit ad excuſorum veterum lectionem; hoc eſt, nimia agricolatione, nimióque opere ruſtico ſordeſcimus, ut à quovis expellamur & explodamur. *Scaliger.*

Ibidem. Membranæ *Scaligeri* adſentiuntur Venetæ Editiones. Sed ſine dubio meliùs habent libri, ex quibus editum eſt,

——— *glebarum uſu experiuntur;*

nam non dubito ex libris MSS. eſſe lectionem, quæ alioqui ſenſu caret, Correctores enim enim ſiquid mutant ſensûs cauſâ mutant. Attamen pro *glebarum* legendum *glebáſque*, nam coloni uſu experiuntur glebas, hoc eſt, agros, unde intelligunt quibus plantis apti ſint. *Gorallus.*

262. *Ext-*

Hæc platanis humus, hæc herbis digniſſima tellus,
Hæc dura & melior pecori, ſilviſque fidelis,
Aridiora tenent oleæ, ſuccoſior ulmis
Grata. Leves cruciant animos & corpora cauſæ
Horrea uti ſaturent, tumeant & dolia muſto,

Plená-

N O T Æ.

262. *Fertilis hæc*, &c.] Alii legunt hîc, *ſegetis* & *vitis*; ſed hæc eſt antiquiſſimarum editionum lectio. Sunt autem veluti verba agricolarum dicentium quid uſu compererint. *Idem.*

262. *Hæc platanis humus*] Intelligit arbores quæ, umbræ dumtaxat causâ, conſerebantur, inter quas longè eminebat platanus; nam hanc nominat, exempli dumtaxat causâ: ut ſupra inter planetas Venerem, Saturnum & Martem, inter inerrantes ſtellas Booten, Orionem & Sirium, &c. non quòd alias ſtellas excluſas calculo ſuo vellet. Audiamus *Plinium*, ut quanto in pretio eſſet temporibus *Severi* intelligamus. Sic ergo ille Lib. XII. Cap. I. *Quis non jure miretur, arborem umbræ gratiâ tantùm ex alieno petitam orbe? Platanus hæc eſt, mare Jonium, in Diomedis Inſulam, ejuſdem tumuli gratiâ, primùm invecta; inde in Siciliam tranſgreſſa, atque inter primas donata Italiæ, & jam ad Morinos uſque pervecta, ac tributarium etiam detinens ſolum, ut gentes vectigal & pro umbra pendant. Dionyſius prior, Siciliæ tyrannus, Rhegium in urbem tranſtulit eas, domûs ſuæ miraculum, ubi poſtea factum gymnaſium*, &c. *Hoc actum circa capta Urbis ætatem, tantúmque poſtea honoris increvit, ut mero infuſo enutriantur. Compertum id maximè prodeſſe radicibus*, &c. Vide, ſi opus eſt, & ſequentia, quæ docebunt cur Platani, potiùſquàm alîus arboris, meminerit noſter Poëta. *Idem.*

Ibidem. *Hæc herbis digniſſima tellus*] Neſcio quid ἀφελὴς in hac lectione apparet. Nam quid herbæ ad platanos? Sed verè & eleganter in membrana exaratum fuit, *hæc ederis digniſſima tellus*. Exagitat ſuperfluum ſtudium arborum, quæ magis ad voluptatem, quàm ob fructum inſtituebantur. In quorum numero, ut omnes ſciunt, platani ad deambulationes, ederæ ad ſedilia, & umbracula diligenter ſerebantur. *Scaliger.*

Ibidem. In utraque Véneta, eſt *herbis*, quod ſervavimus; nec opus eſt id, quod eodem verſu cum platanis conjungitur, eſſe potiùs arbuſtum, quàm olus. *Virgilius* Georg. I, 55.

Arborei fœtus alibi, atque injuſſa vireſcunt
Gramina.

Gorallus.

263. *Hæc*

aliam vitibus, aliam arboribus umbriferis, aliam oleribus, aliam denique pecori & ſilvis, quippe duriorem. Experientiâ norunt oleas quidem eſſe in ſiccioribus locis ſerendas, in humidioribus verò ulmos. 265 Animus & corpus curis cruciantur, ut horrea ſegetibus, dolia muſto impleantur, utque fœni-

263. *Hæc diti melior pecori*] Jam cœpi meis ſuſpicionibus aliquam fidem habere, cùm hæc mihi ſuſpecta lectio antea fuerit, & ex veteri membrana falſi convicta. Ea habet:

Hac dura & melior pecori ſilviſque fidelis.

Intelligit ergo quæ paſtonibus melior erat; ea enim eſt, quæ durior & ſterilior. Calles, ſaltus, ſilvas, vocabant Veteres. Vide *Varronem* de Re Ruſtica. *Scaliger.*

Ibidem. Varronem conſule Lib. I. de R. R. c. 6. & ſeqq. cui adde & *Columellam* Lib. II. c. 2. *Gorallus.*

Ibidem. *Silviſque fidelis*] Hoc eſt, in qua ſilvæ feliciter proveniunt. *Cicero* Ep. ad Famil. Lib. XVI. Ep. XVII. *Et do[illegible] & domus, & ars & ager etiam fidelis dici poteſt; ut ſit, quomodo Theophraſto placet, verecunda tralatio.* Nimirum, ut amicus, ut ſervus fidelis dicitur, qui quod ei mandatur ita curat, ut amico aut hero utilem operam præſtet: ſic ager *fidelis* dici poteſt, qui fruges aut plantas quaſvis ſibi mandatas alit atque auget, ita ut dominus ſpe ſuâ non fruſtretur. Sic *Horatius* Carm. Lib. III. Ode XVI. 30.

Purus rivus aquæ, ſilvâque jugerum
Paucorum & ſegetis certa fides meæ
Fulgentem imperio fertilis Africæ
Fallit ſorte beatior.

Ubi Scholia antiqua: *ubertas glebæ fertilis, non decipiens ſpem domini.* Contra eidem Poëtæ eodem Libro Od. I. 30. *fundus mendax* dicitur, qui quod ab eo ſperabatur non præſtat.

Fundúſque mendax, arbore nunc aquas
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hyemes iniquas.

Pariter Epiſt. Lib. I. Ep. VII. 87. *Spem mentita ſeges,* eſt quæ ſpem fefellit. *Gorallus.*

266. *Horrea uti ſaturent*] Hoc eſt, repleant, ut *ſatura* animalia dicuntur quæ ſat cibi ſumſerunt, ac referta eo ſunt. Sed *ſatiare* aut *ſaturare* majorem vim habet quàm *explere*, ſi credimus *Nonio Marcello*: Expleri, *inquit*, & ſatiari, *hanc habent differentiam. Expleri eſt tantummodo plenum eſſe, ſatiari ſupra modum & abundantiam.* Quod probat locis *Lucretii* & *Ciceronis.* Gorallus.

Plenáque deſecto ſurgant fœnilia campo.
Sic avidi ſemper, quà viſum eſt carius iſtis,
Scrutamur rimas & vertimus omne profundum,
Quæritur argenti ſemen, nunc aurea vena,
Torquentur flammâ terræ, ferróque domantur.
Implendus ſibi quiſque bonis eſt artibus; illæ
Sunt animi fruges; hæc rerum maxima merces,
Scire quid occulto naturæ terra coërcet,
Nullum fallere opus, non mutos cernere ſacros

Æt-

NOTÆ.

268. *Quà viſum eſt carius iſtis*] Hoc eſt, inclinamur in eam artem quærendi lucri, quæ nobis magis arridet, lucrúmque majus affert. *Idem.*

269. *Scrutamur rimas*] Hunc verſum & duos ſequentes loco ſuo motos fuiſſe, quando ſunt ſubjecti verſui 277. nemo dubitare queat. Hoc unum quærendum erat, ubi eſſent reponendi. Nobis nullus æquè commodus, atque hic, videbatur, videbitúrque pariter, niſi vehementer fallimur, cuivis attentè legenti. *Idem.*

269. *Et vertimus omne profundum*] Sic Aldina, pro *evertimus*. Si quis neſciat quomodo profundum vertatur ſolum, ad quærenda metalla, adeat oportet *Plinium* Lib. XXXIII. cap. 4. & ſeqq. *Idem.*

270. *Quæritur argenti ſemen*] Non ſolùm hîc alieno loco poſitum hunc verſum, ſed & ipſum corruptum eſſe, antè admonuimus. Ita autem in veteri membrana exaratus fuit:

Semen ut argenti quæratur, ut aurea vena

Elegantiùs ſanè, quàm quomodo formis excuſi legunt. *Argenti ſemen*, ut Lycophron, *ἀργύρου γνύθος*. *Scaliger.*

Ibidem. Nobis ſat commoda vulgata lectio viſa eſt. *Argenti ſemen* videtur vocare Poëta tenues venas, ex quibus colligere licet argentum in loco quodam gigni, aut fortè etiam Galenam, vel Molibdænam quæ eſt communis auri & argenti vena, ut docet *Plinius* Lib. XXXIII. cap. 6. & Lib XXXIV, cap. 17. Ubicumque *enim*, ut idem tradit, *una inventa vena eſt, non procul invenitur alia.* Gorallus.

271. *Torquentur flammâ terræ*, &c.] Hoc interpretatur *Plinius* Libro XXXIII ubi multis oſtendit quis uſus ferri & ignis in metallis inveniendis. *Idem.*

273. *Sun*

fœnilia ſint fœno referta. Sic aviditati noſtræ modum nullum ponimus, & dum quærimus pretioſiora memoratis, ſcrutamur rimas montium, & viſcera eorum evertimus, ut argenti & auri venæ inveniantur. Terra, cui admiſſum eſt metallum, coquitur, & ferro comminuitur. Verùm, inanibus illis laboribus omiſſis, unumquemque oportet honeſtis artibus mentem inſtruere. Hæ demum ſunt veræ animi meſſes, & longè maxima ſunt præmia laboribus noſtris, ſi ſciamus quid in viſceribus terra occultet, nec quidquam eorum quæ in ea fiunt nos fu-

273. *Sunt animi fruges*] Hoc eſt, quibus alitur animus, ac veluti fructus quos è laboribus ſuis refert. *Idem.*

275. *Nullum fallere opus*] Οὐδὲν λαθεῖν ἡμᾶς. Ita & alibi loquutus eſt: *nec tentat fallere peſtem.* Scaliger.

Ibidem. Subaudiendum *nos*; ut magna merces laborum noſtrorum dicatur, *ſi nullum opus nos fallat*, hoc eſt, ſi nullus naturæ effectus ſit nobis ignotus, omniúmque cauſas reddere poſſimus. Frequens eſt hoc ſenſu verbum *fallere*, cùm apud quoſvis bonos auctores, tum præſertim apud *Tacitum*, ut vel Index Freinshemianus docebit. Vide & locum *Horatii* allatum ad vſ 263. *Gerallus.*

Ibidem. *Non multos cernere ſacros*] Hoc ſanè ne Sibylla quidem intelligat. Vetus Editio habet: *non multis cernere ſacros*, &c. Vide an legi poſſit: *non limis cernere ſacros Ætnai mortis fremitus*, &c. Limis cernit, qui ſtupet novitate rei, neque audet recto vultu *ἀντοφθαλμεῖν* ut loquuntur Græci. An legendum, *non mutos?* Contemplari fremitus non mutos Ætnæ, & eorum cauſas reddere. Puto hanc interpretationem meliorem eſſe. *Sacros fremitus*, & alibi *ſacros ignes*; magis ex admirantium perſona, quàm ex ſua; ut ſupra: *Sacra perurgentem captivi tollere cæli.* Vult ergo nos novitate rei non percelli, quod Græci eleganter dicunt ξενίζεσθαι. Quod bene expreſſit vetus Poëta:

Dum ſtupet, ac novus eſt & adhuc non novit amorem.

Hoc eſt, dum ξενίζεται τῷ ἔρωτι, ἀήθης τῷ ἔρωτι· Hoc autem πάθος in ſapientem cadere negabant Stoïci: τὸν σοφὸν οὐδὲν θαυμάζειν τῶν δοκούντων παραδόξων, οἷον χαρώνεια, καὶ ἀμπώτεις, καὶ πηγὰς θερμῶν ὑδάτων, καὶ πυρὸς ἀναφυσήματα: *ſapientem quidquam admirari eorum, quæ inuſitata videntur, qualia Charonea, æſtus maris, fontes calidarum aquarum, & ignis emiſſiones.* Et illam Stoïcorum ſententiam habebat in animo ille, cùm ita ſcribebat

Nil admirari prope res eſt una Numici, &c.

Ætnæi montis fremitus, animúmque furentis,
Non ſubito pallere ſono, nec credere ſubter
Cœleſtes migraſſe minas ad Tartara mundi;
Noſſe quid impediat ventos, quid nutriat ignes,
Unde repente quies & multo fœdere pax ſit;
Cur creſcant animi penitus, ſeu fortè cavernæ
Introïtúſque ipſi fervent, ſeu terra minutis
Rara foraminibus in venas abſtrahit auras.
Planius hoc etiam, rigido quâ vertice ſurgit,
Illinc

N O T Æ.

Item *Seneca* loquens de eadem re, de qua hic noſter *Corn. Severus*: *Nihil herum ſine timore miramur; & cùm timendi cauſa ſit, neſcire; non eſt tanti, ſcire ne timeas?* Scaliger.

Ibidem. Non erat dubitandum quin legendum eſſet, quàm proximè ad vulgatam lectionem, *mutos*; nam metu & admiratione obmuteſcimus; ſi quid contingat terrificum, aut cujus rationem reddere nequeamus. Apud *Lucretium*, Iphigenia mactanda. Lib. I.

Muta metu terram genibus ſubmiſſa petebat.

Ad quem locum, plura exempla congeſſit *Dionyſ. Lambinus.* Gorallus.

277. *Non ſubito pallere ſono*] Ne hunc quidem verſum intelligunt, qui eum tamquam planum & facilem prætereiunt. Sed facile eſt errorem, ſeu mendum agnoſcere ex illa membrana. Nam tribus ſequentibus verſiculis in ſuam ſedem reſtitutis, & hinc exemtis, videbis ita conjungendum eſſe verſiculum hunc cum alio, qui proximus, poſt illos tres verſus, ſuccedit:

Non ſubito pallere ſono, non credere ſubter
Cæleſtes migraſſe minas ad tartara mundi.

Jam nihil planius iſtâ lectione. Sed membrana jam nos defecerat, utpote quæ tantùm habet uſque ad *Plenáque deſecto*, &c. *Cæleſtes minas*, θεῶν μῆνιν. Qui enim audiunt illos Ætnæ fremitus, ſtatim concipiunt in animis ſuis, aliquid humano majus ibi eſſe, &c. *Scaliger.*

Ibidem. Nihil certius eſt, ut jam diximus, quàm quod habet hic vir ſummus. *Gerallus.*

278. *Ad Tartara mundi*] Hoc eſt, ad loca depreſſa & remota terrarum.

fugiat; adeò ut rationem reddere poſſimus fremituum montis Ætnæ, nec ſi eum furentem audiamus ſubito ſonitu terreamur, nec credamus non ampliùs è cœlo, ſed ſub terra è profundiſſimis locis, audiri Deorum cœleſtium minas. Juvat etiam noſſe quid coërceat ventos, quid ignes Ætnæos alat, [280] unde fiat ut ingenti eorum motui ſuccedat ſubita quies, atque ſumma tranquillitas, deinde cur in imis partibus novi reparentur tumultus; ſive in patentibus cavernis ipſóque earum introïtu denuò fervor creetur; ſive terra, per tenues meatus, novas auras in ſe ſe trahat. Pleniùs hoc in ſummo monte, quâ rupes adſurgunt, cer-

rarum. Sic *Heſiodus*, quem imitatur noſter, habet τάρταρα χαίνες. Vide *Joannem Clericum* ad *Theog. Heſiodi* verſ. 119. *Gerallus*.

280. *Unde repente quies*, &c.] Totus hic locus ita legendus eſt:

Unde repente quies, & multo fœdere pax ſit;
Concreſcant animi penitus; ſeu forte caverna,
Introïtusve ipſi ſervent: neu terra minutis
Rara foraminibus venoſis abſtrahat auras.

Illud *concreſcant animi*, *animos* etiam *ignis* infrà dicet. Poſſet & utcumque legi, *cur creſcant anima*. Sed & prior lectio defendi poteſt. *Scaliger*.

Ibid. *Multo fœdere pax ſit*] Tametſi hîc nihil mutari volo, attamen libentiùs legerem, *& inito fœdere*. Verùm *multum fœdus* dici propriè poteſt multiplex fœdus, hoc eſt, multis legibus & pactionibus, promiſſiſque conſtans; hîc verò tralaticio ſignificatu magna tranquillitas. *Gerallus*.

281. *Cur creſcant animi*] Ferri non poteſt *concreſcant animi*, & ſenſus eſt apertus: *noſſe cur animi creſcant*, &c. hoc eſt, cur incendium, veluti exſtinctum, iterum renovetur collecto denuo animo. Vide vſ. 276. *Idem*.

282. *Fervent*] Sic lego pro *ſervent*, quod ſenſu caret. Ceterùm multò minùs abii à ſcriptura antiquarum Editionum, quàm *Scaliger*, qui multa mutavit, ut ſenſum conficeret huic loco minimè convenientem; nam pro *ſeu* bis legit *neu* & pro *ne venis*, habet *venoſis*. Idem.

283. *In venas*] Sic lego pro *ne venis*, minimâ mutatione. Senſus ex interpretatione liquet. Vide vſ. 98. *Idem*.

Illinc infeſtus, atque hinc obnoxius, intus
Undique diverſas admittere cogitat auras;
At conjuratis addit concordia vires;
Sive introrſùs agunt nubes & nubilus Auſter;
Seu forſan flexere caput, tergóque feruntur.
Præcipiti delata ſono premit unda, fugátque
Tor-

NOTÆ.

285. *Rigido quà vertice ſurgit*] Nimirum, mons; qui cùm undique ventis etiam contrariis perfletur, paratus eſt quaſvis auras excipere, ex quocumque cardine cœli ſpirent. *Idem.*

286. *Illinc infeſtus*] *Infeſtus* & *obnoxius* oppoſita. Nam illud pugnax, hoc verò cedens. *Scaliger.* Nimirum, hinc admittens auram, illinc emittens, pro multitudine foraminum, reſiſtit aut cedit vento. *Gerallus.*

287. *At conjuratis*] Sic lego pro *Et*, nam hunc verſum ſuperiori contrarium habere ſatis liquet, cùm *diverſa aura* & *conjurata*, hoc eſt, conjunctæ opponantùr. *Conjuratos ventos* pariter dixit *Claudianus* in Panegyr. de III. Honorii Conſulatu:

O nimiùm dilecte Deo! cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad claſſica venti!

Idem.

288. *Nubilus Auſter*] Vide ad vſ. 169.

289. *Flexere caput*] Id eſt, ſeu retrò eunt. *Scaliger.*

Ibidem. *Tergóque feruntur*] Hoc eſt, terga vertunt, aut retrorſum recedunt, quà venerant. *Gerallus.*

290. *Præcipiti delata ſono*] Veteres excuſi, *delecta*, unde *dejecta*. Totus autem locus ita legendus eſt:

Præcipiti dejecta ſono premit unda, fugátque
Torrentes auras.

Nam, ut ex ſequentibus patet, nunc apparat diſputationem, quà vult probare ventum illum, qui ignem animat, excitari maris agitatione, quod egit ſecretos calles ſub terra, id quod & *Ariſtoteles* quoque teſtatur, idque vocat διαυλωνίζειν· Δοκεῖ, inquit, διαυλωνίζειν ὑπὸ τὴν γῆν ἡ θάλασσα. Cùm igitur, ut eſt in Epitome *Trogi*, neceſſe ſit ut Sicilia per fiſtuloſos meatus multam vim ſubjecti æquoris excipiat, aquarum ille concurſus raptum ſecum ſpiritum in imum fundum trahit, atque ibi ſuffocatum tamdiu tenet, donec per ſpiramenta terræ diffuſus nutrimenta ignis incendat. *Claudianus:*

Seu

cernere licet; hinc enim mons rejicit ventos, illinc verò admittit; interioráque ſunt ita diſpoſita ut poſſint contrarias auras excipere, quarum conjunctarum majores ſunt poſtea vires; ſive eas nubilus aër, auſterque introrſum pellant; ſeu retro, aliqua de ratione, ipſæ terantur. Aqua vicini maris per præcipites meatus delata eas fugat, &

Seu mare ſulfurei ductum per viſcere montis
Oppreſſis ignejcis aquis, & pondera librat, &c.

Item & Lucretius:

Praterea magna ex parti, mare montis ad ejus
Radices frangit fluctus aſtúmque reſorbet,
Ex hoc uſque mari ſpélunca montis ad altas
Perveniunt ſubter fauces. Hac ire fat·ndum eſt
Et penetrare mare, & penitus ſe coger arcto,
Atque afflare foràs, ideéque extollere flammas
Saxáque ſubjectare & arena tollere nimbos.

Addit ſimilitudinem ex organis hydraulicis, ut enim in illis agitatio aquæ tubulos animabat: ita etiam hîc in Ætna motus aquæ ſubterraneæ excitat ſpiritum, ſpiritus incendium Hoc ſanè qui in Puteolano agro fuerunt ſciunt verum eſſe. Nam in eo tumultus ille & fremitus montis ardentis non alia ex cauſa fit, quàm ex aquæ egreſſum rimantis agitatione. *Seneca: ignem ſpiritus concuat; aqua, ſi ventum detrahas, inertes ſunt.* Scaliger.

Ibidem. Omnia hæc optima, niſi quòd *delata* maluimus, cùm ſit in utraque Editione Veneta. In iis malè *una* legitur pro *unda*, ſed in ſequente verſu *Aldina* rectè habet *auras* pro *curas*, quod eſt in aliis. *Gerallus.*

Ibidem. In V. C. *delecta* legitur, quod illuſtriſſimus *Joſ. Scaliger* in *dejecta* mutat. Mihi tamen illud *delecta* etiam probum videtur. Deligere enim antiquitus pro dejicere uſurpatum apud *Terentium* legitur. *Plautus* quoque Aſinariâ ea voce uſus, Scenâ, *cur me retentas:*

Huic quod dem nuſquam quidquam eſt,
Hinc me clamore ex adibus delegit hujus mater.

Sic enim malo ex V. C. Florentino legere, quam, ut alii, *hinc me amantem ejecit. Clamor* hîc convicium, ut & apud *Pacuvium: ubi illic me miſerum quianam clamore eliminat.* Sic etiam dicebant *eligere* pro ejicere. Lycon apud Rutilium Lupum: *Interea alium contumelioſè extra januam electum vacillantem puer ſuſtentat.* Nec puto mendoſum locum eſſe. *Lindenbruchius.* Ego verò ejuſmodi archaïſmorum, ſine neceſſitate, amantem non fuiſſe politiſſimum vatem *Corn. Severum* putò. *Gerallus.*

Torrentes auras, pulſatáque corpora denſat.
Nam veluti, reſonante diu Tritone canoro,
Pellit opes collectus aquæ, victúſque movetur
Spiritus, & longas emugit buccina voces,
Carminéque irriguo magni cortina theatri
Im-

NOTÆ.

291. *Torrentes auras*] Aut calidas, aut rapidè motas; utrumque enim verbo *torrere* ſignificatur. Utriuſque exemplum ſuppeditabit *Virgilius*. *Torrentes* vocat ardentes Æneid. IX. 105.

> *Per pice torrentes, atráque voragine ripas,*
> *Annuit*, &c.

Torrentia verò rapida Eleg. VII, 52.

> *Hîc tantum Borea curamus frigora, quantum*
> *Aut numerum lupus, aut torrentia flumina ripas.*

Gorallus.

292. *Nam veluti ſonant ore diu*] In antiquitus excuſis, *ſonitura diu*. Ego lego: *ſonit aura. Sonere aures* dixit *Lucretius*. Non probo aliorum correctionem, *reſonante diu Tritone*. Non dubium autem quin Tritonem ponat, inter Hydraulica, qui aquarum adſultu conceptà aurâ voces ederet, ut buccina, imò per buccinam, quam ori admotam geſtabat, vocem ederet; & ſanè ſimilia habemus in Heronis Pneumaticis. In Theatris autem fuiſſe & in illis, quæ ἠχεῖα vocabant, poni ſolitum fuiſſe veriſimile eſt. Ex hujus exemplo vult probare Ætnæ ſpiritus illos ex aqua intus agitata excitari. Quare fallitur multarum litterarum vir, qui ſimpliciter hîc tamquàm de Tritone marino dictum accepit, non tamquam de organo hydraulico. Non enim advertit ſimilitudinem, quâ hîc utitur Poëta. *Nam veluti ſonit aura diu*. Subintelligo τὸ cùm, ut poſtea dicitur. Perinde ac ſi dixiſſet: *Nam veluti cum ſonit aura*. Scaliger.

Ibidem. In antiquiore Editione Veneta, reverâ eſt *ſonitura*, ſed in Aldina *ſonat ore*. Emendationem, quam repudiat *Scaliger*, optimam tamen eſſe puto; nec concoquo inutilem archaïſmum, quo admiſſo, ne constructio quidem ſatis conſtat, niſi ſuppleto *cùm*. Ceterùm acutè vidit agi de inſtrumento Hydraulico, cujus ope ex buccina Tritonis marmore aut metallo conſtantis ſonitus erumpebat; nec hunc locum attentè legerat *Adrianus Turnebus*, quem hîc caſtigat *Scaliger*, cùm aliter cenſuit Adverſar. Lib. II. cap. 21. *Gorallus*.

293. *Pellit opes collectus aqua*] Hoc eſt, vim aquæ, nam hæc eſt propria ſignificatio vocis *opes*, quæ deinde divitias ſignificavit. *Idem*.

Victuſ

& corpora in quæ incidit coarctat. Nam quemadmodum in Tritone, buccinam ore tenente, & diu reſonante, aquam pellit, ac deinde ejus motu ac pondere victus recedit ventus, & per buccinam elapſus longas voces edit; 295 quibus cortinæ theatri fornix

Victúſque movetur] Sic profert hunc locum *Turnebus*, nam Editiones malè habent *movere*. Nimirum, aquam pellit ſpiritus, & aqua viciſſim ſpiritum, qui tandem victus erumpit per foramina aperta, quale fuit os Tritonis buccinæ. Ad ejuſmodi inſtrumenta reſpexit *Seneca* Quæſt. Natur. Lib. II. Cap. VI. *Quis*, inquit, *ſine intenſione ſpiritûs cantus eſt? Cornua & tubæ, & ea quæ aquarum preſſurâ* (ſic enim legendum) *majorem ſonitum reddunt, quàm qui ore reddi poteſt, nonne aëris intentione partes ſuas explicant?* Ubi vide *Joannem Opſopœum*, quem nequaquam laudatum exſcribit more ſuo *Lib. Fromendus*. Gorallus.

295. *Carminéque irriguo*] Præter primam, hanc quoque addidit παραβολὴν, ex organis hydraulicis, quæ à pneuſticis ſic differunt, quòd pneuſtica noſtra follibus ventum concipiunt, illa verò aquarum agitatione. Eleganter ea ita deſcribit *Claudianus*, in eruditiſſimo carmine ad Manlium:

Et qui magna levi detrudens murmura tactu
Innumeras voces ſegetis moderatur ahenæ,
Intonat erranti digito, penitúſque trabali
Vecte, laborantes in carmina concitat undas.

Meminit & Servius ad illud: *Neptunus ventis implevit vela ſecundis. Phyſicè*, inquit, *loquutus eſt; motu enim aquæ ventus creatur, ut videmus in bombis organorum. Organarius* vocabatur qui Hydraulica tractabat. Sic enim in veteri Gloſſario: *Organarius*, ὑδραύλης. Sed obſcura ſunt ea, quæ de illis tradit *Vitruvius* Lib. X. &, ut ipſe ait, non eſt facilis ratio, neque omnibus expedita ad intelligendum, præter eos, qui in his generibus habent exercitationem. Sed & pneuſtica organa noſtra non ignota fuiſſe Veteribus, argumento erit doctum Epigramma *Juliani* Apoſtatæ, quod & digniſſimum duximus, ut hîc non ibi tantùm legeretur.

Α'λλοίω δονάκων ὁρόω φύσιν· ἦ πυ ἀπ' ἄλλης
Χαλκείης τάχα μᾶλλον ἀνεβλάστησαν ἀρούρης
Α'γριοι; ἐδ' ἀνέμοισιν ὑφ' ἡμετέροις δονέονται,
Α'λλ' ὑπὸ ταυρείης προθορὼν σπήλυγγος ἀήτης
Νέρθεν ἐϋτρήτων καλάμων ὑπὸ ῥίζαν ὁδεύει.
Καί τις ἀνὴρ ἀγέρωχος ἔχων θοὰ δάκτυλα χειρὸς
Ι'σταται ἀμφαφόων κανόνας συμφράδμονας αὐλῶν
Οἱ δ' ἁπαλὸν σκιρτῶντες ἀποθλίβουσιν ἀοιδήν.

Imparibus numeroſa modis canit arte regentis,
Quæ tenuem impellens animam ſubremigat undam:
Haud aliter ſubmota furens torrentibus aura
Pugnat

N O T Æ.

Variam arundinum video naturam, an ex alio aree fortè magis germinarunt agro ſilveſtres? neque ſpiritibus noſtris agitantur, ſed è bubulo erumpens folle ventus ſubter, ſub radicem bene foratorum calamorum intrat. Quidam vero vir ferox, habens digitos manûs celeres, ſtat tangens canonas concordes tibiarum, hæ verò molliter cantantes exprimunt cantilenam. Non abſimile faciebant & cadi, quibus impactæ tibiæ erant. Quæ cùm ex quadam parte hominis ſpiritu animarentur, cantum edebant diſtinctum foraminum varietate; id quod in pneuſticis fiebat, regularum motu, quas vulgò *marcas* dicimus. Ab eo *Pithaula* dicebantur eorum τεχνῖται. *Varro* ὄνῳ λύρας:

Inflet priuſquàm tibias in orcheſtra,
Domi ſua Pithaula ramices rumpit.

Item *Propertius* Lib. IV.

Tibia Mygdoniis cantat eburna cadis.

Qui locus *Propertii*, ita antiquitus excuſus, poſtea ab audaci quodam interpolatus eſt. Et veriſimile eſt nihil aliud voluiſſe *Senecam*, cùm hæc ex Metrodoro verteret: *quomodo in dolio cantantis vox per totum cum quadam diſcuſſione percurrit ac reſonat, & tam leviter mota tamen circuit non ſine tactu ejus, tumultúque quo incluſa eſt,* &c. Aſcaules verò, quem utricularium Latinè dicimus, pænè idem facit. Hoc tantùm differunt; iſte inſtigans ventum conceptum exanimat utrem, ac veluti exprimit cubito, ut in Copa:

Ad cubitum raucos excutiens calamos.

Cujus generis ſunt præſtantiſſimi techuitæ in agro Pictavienſi. Pithaula verò, cùm inſpiratam in cado ligneo aut eburneo concepiſſet animam, per fiſtulam vocalem, foraminibus in ea diſpoſitis, ita modulationes, &, ut *Gellius* loquitur, *frequentamenta* diſtinguebat. *Scaliger.*

Ibidem. Hæc omnia doctè, quamvis alieniora à *Cornelio* noſtro. Cur *irriguum* carmen hoc vocet ſatis liquet, cùm nonniſi ope aquæ ſonitus ille ederetur. Similem etiam loquutionem invenit *Scaliger*, apud *Manilium* Lib. III. vſ. 4.

——— *Veſtros extendere fines*
Conor, & irriguos in carmina ducere cantus.

Antea legebatur *ad indignos*, ſed locum emendavit ex Gemblacenſi codice, vúltque metaphoram eſſe ductam à fontibus & rivis, quos ſpecu & incili per arva ducunt, tum locum hunc *Severi* profert. Crediderim ſanè hac in re alterum alterius imitatorem fuiſſe, nam

&

nix undique reſonat, arte ejus qui hydraulicum organum pulſat, & qui tenui impulſo vento aquam agitat: ſic aquæ magno impetu in cavitates Ætnæ irrumpentes

& alibi habent nonnullas loquutiones planè ſimiles. Sic ſupra vſ. 143. cùm dixerit Cornelius.

Tu modò ſubtiles, animo duce, percipe curas,

habet *Manilius* Lib. III.

Nunc age ſubtili rem ſummam perſpice curâ.

Confer etiam initium ejuſdem libri Maniliani, & hunc noſtrum à vſ. 9. ad aliquot ſequentes. *Gorallus.*

Ibidem. *Magni cortina theatri*] Hoc eſt, tholus theatri. *Ennius:*

Quaque freto cava cæruleo cortina receptat.

Scaliger. Idem vir magnus, in conjectaneis ad Lib. VI. Varronis de Lingua Latina, unde hîc *Ennii* verſus depromtus, oſtendit cortinam propriè dici lebetem; eâque vox frequens eſt eo ſenſu, apud *Plinium* in Hiſt. Naturali; de qua poſſis & Etymologicon *Ger. Joannis Voſſii* conſulere. Ex forma rotunda lebetis videtur dictus fornix, aut concameratum opus formæ haud abſimilis; quale erat adytum Apollinis Delphici, unde Oracula edebantur. *Varro* loco memorato. *Cava cortina dicta, quod eſt inter terram & cælum ad ſimilitudinem cortinæ Apollinis.* Videtur ergo intelligi ædificium concameratum poſt ſcenam, aut ei imminens, ex quo ſonitus è Tritonis ore audiebatur. Ejuſmodi erat Ὠδεῖον Atheniis, quod ſic deſcribitur à *Plutarcho*, in Pericle p. 160. Τῇ μὲν ἐντὸς διαθέσει πολύεδρον καὶ πολύστυλον, τῇ δ' ἐρέψει περικλινὲς καὶ κάταντες ἐκ μιᾶς κορυφῆς πεποιημένον, εἰκόνα λέγουσι γενέσθαι καὶ μίμημα τῆς βασιλέως σκηνῆς: *in interiore diſpoſitione multa habet ſedilia & multas columnas, tecto verò circumquaque convexum & acclive ex uno faſtigio factum, imaginem ajunt fuiſſe & imitamentum regii tentorii.* Gorallus.

296. *Canit arte regentis*] Hoc eſt, reſonat cantu, ſonitúmque adauget, prout organum à Muſico pulſatur. *Idem.*

297. *Subremigat*] Hoc eſt, occultè quaſi remis quibuſdam movet. *Virgilius* Æneid. X, 225.

Quarum quæ fandi doctiſſima Cymodocea
Pone ſequens dextrâ puppim tenet, ipſâque dorſo
Eminet, ac lævâ tacitis ſubremigat undis.

Idem.

298. *Submota furens torrentibus aura*] Lege *torrentibus auris*; *ſubmota* ſubauditur *unda*. Alioqui ſatis obſcurum locum puto fuiſſe iis, qui recentioribus editionibus præfecti fuerunt. *Scaliger.* Obſcurus ſanè eſſet, ſi, ut vult vir doctiſſimus, mutaretur; ſed nihil habet obſcuri, ſi relinquatur intactus, etenim aura torrentibus aquis in Ætnæ viſceribus impulſa, & in anguſtum coacta furit, ut ſibi viam aperiat. *Gorallus.*

302. *Ut*

Pugnat in anguſto & magnùm commurmurat Ætna.
Credendum eſt etiam ventorum exſiſtere cauſas
Sub terris ſimiles harum, quas cernimus extra;
Ut cùm denſa cremant inter ſe corpora, turbâ
Eliſa in vacuum fugiant, & proxima ſecum
Momina tota trahant, tutáque in ſede reſiſtant.
Quòd ſi fortè mihi quædam diſcordia tecum eſt,
Principiiſque aliis credas conſurgere ventos,
Non dubium rupes aliquas, penitúſque cavernas
Proruere ingenti ſonitu; caſúque propinquas
Diffu-

NOTÆ.

302. *Ut cum denſa cremant inter ſe corpora*] *Cremant*, cremantur, ut *movet mare*, & *Catullus: tantùm abhorret ac mutat.* Eamdem ſimilitudinem videtur æmulatus *Seneca*, ut & alia, cùm de eadem re tractaret. *Alii*, inquit, *in igne cauſam quidem eſſe, non ob hoc judicant, ſed quia pluribus locis ardeat & proxima quaque conſumat. Qua ſi quando exeſa ceciderint, tunc ſequi motum earum partium, qua ſubjectis adminiculis deſtituta labant, donec corruêre, nullo occurrente, quod onus exciperet. Tunc chaſmata, tunc hiatus vaſti aperiuntur; aut cùm diu nutavere ſuper ea ſe, qua ſuperſunt ſtántque, componunt. Hoc, apud nos quoque, videmus accidere, quoties incendio pars civitatis laborat, cùm exuſta trabes ſunt, aut corrupta, qua ſuperioribus firmamentum dabant; tunc diu agitata concidunt; & tamdiu differuntur, & incerta ſunt, donec in ſolido reſederunt.* Hæc *Seneca*, in quibus expreſſam pænè iiſdem verbis eamdem ſententiam vides. Ad hanc rem facit, quòd quomodo Veteres partem corruptam in ædificio vitium facere dicebant: ita etiam cùm partes plures in ruinam proclives eſſent, convitium vocabant. Sic legitur, in quodam monumento noſtræ Veronæ: CONVITIUM REFECERUNT VALVAS LIMEN DE SUA PECUNIA LARIBUS DANT. *Scaliger.*

Ibidem. Hæc poſtrema *Scaligeri* ad *Severum* nihil faciunt, & locus ille *Seneca* pertinet ad cauſam motuum terræ, non ad cauſam venti, de qua loquitur noſter, quamvis loquutiones nonnullæ ſint utrobique ſimiles. Vult *Severus* cùm varia corpora ſimul comburuntur, copiâ materiæ combuſtæ fieri ut multæ ejus partes divulſæ per vacua ſpatia ferantur rapiántque ſecum vicinas rupes, quarum motu ſubito
magnus

pentes impellunt aërem, qui in anguſtum ſpatium coactus repugnat, & magnos mugitus intra Ætnam excitat. Credibile etiam eſt exoriri ventos in ſubterraneis ſpecubus, eodem modo ac extra rerram; ita ut cùm multa ſimul corpora uruntur, aliorum multitudine eliſa nonnulla in vacuas ſpeluncarum partes ferantur & proximas ſecum ruïnas agant, ferántque, donec locum in quo requieſcere queant invenerint; quomodo ventus excitatur. Quòd ſi fortè à me diſſentis hac in re, ac putas aliunde oriri ventos; non potes tamen negare rupes & cavernarum fornices interdum magno ſonitu corruere, eóque lapſu

magnus excitetur ventus. Sic *Plinius* de monte auri quærendi gratiâ ſubfoſſo & corruente Lib. XXXIII. cap. 4. *Mons fractus cadit ab ſe ſe longè, fragore qui concipi humanâ mente non poſſit, & flatu incredibili.* Idem fieri vult *Severus* intra Ætnam. *Gorallus.*

304. *Nomina tota*] Lege *momina.* Ita vocat proclives in ruinam partes & nutantia in ſe pondera. *Momen* propriè eſt ῥοπὴ in libra, ſeu bilance. *Scaliger.* Vide ad vſ. 212.

306. *Principiiſque aliis*] Peſſimo facinore hunc locum interpolarunt correctores. At veteres Editiones rectè:

Principiis quod ab his credas conſurgere ventos
Non dubium rupes, &c.

Eſt autem eadem loquutio ſupra, ut adnotavimus, & apud *Terentium*:

Quod tibi nunc vir videatur eſſe, magnus nebulo eſt.

Dixit à ventis ruinam excitari. At nunc occurrit objectioni, ſi quis fortè putat ex ruina ventos cieri. *Scaliger.*

Ibidem. Utraque tamen Veneta habet *aliis*, quod etiam poſtulat ſenſus, quem vir magnus non eſt adſequutus. *Gorallus.*

308. *Proruere ingenti ſonitu*] Repone ex antiquitus excuſis *provehere.* Provehi cavernas vi & impetu ventorum. Deinde:

——— *caſúque propinquas*
Diffugere impellique minas;

Non *impellique animas. Minas* vocat quæ jam *momina*, hoc eſt, nutantes ruinas. *Scaliger.*

Ibidem. Cave ne ei credas, cùm pro egregio ſenſu, quem lectio vulgata parit, nobis hîc propinet ineptam ratiocinationem. Verum eſt antiquiorem Venetam Editionem habere hîc *provehere*, ſed eſt ma-

Diffugere, impelliqueanimas. Hinc cernere ventos
Haud humore etiam nebulas effundere largo,
Ut campis, agriſque ſolent, quos obruit amnis.
Vallibus exoriens caligat nubilus aër,
Flumina parva ferunt auras, vis proxima venti eſt;
Eminus adſpirat fortis & verberat humor.

At-

NOTÆ.

manifeſtum mendum. Si *Scaliger* id fortè inveniſſet in recentioribus editionibus, juſſiſſet illico mutari in *prorumpere*, ne nihil dicendum haberet. At quævis lectio vetuſtiorum Editionum, aut etiam Codicum non ſatis eſt gravis ratio ut recentiora mutentur; cùm & Codices & Editiones illæ ſcateant mendis, quæ paſſim bene ſunt à poſterioribus editoribus correcta. Maneant ergo immota hîc, quæ bene poſita erant. *Gorallus*.

309. *Hinc cernere ventos.*] Hinc licet cernere ventos eſſe cauſam ruinæ, non contrà. Hoc volebat probare, ſed lacuna facta eſt. Quare ſtatim poſt hæc aſteriſcus ponendus; quo inter hæc & ſequentia verba labes facta eſſe notetur. *Scaliger*.

Ibidem. Nihil hîc deeſſe, nec ſenſum eum eſſe, quem putabat vir ſummus, interpretatio noſtra, niſi fallimur oſtendet. *Gorallus*.

310. *Haud humore etiam*, &c.] Legebatur *aut*, ſed res oſtendit legendum *haud*; vult enim Poëta ex nebulis non admodum denſis ſæpe ventos oriri. Non eſt quidem ventus, dum ſunt nebulæ, ſed reverà nebulæ aëris decurſu abreptæ venti vehementiam augent. Sequitur hîc noſter ſententiam *Metrodori*, qui ventum eſſe cenſebat ὑδατώδες ἀναθυμιάσεων ἐκπνοήν, *aquoſi anhelitus æſtum*; de qua vide *Petrum Gaſſendum* Phyſicæ Sect. III. Membri prioris Lib. 2. Cap. I. *Gorallus*.

311. *Ut campis agriſque ſolent*] Hoc tamen pernegat *Seneca* Quæſt. Nat. Lib. V. c. 3. *Adjice nunc quod circa flumina & lacus frequens nebula eſt, arctatis conjunctiſque corporibus, nec tamen ventus eſt.* Imò verò rariſſimè talem nebulam breviter non ſequitur ventus, vapores enim nimis denſi quà magis cedit aër defluunt; & circa flumina ferè ſemper eſt tenuis ventus. *Seneca* aptior erat ad declamitandum de rebus Ethicis, quam de Phyſicis. *Gorallus*.

Ibid. *Solent*] Scribe *ſolet*. Scaliger. Nihil opus eſt, nam verbum hoc refertur ad *nebulas*. Gorallus.

Ibid.

lapſu vicinum aërem impellere, ut quaquaverſùm fugere neceſſe habeat. Eadem ratione videmus in aperto aëre ventos 310 excitari ope nebularum, non uſque adeò craſſarum; quod fit in campis, quos fluvius inundavit. Etenim ex iis locis primùm caliginoſa nebula èxoritur, ex qua ventus deinceps naſcitur. Quin & parva flumina ſecum ſe nuper auram aliquam deferunt. Nimirum, vapores è longinquo delati aërem verberant

Ibid. *Quos obruit amnis vallibus exoriens*] Intelligit χαράδραν. *Scaliger.* Fallitur, nam *vallibus exoriens*, non poteſt referri ad fluvium, qui non exoritur in vallibus, ſed in editioribus locis, unde in valles defluit; verùm ad *humidum aërem*, hoc eſt, ad vapores. *Gorallus.*

312. *Caligat nubilus aër*] Hoc eſt, caliginem creat. Videtur imitatus *Virgilium*, qui ita habet Æneïd. II, 606.

> *—— námque omnem, quæ nunc obducta tuenti*
> *Mortales hebetat viſus tibi, & humida circum*
> *Caligat, nubem eripiam,*

Idem.

313. *Flumina parva ferunt auras*] Nam omnia flumina aquarum decurſu vicinos etiam vapores & aërem rapiunt; aut vapores emittunt, qui pro ratione riparum huc aut illuc feruntur. Excipitur tamen Nilus, qui αὔρας ἀποπνεούσας μοῦνος πάντων ποταμῶν οὐ παρέχεται, ut habet *Herodotus* Lib. V. c. 19. hoc eſt, interprete *Plinio* H. N. Lib. V. c. 9. *unus omnium nullas exſpirat auras.* Ad quem locum vide *Jac. Dalecampium* & *Joan. Harduinum* ejus Scriptoris Interpretes. Non quæremus verúmne ſit necne quod de Nilo dicitur; ſed ex eo liquet nihil præter communem ſententiam hîc allatum à *Severo.* Gorallus.

Ibidem. *Vis proxima vento eſt.*] Lego *venti*, ubi enim flumina, ibi aura quædam proxima. Certum enim eſt ex fluminibus auras excitari. Cujus rei vel fidem fecerit ille, apud *Plutarchum*, in vitis, qui noctu ex recentis ventuli agitatione, ſuſpicatus eſt non procul flumen abeſſe. *Scaliger.*

Ibidem. Reſpicit vir ſummus ad vitam M. Antonii, ubi Mardus, qui dux erat itineris Romano exercitui, ἐθάῤῥυνε τὸν Ἀντώνιον, ὡς ἐγγὺς ὄντος τοῦ ποταμοῦ, καὶ γὰρ αὔρα τις ἀποῤῥέουσα νοτερὰ καὶ ψυχροτέρος ἀὴρ ἀπαντῶν ἡδίω τὴν ἀναπνοὴν ἐποίει: *animum addidit Antonio, vicino quippe flumine; etenim aura quadam effluens humida, & frigidior aër occurrens, ſuaviorem reddebat reſpirationem.* Vide & *Homerum* Odyſſ. E, 469.

315. *Eo-*

Illinc infeſtus, atque hinc obnoxius, intus
Undique diverſas admittere cogitat auras;
At conjuratis addit concordia vires;
Sive introrſus agunt nubes & nubilus Auſter;
Seu fortan flexere caput, tergóque feruntur.
Præcipiti delata ſono premit unda, fugátque
Tor-

NOTÆ.

285. *Rigido quà vertice ſurgit*] Nimirum, mons; qui cùm undique ventis etiam contrariis perflatur, paratus eſt quaſvis auras excipere, ex quocumque cardine cœli ſpirent. *Idem.*

286. *Illinc infeſtus*] *Infeſtus* & *obnoxius* oppoſita. Nam illud pugnax, hoc verò cedens. *Scaliger.* Nimirum, hinc admittens auram, illinc emittens, pro multitudine foraminum, reſiſtit aut cedit vento. *Gerallus.*

287. *At conjuratis*] Sic lego pro *Et*, nam hunc verſum ſuperiori contraria habere ſatis liquet, cùm *diverſa aura* & *conjurata*, hoc eſt, conjunctæ opponantùr. *Conjuratos ventos* pariter dixit *Claudianus* in Panegyr. de III. Honorii Conſulatu:

O nimiùm dilecte Deo! cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes, cui militat æther,
Et conjurati veniunt ad claſſica venti!

Idem.

288. *Nubilus Auſter*] Vide ad vſ. 169.

289. *Flexere caput*] Id eſt, ſeu retrò eunt. *Scaliger.*

Ibidem. *Tergóque feruntur*] Hoc eſt, terga vertunt, aut retrorſum recedunt, quà venerant. *Gerallus.*

290. *Præcipiti delata ſono*] Veteres excuſi, *delecta*, unde *dejecta*. Totus autem locus ita legendus eſt:

Præcipiti dejecta ſono premit unda, fugátque
Torrentes auras.

Nam, ut ex ſequentibus patet, nunc apparat diſputationem, quâ vult probare ventum illum, qui ignem animat, excitari maris agitatione, quod egit ſecretos calles ſub terra, id quod & *Ariſtoteles quoque* teſtatur, idque vocat *διαυλωνίζειν*· Δοκεῖ, inquit, *διαυλωνίζειν ὑπὸ τὴν γῆν ἡ θάλασσα.* Cùm igitur, ut eſt in Epitome *Trogi*, neceſſe ſit ut Sicilia per fiſtuloſos meatus multam vim ſubjecti æquoris excipiat, aquarum ille concurſus raptum ſecum ſpiritum in imum fundum trahit, atque ibi ſuffocatum tamdiu tenet, donec per ſpiramenta terræ diffuſus nutrimenta ignis incendat. *Claudianus:*

Seu

cernere licet; hinc enim mons rejicit ventos, illinc verò admittit; interioráque ſunt ita diſpoſita ut poſſint contrarias auras excipere, quarum conjunctarum majores ſunt poſtea vires; ſive eas nubilus aër, auſterque introrſum pellant; ſeu retro, aliqua de ratione, ipſæ terantur. Aqua vicini maris per præcipites meatus delata eas fugat, &

Seu mare ſulfurei ductum per viſcere montis
Oppreſſis ignejcit aquis, & pondera librat, &c.

Item & Lucretius:

Præterea magna ex parti, mare montis ad ejus
Radices frangit fluctus, æſtúmque reſorbet,
Ex hoc uſque mari ſpelunca montis ad altas
Perveniunt ſubter fauces Hac ire fatendum eſt
Et penetrare mare, & penitus ſe cogier arcto,
Atque afflare forâs, ideóque extollere flammas
Saxáque ſubjectare & arena tollere nimbos.

Addit ſimilitudinem ex organis hydraulicis, ut enim in illis agitatio aquæ tubulos animabat: ita etiam hîc in Ætna motus aquæ ſubterraneæ excitat ſpiritum, ſpiritus incendium. Hoc ſanè qui in Puteolano agro fuerunt ſciunt verum eſſe. Nam in eo tumultus ille & fremitus montis ardentis non alia ex cauſa fit, quàm ex aquæ egreſſum rimantis agitatione. *Seneca: ignem ſpiritus concuat; aqua, ſi ventum detrahas, inertes ſunt.* Scaliger.

Ibidem. Omnia hæc optima, niſi quòd *delata* maluimus, cùm ſit in utraque Editione Veneta. In iis malè *una* legitur pro *unda*, ſed in ſequente verſu *Aldina* rectè habet *auras* pro *curas*, quod eſt in aliis. *Gorallus.*

Ibidem. In V. C. *delecta* legitur, quod illuſtriſſimus *Joſ. Scaliger* in *dejecta* mutat. Mihi tamen illud *delecta* etiam probum videtur. Deligere enim antiquitus pro dejicere uſurpatum apud *Terentium* legitur. *Plautus* quoque Aſinariâ ea voce uſus, Scenâ, *cur me retentas:*

Huic quod dem nuſquam quidquam eſt,
Hinc me clamore ex ædibus delegit hujus mater.

Sic enim malo ex V. C. Florentino legere, quam, ut alii, *hinc me amantem ejecit. Clamor* hîc convicium, ut & apud *Pacuvium: ubi illic me miſerum quianam clamore eliminat.* Sic etiam dicebant *eligere* pro ejicere. Lycon apud Rutilium Lupum: *Interea alium contumelioſè extra januam electum vacillantem puer ſuſtentat.* Nec puto mendoſum locum eſſe. *Lindenbruchius.* Ego verò ejuſmodi archaïſmorum, ſine neceſſitate, amantem non fuiſſe politiſſimum vatem *Corn. Severum* putò. *Gorallus.*

Donec confluvio reſolutis æſtibus, omnis
Exſilit, atque furens totâ vomit igneus Ætnâ.
Quòd ſi fortè putas iiſdem decurrere ventos
Faucibus, atque iiſdem pulſos remeare, notandas
Res oculis locus ipſe dabit, cogétque negare.
Quamvis cæruleo ſiccus Jove frigeat æther,
Purpureóque rubens ſurgat jubar aureus oſtro,

Il-

N O T Æ.

326. *Confluvio revolutis æſtibus*] Veteres editiones *revolvens*, ſed mendoſè, pro *devolvens*. Lege totum locum, *confluviis devolvens æſtibus*, ut dicat *æſtus confluvios*. Devolvens ἀρχαϊκῶς dictum, ut *volventibus annis*, *volventia pleſtra*. Eſt autem hic τὸ *devolvens* κατωφερὴς, vel, ut Poëtæ dicunt, προαλὴς. Quod Latinis Poëtis eſt *præpes*; ut *Ennius* dixit *præpete portu*, ad Græcorum exemplum, quibus eſt προαλὲς πεδίον, & Poëta vetus ἀνώνυμος.

——— *magnus cui præpete mente*
Perfluit Oceanus.

Præpes mentum, unde nimis facilè labant aquæ. Et Ennius:

Præpetibus hilares ſe ſe polchreiſque locis dant.

Præpetia loca dixit, ad quæ facilis adlapſus eſſet. Eſt autem vox omnino Græca προπετὴς, facilè pronum ad labendum. *Scaliger.* Hæc omnia præter rem; quaſi quòd Poëtam ſuum explicare non poſſet, id eruditâ digreſſione penſare deberet. Cùm utraque Editio Veneta habeat *revolutis*, legimus *reſolutis*. *Confluvio reſolvi æſtus* Poëta dicit, ad ſignificandum æſtuantem materiam totam reſolvi in liquorem poſtquàm confluxit in unum locum, aucto, nimirum, communi motu. *Gerallus.*

327. *Exſilit*, &c.] Hunc amnem deſcripſimus ex *Strabone* ad vſ. 201.

328. *Quod ſi fortè putas*, &c.] Dixerat jam dudum cauſas incendii non in ſuperficie montis eſſe, ſed in fundo. Cui conſequens & ἀκόλουθον nunc addit Ætnam non agitari ab externo vento, ſed ſuo ex aquarum inteſtinis colluctationibus excitato. Idque probat ex caligine, quæ ſemper ultra Ætnæum apicem cernitur. Nam cùm reſidet æſtus, tunc nubes agitatur ad perpendiculum. Nam ſi ita eſſet, neceſſe erat librari ab æſtu montis. Atqui illa quà ventus cumque impellit fertur, cùm tamen Ætna non æſtuat. Idem & *Seneca* attingit loco, quem ſupra attigimus. *Scaliger.*

Ibidem. Locus *Senecæ* exſtat Quæſt. Nat. Lib. V. c. 9. Sed in eo

de

donec æſtu liquefacta & conjuncta montis materia, fluvii inſtar erumpat, & per montem torrentes fluctus evomat. Quod ſi fortaſſe crederes ventos Ætnæ cavernas ſubire per eaſdem fauces, per quas erumpunt; videre poteris ex re ipſa ea, quibus in contrariam ſententiam adducêris. Quamvis ſumma ſit aëris ſerenitas, & ſol ſummo ſplendore fulgeat.

de hac nube nihil mihi occurrit. Itàque vir magnus, more illius ævi, quaſi ſupercilio Critico indignum fuiſſet deſignare librum & caput, negligenter teſtem *Senecam* citavit. In ceteris nexum orationis *Severi* non feliciùs evolvit. *Gorallus.*

329. *Atque iiſdem pulſis*] Repono *pulſos*, quod & confirmatur ex veteribus Editionibus. Pudet me in tam minutis immorari. Sed quid facias, ubi in recentioribus editionibus nihilo correctior lectio inveniatur? *Scaliger.*

331. *Cæruleo ſiccus Jove*] Alii, putà antiquitus excuſi, habent *ſic*. Ergo *cæruleum* pro ſudo & ſereno, ita & alibi loquitur.

— cum ſicco frigida menti Deſidia eſt —

Ita & *Ceſennius Getulicus:*

Non illic aries verno ferit aëra cornu,
Cnoſſia nec Geminos præcedunt cornua Tauri,
Sicca Lycaonius reſupinat ploſtra Boötes.

Tamquam intelligat Britanniam ſudo & ſereno aëre eſſe, propter diuturnam glaciem. Quod tamen ſecus ſe habere experientia docuit nos. Eos verſus *Getulici*, apud *Servium*, corruptos emendavimus. *Scaliger.*

Ibidem. Aldina habet *Jove*, quod ſine dubio melius eſt, quàm *ſic*, quod caret ſenſu, nec ferri ullo modo poteſt. Verſus noſtri, quem profert *Scaliger* eſt 376. ſed aliter eum ipſe legit. Non opus eſt oſtendere *Jovem* dici *aërem*, nemo enim hoc neſcit. Quis enim non legit in Od. I. Lib. I. Horatii

——— manet ſub Jove frigido
Venator;

& innumera talia apud Poëtas? *Gorallus.*

332. *Jubar aureus*] *Priſcianus* Lib. V. col. 658. Ed. Putſchianæ: Jubar *quoque tam maſculinum, quàm neutrum proferebant. Ennius in Annalibus:*

Interea fugit albu' jubar Hyperioni' curſum

Calvus in Epithalamio:

Heſperium ante jubar quatiens ———

Si enim maſculinum, vel femininum, jubarem *dixiſſet quatiens.* Gorallus.

Illinc obſcurâ ſemper caligine nubes
Pigraque deſuſo circumſtupet humida vultu.
Proſpectat ſublimis opus, vaſtóſque receſſus,
Non illam fugat Ætna, nec ullo intercipit æſtu;
Obſequitur quacumque jubet levis aura, reditque.
Placántéſque etiam cœleſtia Numina thure
Summo cerne jugo, vel quâ liberrimus Ætna
Improſpectus hiat; tantarum ſemina rerum
Si

NOTÆ.

333. *Illinc obſcura*] De hac ita *Ariſtoteles* loquens de montibus ardentibus; Τὸ δ' *αὐτὸ αἴτιον καὶ τοῦ εἰωθότος ἐνίοτε γίνεσθαι σημείου περὶ τῶν σεισμῶν. ἢ γὰρ μεθ' ἡμέραν, ἢ μικρὸν μετὰ δυσμὰς, αἰθρίας οὔσης, νεφέλιον λεπτὸν φαίνεται διατεῖνον καὶ μακρὸν οἷον γραμμῆς μῆκος εὐθύτητι διηκριβωμένον, τοῦ πνεύματος ἀπομαραινομένου διὰ τὴν μετάστασιν*: *Hac eadem etiam eſt cauſa & ſigni quod conſuevit interdum fieri, ante terræ motus. Vel enim interdiu, vel paullo poſt occaſum, cælo ſereno, tenuis nubecula apparet, extenſa & longa, quaſi linea recta longitudine; nimirum, langueſcente ſpiritu, propter migrationem.* Meteorolog. Lib. II. cap. 8. Scripſit & *Strabo* quoſdam auſos adſcendere ſummum cacumen, ac retuliſſe, inter alia, quæ reperiſſent, fuiſſe *μέσον βουνὸν τεφρώδη τὴν χρόαν, ὑπὲρ* δὲ *τοῦ βουνοῦ νέφος ὄρθιον διανεστηκὸς εἰς ὕψος ὅσον διακοσίων ποδῶν ἠρεμοῦν, εἰκάζειν δὲ καπνῷ*: *medium collem cinereum colorem — ſupra verò collem nubem erectam ſtetiſſe, in altum ad* CC *pedes ſe efferentem quieviſſe, & ſimilem eſſe fumo.* Lib. VI. pag. 189. Ed. Gen. Ergo in ſequentibus legendum *circumſtrepit*, non *circumſtrepat*. Quod cur in *circumſtupet* mutarit Antuerpienſis editio, cauſam non diſpicio. *Scaliger.*

Ibidem. Atqui oſtendit vir doctiſſimus cur *circumſtupet* legendum ſit, verbis *Strabonis*; nam *circumſtupet* perinde eſt ac *ἠρεμεῖ*, hoc eſt, *quieſcit*. Præterea quis audivit aëre tranquillo *circumſtrepere* nubem? Nam & *Strabo* poſt vocem *ἠρεμοῦν*, addit, cùm ejuſmodi nubes cernitur *εἶναι νηνεμίαν*, quod omiſit *Scaliger*. Vide vſ. 341. Mirum eſt eum ex præmiſſis planè contraria *Strabonis* menti colle- giſſe. *Gorallus.*

336. *Nam illam fugat Ætna*] Sic edidimus cùm abſurdè legeretur *non illam videt*, quod eſt naturæ rei & teſtimonio ipſius Poëtæ contrarium. Nam ſi nubes illa *ſublimis proſpectat opus*, etiam
eam

geat, ſupra Ætnam ſemper eſt obſcura nubes, quæ illic humida atque immota manet. Ex alto veluti deſpicit quid fiat in montis cavernis. Ætna nullo calore eam fugat, aut abſorbet; ſed levi aurâ huc illuc vecta, poſtea eò ſemper redit. Quin etiam potes videre thure Numinibus ſacra facientes, in ſummo Ætnæ jugo, etiam in eo loco in quo crateres aperti, nec temerè proſpiciendi hiant; ſi modò cauſam tantarum rerum flam-

eam Ætna viciſſim videt; & *Cornelius* noſter eam ſemper eò redire docet, cùm ventus cecidit. Fortè ex FUGAT factum eſt VUGAT, miſcente ſimiles ſonos Librario, unde natum VIDET. Vide *Priſcianum* Lib. I. ubi agit de numero litterarum. *Idem.*

338. *Placantes etiam*] Cùm reſedit tempeſtas Ætnæ, incolas ad ſummum montis culmen adſcendiſſe proditum à *Strabone*, quem modò citavi, loco. Etiam rem divinam facere ſolitos addit hîc *Corn. Severus*. Nam ſi nihil inteſtinum, inquit, irritet flammas, quæ ſunt ſemina tantarum rerum & ſtupeat profundum; ſæpe in ſummo jugo videas incolas rem divinam facere, vel uſque ad ipſos crateras, καὶ τὸν λεγόμενον ῥύακα. *Scaliger.*

340. *In proſpectus hiat*] Hoc denotat altitudinem, ad quam proſpectus hominum pervenire non poteſt. *Idem.*

Ibidem. Falſum eſt proſpectum hominum ad ſummum cacumen pervenire non poſſe, præſertim ſi eò adſcenderint, ut docet Poëta & poſt eum *Scaliger*. Nec tam altus eſt Ætna, ut ſumma ejus juga proſpici ex ſubjectis campis nequeant. Itaque intelligenda hæc verba de oſtiis craterum qui ſunt in ſummo monte, nec è ſuperiore loco proſpici ſunt. Liquet hoc ex verbo *hiat*, ſed rem confirmabit *Strabo*, loco antea laudato. Οἱ δ᾽ οὖν νεῶς ἀναβάντες διηγοῦντο ἡμῖν ὅτι καταλάβοιεν ἄνω πεδίον ὁμαλὸν ὅσον εἴκοσι σταδίων τὴν περίμετρον, κλειόμενον ὀφρύϊ τεφρώδει, τείχου τὸ ὕψος ἔχοντι, ὥστε δεῖν καθάλλεσθαι τῶν εἰς τὸ πεδίον προελθεῖν βουλομένους: *Qui nuper Ætnam conſcenderunt narravere nobis in ſummo ſe inveniſſe campum æquabilem, ambitu circiter* XX *ſtadiorum, incluſum ſupercilio cineroſo quod muri haberet altitudinem; ità ut deſiliendum eſſet, progredi in campum volentibus.* Tum ſubjicit quæ laudavit *Scaliger*, deinde hæc ſequuntur: Δύο δὲ τολμήσαντας προελθεῖν, εἰς τὸ πεδίον, ἐπεὶ δὲ θερμοτέρας ἐπέβαινον τῆς ψάμμου καὶ βαθυτέρας ἀναστρέψαι μηδὲν ἔχοντας περιττότερον φράζειν τῶν φαινομένων τοῖς πόῤῥωθεν ἀφορῶσι: *ac duos ex illis auſos in campum progredi, cùm in calidiore ac profundiore arena veſtigia poſuiſſent, revertiſſe; neque quidquam amplius*

Si nihil irritet flammas, ſtupeátque profundum
Hinc igitur quæris torrens vi ſpiritus ille,
Qui rupes, terrámque vorat, qui fulminat ignes,
Cur egit vires & præceps flexit habenas;
Præſertim ipſa ſuo declivia pondere numquam
Corpora deripiat, validóque abſolverit arcu.
Quòd niſi fallor, adeſt ſpecies: tantúſque ruïnis
Im-

NOTÆ.

iis, quæ eminus conſpiciebantur, habuiſſe quod narrarent. Hæc pars eſt montis, quâ *improſpectus hiat*, quoniam eorum hiatuum, ſive craterum interiores partes ne proſpicere quidem licet, nedum ut adiri poſſint. *Gorallus.*

340. *Tantarum ſemina rerum*] Hoc eſt, cauſas tantarum rerum. Significatum vocis & rationem ſignificatûs aperit *Cicero* Philip. II. cap. 22. hiſce verbis: *Ut in ſeminibus eſt cauſa arborum & ſtirpium: ſic hujus luctuoſiſſimi belli ſemen tu fuiſti.* M. Antonium alloquitur. Ad quem locum vide Interpretes, qui oſtendunt ſimili metaphora priorem uſum *Demoſthenem*. Sic quoque loquutus *Ælianus* Var. Hiſt. Lib. II. cap. 13. de Nebulis, quibus Socrati creatum eſt exitium. *Καὶ ταῦτα οὖν τ κωμῳδίας ἦν αὐτῷ τὰ σπέρματα: Et hæc fuerunt illi cauſa Comœdia.* Idem.

341. *Stupeátque profundum*] Ἐὰν ἠρεμοῖ τὰ κάτω. Quia non vult externo vento agitari. Quod & divinus vir non ignoravit, cùm cecinit: *fundóque exæſtuat imo.* Scaliger. Quid hæc ad rem? Satius erat notare videri hanc propriam eſſe ſignificationem verbi *ſtupere*, quod deducendum cenſuerim à *στύφω*, *adſtringo*, *condenſo*, quia denſa & adſtricta quieſcunt faciliùs, quàm liquidiora. Nam & aqua *ſtupere* dicitur, quæ non movetur. *Martialis* Lib. IX. Epig. CII.

Multùm, crede mihi, refert à fonte bibatur
Qui fluit, an pigro, qua ſtupet unda, lacu.

Deinde id verbum ad affectiones animi & corporis tranſlatum, quibus animus ſegnis, corpus verò fit immotum. *Gorallus.*

342. *Huic igitur credis torrens ut ſpiritus.*] Valde corruptus locus, quem ita legendum eſſe nullo modo dubito:

Hinc igitur quæris torrens vi ſpiritus ille,
Qui rupes, terráſque vorat, qui fulminat ignes,
Cur exit vires & præceps flexit habenas:

Ter-

flammas nihil accendat, quieſcántque montis viſcera. Quæres cur ventus ille tantâ vi ardens, qui rupes & terram abſorbet, & fulmina è monte emittit, viribus veluti coërcitis, [345] fornices, pondere ſuo in declivia ſponte tendentes, numquam in profundiores cavernas deripiat, eorúmque arcus diſſolvat. Sed veriſimilis ejus rei ratio hæc reddi poteſt; nimirum, tantâ celeritate flamma ruit,

Torrens vi correximus. Sic loquitur *Virgilius* ſæpenumero: *volat vi fervidus axis*. Porrò adſtruit argumentum à levitate. *Scaliger*.

344. *Cur egit vires*] Repono lectionem veterum Editionum: *cur exit vires*. Sæpe Veteres ita loquuntur, ut apud Statium: *exire vitam ſanguine*; apud Solinum: *exire hominem*; apud Lucretium:

> *Profluvium porrò, qui tetri ſanguinis acre*
> *Exierat.*

Scaliger.

Ibidem. Verum eſt ita habere, ut dicit *Scaliger*, editionem Venetam antiquiorem. Sed præfero *egit* Aldinæ & aliarum, hoc ſenſu: *cur retro egit vires*; quem ſenſum eſſe hujus loci oſtendunt verba ſequentia, & tota ſeries orationis. Is autem ſenſus non inveniatur in loquutione *exire vires*, quæ eſt perinde ac ſupergredi vires; cùm ſermo ſit de viribus coërcitis, non auctis. *Gorallus*.

Ibidem. *Et præceps flexit habenas*] Eleganter, ut ſupra:

> *Seu forſan flexere caput tergóque feruntur.*

Ita etiam vulgò loquimur hodiéque in Gallia. Metaphora à re equeſtri, ut *πρύμναν κρούσασθαι*, à re navali. *Scaliger*.

345. *Præſertim ipſa ſuo*] Repetendum *cur* è ſuperioribus. *Gorallus*.

Ibid. *Declivia pondere*] Hoc eſt, quæ ſolo ſuo pondere versùs declivia impelluntur; nimirum, fornices cavernarum. *Idem*.

346. *Corpora diripiant*] Lege:

> *Corpora diripiat, validóque abſolverit arcu.*

Cur cavernoſa non diruat & peſſumdet & diſſolvat à ſuo arcu, hoc eſt, fornice. Nam ſuſpenſum quaſi fornicibus ſolum, ſæpe idem dixit, id eſt, cavernoſum. *Scaliger*. Edidimus *deripiat* propter rationem allatam ad vſ. 124.

347. *Quòd niſi fallor, adeſt ſpecies*] Videtur hoc velle, ſe ſpecioſam, ſeu veriſimilem ejus rei rationem proferre poſſe. Sed ſanúſne ſit hic locus, dubito. *Gorallus*.

Impetus attentos oculorum transfugit ictus.
Hæc levitas tanta eſt. Igitur ferit aura, movétque,
Sparſa liquore manus ſacros uti ventilat ignes;
Verberat ora tamen pulſatáque corpora noſtra
Incurſat; adeò tenuis vim cauſa repellit.
Non cinerem, ſtipulámve levem, non arida ſorbet
Gramina, nam tenuis plantis honor exit iiſdem.
Sur-

NOTÆ.

348. *Attentos oculorum transfugit ictus*] *Oculorum ictus* ἐλλειπτικῶς dixit ὀφθαλμῶν βολὰς, vel, ut D. Paulus, τὰς ῥιπάς. *Scaliger.*

349 *Nec levitas tantos igitur*] Corruptus locus, legendum:

Hæc levitas. tanta eſt. igitur ferit aura movétque.

Ut ſit Epiphonema, cum concluſione, vel Epilogo. *Scaliger.*

350. *Sparſa liquore manus*] Jamdudum occurrebat interroganti, quare ille ignis, & ſpiritus, cùm adeò rapidus ſit, non demoliatur ſuſpenſos fornices & ſaxa declivia. Id ille ait quominùs fiat, in cauſſa eſſe miram rapiditatem & torrentem impetum. Nam cùm ille ſpiritus incidit in rectos canales, & nihil obvium habet, quo, ut *Seneca* loquitur, ſufflaminetur, ac interpelletur; tunc propter liberrimum curſum tanto impetu fertur, ut ipſam etiam oculorum attentam aciem fallat. Addit comparationem à face luſtrali. Cùm Sacerdos in luſtrationibus facem quatit, tantus inde excitatur flatus, ut ex eo repercutiantur ora & corpora noſtra. Tamen neque aduruntur ſata, quæ proximè admota fax lambit, dum agitatur, neque cinis ex altari rapitur. Genus luſtrationis, quod intelligit, diſertim deſcribit *Claudianus* VI. Conſulatu Honorii:

Luſtralem ſic triſte facem, cui lumen odorum
Sulfure cæruleo, nigróque bitumine fumat,
Circum membra rotat doctus purganda Sacerdos,
Rore pio ſpargens, & dira fugantibus herbis
Numina, terrificúmque Jovem Triviámque precatus,
Trans caput averſus manibus jaculatur in Auſtrum
Secum rupturas cantata pericula tædas.

Ut etiam poſſis adſequi quas *tædas* innuit *Ovidius*, illo verſu:

Vrar ut inducta cerato ſulfure tæda.

Juvenalis:

——— *ſi qua darentur*
Sulfura cum tædis.

Sat. II, 157.

Ab

ruit, ut motum ejus vix poſſemus animadvertere, ſi intima montis introſpicere liceret; tanta ejus eſt levitas! Similiter ſine noxa aurâ ignis afflamur & movemur, 350 cùm Sacerdotis nos luſtrantis abluta priùs aquâ luſtrali manus ſacris tædis nos attingit. Os tamen noſtrum ſæpe flamma verberat, membráque noſtra incurſat; quæ tenera licèt ſint, vim flammæ ferunt. Quin & in aris vicinum cinerem, ſtipuláſque & arida gramina ſæpe non abſumit flamma, nec proximarum ar-

Ab illa autem agitatione, quæ fiebat in orbem, manavit verbum *circumferre:*

——— *ter ſocios purâ circumtulit undâ.*

Nam priùs abluebant *rore pio*, hoc eſt, expiatorio; quod Græci vocant χερνίπτεσθαι. *Ariſtophanes* εἰρήνῃ: αὐτὸς τε χερνίπτου παραδοὺς ταύτην ἐμοὶ, ταύτην, hoc eſt, τὴν δᾷδα, *facem.* Scaliger.

Ibidem. Hæc omnia, prout decebat *Scaligerum*, hoc eſt, doctiſſimè & acutiſſimè congeſta ſunt. Vide *Ariſtophanis* Pacem pag. 696. Ed. majoris Genevenſis, ubi lege quæ habet *Q. Sept. Florens Chriſtianus.* Adde & quæ collegit *Joan. Lomeierus* de luſtrationibus per ignem Capp. XIX. & XX. Operis de Luſtrationibus. *Gorallus.*

Ibid. *Sacros uti ventilat ignes*] Sic edidi, cùm eſſet *ubi*; nam hîc eſt comparatio, quæ alioqui vix conſtaret. *Idem.*

351. *Verberat ore*] Lege *ora*. Repercutit ora noſtra, & cogit incurſare corpora eorum, ad quos accidit facis agitatæ aura. Hoc ſanè quotidiè experimur verum eſſe, in pueris à pedibus, qui noctu faces allucent heris ſuis. Cùm enim languens lumen rotatione facis recreant, tantùm auræ excitant ut circumſtantium corpora trepidare faciant, nihil autem proximum urant, id enim non ſinit celer & rapida agitatio. Quare & *Seneca*, cùm multa alia ex hoc Poëmate deſumſiſſet, non abſtinuit hac comparatione: *Fax*, inquit, *exagitata ignes reſtituit, immota torpeſcit.* Scaliger.

Ibid. *Pulſatáque corpora noſtra*] Hoc eſt, ut flammâ luſtrali pulſata corpora non uruntur, quia celeriter trajicitur flamma. Hinc monitum *Ovidii* luſtraturum corpus igne alloquentis Faſt. IV. vſ. 781.

Móxque per ardentes ſtipulæ crepitantis acervos
Trajicias celeri ſtrenua membra pede.

Gorallus.

354. *Plantis humor*] Lege, *honor*; τὰ γήρεια καὶ ἐπανθέματα, florem intelligit, aut folia. Tale illud: *ſilvis decuſſit honorem.* Scaliger.

Surgit odoratis ſublimis fumus ab aris;
Tanta quies illi eſt, & fax innoxia rapti.
  Sive peregrinis igitur, propriiſve potentes
Conjurant animæ cauſis; ille impetus ignis.
Et montis partes atrâ ſubvertit arenâ,
Vaſtâque concurſu trepidantia ſaxa fragoris,
Ardentéſque ſimul flammas & fulmina rumpit.
Haud aliter quàm cùm prono jacuere ſub Auſtro,

Aut

N O T Æ.

355. *Surgit adoratis*] Meliùs, *odoratis*, propter thuris incenſum. Altera probatio. Ignis ararum, tametſi liberrimè ſurſum effertur, tamen innoxius eſt, neque proximas arborum frondes adurit. *Idem.*

356. *Et pax innoxia parti*] Scribe, ut & nonnulli codices habent, *rapti*; tanta eſt illi pax, innocens rapinæ. Magis placet *fax*, ut & nonnulli habent. *Idem.*

357. *Sive peregrinis agitur, propriiſque*] Scribe:

Sive peregrinis igitur, propriiſve potentes
Conjurant anima cauſis ——

Eſt conceſſio *συγχώρησις. ἀλλ' εἶεν.* Ut ut habet ille ſpiritus, ſive ab ipſo fundo Ætnæ, ſive à peregrinis cauſis aliunde excitetur; certum eſt ex violentia ac impetu ſpiritûs inter ſe collidi ſaxa, & poſtea ignes excudere: ut in ſilvis, inquit, evenire ſolet. Nam arboribus inter ſe ventorum vi colluctantibus, ex graviſſimo illo flictu ſæpe ignes exprimuntur. Id quod poſtea exemplis confirmabit. *Idem.*

358. *Conjurant anima cauſis*] Sic ſupra 289. *Et conjuratis addit concordia vires.* Gorallus.

Ibid. *Ille impetus ignis.*] Interpunge poſt *ignis*. Illa, inquit, eſt vis ignis, unde, unde erumpit. *Scaliger.* Hoc eſt, ex anima ſeu vento oritur tantus ignis impetus. *Gorallus.*

359. *Et montis partes atras*] Scribe *atra*. *Atrâ arenâ.* Infra:

—— *atque atra ſonant examina arena.*

Scaliger.

360. *Concurſu fragoris*] Hoc eſt, ignis hinc atque hinc, non ſine ingenti fragore, concurrentis. *Gorallus.*

361. *Fulmina rumpant*] Edidimus *rumpit*, nam.hoc refertur ad impetum ignis. Sic *Virgilius* de Ætna Lib. Æneid. III, 572.

In-

arborum folia adurit. 355 Rectà tantùm adſcendit thuris fumus unà cum flamma, quæ uſque adeò quieſcit, ut vicini nihil corripiat. Igitur ſive externæ auræ, ſive internæ conſpirent in monte Ætna; ex iis totus impetus ignis oritur. Vento actus atram arenam ex imis ſpecubus eructat, 360 & ingentia ſaxa concurſu flammarum magno ſonitu abrepta, quæ fulminis inſtar per crateres erumpunt. Sic idem ventus cùm agitat vehementiùs ſilvas, earum ramos ita

Interdúmque atram prorumpit ad athera nubem.

Ubi *Servius: Id eſt, evomit & fundit, & eſt nova loquutio; nec enim poſſumus dicere prorumpo illam rem: Potuit enim rectè nubes prorumpit.* Sed verbum *rumpo* ejúſque compoſita ſæpe in ea conſtructione ac poteſtate legi oſtendit *Ger. Joan. Voſſius* Ariſtarchi Lib. V. cap. 4. *Gorallus.*

562. *Haud aliter*, &c.] Hoc *Lucretius* antè dixerat, ut Lib. I.

At ſæpe in magnis fit montibus, inquit, ut altis
Arboribus vicina cacumina ſumma ferantur,
Inter ſe validis facere id cogentibus Auſtris,
Donec fulſerunt flammæ fulgere coorto.

Item Lib. V.

Et ramoſa tamen, cùm ventis pulſa vacillans
Æſtuat in ramos incumbens arboris arbos.
Exprimitur validis extritus viribus ignis.
Et micat interdum flammaï fervidus ardor,
Mutua dum inter ſe rami ſtirpéſque teruntur.

Thucydides: Ἤδη γὰρ ἐν ὄρεσιν ὕλη τριφθεῖσα ὑπ' ἀνέμων πρὸς αὐτὴν ἀπὸ ταυτομάτου πῦρ, καὶ φλόγα ἀπ' αὐτοῦ ἀνῆκε: *jam enim in montibus ſilva à ventis in ſe contrita ſponte ſuâ ex ſe ignem & flammam ſurſum extulit.* Lib. II. Ejuſdem notæ quod ait *Plinius: Teritur lignum ligno, ignemque concipit attritu, excipiente materiâ aridi fomitis.* Hiſt. Nat. Lib. XVI. cap. 40. Ejus rei inventum Mercurio attribuitur, in hymno ad eum:

Σὺν δ' ἐφόρει ξύλα πολλά, πυρὸς δ' ἐπεμαίετο τέχνην.
Δάφνης ἀγλαὸν ὄζον ἑλὼν ἐπέλεψε σιδήρῳ
Ἄρμενον ἐν παλάμῃ, ἀνὰ δ' ἄμπνυτο θερμὸς ἀϋτμή.
Ἑρμῆς τοι πρώτιστα πυρήϊα, πῦρ τ' ἀνέδωκε.

Conferebat in unum multa ligna, igniſque inquirebat artem. Lauri ſplendentem ramum cùm ſumſiſſet, decorticavit ferro, aptum factum manui, circum autem ſpirabat calidus vapor. Mercurius ſanè primùm Pyreia & ignem protulit. Eodem modo Veſtales Virgines Sacrum ignem exſtin-

Aut Aquilone fremunt ſilvæ, dant brachia nodo
Implicitæ, hac ſerpunt junctis incendia ramis.
Nec te decipiant ſtolidi mendacia vulgi,
Exhauſtos ceſſare ſinus; dare tempora rurſus
Ut reparent vires, repetántque in prælia victi.
Pelle nefas animo, mendacémque exue famam,
Non eſt divinis tam ſordida rebus egeſtas.
Nec parvas mendicat opes, nec corrogat auras.
Præſto ſunt operi ventorum examina ſemper.
Cauſa latet, quæ rumpat iter, cogátque morari.

Sæ-

NOTÆ.

ſtinctum reparabant. Feſtus: *Ignis Veſtæ ſi quando interſtinctus eſſet, Virgines verberibus afficiebantur à Pontifice. Quibus mos erat tabulam felicis materiæ tamdiu terebrare, quoúſque conceptum ignem cribro æneo virgo in ædem ferret.* Quamquam corrigendum locum illum puto: *quibus mos erat clabulam felicis materiæ tam diu terere*, &c. Nam atteritur lignum ligno, quî inde excúdatur ignis. Quid ſit *clabula*, vel *clavola*, non ignorant qui auctores Rei Ruſticæ legerunt. Eſt autem Græcis σκύταλον, ὑποκοριστικῶς à *clava*. Cato *mateolam* vocat. Poterat & legi *taleam*. Sed prior emendatio mutanda non eſt. *Scaliger.*

364. *Hac ſerpunt*] Lege, *& ſerpunt*. Tamen, ut verum fatear, non puto eam eſſe lectionem legitimam, ſed conflatam fuiſſe ex hac vitioſa ſcribendi conſuetudine *ecſculpunt*, hoc eſt, ἐκθλίβουσι, *excudunt, extundunt.*

Ut varias uſus meditando extunderet artes. Scaliger.

365. *Stolidi mendacia vulgi*] Hîc jam Poëtam noſter, non Philoſophum, agit. Vulgus enim ſtolidum, verſuum elegantiâ deceptum, potuit credere materiam incendiorum, poſt maximas emiſſas flammas, non eſſe imminutam; non Philoſophi, qui omnia hîc eſſe mechanica, nihil divinâ curâ fieri putant. Audi *Senecam* Epiſt. LXXIX. *In honorem meum Ætnam conſcendas, quam conſumi & ſenſim ſubſidere ex hoc colligunt quod aliquantò longiùs navigantibus ſolebat oſtendi. Poteſt hoc accidere, non quia montis altitudo deſedit, ſed quia ignis evanuit & minùs vehemens ac largus effertur, ob eamdem cauſam fumo quoque per diem ſegniore. Neutrum autem incredibile*

eſt,

ita implicat, ut veluti innodati ſe ſe invicem terant, ſerpâtque illac in junctas frondes incendium. Cave autem ne vulgi opinionibus fallaris, quibus exiſtimantur ſubinde exhauſtæ cavernæ nullos ignes emittere; & tempore interpoſito iterum reparari materiam, & pugnam ventorum, igniúmque cum monte inſtaurari. Animo abjice falſas ejuſmodi ac nefarias conjecturas, neque enim divinitus excitato incendio materia umquam deeſt. Ætna minimè hinc illinc exiguas vires, aut auras colligit; ſemper enim præſto illi ſunt venti, parati mirabiles illos effectus edere. Sed nota ſatis non eſt cauſa, quæ vias intercludit, moratúrque co-

eſt; nec montem, qui deveretur quotidie, minui, nec ignem non manere eumdem; qui non ipſe ex ſe eſt, ſed in aliqua inferna valle conceptus exaſtuat, & alibi paſcitur, in ipſo monte non alimentum habet, ſed viam. Gorallus.

367. *Ut rapiant vires*] Malo, *ut reparent.* Scaliger.

368. *Pelle nefas*] *Nefas τὸ ἀδύνατον.* Horatius: *Quidquid corrigere eſt nefas.* Græcis *ἀθέμιτον* ſæpe eſt, *ἀδύνατον*, ut *Euripidi*, *οὐ θέμις*, & *Plutarchus* in Paulo: *θεμιτὸν ἐκ ἔςι μὴ βάλλοντα κατευςοχεῖν.* Idem.

Ibidem. Malim *nefas* ſolito ſignificatu hîc accipere, ita ut velit Poëta nefarias cogitationes de rebus divinis animo pellendas. Sequens verſus rem ita capiendam oſtendit. *Gorallus.*

370. *Nec parvas mendicat opes*] Meliùs antiquæ editiones, *nec parvo mendicat.* Lego totum verſum ita:

Nec parvo emendicat opes, neque conrogat auras.

Scaliger.

371. *Praſto ſunt operi*] Lege etiam ex antiquitus excuſis:

Praſto ſunt opera, ventorum examina, ſemper.

Eleganter ventorum examina vocat *operas*, tamquam fabriles operas, aut ruſticas. *Idem.*

372. *Cauſa latet, quærunt pariter*] Locus peſſimè acceptus, qui ſine dubio ita legendus eſt:

Cauſa latet, qua rumpat iter, cogâtque morari.

Rumpere iter etiam *Horatio: rumpat aut ſerpens iter inſtitutum.* Dixit cauſam certam latere; nam, ut dubius, multas ejus rei cauſas reddit. Quamquam nonnullæ editiones habent, *cauſa patet.* Idem:

375. *Sub*

Sæpe premit fauces magnis exſtructa ruinis
Congeries, clauditque vias, luctamine ab imo,
Et ſciſſo veluti tecto, ſub pondere reſtat.
Haud ſecus ac tenero, tum ſecum frigida monti
Deſidia eſt, tutóque licet adſcendere montem.
Pòſt, ubi continuere moram, velociùs urgent,
Pellunt oppoſitas moles ac vincula rumpunt,
Quidquid in obliquum eſt frangunt iter; acrior ictu
Impetus exoritur, magnis operata rapinis
Flamma micat, latóſque ruens exundat in agros;
Si ceſſant à jure, ferunt ſpectacula venti.

Nunc

NOTÆ.

375. *Sub pondere praſſo eſt*] Legendum fortaſſe, *ſub pondere pars ſtat*; vel, *ſub pondere reſtat*. Nam proclivia ruentis tecti pondera tamdiu devolvuntur in ruinam, donec in ſtabili conſtitere. *Idem*.

376. *Haud ſecus ac teneros*] Ita legitur in antiquitùs excuſis:

> *Haud ſecus ac teneros, cùm ſicco frigida monti*
> *Deſudat.*

Ego lego:

> *Haud ſecus ac cernens, cùm ſicco frigida monti*
> *Deſudat.*

Haud aliter, inquit, ac cùm deſudat & liquata percolatur de monte congeries illa, ſcilicet, *cernens*, hoc eſt, minutatim cribrata; ut infra, *fluctus ſuccernens*, eodem modo. Metaphora à fuſoriis. Nam dum accenditur ignis, coquitur metallum; ubi fundendum eſt & liquandum, removentur fomenta ignis. Ergo frigidam congeriem vocat, cùm elanguit ignis, & deſudat, hoc eſt, colatur materia. Hîc ſanè verus eſt hujus loci ſenſus. *Scaliger*.

Ibidem. Cùm Editiones Venetas nihil hîc mutare videam, malui eas ſequi, niſi quòd pro *teneros* legi *tenero*, ita poſtulante conſtructione, & ſententiâ apertâ, nec paullò, ut quidem mihi videtur, meliore quàm eſt Scaligerana. Dixit Poëta cùm congeries ſub pondere ſuo reſtat, tum monti, *quaſi tenero*, deſidiam eſſe; hoc eſt, eum quaſi feſſum quieſcere, ut teneri homines ſolent, etiam poſt exi-

eorum decurſum. Sæpe fauces meatuum opplentur ruinarum congerie, quæ vias omnes luctantibus in imo monte ventis obturat, & veluti ruptis fornicibus pondere ſuo illic detinetur. Tum verò monti, quaſi labore defatigato, quies videtur placere; quo tempore licet in ſumma juga adſcendere. Sed poſtquàm aliquamdiu morati ſunt venti, vehementiùs objectas moles excutiunt, & vincula quibus coërcebantur effringunt. Si quid torrentibus obliquum occurrat, id perrumpunt, majórque fit oppoſitione eorum impetus; & flamma, quam aluit multa montis materia, emicat ac per vicinum crateribus campum exundat. Quod ſi ferientur venti, nihil

exiguum laborem. *Teneros* dici homines molles & deſidioſos nemo neſcit. Vide *Albinovani* Eleg. II, 44. *Gerallus*.

377. *Tutóque licet diſcedere montes*] *Diſcedere montes* eſſet ut *diſcedere terram* Senecæ, & *diſcedere coelum* Ciceronis. Eſſet itaque hæc mens Poëtæ: cùm tutò partes montis eroſi ruunt, ſubducentibus ſenſim ſe partibus, quæ ruentes exciperent. Sed non ita eſt. Nam de ventis agit, non de montis vitioſi partibus. Quare lego:

tutóque licet diſcedere erantes;

hoc eſt, cùm liberum aditum habent venti. Nam ſequitur:

Poſt ubi continuere moram ———

Scaliger.

Ibidem. Vir ſummus ſenſum hìc fingit à re ipſa, atque à Poëtæ verbis, niſi fallor, alienum. Liquidum eſt Poëtam hoc velle, cùm mons quieſcit, tum *licere tutò* . . . . quid tandem? *adſcendere montem*; quod tutò fieri nequit, eo flammas vomente. Igitur ſic emendavimus. *Gerallus*.

378. *Continuere moram*] Hoc eſt, ſe morantes aliquamdiu continuerunt. *Idem*.

381. *Magnis operata rapinis*] Poſtquàm operam dedit magnis rapinis, ſive poſtquàm multam materiam incendit, ſecúmque rapuit. *Idem*.

383. *Si ceſſant à rure*] Nihil magis ruſticum hoc *rure*. Nam quid habebant in animo qui hoc mutarunt? Quid aliud erant, quàm, ut *Catullus* ait, pleni ruris & infacetiarum? Veteres formis excuſi rectè habent, *ſi ceſſant à jure*. Tralatitiè dixit ventos remittere de jure ſuo, cùm ceſſant: quomodo & *Cicero* ſæpe loquitur. Quin & eodem modo *Seneca*, de ſpiritu loquens: *Solvit enim quodcumque vincu-*

Pingue bitumen adeſt, & quidquid cominus acres
Irritat flammas; illius corporis Ætna eſt.
Atque hanc materiam penitus diſcurrere fontes,
Infectæ evincunt & aquæ, radice ſub ipſa.
Pars oculis manifeſta jacet, quæ corpore duro eſt,
Ac lapis; in pingui fervent incendia ſucco.
Quin etiam variè quædam ſine nomine ſaxa

Toto

N O T Æ.

—— veluti concretum vimine querno
Lac ſolet, utve liquor rari ſub pondere cribri
Manat & exprimitur ſub denſa foramina ſpiſſus.

Idem igitur *crebrum*, quia densè textum, nec laxis foraminibus tranſmittit, & *rarum* multis parvis perlucet. Crebrum & denſum ſignificat & frequens. *Crebro introrſus ſpatio vacuata corymbos* (niſi ſcribendum *Corymbas*, nam *Heſychius*: Κορυμβάσι, ἀνεδέρμῳ, δι᾽ ὧν συναπᾶται γίγγαδος καὶ κεκρύφαλος ἐν δεσμοῖ) eſt frequenti vacuo patens, multis hiatibus perlucens. Spatium illud non poteſt dici σηραγγῶδες, cùm ſit ipſum σήραγξ in corpore σηραγγώδει, corymbo, videlicet. Et imponit ſibi magnus ille vir, cùm advocat ex *Plauto* crebrum *cribrum* & *cribro crebrius*. Non enim ita *Plautus*. Fuerunt ei in mente verba ex Rudente:

Villam integundam intellige totam mihi
Nam nunc perlucet ea, quàm cribrum, crebrius;

Hoc eſt, pluribus locis plures feneſtras habet, quàm cribrum foramina. Hactenus *Gronovius*, cujus felicem interpretationem res ipſa confirmat; nam *Severus* docet intra Ætnam crebros eſſe viſcidorum liquorum decurſus, qui ſat copioſam igni materiam præbent; non eos liquores, veluti per vimen crebrum, ægrè percolari. Quare Scaligeranæ conjecturæ Vlitianam emendationem præferendam cenſuimus; cùm præſertim antiquæ editiones variarent. *Gorallus.*

392. *Atque hanc materiam*] Lego:

Atque hanc materiam penitus diſcurrere fontes
Infectos. Rumpunt & aqua radice ſub ipſa.

Aqua, infectæ, ſcilicet. *Scaliger*. Vide ad ſequentem verſum.

393. *Infecta evincunt & aqua*] Sic fuit neceſſariò edendum ex emendatione *Jani Vlitii* ad verſ. 439. *Gratii*. Alioqui non conſtabat conſtructio. Quò enim referas infinitivum antecedentis verſûs?

bituminis, & quod admotum igni flammam auget. Ejuſmodi enim materiâ, conſtat Ætna. In imis ejus viſceribus diſcurrere liquefactum ſulfur & bitumen fontes ipſi, eorum ſapore & odore infecti, ac erumpentes è montis radicibus, oſtendunt. Sed & licet cernere partem montis lapidoſam, cujus pingui ſucco aluntur incendia. Sunt quoque ſaxa quædam, quibus nomen nullum impoſitum eſt,

ſus l. Ad fontem videtur reſpicere *Severus*, de quo fonte ita *Gratius* in Cynegetico vſ. 430.

> *Eſt in Trinacria ſpecus ingens rupe, caviſque*
> *Introrſum reditus, circum atra mœnia ſilvæ*
> *Alta premunt, ruptiique ambuſtis faucibus amnes,*
> *Vulcano condicta domus, quam ſubter eunti*
> *Stagna ſedent venis, oleóque madentia vivo.*

Ad quem locum vide doctiſſimum Interpretem. *Gorallus.*

394. *Quæ corpore dura eſt*] Non audeo priſcarum Editionum fidem elevare, quæ habent:

> —— *rubet ipſáque dura eſt.*

A colore & à denſitate probat. *Scaliger.* Altera lectio viſa multò melior; niſi quòd *dura* in *duro* mutavimus. *Gorallus.*

396. *Quin etiam variè quædam*] Veteres Editiones:

> *Quin etiam varia quædam ſunt vimine ſaxa.*

Lego, *ſub vimine ſaxa.* Hîc quoque, ut ſupra, *vimen* vocavit, per quod percolantur liquefacta ſaxa. Ex quibus, ut obriguerunt, fiunt molares lapides; quos & *Theophraſtus* quoque putat ἐκ διαθήσεως καὶ ἐκκρίσεως fieri. Sed & *Strabonem* audi de hoc ita ſcribentem: ὁ δὲ ῥύαξ, inquit, εἰς τὴν πῆξιν μεταβάλλων ἀπολιθοῖ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἐφ᾽ ἱκανὸν βάθος, ὥστε λατομίας εἶναι χρείαν τοῖς ἀποκαλύψαι βουλομένοις τὴν ἐν τῇ ἀρχῆς ἐπιφάνειαν. Τακείσης γὰρ ἐν τοῖς κρατῆρσι τῆς πέτρας, εἶτα ἀναβλυσθείσης, τὸ ὑπερχυθὲν τῆς κορυφῆς ὑγρὸν πηλός ἐστι μέλας ῥέων κατὰ τῆς ὀρεινῆς. εἶτα πῆξιν λαβὼν γίνεται λίθος μυλίας. (*Verſus Latinè eſt hic locus ad vſ. 201.*) *Poſidonius* quoque, apud eumdem, cùm de illo inſigni incendio Liparæ inſulæ loqueretur, quod accidiſſe teſtatur temporibus ſuis, cùm Flaminius Prætor Siciliam regeret, poſtea de molari lapide hæc addit: πολλαῖς δὲ ἡμέραις ὕστερον ὀφθῆναι πηλὸν ἐπανθοῦντα τῇ θαλάσσῃ, πολλαχοῦ δὲ καὶ φλόγας ἐκπνεούσας καὶ καπνοὺς καὶ λιγνύας, ὕστερον δὲ παγῆναι καὶ γενέσθαι τοῖς μυλίαις λίθοις ἐοικότα τὸν πάγον: *diebus multis poſtea conſpectum fuiſſe lutum, quod mari innataret; multis quoque locis flammas erupiſſe, & fumos & fuligines; limum eum tandem*

Pingue bitumen adeſt, & quidquid cominus acres
Irritat flammas; illius corporis Ætna eſt.
Atque hanc materiam penitus diſcurrere fontes,
Infectæ evincunt & aquæ, radice ſub ipſa.
 Pars oculis manifeſta jacet, quæ corpore duro eſt,
Ac lapis; in pingui fervent incendia ſucco.
Quin etiam variè quædam ſine nomine ſaxa

Toto

NOTÆ.

—— veluti concretum vimine querno
Lac ſolet, utve liquor rari ſub pondere cribri
Manat & exprimitur ſub denſa foramina ſpiſſus.

Idem igitur *crebrum*, quia densè textum, nec laxis foraminibus tranſmittit, & *rarum* multis parvis perlucet. Crebrum & denſum ſignificat & frequens. *Crebro introrſus ſpatio vacuata corymbos* (niſi ſcribendum *Corymbas*, nam *Heſychius*: Κορυμβάσι, περιδρόμῳ, δι' ὧν συναπτῆται γόγγαλος καὶ κεκρύφαλος ἐκ δισμοί) eſt frequenti vacuo patens, multis hiatibus perlucens. Spatium illud non poteſt dici σηραγγώδης, cùm ſit ipſum σήραγξ in corpore σηραγγώδει, corymbo, videlicet. Et imponit ſibi magnus ille vir, cùm advocat ex *Plauto* crebrum *cribrum* & *cribro crebrius*. Non enim ita *Plautus*. Fuerunt ei in mente verba ex Rudente:

Villam integundam intelligo totam mihi
Nam nunc perlucet ea, quàm cribrum, crebrius;

Hoc eſt, pluribus locis plures feneſtras habet, quàm cribrum foramina. Hactenus *Gronovius*, cujus felicem interpretationem res ipſa confirmat; nam *Severus* docet intra Ætnam crebros eſſe viſcidorum liquorum decurſus, qui ſat copioſam igni materiam præbent; non eos liquores, veluti per vimen crebrum, ægrè percolari. Quare Scaligeranæ conjecturæ Vlitianam emendationem præferendam cenſuimus; cùm præſertim antiquæ editiones variarent. *Gorallus.*

392. *Atque hanc materiam*] Lego:

Atque hanc materiam penitus diſcurrere fontes
Infectos. Rumpunt & aqua radice ſub ipſa.

Aqua, infectæ, ſcilicet. *Scaliger.* Vide ad ſequentem verſum.

393. *Infecta evincunt & aqua*] Sic fuit neceſſariò edendum ex emendatione *Jani Vlitii* ad verſ. 430. *Gratii.* Alioqui non conſtabat conſtructio. Quò enim referas infinitivum antecedentis verſûs?

bituminis 390, & quod admotum igni flammam auget. Ejuſmodi enim materiâ, conſtat Ætna. In imis ejus viſceribus diſcurrere liquefactum ſulfur & bitumen fontes ipſi, eorum ſapore & odore infecti, ac erumpentes è montis radicibus, oſtendunt. Sed & licet cernere partem montis lapidoſam, 395 cujus pingui ſucco aluntur incendia. Sunt quoque ſaxa quædam, quibus nomen nullum impoſitum eſt,

ſus l. Ad fontem videtur reſpicere *Severus*, de quo fonte ita *Gratius* in Cynegetico vſ. 430.

Eſt in Trinacria ſpecus ingens rupe, cavique
Introrſum reditus, circum atra mœnia ſilva
Alta premunt, ruptique ambuſtis faucibus amnes,
Vulcano condicta domus, quam ſubter eunti
Stagna ſedent venis, oleóque madentia vivo.

Ad quem locum vide doctiſſimum Interpretem. *Gorallus.*

394. *Quæ corpore dura eſt*] Non audeo priſcarum Editionum fidem elevare, quæ habent:

——— *rubet ipſáque dura eſt.*

A colore & à denſitate probat. *Scaliger.* Altera lectio viſa multo melior; niſi quod *dura* in *duro* mutavimus. *Gorallus.*

396. *Quin etiam variè quædam*] Veteres Editiones:

Quin etiam varia quædam ſunt vimine ſaxa.

Lego, *ſub vimine ſaxa.* Hîc quoque, ut ſupra, *vimen* vocavit, per quod percolantur liquefacta ſaxa. Ex quibus, ut obriguerunt, fiunt molares lapides; quos & *Theophraſtus* quoque putat ἐκ συντήξεως καὶ ἐκπυρώσεως fieri. Sed & *Strabonem* audi de hoc ita ſcribentem: ὁ δὲ ῥύαξ, inquit, εἰς τὴν πῆξιν μεταβάλλων ἀπολιθοῖ τὴν ἐπιφάνειαν τῆς γῆς ἐφ' ἱκανὸν βάθος, ὥστε λατομίας εἶναι χρείαν τοῖς ἀποκαλύψαι βουλομένοις τὴν ἐν ἀρχῆς ἐπιφάνειαν. Τακείσης γὰρ ἐν τοῖς κρατῆρσι τῆς πέτρας, εἶτα ἀναβληθείσης, τὸ ὑπερχυθὲν τῆς κορυφῆς ὑγρὸν πηλός ἐστι μέλας ῥέων κατὰ τῆς ὀρεινῆς. εἶτα πῆξιν λαβὼν γίνεται λίθος μυλίας. (*Verſus Latinè eſt hic locus ad vſ.* 201.) *Poſidonius* quoque, apud eumdem, cùm de illo inſigni incendio Liparæ inſulæ loqueretur, quod accidiſſe teſtatur temporibus ſuis, cùm Flaminius Prætor Siciliam regeret, poſtea de molari lapide hæc addit: πολλαῖς δὲ ἡμέραις ὕστερον ὀφθῆναι πηλὸν ἐπανθοῦντα τῇ θαλάσσῃ, πολλαχοῦ δὲ καὶ φλόγας ἐκπιπτούσας καὶ καπνοὺς καὶ λιγνύας, ὕστερον δὲ παγῆναι καὶ γενέσθαι τοῖς μυλίαις λίθοις ἐοικότα τὸν πάγον: *diebus multis poſtea conſpectum fuiſſe lutum, quod mari innataret; multis quoque locis flammas erupiſſe, & fumos & fuligines; limum eum tandem*

Toto monte liquant; illis cuſtodia flammæ
Vera tenáxque data eſt; ſed maxima cauſa molaris
Illius incendî lapis, is ſibi vindicat Ætnam.
Quem ſi fortè manu teneas & robora cernas,
Nec ſervare putes ignem, nec ſpargere poſſe.
Sed ſimul ac ferro quæres, reſpondet, & ictu
Scintillat calor; hunc multis circumdato flammis,
Et potes extorquere animos; atque exue robur,
Fundetur ferro citiùs; nam mobilis illi
Et metuens natura mali eſt, ubi cogitur igni.
Sed ſimul atque hauſit flammas, non tutior hauſtis

Ulla

NOTÆ.

dem concreviſſe & molaribus lapidibus ſimilem fuiſſe concretionem. Lib. VI. p. 191. Idcirco divinus Poëta cecinit de Ætna liquefacta ſaxa ſub auras glomerare. Nam, ut diximus, ex illis fit ſilex, aut molaris lapis. *Scaliger.*

Ibidem. Sanè hic Veneta antiquior habet, *ſub vimine ſaxa*; ſed Aldina, *ſine nomine*, quod melius videtur; nec quiſquam Latinè dixerit in Ætna, *ſub vimine fluere ſaxa*, quòd magni fluctus liquefacti ſaxi ex eo erumpant. Nomina & dotes lapidum vide apud *Theophraſtum* Lib. de lapidibus & *Plinium* Lib. XXXVI. *Gorallus.*

397. *Illis cuſtodia flamma*] Ideò vocatus eſt πυρίτης. *Plinius: Molarem quidam πυρίτην vocant, quoniam ſit plurimus ignis illi.* Sequentia autem ita legito:

——— Sed maxima quippe molaris
Illius incendî lapidis ſibi vindicat Ætnam.

Vult enim maximâ parte Ætnam ex illo lapide conſtare, quod verum eſt. *Scaliger.*

398. *Maxima cauſa*] Habet Veneta antiquior *quippe* pro *cauſa*. Sed Aldina habet, ut aliæ, *cauſa*, & in ſequente verſu:

Illius incendi lapidis, ſic mendicat Ætnam.

Cujus lectionis veſtigia quàm proximè ſequuti ſumus. Ex Scaligerana emendatione, nulla commoda exſurgit ſententia. Vide vſſ. 414. & 415. *Gorallus.*

402. *Sed ſimul ac ferro*] Plinius: *Pyritarum etiamnum aliqui genus unum faciunt, plurimum habens ignis, quos vivos appellamus & ponderoſiſſimi*

eſt, quæ, furente Ætnâ, cum quaquaversùm inundant. Hæc ignem ſervant tenaciſſimè. Sed molaris præſertim lapis cauſa eſt incendii, & maximam partem montis ſibi vindicat. Hunc ſi manu contrectes, cernáſque ejus rigorem; vix credas ignem poſſe ſervare, aut cum vicinis corporibus communicare. Sed ſimul ac ferro tundis, non carere igne animadvertis; nam, ictu excepto, continuò ſcintilla erumpit. Quod ſi in vehementem ignem conjeceris, tum verò animadvertes expugnari lapidem, atque exui vi ſuâ; citiùs enim quàm ferrum liquefiet, mutabili quippe naturâ, & cui noxa inferri poſſit, præditus, ſi ignis admoveatur. Verùm ſtatim ac eo conceptus eſt ignis, nullo

roſiſſimi ſunt. Hi exploratoribus caſtrorum maximè neceſſarii, qui clavo, vel altero lapide percuſſi ſcintillas edunt; qua excepta ſulfuratis, aut fungis aridis, vel foliis, dicto celeriùs ignem trahunt. H. N. Lib. XXXVI. cap. 19. *Scaliger.* Atqui non is eſt lapis, ad quem reſpicit *Cornelius*, ſed molaris, de quo idem *Plinius* initio ejuſdem capitis: *Molarem quidam pyriten vocant, quoniam ſit plurimus ignis illi.* Gorallus.

404. *Exue robur*] *Robur lapidis*, *robur ferri* dixit, ut *Lucretius*, *ferri poteſtas*. Etiam Græcis, *δύναμις σιδήρου*, & Poëtæ, *ἀδίος χαλκοῦ*. Exuere proprium verbum ei rei. Sic alibi:

Sic veluti in fornace lapis torretur & omnis
Exuitur penitus venis ———

Alibi:

Lentitiem plumbi non exuit. Scaliger.

Ibidem. *Robur lapidis* eſt ejus durities, ex qua fingit Poëta, *κατὰ μεγαλωποιεῖται*, ei naſci *animos*. Idem poſtea *opes* & *vires* vocat quod lapis complectitur. *Gorallus.*

405. *Fundetur ferro citiùs*] Vult probare *τηκτοὺς* eſſe ſilices, modò non leniori, ſed fortiori igne coquantur. Ita & *Symphorius* Poëta, in ſuis ænigmatis, ſilicem de ſe loquentem ita inducit:

Virtus magna mihi duro mollitur ab igne,
Ceſſantique foco virtus tamen intus adhæret,
Semper ineſt in me, ſed rarò cernitur ignis.

Rationem ejus rei mox ipſe apponet in ſequentibus. *Scaliger.*

407. *Non tutior hauſtu*] Lege: *non tutior hauſtis, ulla domus.* Etiam hujus conjecturæ veſtigia retinent veteres excuſi, ubi legitur *hauſti.*

Ulla domus, ſervans aciem, duránſque tenaci
Septa fide; tanta eſt illi patientia victo.
Vix umquam perdit vires, atque evomit ignem;
Totus enim denſo ſtipatus robore tarda,
Per tenues admiſſa vias, incendia nutrit,
Cunctantérque eadem pigréque admiſſa remittit.
Nec tamen hoc uno, quòd montis plurima pars eſt,
Vincit, & incendî cauſam tenet ille; profectò
Miranda eſt lapidum vivax, animoſáque virtus.
Cetera materies, quæcumque eſt fertilis igni,
Ut ſemel accenſa eſt, moritur; nec reſtat in illa
Quod repetas, tantùm cinis & ſine ſemine terra eſt.
Hic ſemel atque iterum patiens, ac mille perhauſtis

Igni-

NOTÆ.

Simul, inquit, *hauſit* flammas, nulla domus *tutior hauſtis*; nihil æquè fideliter flammas ſervet. Nulla domus aut cuſtodia fidelior igni recepto, quàm ille lapis, ut pote qui minimè σομφὸς, neque μανὸς ſit, ſed denſo ſtipatus robore.

Ibidem. Reverâ eſt hauſti in antiquiore Editione Veneta.

408. *Servans aciem*] Vocat *aciem* τὸ στόμωμα. Sic *Plinius* Lib. XXXVI. cap. 22. de cotibus loquens: *reperta ſunt & in Italia, aquâ trahentes aciem, acerrimo effectu.* Τὸ στομῶδες *Martialis* vocat *geſtari.* Alii, ut *Plinius*, *rigere.* *Ferri rigor* τὸ στόμωμα *Virgilio.* Idem.

Ibid. *Durámque tenaci*] Corrige: *duránſque tenaci ſepta fide.* Idem.

409. *Tutum eſt illi*] Lege: *tanta eſt illi patientia victo.* Idem.

410. *Vix umquam redit in vires*] Lege: *vix umquam perdit.* Idem.

411. *Stipatus*] Hoc eſt, denſus. Sic *Lucretius* Lib. II. p. 157.

Nam certè non inter ſe ſtipata cohæret
Materies.

Sic & alibi. Gloſſæ: *ſtipo*, πυκνόω. *Gevallus.*

415. *Tenet ille*] Sic Aldina Editio meliùs. Aliæ habent: *tenet; illa*, &c. Idem.

417. Qua-

lo alio clauſtro tutiùs ſervari queat, & diutiùs haberi; vi enim ejus victus lapis omnia ab illo patitur. Vix umquam venis exceptum ardorem amittit ac evomit. Cùm ſit enim denſo ac ſtipato corpore, ſeriùs calorem, in tenues meatus exceptum, nutrit, nec niſi ægerrimè dimittit. Nec crediderit hac ſola de cauſa, quòd maxima pars montis eo lapide conſtet, majorem ejus rationem haberi, & incendium ab eo creari. Miranda planè eſt ejus natura, quæ vivum ignem tamdiu conſervet. Reliquæ materiæ, quæ facilè accenduntur, poſtquàm ſemel accenſæ fuerunt abſumuntur, nec poſſunt ampliùs ignem alere; nihil in iis reliquum eſt, quo iterum utaris; ſupereſt tantùm cinis, aut terra igni alendo inepta. Hic verò lapis non ſemel

417. *Quacumque eſt fertilis igni*] Ἀρχαϊκῶς dictum. Sic *Plautus*:

Amor & felle & melle eſt fœcundiſſimus.

Infra:

——— *& ſacro numquam non fertilis igne.*

Scaliger.

419. *Sine ſemine terra eſt*] Ut terræ ſemen, ſic in Græca Tragœdia σπέρμα πυρὸς. Pumices intelligit, qui ſucco carent. Idcirco *ſine ſemine*, tamquam ἀγονῆς. *Scaliger.*

Ibid. Optimè vir ſummus, nam & Latini *ſemen ignis* vocant particulas ſulfureas ſilicum, quæ tuſione excuſſæ ignem concipiunt. *Virgilius* Æneid. Lib. VI. cap. 5.

——— *quærit pars ſemina flammæ*
Abſtruſa in venis laticis.

Ubi *Servius*: σπέρματα πυρὸς. *Homerus dicit*, id eſt, *ſemen ignis.* Legendum σπέρμα, in ſingulari. Reſpicit *Servius* ad Odyſſ. E, 490. ubi qui torrem ſub cineribus occultat deſcribitur quaſi σπέρμα πυρὸς σώζων. Interpretatur *Euſtathius*, hoc modo: ἐξ οὗ οἷα καὶ σπέρματος πολὺ καρπέμαθα πῦρ· Αἰσχύλος δὲ Προμηθεῖ τὸ τοιοῦτον καὶ πυρὸς εἶπε πηγὴν ὡς οἷον ἀρχήν: *unde quaſi è ſemine multum colligimus ignem. Æſchylus Prometheo id etiam vocavit* ignis fontem, *quaſi principium.* Sed elegantiùs ſilicum particulæ *ignis ſemen* dicuntur, quàm torris qui jam eſt ignitus. *Gorallus.*

420. *Hic ſemel atque iterum patiens*, &c.] Si modò, affuſâ aquâ, exſtinguatur, quod liquet ex carbone illo foſſili quo utuntur fabri ferrarii. Jam notus erat *Theophraſto*, cujus hæc ſunt verba, è libro

Ignibus, inſtaurat vires, nec deſinit antè
Quàm levis excocto defecit robore pumex.
In cinerem, putréſque jacet dilapſus arenas.
Cerne locis etiam ſimiles arſiſſe cavernas,
Illic materiæ naſcentis copia major.
Sed genus hoc lapidis, certiſſima ſigna coloris,
Quòd nullas adjunxit opes & languet in ignes.
Dicitur indiciis flagrans Ænaria quondam
Nunc exſtincta ſupertexiſſe, Neapolin inter

Et

NOTÆ.

de lapidibus: ἔνιοι δὲ τῶν θραυστῶν ἀνθρακοῦνται τῇ θραύσει, καὶ διαμένουσι πλείω χρόνον. ὥσπερ οἱ περὶ Βίνας ἐν τῷ μετάλλῳ, οὓς ὁ ποταμὸς καταφέρει, καίονται γὰρ ὅταν ἄνθρακες ἐπιτεθῶσι, καὶ μέχρι τούτου χρείας φυσᾷ τις· εἶτ᾽ ἀπομαραίνονται, καὶ πάλιν καίονται. *Quin & nonnulli fragilium lapidum, dum franguntur, in carbones evadunt; quales ſunt ad Binas, in fodinis. Comburuntur enim cùm prunæ imponuntur, & dum eo opus eſt; quiſpiam flat. Deinde exſtinguuntur & iterum uruntur.* Idem.

422. *Quàm levis excocto defecit*] Aut *defectus* legendum, aut, quod magis puto, *defæcis*, hoc eſt, ἄτρυγος, *ſine fæce*, exſuctus. Et mihi videtur elegantiſſimè dictum, ut *defrens* pro ſegete demeſſa. In vetere Gloſſario: *Defrens*, ἄρουρα θερισθεῖσα· *Frendere* eſt *rumpere*. *Scaliger*. Quæ longiùs nobis petita videbantur.

423. *Putréſque*] Vide ad verſ. 206.

Ibid. *Delapſus*] Omnino, *dilapſus*. Horatius:

Dilapſam in cineres facem.

Idem.

424. *Cavernas*] Sic cum Editionibus Venetis legendum, non *catervas*, ut erat in Scaligerana. In cavernis enim eſt materia illa, quâ Ætna, ceterique ſimiles montes ardent. *Gerallus*.

425. *Materia naſcentis*] Eleganter τὸ γόνιμον, *naſcens*, dixit. *Scaliger*. Hoc eſt, materiæ *renaſcentis*, poſtquàm prior abſumta eſt. Simplex eſt pro compoſito. *Gerallus*.

426. *Sed genus hoc lapidis*, &c.] Sed certiſſima ſunt ſigna & argumenta coloris in lapide hoc genus; hoc eſt, pumice; certiſſimo, inquam, argumento eſt color ipſe, quòd nullas adjunxerit opes, hoc eſt, quòd nullo præſidio munitus ſit ad reparandas vires ſuas, ut ſilex, qui millies liquefactus redit ad priſtinum ingenium. Pumex

ergo

ſemel patiens eſt ignis, & poſtquàm ſæpiùs eum hauſit, vires recuperat, nec priùs deſinit alere quàm, toto abſumto robore, in levem pumicem ſit converſus. Tum in cinerem ac putrem pulverem dilabitur. Potes quidem, aliis in locis, videre ſimiles cavernas ignem emittentes, & in quibus etiam major copia materiæ ignibus concipiendis aptæ naſcatur. Sed color ipſe lapidum oſtendet, certiſſimo indicio, nullam vim iis ineſſe ad reparandum ignem, totóſque in eo contabeſcere. Ex ſignis quibuſdam colligimus olim inſulam Pithecuſam flagraſſe, ſed incenſam materiam, poſtquàm exſtincta eſt,

ergo Ætnæus, cùm nigerrimus ſit, oſtendit colore ſuo nihil ſe reliquum feciſſe igni; nam cùm, ut dixi, niger ſit, nihil aliud quàm uſtus eſt; ut, ſi iterum torreatur, totus in cineres dilabatur, ut carbo. At non ita molaris. Quòd autem niger ſit pumex Ætnæus teſtatur & *Theophraſtus*, de pumicibus loquens: *διαφορὰς δὲ ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας καὶ χρώματι καὶ πυκνότητι καὶ βάρει· χρώματι μὲν ὅτι μέλαινα ἡ ἐκ τοῦ ῥύακος τοῦ ἐν Σικελίᾳ, καὶ βαρεῖα αὕτη καὶ μυλώδης: differunt autem inter ſe, colore quidem quia nigra eſt emiſſa è cratere Siculo; & gravis hac & molaris.* Ita enim corrigimus in *Theophraſto.* Scaliger.

428. *Dicitur inſidiis*] Hæc eſt mens hujus loci, quondam Ænariam inſulam, de qua & *Feſtus* mentionem fecit, arſiſſe ut Ætnam; tandem defeciſſe in pumices. Quare τὸ *inſidiis* ſuſpectum mihi eſt. Fortaſſe legendum, *indiciis*; ut ex ſolis pumicibus nautæ probent quondam arſiſſe, & pumices dicantur *indicia* veteris incendii. *Idem.* Pro *inſidiis* habet Aldina *inſignis*, ſed vera eſt Scaligerana lectio.

Ibid. *Flagrans Ænaria*] De hac inſula multis egerunt *Claud. Salmaſius* ad Cap. III. *Solini* & *Sam. Bochartus* Chanaanis Lib. I. c. 33. Ideò quòd flagraret Ænaria, fictum de ea, ut de Ætna, gigantem eâ oppreſſum fuiſſe. *Virgilius* Æneid. Lib. IX, 715.

——— durúmque cubile
Inarime Jovis imperiis impoſta Typhœo.

Ubi vide *Servium*, qui docet eamdem eſſe ac Pithecuſam, ut & alii plerique. *Gorallus.*

429. *Nunc exſtincta ſuper, teſtiſque, &c.*] Lege: *nunc exſtincta ſuperque, ſatiſque.* Scaliger.

Ibidem. *Superque ſatiſque*, adeò frigidum hic eſſet, adeóque proſæ orationi proprium, ut admitti à nobis non poſſit. Itaque legimus;

Et Cumas locus eſt, multis jam frigidus annis,
Quamvis æternum pingueſcat ab ubere ſulfur,
In mercem legitur tantùm. Fœcundior Ætnâ
Inſula, cui nomen facies dedit ipſa rotundæ.
Sulfur enim ſolum, nec obeſa cavamine terra eſt,
Et lapis adcretus regerendis ignibus aptus;
Sed

N O T Æ.

mus: *ſupertexiſſe*, unâ voce; nimirum, lapides, qui olim ignem conceperant, & qui nunc aggeſtâ deſuper inſulæ terrâ tecti ſunt. De antiquis *Ænariæ* incendiis ſcripſit *Strabo* Lib. V. pag. 171. Ed. Genevenſis, ubi ex *Timæo* habet quæ propemodum incredibilia de ea narrabantur, narratiſque maximis ejus motibus, tandem addit *γενέσθαι σβέσιν τοῦ ἐν αὐτῇ πυρός*, *exſtinctum ignem, qui in ea erat.* Gorallus.

429. *Neapolin inter*, &c.] Ita hæc lego:

Neapolin inter
Et Cumas locus eſt, multis jam frigidus annis
Cujus ab æterno pingueſcens ubere ſulfur
In mercem legitur ———

Scaliger,

Ibidem. Quàm minimam mutationem hîc, ut ubique, fieri oportere cenſuimus. Itaque legimus verſum 431. ut erat in Editionibus, cùm optimum ſenſum nobis exhibeat. Videtur autem indicare hîc *Severus* eos colles qui vocantur Leucogæi, & de quibus ita *Plinius*, agens de ſulfure Lib. XXXV. cap. 15. *In Italia quoque invenitur, in Neapolitano Campanoque agro, collibus, qui vocantur Leucogæi.* Vide & *Strabonem* Lib. V. in deſcriptione ejus partis Italiæ, ubi docet totum illum tractum plenum fuiſſe ſulphure & igne; quamobrem vocatus fuerat *Phlegra*, ἀπὸ τοῦ φλέγειν. *Gorallus.*

432. *In mercem legitur tantùm.*] Hîc ſequuti ſumus felicem conjecturam *Jani Vlitii*, ad vſ. *Gratii* Cyneget. 404. Antea legebatur *tanto eſt fœcundior*, ſine ſenſu. *Idem.*

Ibid. *Fœcundior Ætnâ*, &c.] Eumdem ſequuti ſumus, qui rectè locum diſtinxit & vidit legendum *rotundæ*. „ Strongylen enim, in-
„ quit, non tantùm quia rotunda eſt, & nullo *cavamine* obeſa, ſed
„ etiam quia multa in ea *στρογγύλη* reperitur, ut inſuper à *θείου*, id
„ eſt, ſulphure, *Dian* dictam fuiſſe videtur innuere. Nam & *Pli-*
„ *nius* teſtatur Strongylen *Dian* vocari. *Strongyle* autem aluminis
„ genus, cujus multa apud Medicos mentio. *Plinius* Lib. XXXV.
„ cap. XV.

eſt, ſolo inſulæ obrutam. Inter Neapolim 430 & Cumas, locus eſt, ubi nullus eſt ignis, à multis annis, quamvis pingue ſolum perpetuò ſulfur exſudet, quod ut vendatur dumtaxat colligitur. Fertilior eſt eâ materiâ, quàm ipſe Ætna, inſula, inter Æolias, quam à figura rotunda Strongylen Græci vocarunt; totum enim fermè ejus ſolum mero ſulfure conſtat, nec interioribus cavernis eſt adeſum. 435 Eſt etiam

„ cap. 15. id ſupra alia commendat, quod rotundum naturâ, ut pote reverâ ϛρόγγυλον. Sed diverſum jam antea ab eo nominavit concreti *aluminis unum genus*, quod *ſchiſton* appellant Græci. Cùm „ *Severus* ipſam ϛρογγύλην videatur *adcretum lapidem* vocare. *Idem*.

434. *Nec obeſa cacumine*] Lego: nec *obeſa cavamine terra eſt*. Lapis, quam dicit relegendis ignibus aptum, hoc eſt, excudendis, eſt ſilex. Ex quo lapide ſilice partim, partim ſulfure Strongylen conſtare. Ea enim eſt, *cui nomen facies dedit ipſa rotunda*. Scaliger.

Ibidem. Audiamus *Strabonem* de Strongyle: ἡ δὲ Στρογγύλη καλεῖται μὲν ἀπὸ τοῦ σχήματος, ἔστι δὲ καὶ αὕτη διάπυρος, βίᾳ μὲν φλογὸς λειπομένη, τῷ δὲ φέγγει πλεονεκτοῦσα. ἐνταῦθα δὲ τὸν Αἴολον οἰκῆσαί φασιν: *Strongyle vocatur quidem à figura, & eſt ipſa ignita; vi quidem flamma minor, ſed ſplendore excellens. Hic habitaſſe Æolum ferunt*. Lib. VI. pag. 191. Vide & *Plinium*, ſi opus eſt, Lib. III. cap. 9. *Gorallus*.

435. *Et lapis adcretus*] *Adcretum lapidem*, hoc eſt, πυκνὸν opponit pumici, qui eſt ſpongioſus, unde nomen habet; nam ſpumex prius dictus fuit. Nihil enim aliud, quàm ſpuma & fæx quædam lapidum liquefactorum eſt, ut ſcoria aliorum metallorum. Adcretus eſt ναστὸς reſpectu pumicis, qui eſt σομφὸς καὶ μανός. Semper *Plinius τὸ ναστὸν concretum* vocat, ut præter alios locos, in Lib. VII. *Quibus*, inquit, *naturâ ſunt concreta oſſa, qui ſunt rari admodum, cornei vocantur*. Vult dicere, ut obiter *Plinium* interpreter; qui ſunt naturâ torvi, rigidi & inflexibiles, quos paullò antè ἀπαθεῖς à Græcis dici ſcribit, eis aliquando oſſa concreta, hoc eſt, ſine medulla eſſe & *corneos* vocari. Ergo licet colligere qur *corneam fibram* dixerit *Perſius*; nam τὸ ἀπαθὲς intelligit. Sic Lib. XXXII. idem *Plinius* ait *cornea piſcatorum corpora* fieri, hoc eſt, omnium τῶν ἔξωθεν ἀπαθῆ, ut pote quæ ſole & ſale durata ſunt. *Scaliger*.

Ibidem. *Concreta oſſa* ea dicuntur, quæ ſunt ſine medulla; ſed *adcreta* poſſe dici non puto. Itaque *adcretum lapidem* interpreter qui *adcrevit* illi inſulæ. Idem *Plinius* Lib. XI. cap. 32. *Inde porrigitur vermiculus parvus & triduo eruca; quæ, adjectu diebus, adcreſcit immobilis*,

Sed rarò fumat, quin vix, ſi accenditur, ardet,
In breve mortales flammas quod copia nutrit.
Inſula durat adhuc, Vulcani nomine ſacra,
Pars tamen incendî major refrixit, & alto
Jactatas recipit claſſes, portúque tuetur.
Quæ reſtat minor & dives ſatis ubere terra eſt,
Sed non, Ætnæis vires, quas conferat, illi.
Atque hæc ipſa tamen jam quondam exſtincta fuiſſet,
Nî furtim adgeneret ſecretis callibus humor
Materiam, ſilvámque ſuam, preſſáque canali
Huc illuc ageret ventos, & paſceret ignes.
Sed meliùs res ipſa nota eſt, ſpectatáque veris

Oc-

NOTÆ.

bilis, duro cortice; ad tactum tantùm movetur araneo adcreta, quem chryſallidem appellant. Gorallus.

Ibid. *Regerendis ignibus aptus*] Hoc eſt, reponendis, ſeu referendis in materiam quamvis quæ incendi queat. *Idem.*

437. *Quod*] Id eſt, quoad. Vide ad *Pedonis* Eleg. I, 172. *Idem*

438. *Inſula durata*] Lego: *inſula durat adhuc.* Vulcaniam intelligit; etiam pars ejus ardet hodie. *Scaliger.*

Ibid. Optimè, nam hoc vult Poëta, aut nondum fuiſſe reſtinctum incendium, aut nondum abſumtam ſubterraneis ignibus inſulam. De hac inſula ita *Plinius* Libro III. cap. 9. *Inter hanc* (Liparam) *& Siciliam altera, antea Theraſia appellata, nunc Hiera, quia Sacra Vulcano eſt; colle in ea nocturnas evomente flammas.* Gorallus.

441. *Quæ reſtat minor*] Variant hîc impreſſi veteres. Unde ſuſpicari licet diversè tortum hunc locum fuiſſe à Correctoribus. Præterea non video quare Liparen minorem dicat, quæ & princeps & maxima Æolidum inſularum eſt. *Strabo* de Æoliis inſulis: εἰσὶ δὲ ἑπτὰ μὲν τὸν ἀριθμὸν, μεγίστη δὲ ἡ Λιπάρα, Κνιδίων ἄποικος, ἐγγυτάτω τῆς Σικελίας κειμένη. *Sunt quidem numero ſeptem, maxima verò Lipara, colonia Cnidiorum, proxima Siciliæ ſitu.* Quare lego: *quæ reſtat majorque, & dives & ubere terrâ eſt.* Divitem & ubere terrâ eſſe auctor eſt idem *Strabo*; ἔχει δὲ καὶ τὴν γῆν εὔκαρπον καὶ στυπτηρίας μετάλλον προσόδους καὶ θερμὰ ὕδατα, καὶ πυρὸς ἀναπνοάς: *agrum habet fertilem & reditum ex metallo aluminis & calidas aquas, & ignis exſpirationes.* Scaliger.

bat,

etiam illic nativus lapis, ſervando igni aptus. Sed rarò inſula ſponte ſuâ ignem emittit, & vix etiam accenſa ardet, eo quòd non inſit ei materiæ, flammæ alendæ aptæ, major copia, quàm ut brevem flammam creet. Eſt & altera inſula, inter Æolias, Vulcano ſacra, cujus major pars, quæ olim ardebat, refrixit, & portum commodum habet, quo excipiat claſſes, ſervétque incolumes. Altera pars, quæ ardet, minor eſt & ſat pingui ſolo; ſed copia materiæ urendæ non eſt ei Ætnææ æquiparanda. Quin & ipſa dudum fuiſſet exſtincta, niſi ſenſim, per occultos meatus, terræ ſuccus materiam novam adgereret, & per arctas canales admiſſo vento, ignem aleret. Sed majora veri argumenta

Ibidem. Hic vir ſummus acumen & attentionem, quibus pollebat, non adhibuit. Nam primùm non variant Editiones, niſi quòd habeat Veneta antiquior: *quis reſtat minor eſt*, quod nihil facit ad emendationem Scaligeranam. Deinde non agit *Severus* de *Lipara* ſed de *Theraſia*, ſeu *Hiera*, ut oſtendimus. Tandem non confert inſulam inſulæ, ſed partem minorem inſulæ unius majori. Pars, inquit, inſulæ major refrixit, minor adhuc ardet. *Gorallus.*

444. *Ni furtim generet*] A verbo *geno*, quo ſæpe utuntur *Lucretius* & *Varro*. *Ulpianus: ſi quis mihi filius aut filia genitur, heres eſto.* Recentiores editiones hunc locum, de quo nunc agimus, corruperunt. *Scaliger.*

Ibidem. Nimirum, pro *generet*, quod habet antiqua Editio Veneta, ſcribunt *adgeneret*; quod tamen an haberi poſſit corruptio neſcio, nam poteſt *adgeno* dici æquè ac *adgenero*. Fortè etiam legendum *adgereret*, quod meliùs convenit cum ſequentibus; nam humor adgerit per ſecretos calles materiam, potiùs quàm generat. *Gorallus.*

445. *Materiam, ſilvámque ſuam*] Ταυτολογία, nam utrumque eſt ὕλη. *Scaliger.*

Ibidem. Tales frequentes ſunt, apud omnes Scriptores, quæ cùm ferantur in iis, qui ſoluta oratione utuntur, ignoſci ſanè debent Poëtis. *Quintilianus*, quamvis in alio rerum genere, Lib. X. cap. 3. *Diverſum eſt huic eorum vitium qui primò decurrere per materiam ſtylo quàm velociſſimo volunt, & ſequentes calorem atque impetum ex tempore ſcribunt; hanc ſilvam vocant.* Gorallus.

447. *Res ipſa nota eſt*] Eſt argumentum. *Scaliger.* Optimè, nam ſic habet Aldina & malè ab imperitis tranſpoſita verba, *res nota ipſa eſt.*

Vult

Occurrit ſignis, nec tentat fallere peſtis,
Nam circa latera, atque imis radicibus Ætnæ
Candentes efflat lapides, disjectáque ſaxa
Intereunt venis, manifeſtò ut credere poſſis
Pabula & ardendi cauſam lapidem eſſe molarem,
Cujus defectus jejunos colligit ignes.
Ille, ubi collegit flammas, jacit & ſimul ictu
Materiam accendit, cogitque liqueſcere ſecum.
Haud equidem mirum factu, quod cernimus extra,
Si lenitur opus reſes; at magis uritur illic,
Sollicitátque magis vicina incendia ſaxum,
Certáque venturæ præmittit pignora flammæ.

Nam

NOTÆ.

Vult *Severus* rem ipſam clara ſui argumenta præbere. Nam *nota* eſt id quo agnoſci quidpiam poſſit. *Ovidius* Metam. Lib. I, 261. ſic inducit Phaëthontem alloquentem matrem:

Ede notam tanti generis, méque adſere cælo.

Hoc eſt, argumentum. *Idem.*

448. *Nec tentat fallere peſtem*] Lege, *peſtis*; οὐδὲ ἐπιτηδεύει οὐδὲ τεχνάζεται λανθάνειν ἡμᾶς. *Scaliger*. Rectè. Senſus eſt: non abdita eſt cauſa incendii, quod perniciem affert vicinis agris. *Gerallus*.

449. *Nam circa latera*]. Non quòd Ætna emitteret lapides è lateribus atque radicibus; nulli enim iis in locis fuiſſe leguntur crateres, per quos erumpere poſſent lapides; ſed è ſummis crateribus eructati defluunt per latera, ad radices uſque. Ceterùm Aldina pro *Ætna* habet *Ætna*, ac deinde *efflant*; non meliùs. *Gerallus*.

451. *Intereunt venis*] Hoc eſt, *eunt inter venas*, ſeu iis interpoſiti ſunt. Gloſſæ Veteres: *intereo* ὑπεισέρχομαι. *Idem.*

452. *Ardendi*] Sic Aldina Editio, aliæ *ardenti*, non malè. *Idem.*

453. *Cujus defectus*.] Hoc eſt, cùm minori copia adeſt lapis molaris, jejuni ſunt ignes, ſive tenues. *Idem.*

454. *Simul ictu*] Hoc eſt, feriens vicinam aliquam rupem, dum vi ignis erumpit, excitat ſcintillam, unde nova flamma naſcitur. *Idem.*

455. *Cogitque liqueſcere ſecum.*] *Theophraſtus* libro de lapidibus:

io

menta ex ipſo Ætna colliges, certioráque omnium indicia videbis; neque enim introrſum abdita eſt cauſa incendiorum, cùm Ætna circa latera, atque imos etiam radices, oppletus ſit ardentibus lapidibus, &, in venis ſuis, terræ miſtos oſtentet. Itaque non eſt cur dubites ignis potiſſimum pabulum, & præcipuam cauſam eſſe lapidem illum molarem; qui ſi deficiat, tenuius multò eſt incendium. Poſtquàm verò iterum concepit ſat copioſum ignem, tum flammas emittit, & divulſus ac incidens in alias ſpecûs partes, ipſo ictu, materiam vicinam accendit, ac ſecum liquefieri cogit. Nec eſt mirum, quod extrinſecus interea animadvertimus, ignis vehementiam minui & remittere; dum in montis penetralibus accenditur, lapiſque molaris vicina adurit, & certa indicia mox erupturæ flammæ emit-

οἱ πυρομάχοι καὶ οἱ μυλίαι ῥέουσιν, οἷς ἐπιτιθέασι οἱ καίοντες: *pyromachi & molares liquefiunt unà cum iis quæ imponunt urentes.* Eoſdem lapides vocabant Græci διαπύρους, quòd eos ignis permearet; unde licet craſſum mendum tollere è verbis *Theophraſti*, quæ non multò pòſt in eodem libro leguntur, ubi de pumicibus: λαμβάνουσι δὲ τὴν πίστιν διὰ τῆς αἰσθήσεως, ἔκ τε τῶν περὶ τοὺς κρατῆρας γινομένων, καὶ ἐκ τῆς Διαβάρου λίθου τῆς φλογουμένης, ἣ καὶ κισηροῦται: *fidem accipiunt per ſenſum & ex iis quæ fiunt circa crateres, & ex Diabaro lapide qui ardet, & qui in pumicem convertitur.* Nemo non videt legendum διαπύρου & vertendum *ignito.* Idem.

456. *Haud equidem*, &c.] Primùm ſic lectionem reſtituo:

Haud equidem mirum factu, quod cernimus extra
Si lenitur opus reſes, at magis uritur illic,
Sollicitátque magis, &c.

Quando tempeſtas Ætnæ detumuit, tunc magis nutriri incendium. Quod verum eſſe colligo ex ſimili argumento, cùm memini me in Scotia videre foſſiles illos carbones, quibus omnis ea natio utitur, in uſum ligni, per ſe paullatim accendi minimo ignis adjumento; ſufflatione verò nihil profici. *Scaliger.*

Ibidem. Anteà legebatur: *ſi lenitur opus, reſtat magis*, quod carebat ſenſu. De voce *reſes*, vide dicta ad vſ. 162. *Gorallus.*

459. *Certáque* — *pignora*] Hoc eſt, certa argumenta, ut jam notavimus ad vſ. 40.

460. *Nam*

Nam ſimul atq; movent Euri, turbámq; minantur,
Diffugit, extemplóque ſolúm tremit, actáque rima
Et grave ſub terra murmur demonſtrat & ignes.
Tum pavidum fugere & ſacris tum cedere rebus

Par

NOTÆ.

460. *Nam ſimul atque movet curis*] Peſſimè torta lectio. Ego:

Nam ſimul atque movet curſus, turbátque minutus,
Diffugit, extemplóque ſolum trahit.

Curtos ignes, ut infra: *curtis nihil ignibus obſtat.* Vocat *jejunos*, ut ipſe paullò antè loquutus eſt, & languentes, quales diximus carbonum foſſilium; ſunt verò ii ſubtiliores, quàm adulti, &, ut ita loquar, ovantes. Nam *curtus* ille ignis inter carbones ſemiſopitus paſcitur tantùm, non adſurgit. Cui opponunt Græci ὀρθὴν φλόγα, & Poëta ὀρθίαν πυρὸς φλόγα. *Scaliger.*

Ibidem. Peſſimè torta, ut verba ſua viro ſummo reponamus; peſſimè, inquam, torta correctio. Quis enim ferat *curtum ignem*, qui *minutus turbat?* Quis umquam ita loquutus eſt? Verſus profectò, quem profert, corruptus eſt, ut videbimus. Senſus etiam, quem in tam ineptis verbis quærit, vix in iis cerni quoat. *Gorallus.*

Ibid. *Turbámque minutus*] Jam monui corrigendum eſſe, *turbátque minutus.* Movet & turbat, more *Varronis* qui dixit, *mare turbat, verba mutant. Scaliger.* Non dubito quidem quin poſſit dici ignis Ætnæus *turbare*, æquè ac mare; ſed *minutus ignis* idémque *curtus* vix turbare intelligatur. Igitur ad aliam emendationem confugiendum nobis fuit, & ſequuti quidem ſumus, ad hunc verſum quod attinet & quinque ſequentes, felicem conjecturam *Jani Vlitii*, doctiſſimi viri, ad *Gratii* vſ. 450. Eorum ſingulas partes explicabimus, & primùm quidem nihil certius, cùm majorés venti viſcera montis ſubeunt, tum maximas flammarum eructationes excitari. Igitur *Curis* feliciter mutatum eſt in *Euri*, qui hîc pro quibuſvis ventis ſumuntur. Exigua ſanè eſt mutatio, nec multò major, quæ ſequitur, vocum *turbámque minutus*, in *turbámque minantur*. Gorallus.

461. *Ictáque ramis*] Lege: *ictáque rumpit.* Simul ac, inquit, ille minutus ignis, qui eſt ut aliquod ἔναυσμα & quaſi ζωπύρειον, ſenſim prætériit denſas ſaxorum ambuſtorum congeries, extemplo ſolum per quod evaſit victor, convellit ac dirumpit. Hoc fit, quoties inoleſcens minùs libero aëre fruitur. *Scaliger.*

Ibid. Hîc cum *Vlitio* legimus *ſolum tremit*, quod eſt ſignum prænuncium majoris incendii, ut docet *Plinius* Junior, in Ep. 16. Lib. VI. ubi narrat mortem avunculi: *crebris*, inquit, *vaſtiſque tremoribus tecta nutabant & quaſi mota ſedibus ſuis, nunc huc, nunc illuc abire, aut referri videbantur.* Ceterùm pro *ictáque ramis*, legimus *actáque*

rima

emittuntur. 460 Statim enim ac venti flare incipiunt, & tumultum minantur, ſolum undique tremit, actæque hîc illic rimæ murmur emittunt & flammas. Tum verò à monte, divinitúſque excitato

rima, non *ictáque rima*, ut volebat *Vlitius*; quia ita res poſtulabat & Veneta editio habebat *jactáque*. *Rima icta* quid ſit non intelligo, at notum eſt terram ardore nimio exſiccatam *agere rimas*. Apud *Ovidium* Metamorph. Lib. II, 210. in deſcriptione incendii Phaëthontei:

Corripitur flammis, ut quaque altiſſima tellus,
Fiſſáque agit rimas & ſuccis aret ademtis.

Deinde per eas rimas auditur murmur internum & erumpunt ignes. *Gerallus*.

462. *Et grave ſub terra murmur*] Priùs enim murmur ac fremitus auditur, quàm oculis uſurpetur incendium, ut alibi docuimus. Idcirco paullò antè dixit:

Certáque ventura præmittit pignora flammæ.

Solinus Cap. V. *in Ætnæ vertice hiatus duo ſunt crateres nominati, per quos eluctatus erumpit vapor, præmiſſo priùs fremitu, qui per æſtuantes cavernarum latebras longo mugitu intra terræ viſcera diu volvitur, nec ante flammarum globos attollit, quàm interni ſtrepitus antecedant*. Scaliger.

463. *Sacris cum credere rebus*] Et hæc quoque vix agnoſcat *Corn. Severus* ipſe, adeò perturbata ſunt. Ad veteres Editiones confugio. Earum aliæ habent: *ſacris recedere*; aliæ: *ſacris decedere*. Ego lego: *ſecedere*. *Secedere Deo*, ſecedere ſacris elegantiſſimum eſt. *Sulpitia* Romana Sappho:

Nam tibi ſeceſſi, tecum penetrale retractans
Conſilium.

Sacras res Latinè dixit τὰ θεῖα, ut *Lucretius*, *Veneris res*, τὰ ἀφροδίσια. Sed totus locus ita concinnandus:

Tum pavidum fugere & ſacris ſecedere rebus
Par erit, è tuto, &c.

Tum confugere, inquit, ad Sacra & preces opus erit, ut pacem Deorum immortalium expoſcas, quotieſcumque auditur internus ille fragor. Numquam enim auditur, quin ſubſequatur magnum incendium. *Scaliger*.

Ibidem. Meliùs *Vlitius*, *ſacris tum cedere rebus*. Editiones Venetæ non variant, niſi quòd utraque habeat *credere*, & Aldina omittat *tum*. Vellem *Scaliger* dixiſſet quibus Editionibus uſus ſit. Senſus eſt apertus, & ſequente verſu ita confirmatur, vix ut dubius eſſe ampliùs poſſit. *Res ſacras* vocat Poëta id quod, non ſine Deo, fieri intra montis viſcera putabat. Vide ad vſ. 193. *Gerallus*.

Par erit; è tuto ſpeculaberis omnia colli.
Nam ſubitò effervent operoſæ incendia rupis,
Accenſæ ſubeunt rupes, truncæque ruinæ,
Provolvunt, atque atra ſonant examina arenæ.
Nec recipit flammas mons hic, defeſſus anhelat,
Utque aperit ſe hoſtis, decreſcit ſpiritus illi.
Haud aliter quàm cùm læto devicta tropæo,
Prona jacet campis acies, & caſtra ſub ipſa.
Tum ſi quis lapidum ſummo pertabuit igni,

Aſpe-

N O T Æ.

464. *Et tuto*] *E tuto*, ut jam monui. E ſpecula videbis tutò omnia; nempe, terrificas Ætnæ ruinas contemplaberis. *Scaliger.* Optimè, vult enim Poëta poſtquàm ſpectator ceſſerit diæ procellæ Ætnæ, è remotiori colle omnia tutò ſpectaturum. Quod conſilium ſi ſequutus eſſet *Plinius* major, vapore ſulfureo Veſuvii ſuffocatus non fuiſſet. *Gorallus.*

465. *Oneroſa incendia raptis*] Mihi legendum videtur: *nervis incendia raptis*; ut alibi *nervos* attribuit illi monti:

Denſa per ardentes exercet corpora nervos.

Putavi & legendum: *cameris incendia ruptis.* Quod non diſplicet. *Scaliger.*

Ibidem. At multò mollior eſt emendatio *Vlitii*, qui rectè animadvertit *operoſam rupem* dici, cui paſſim opus ſuum attribuit *Severus*; vel *operoſa incendia*, ut alibi: *magnis operata ruinis flamma micat.* Gorallus.

466. *Accenſa ſubeunt rupes*, &c.] Conferantur ab iis, qui otio abundant, deſcriptiones incendii Ætnæ à *Pindaro*, *Virgilio*, *Ovidio* & aliis hujus montis cum hac noſtri. *Gorallus.*

467. *Provolvunt*] Id eſt, provolvuntur. Vide ad vſ. 198.

468. *Nec recipit flammas*] Eadem figurâ *Virgilius* de aheno bulliente: *nec jam ſe capit unda.* Scaliger. Sed *capere* & *recipere* non ſunt idem. Vult *Cornelius* noſter montem, poſtquàm evomuit tot & tantas flammas, eas non recuperare; ſed languorem quemdam iis ſuccedere. *Gorallus.*

Mons hic defeſſus] Etiam *Virgilius feſſum*, pro fatiſcente, accepit. *Scaliger.* Atqui *feſſus* hîc non eſt *fatiſcens*, ſed viribus exhauſtus. Metaphora deſumta eſt ab hominibus labore defatigatis, nec abſimile vero eſt animo Poëtæ noſtri obverſatos fuiſſe hos Virgilianos verſus de Ætnæ ſubjecto gigante, Æneid. III, 581.

Et

tato incendio fugiendum erit, & è remotiore colle omnia proſpicienda. Nam paullò pòſt magnum exoritur montis incendium, rupes accenſæ, & fragmenta montis provolvuntur, ſonitúſque atræ arenæ, quam ejectat, exauditur. Dein emiſſæ flammæ, cùm in montem non redeant, mons veluti defeſſus reſpirat, & quo major copia ignis in apertum aërem erupit, eo minùs ferocire videtur. Tunc temporis quæcumque à monte eructata ſunt vides circumquaque jacentia, inſtar copiarum, quæ ſub ipſo caſtrorum, quæ oppugnarunt, vallo cæſæ ſunt. Quidquid verò lapidum adeſum planè eſt, vi ignis, id

Et feſſum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & cælum ſubtexere fumo.

Eodem pertinet verbum *anhelat*, quod ſimul exprimit crebram reſpirationem hominis curſu aut alio labore feſſi, & tenniorum vaporum è monte Ætna exhalationem. *Gerallus.*

469. *Atque aperit ſe hoſtis*] *Hoſtis*, ignis. Malo tamen *hoſti*, præſertim cùm ſentiat montem fatiſcere. *Scaliger.* Maluimus legere *Utque*, pro *Atque*, ſenſu perſpicuo. *Se aperire* ignis dicitur qui ex cavernis erupit; & quo egreſſo, minor eſt monti, aut etiam igni ſpiritus; quia jam in patente cœlo latè ſpargitur & elangueſcit. *Gerallus.*

470. *Late devicta tropæo*] Tropæum hìc pro victoria ſumitur, quòd conſequi ſoleat victoriam. Sic *Horatius* Carm. Lib. II. Od. IX, 19. *nova cantemus Auguſti tropæa*; hoc eſt, novas victorias. *Idem.*

471. *Caſtra ſub ipſa*] Puto meliùs lectum iri: *& ſtrage ſub ipſa.* Nam error natus ex vitioſa ſcriptura, *ſtrace*, pro *ſtrage*; ut *ſubicitare*, pro *ſubigitare*. *Prona jacens campis acies*, ut ipſe loquitur, nihil aliud eſt quàm ſtrages. Eſt enim, ut in *Varronem* adnotavimus, arborum cæſarum *ſtrages*, ut ſegetum *calamitas*. Πάθος eſt hìc, cùm ſtragem Ætnæ poſtquàm deferbuit, aciei devictæ in caſtris comparat. *Scaliger.*

Ibidem. Sed quid opus mutatione? Ut, nimirum, intempeſtiva eruditio oſtentetur. Ætna hìc eſt caſtrorum inſtar, ſub qua arenæ, cineres, pumices, quaſi cæſæ copiæ conciderunt & jacent. *Gerallus.*

472. *Portabuit igni*] Excoctus eſt maximo igne; metaphorâ ex corpore humano ductâ, quod tabidum eſſe dicitur cùm humore & ſucco exhauſtum eſt. Deſcribit autem *Cornelius* pumices, ut ſequentia docent. *Idem.*

Aſperior ſopita & quædam ſordida fæx eſt,
Qualem purgato cernis decedere ferro.
Verùm ubi paullatim exſiluit ſublata caduci
Congeries ſaxi, anguſto è vertice, ſurſum,
(Sic, veluti in fornace lapis, torretur, & omnis
Exuitur penitus venis, ſubit altiùs humor;
Amiſſis opibus levis & ſine pondere pumex
Excoquitur) liquor ille magis fervere magíſque,
Fluminis in ſpeciem mitis procedere tandem

In-

NOTÆ.

473. *Aſperior ſopita*] Vitioſa lectio. Ne veteribus quidem excuſis conſtat ſua fides:

Aſperior ſobaris & quadam ſordida fax eſt.

Non dubium quin legendum ſit, *aſperior ſcabres, & quadam ſordida fax eſt.* De ſcabre ſupra in Cirin. *Scaliger.*

Ibidem. Cùm utraque Editio Veneta habeat *ſopita*, nullam rationem mutandi video, nam ſanè *fax* illa rerum ab Ætna emiſſarum *ſopita*, hoc eſt, exſtincta, eſt aſperior quàm antea. *Theophraſtus* Libro de Lapidibus: ὁ δὲ Λιπαραῖος ἐκπυροῦταί τε τῇ καύσει καὶ γίνεται κισσηροειδὴς, ὥσθ' ἅμα τήν τε χρόαν μεταβάλλειν καὶ τὴν πυκνότητα· μέλας τε γὰρ καὶ λεῖός ἐστι, καὶ πυκνὸς ἄκαυστος ὤν. γίνεται δ' οὗτος ἐν τῇ κισσήρει διειλημμένος ἄλλοθι καὶ ἄλλοθι, καθάπερ ἐν κυψελείῳ, καὶ οὐ συνεχής: *Liparaus exinanitur uſtione & fit pumicoſus, ita ut mutet ſimul colorem & denſitatem; niger enim & lævis eſt & denſus, cùm non eſt uſtus; fit verò hic in pumice hinc & inde pertuſus, quemadmodum in cellulis favi, nec continuus.* Sed quid opus eſt teſtimonio Veterum, ubi res oculis pumices ſpectantibus quotidie manifeſta eſt? *Gorallus.*

474. *Qualem purgato*] Id eſt, σκωρία σιδήρου. Totus autem verſus ita legendus: *qualem purgato cernis decedere ferro.* Scaliger.

475. *Sublata caduci congeries ſaxi*] Sic antiquior Veneta Editio habet, cùm in ceteris legamus *caducis ſaxis*, ſine ſenſu. Hoc vult *Severus:* poſtquàm pumices exſilierunt è crateribus, effundi molarem lapidem liquefactum. *Caducum ſaxum* dicitur, quod ejectatum è monte per vicinos campos veluti è nubibus cadit. Vide ſæpiùs laudatam *Plinii*, de morte avunculi, Epiſtolam. *Gorallus.*

476. E

id ſcabrâ ſuperficie eſt & inſtar cujuſdam purgamenti; qualis eſt ſcoria, quæ à purgato liquefactione ferro ſeparatur. Verùm poſtquàm paullatim ex crateribus Ætnæ congeries pumicum ſublata eſt, atque per anguſtum eorum verticem ejecta (nam lapides illi intra Ætnam, ut ſilex in fornace calcaria, coquuntur, omnique exuuntur ſucco, qui alias montis partes altiùs ſubit, donec in leves pumices ſint converſi) tum demum liquefactus molaris, magis ac magis fervet, exundâtque è crateribus, inſtar fluvii, atque

476. *E vertice ſurgunt*] Sic legitur vulgò, ſed cùm illud *ſurgunt* nominativum nullum habeat, quò referatur, nullúmque prorſus pariat ſenſum, ſcripſimus *ſurſum*. Nam *ſurſum* pellitur illa congeris caducorum ſaxorum. Vide Epiſtolam *Plinii* junioris memoratam. *Idem*.

477. *Sic veluti in fornace*]. Debebat dicere *veluti cùm in fornace*; ſed eleganter τὸ *cùm* ſubintelligitur, ut alibi: *Nam veluti ſonit aura*. Plenum enim erat, *nam veluti cùm ſonit aura*. Porrò ut hunc illuſtres, lege *Vitruvium* Lib. II. cap. 6.

Ibidem. Nil hîc ſubaudiendum, hæc enim verba ſunt parentheſi claudenda; quippe quæ continent rationem, quâ pumices in Ætna fiunt; quam confert cum ea ratione, quâ ſilices in fornacibus excoquuntur, ut ex iis calx fiat. Locus autém *Vitruvii*, quò reſpexit *Scaliger*, appoſitus ſanè & conveniens huic negotio, hic eſt, ubi poſtquàm de ſpongia ſeu pumice loquutus eſt, qui circum Ætnam, ſimilibúſque locis invenitur. *Videtur*, inquit, *eſſe certum ab ignis vehementia ex topho terráque (quemadmodum in fornacibus & à calce) ita ex his ereptum eſſe liquorem*. Gorallus.

478. *Subit altiùs humor*] Hoc eſt, vicinas montis partes, in vaporem redactus, ſubit. *Idem*.

479. *Lavis ſine pondere*] Scribe: *levis & ſine pondere*. Dicit autem *excutitur*, ut notet verbum aptum cribrationi. Sic *Perſius*: *& populo cribro decuſſa farina*. Scaliger.

Ibidem. In Scaligerana, ut in aliis Editionibus, legere eſt *exuitur*, non *excutitur*. Quare aliud agebat vir magnus. *Gorallus*.

480. *Liquor ille magis ſervare magiſque*] Legendum haud dubiè *fervere*. Scaliger.

481. *Fulminis in ſpeciem*] Aldina habet *fluminis*, quam certiſſimam eſſe lectionem ſequentia oſtendunt. *Gorallus*.

Incipit & primis demittit collibus undas.
Illæ paullatim bis ſena in millia pergunt,
Quippe nihil revocat, atris nihil ignibus obſtat,
Nulla tenet fruſtra moles; ſimul omnia purgant,
Nunc ſilvas, rupéſque vorant hæc tela; ſolúmque
Ipſum adjutat opes, facilémque ſibi induit amnem.

Quòd

NOTÆ.

482. *Primis demittit collibus undas*] Lego: *& privis demittit callibus undas. Privum, ἕκαστον. Lucillius.*

——— abdomina thunni
Advenientibu' priva dabo, cephalaáque Atarna.

Callibus, διαυλονισμοῖς, quod eſt verbum Ariſtotelicum. *Lucretius: ſecretos egit calles mare.* Scaliger.

Ibidem. Cave quidquam mutaris, nam præterquàm quòd nihil mutant antiquæ Editiones, hoc vult Poëta, liquefactum lapidem molarem, per crateres erumpentem, per colles demitti, qui primi occurrunt, aut qui ſummi ſunt, quippe primi, ſi à ſummo monte numerare colles inceperis; deinde ulteriùs progredi. Vide ad verſ. 201. locum *Strabonis*, quo hic defluxus deſcribitur. *Gerallus.*

484. *Quippe nihil revocat*] Diximus *curtos ignes* ſubtiliores eſſe, & nihil iis obſtare quominùs viam perrumpant; quod etiam intelligitur, cùm ait, *omnia purgans.* Nam *purgare viam* eſt omnia impedimenta amoliri; & area pura, & locus purgatus, ubi, ſcilicet, nihil immolitum eſt. Nam qui legunt, *ſimul omnia pugnant*, neque purgatum cerebrum habent, & omnes rationes cum illis pugnant. Sed & improbè ſequentia conjungunt:

Nunc ſilvas rupéſque vorat hac tela ſolúmque.

Cùm periodus ſit poſt *vorat.* Sequentia verò: *hac tela, ſolúmque: Ipſa adjutat opes*, ſunt pro epiphonemate. Et ut *Cicero* dixit, *parſimoniam non mediocre telum eſſe ad virtutem*; ſic hîc omnia adjumenta vocat tela, elegantiſſimè ſanè. Quod ad Græcorum imitationem dictum: ἡ φειδὼ οὐ φαῦλον ὅπλον πρὸς τὴν ἀρετήν. Ita loquitur *Dionyſius* Halicarnaſſeus. *Plautus* Epidico: *Opus eſt homine, qui illò argentum deferat pro fidicina. Nam telo non æquè opus facto eſt.* Scaliger.

Ibidem. *Curtis nihil ignibus obſtat*] *Curtis ignes*, ut jam diximus, inaudita eſt & dura loquutio. Itaque *atros ignes* vocandos credidimus, quod epitheton optimè convenit liquefacto lapidi; qui *ater ignis*

que è ſummis rupibus devolvitur. Fluctus ejus interdum, per ſex paſſuum millia, progrediuntur; nihil enim eos retinet, nec atro illi igni obicem, qui reſiſtere poſſit, opponit, nulla moles eum irritum ſiſtit; quidquid eſt impedimentorum proſternit aut abſumit, ſilvas, rupéſque abſorbet, quaſi telum ignitum, quod omnia perrumpit. Quin & ſolum ipſum ejus vim adjuvat, ac libenter fluvium ſibi cogna-

ignis dicitur, cùm ut opponatur flammæ ſplendidi ignis, tum etiam quia atri coloris erat, ut ex *Strabone* oſtendimus ad vſ. 201. Quin & vſ. 390. ubi *acres flammas*, ex Aldina editione, ſcripſimus habent aliæ *atras*. Gorallus.

485. *Simul omnia purgant*] Sic rectè *Scaliger*, nam antiqua Editio Veneta habet *purgans*. Idem.

486. *Vorant hac tela*] Quidquid habeat vir ſummus, hæc conjunctim edidimus; cùm nullus alioqui ſenſus, ſine nimia mutatione, inveniri poſſit. Vult ergo *Severus* liquefactis ſaxis, quaſi ignitis telis, è monte emiſſis, omnia vorari atque abſorberi, quod facile eſt intellectu. *Idem*.

487. *Ipſa adjutat opes*] Hîc portentoſa verſuum tranſpoſitio ac perplexitas fecit, ut non ſolùm ſenſus perturbatior, ſed & lectio mendoſior evaſerit. Primùm igitur conſulamus ordini. Deinde ad ipſum ſtabulum Augiæ nos conferemus. Ita enim digerenda hæc ſunt:

Ipſe adjutat opes, faciléſque ſibi induit annes.
Quod ſi fortè cavis cunctatus vaſibus hæſit,
Ut pote inæquales volvens perpaſcitur agros,
Ac primùm tenues curvans cit Mulciber orbes,
Paullatimque ignes coëunt & flammea meſſis.
Sicuti cùm curvo rapidum mare cernitur æſtu,
Progrediens latè diffunditur & ſuccernens
Ingeminat fluctus & ſtantibus increpat undis.
Flumina conſiſtunt ripis, & frigore durant.
Exuitur facies tunc prima ut quæque rigeſcit.

Ipſe adjutat, ipſemet ignis ſuopte ingenio ſe ſe adjuvat, ac reparat. Hoc enim eſt *annes induere*; non ſecus ac ubi in meſſes ignis incubuit. Primùm tenues orbes, inquit, ſinuat; deinde cùm plus aridioris materiæ amplexus fuerit, paullatim latè creſcit ac totam ſegetem corripit, ut videmus ſenſim æſtum maris crebeſcere. *Scaliger*.

Ibid. Parum felix hîc fuit vir doctiſſimus, cùm in ordine mutando, tum in ſingulis explicandis, quæ omnia fermè torquet. Atqui

Quòd ſi fortè cavis cunctatus vallibus hæſit,
Ut pote inæquales volvens perpaſcitur agros,
Ingeminat fluctus & ſtantibus increpat undis:
Sicut cùm curvo rapidum mare cernitur æſtu,
Ac primùm tenuis ſinus exigit ulteriores,

Pro-

N O T Æ.

qui ſine ulla tranſpoſitione, exiguâ ac planè neceſſariâ mutatione, omnia ſanari potuerunt, & in clara luce collocari. Primùm legimus, *ipſum adjutat opes*, quod referimus ad *ſolum* quod adjutat vim ignis. Pro *ipſum* ſcriptum fuerat *ipſu*, impoſitâ lineâ, quâ oculos fugiente, ſcriptum eſt *ipſa*, ut referretur ad *tela*, perabſurdè. Ipſum ſolum Ætnæum dicitur adjuvare flammeum amnem, quia habet & ipſum materiam ardori alendo aptam; ſulfur, nimirum, ac bitumen. *Sibi induere annos* quî ignis dici poſſit eo ſenſu, quem profert *Scaliger*, nullo modo intelligo, nec quiſquam, ut puto, ita umquam loquutus eſt. *Gorallus*.

Ibid. *Facilémque ſibi induit amnem*] Sic emendavimus, ſenſu aperto. *Solum induit ſibi amnem facilem*; hoc eſt, amnem excipit, eóque facilè delabente ſe ſe tegit. Hunc amnem deſcripſimus, ex *Strabone* ad vſ. 201. Pro *annos* Aldina habet *annis*, ſed *amnem* legendum ſequens verſus demonſtrat. Unum atque alterum mendum multa alia hîc pepererunt. *Idem*.

488. *Cavis cunctatus vallibus*] Abſurdè legebatur *vaſibus*, hîc enim ſermo eſt de *vallibus* Ætnæ ſubjectis, quas *cavas* à Latinis, & κοιλὰς ac κοιλάδας à Græcis vocari nemo neſcit. *Virgilius* Georg. II, 390.

Complentur valléſque cava ſaltúſque profundi.

Et res ipſa & vox *cavis* monere debuerant *Scaligerum* de vera lectione; cùm præſertim ſequentia idem oſtendant. Participium verò *cunctatus*, manifeſtò indicat præceſſiſſe nomen ſingularis numeri ad quod referri queat, hoc eſt, *amnem*, cùm de fluvio hîc agatur. Miror hæc *Scaligeri* acumen fugiſſe. *Idem*.

489. *Ut pote inæquales*] Et hîc quoque τὸ *cùm* ſubauditur, ut bis ſuprà. Quod ſi, inquit, inferioribus partibus ſtupeſcens, ac piger hæſitet ignis, non aliter ſe promovere ſolet ac ignis, cùm in ſegetes incubuit. Jam diximus. *Scaliger*.

Ibidem. Imò aliquando liquefactus lapis hæret in cavis vallibus, quia agri Ætnæ ſubjecti inæquales ſunt. Res eſt adeò clara, ut probatione, aut interpretatione non indigeat. Planè dormitabat hîc vir acerrimi ingenii. *Gorallus*.

490. *Ingeminat fluctus*] Fluctus novi accedunt, è ſuperioribus delapſi,

cognatum ſuſcipit. Quòd ſi fortè in profundiores valles ſit primùm delapſus; quippe cujus decurſus eſt per inæquales agros; 490 plures deſcendunt fluctus, qui priores undas propellunt: quemadmodum, cùm mare magno æſtu agitur, tenuïor unda remotiorem eamdémque ampliorem pellit, &

lapſi, qui veluti increpant ſonitu ſuo antecedentes, quòd illic ſteterint. *Idem.*

491. *Sicut cum curvo*] *Curvum æſtum* vocat, cùm adhuc, ut Poëtæ loquuntur, non κορύφαστῃ vel κορθύστῃ, ſed curvi maris adhuc faciem retinet. Mallem tamen *torvo*, non *curvo*. Scaliger.

Ibidem. Ego verò *curvum æſtum* rectiùs exiſtimo vocari, qui *curva littora* alluit, ac verberat. Hinc Poëtis *curva aqua* & *curva freta*, quorum exempla ſuppeditabit *Rob. Stephanus* in Theſauro. Sic & Poëta noſter loquutus vſ. 95. *curvis agitatur ab undis.* Gorallus.

Ibidem. *Mare cernitur æſtu*] Rectè vidit *Scaliger* metaphoram eſſe à cribro tranſlatam. Quemadmodum enim quæ cribrantur huc illuc in cribro agitantur, & cribri parietes verberant: ſic mare in alveo, variis ventis pulſum, littora hinc atque illinc verberat. Eodem pertinet participium *ſubcernens* vſ. 493. *Plinius* Lib. XVIII. c. 11. ubi deſcribit Alicæ adulterandæ rationem: *Alica*, inquit, *adulterina fit maximè quidem è Zea, quæ in Africa degenerat. Latiores ejus ſpicæ, nigrioréſque & brevi ſtipulâ. Piſunt cum arena, & ſic quoque difficulter deterunt utriculos, fitque dimidia nudi menſura. Poſteáque gypſi pars quarta inſpergitur, atque ut cohæſit, farinario cribro ſubcernunt. Quæ in eo remanſit exceptitia appellatur, & grandiſſima eſt. Rurſus quæ tranſit arctiore cernitur*, &c. Gorallus.

492. *Ac primum tenuis*] Ex hoc monſtro lectionis hæc eruimus,

Ac primùm tenues ſinuans cit Mulciber orbes

Id quod uno verbo Græci dicunt εἰλυφάζειν. Inæquales agros, propter quos nunc langueſcit, nunc adſurgit ignis, cùm ubique non ſit æqualis culmorum ſeges. *Scaliger*. Nempe, hunc verſum ſubjicit 489: quod monſtrum eſt, ut cum ipſo loquar, tranſpoſitionis, nec ſanior interpretatio. *Gorallus.*

Ibid. *Tenuis ſinus*] Hoc eſt tenuis unda incurva, ad inſtar ſinûs. *Virgilius* Æneïd. XI, 624. in deſcriptione maris, quod æſtu cernitur:

Qualis ubi alterno procurrens gurgite pontus,
Nunc ruit ad terras, ſcopulóſque ſuperjacit undam
Spumeus, extremámque ſinu perfundit arenam,
Nunc rapidus retrò, atque æſtu revoluta reſorbens
Saxa fugit, littúſque vado labente relinquit.

Ubi *Servius:* SINU, *curvatione & flexu undarum.* Idem.

Progrediens latè diffunditur & ſubcernens.
Flumina conſiſtunt ripis ac frigore durant,
Paullatímque ignes coëunt, ac flammea meſſis.
Exuitur facies tunc prima; ut quæque rigeſcit,
Effumat moles, atque ipſo pondere tracta
Volvitur ingenti ſtrepitu, præcépſque ſonanti
Cùm ſolido inflicta eſt, pulſantis diſſipat ictus.
Et quà diſſoluta eſt, candenti robore fulget,
Et micat examen plagis; ardentia ſaxa
Scintillant. Procul ecce vide, procul ecce ruentes,
In-

NOTÆ.

493. *Progrediens latè*] Catullus.

Procedunt, leviterque ſonant plangore cachinni.

Scaliger.

Ibid. *Et ſubcernens*] *Fluctus ſubcernens*, non mare; ut *mare mutat*, *mare turbat*; hoc eſt, ſpiſſè criſpatus fluctus. Metaphora à cribro. *Plautus*:

Pol quidem hic gradus ſubcretu'ſt cribro pollinario.

Idem. Locus exſtat Pœnuli Act. III. S. I, 10.

494. *Flumina conſiſtunt*] Metaphoricè dixit, ſuper liquefacto ſaxorum robore. Continuat enim quod ſupra dixerat:

—— liquor ille magis fervere, magiſque
Fluminis in morem mitis procedere tandem.

Nam *mitis* ibi eſt liquefactus, more Græcorum, qui dicunt *μειλίσσειν πυρὶ*, ut *Homerus*. Sic Latini *mulcere ferrum*, à quo *Mulciber*. Hic igitur ait tandem veluti ripis quibuſdam flumina liquefactorum ſaxorum cohiberi; poſtea *πήγνυσθαι τὴν τακεῖσαν ὕλην*, *καὶ τὸ πάγον* fieri *μυλίτην λίθον*. *Scaliger*. Vide ad vſ. 201.

495. *Paullatímque ignes*, &c.] Hoc eſt, ignitus ille liquor, qui in agris eſt inſtar meſſis flammeæ, paullatim concreſcit. Poſſit & conjici *flammea maſſa*, nam *maſſa* vox eſt huc pertinens. Temerè hunc verſum loco movit *Scaliger*. Gorallus.

499. *Cùm ſolido inflexa*] Lege *inflixa ἀρχαϊκῶς* pro *inflicta*. Sic indifferenter dicebant *afflictus*, *affixus*, ut *Varro*. Mox lego: *& quà diſploſa eſt*. Idem.

Ibi-

& dum progreditur, latiùs diffunditur, ac reciproco motu agitatur. Tandem flumina illa lapidum liquefactorum, cùm ad ripas aliorum fluviorum pervenerunt, in iis conſiſtunt, frigoréque vicinæ aquæ priſtinam duritiem recuperant, & paullatim fervida illa materia concreſcit. Tum verò prior ejus mutatur facies, & rigeſcentes moles fumum emittunt, interdúmque ſolo ſuo pondere actæ, ingenti cum ſonitu devolvuntur, atque ex alto delapſæ, ſi in lapides incidant, ictu ipſo franguntur & quà ſunt fractæ candent oſtendúntque quæ ſua ſit natura; cùm ſubitò ſcintillas emittant. Si in remoto colle ſtaremus, procul ſubinde videremus ruentes in utramque partem ignes, unde colligeremus

Ibidem. *Pulſantis*] Aldina Editio habet *pulſator*. Senſus eſt ictu lapidem illum frangi. *Idem*.

500. *Quà diſcluſa eſt*] Quà fracta eſt, ac divulſa candida eſt, quamvis extrinſecus nigra. *Idem*.

501. *Emicat examen plagis*] Hoc eſt, examen plagarum, ut *grumos ſpargit ſolo*. Propertius:

Deſit odoriferis ordo mihi lancibus ———

Ἓν διὰ δυοῖν. *Scaliger*.

Ibid. Hoc vult Poëta, plagis vel ictibus, quibus ſcintillæ excitantur, probationem lapidis fieri; nam, niſi ignis emicet è lapide pulſato, non eſſe eum pyriten. *Gerallus*.

502. *Procul eſſe fide, procul eſſe*] Et lectio & interpunctio vitioſa. Ita lege, ita interpunge:

——— *ardentia ſaxa*
Scintillant, procul ecce fide, procul ecce ruentes
Incolumi fervore cadunt utrimſecus ignes.

Procul fide, ut *procul dubio*. Eſt mira *δεινότης*. Quaſi in ſubito tumultu, ac inopina conſternatione hoc dixerit; ut, *ecce manus juvenum*, &c. Scaliger.

Ibidem. Reverâ Poëta, ratiocinatione ſubitò omiſsâ, quaſi præſens rei adeſſet & lapides adcretos ex ſummo Ætna cadentes procul è tuto colle videret, intentóque digito oſtenderet: *procul ecce*, inquit, *vide*, *procul ecce ruentes ignes*, &c. Nam illud *procul fide* & inauditum eſt & alienum ab hoc loco. Vult Poëta ex lapide utroque colliſo ruere ignem, quod verum eſt. *Gerallus*.

503. *Ve-*

Incolumi fervore cadunt utrimſecus ignes.
Si fuerit quondam ut ripas trajecerit amnis,
Vix cuneis quiſquam fixis dimoverit illam.
Vicenos perſæpe dies jacet obruta moles.
Sed fruſtra certis diſponere ſingula cauſis

Ten-

NOTÆ.

503. *Verum impetus*] Non malè, quantum judicare poſſum, divinavi *utrimſecus*; ex duobus, ſcilicet, crateribus; nam duo *ῥύακες* præcipui fuerunt. Auctor *Lucretius* & *Solinus*. Alii tres faciunt, *Strabo* etiam quartum novum addit. *Scaliger*. Sed hìc de crateribus ſermo non eſt, verùm de duobus lapidibus inter ſe colliſis. Alioquin *utrimſecus* eleganter conjecit, pro utrimque. De ea voce vide quæ habet *Ger. Joan. Voſſius*, in Etymologico, ad voculam *ſecus*. Ideò hìc à Librariis mutata, quòd rarior ſit, ut ſæpe alibi factum eſt. *Gorallus*.

504. *Si fumant*] Non meliùs huic loco eſt, quàm ſuperiori. Sed haud dubiè ita integritati reſtituetur.

Sic fumant, quondam ut ripas trajecerit amnis
Vix junctus.

More redundantis amnis, qui ripas ſuas tranſcenderit, ait furere liquidos flammarum torrentes; & dixit *amnem vix junctum*, ut *Virgilius: pontem indignatus Araxes*. Nam propriè juncti fluvii ſunt, qui pontem patiuntur. Quod ſi mihi non credis, audi *Senecam*, quaſi digito hæc demonſtrantem: *Nam quamdiu*, inquit, *non impeditur, facilè fluit. Quum offendit & retinetur, inſanit, & moras ſuas abrumpit, non aliter quàm ille* pontem indignatus Araxes. *Quamdiu illi facilis & liber alveus, primas quaſque aquas explicat*. Quamquam *Seneca* de fluvio pontem abrumpente, *Virgilius* verò de fluvio *jugum* ſervile detrectante intellexit. *Scaliger*.

Ibidem. Verùm agit hìc Severus de liquefacto lapide, qui ſi fortè incidat in amnem, continuò indureſcit, & vix ac ne vix quidem illinc extrahi poteſt. Itaque pro, *ſi fumant*, legimus *ſi fuerit*; hoc eſt, ſi contigerit aliquando, ut, ſuperatis amnis ripis, in eum inciderit. Nam *eſſe* non raró ſignificat contingere, ſi ſequantur adverbia *cùm*, vel *ut*. *Terentius* Hecyræ Act. III. Sc. 1, 28.

—— *Nam ſæpe eſt, quibus in rebus alius ne iratus quidem eſt,*
Cùm eadem de cauſa eſt iracundus factus inimiciſſimus.

Ubi *Donatus* interpretatur *evenit*. Idem Phormione Act. V. Sc. VII, 32.

ſin

mus incolumem iis lapidibus effervefcendi naturam ſervatam. Quod ſi in fluvium fortè liquidæ maſſæ inciderint, 505 illinc concretæ vix cuneis ac vectibus poſſunt amoveri. Per plures interdum dies obrutæ jacent, priuſquàm extrahi queant. Sed fruſtra ſingulorum rationem reddere ordine

——— *ſin eſt ut velis*
Manere illam apud te, dos hîc maneat, Demipho.

Gorallus.

Ibidem. *Quondam*] Hoc eſt, *aliquando*, nam quondam dicitur quaſi *quodam tempore*, ſi Etymologorum doctiſſimis credimus. Sic *Virgilius* Æneïd. II, 763.

Quondam etiam victis redit in præcordia virtus.

Idem.

505. *Vix cunctis*] Legimus *cuneis*, pro quo poſſit etiam legi *cuneo*, ſi retineatur *fixo*, quæ vox *fixo*, nos hac de lectione admonuit; nam ut lapides dimoveantur, figuntur cunei in excavata foramina, aut inter humum & lapides, ut vectium facilior ſit uſus. Alioquin antiquior Veneta habet *junctis*, pro *cunctis*, quod *Scaligerum* in errorem induxit. *Idem.*

Ibidem. *Quiſquam fixo*] Non ergo hoc Lernæo monſtro defuncti ſumus. Nam quæ capita mendorum ſubnaſcuntur? Quis hanc lectionem intelligat? Ergo legendum:

——— *quiſquam vix olim noverit illas.*

Ut enim vix agnoſcuntur margines fluvii, quem imbres ſuper notas aluere ripas, ut canit *Horatius*: ita vix locus, in illa incendii ſtrage, agnoſcitur, cùm perſæpe vicenos dies obruta moles jaceat. *Scaliger.*

Ibidem. Monſtroſis Hydræ prioris capitibus, à ſe reſectis, nova ſubſtituit, & quidem ejuſmodi capita, quæ corpori minimè conveniunt. Agit etiamnum Poëta de flumine liquefacti lapidis molaris, ut jam diximus, útque ſequentia liquidò oſtendunt. Quænam eſt enim *moles*, de qua *Severus*, niſi concretorum molarium maſſa? Igitur nihil hîc mutandum, niſi *fixo* in *fixis*, quia anteceſſit *cuneis*. Alioqui legi etiam poſſet *cuneo quiſquam fixo*, &c. Gorallus.

Ibid. *Illam*] Nempe, molem concreti lapidis. Abſurdè antea legebatur *illas*, quaſi referretur ad *ripas*. Idem.

506. *Vicenos*] Obtinet viam Ὑπερωνήμερ@. *Scaliger.*

507. *Diſponere ſingula cauſis*] Singula referre ad ſuas cauſas, eáſque ordine explicare. *Lucretius* Lib. V. pag. 632. Ed. Lambini Vecheliana:

——— *pluréſque ſequor diſponere cauſas*
Motibus aſtrorum. Gorallus.

509. Ma-

Tentamus, ſi firma manet tibi fabula mendax;
Materiámve aliam credis, furvo igne favillæ,
Plurima proprietate ſimul concreſcere, ſíque
Commiſtum lento flagrare bitumine ſulfur.
Nam pòſt exuſtæ cretæ quoque robora fundit;
Et figulos hîc eſſe vides; dein frigoris uſu
Duritiem revocare ſuam, & conſtringere venas.
Sed ſignum commune leve eſt, atq; irrita cauſa,
Quæ trepidat; verum tibi certo pignore conſtet.

Nam

N O T Æ.

509. *Materiam ut credas aliam furere igne favillam.*] Interpolatitia lectio, cùm vetus fuerit: *materiámve aliam credis* — & credis favillam furere materiam aliam igne; hoc eſt, ſi credis illam favillam, quæ furit, aliam materiam eſſe quàm ignem. Nam propterea vocavit *Virgilius*, *candentem favillam*, ut eam oſtenderet ex verè flammante igne erumpentem; cùm etiam favilla mortua, quam μαρίλην vocant Græci, poſſit emitti ex pigris & ſopitis ignibus. Sed ignis Ætnæ eſt vegeta flamma, non tantùm λιγνύς. Quare immeritò reprehenditur *Virgilius* ab illo Græculo, cujus cùm nugas in commentarios ſuos retulerit *Gellius*, non tantùm illi, ſed & ſibi quoque ἀβελτηρίαν προσεβάλλετο. Porrò dixit *aliam igne*, ut *Horatius:*

Néve putes alium ſapiente, bonóque beatum.

Eſt ἑλληνισμός. Sed conſultius, ſi, pro *furere*, legamus *furvo*. Hæc ſanè vera eſt & certa conjectura. *Scaliger.*

Ibidem. Emendanti adſentimur, at non interpretanti. Senſus eſt: ſi credas aliam quampiam materiam, multis rebus miſtam, & furvo igne favillarum liquefactam concreſcere. Nimirum, molari maximè lapidi incendia Ætnæ tribuit. *Gorallus.*

510. *Plurima proprietate*] Repete *ſi*. Si plurima etiam in ipſis præterea περιϋπάρχειν putas; hoc eſt, ut loquitur *Ennius*, plurima præter propter concreſcere; nimirum, propter προκαταρκτικὰς αἰτίας. *Scaliger.*

Ibid. Imò intellige, *nempe*; ita ut *plurima*, per appoſitionem, conjungatur cum *materiam*. Sententia eſt, plurima variarum proprietatum ſimûl liquefieri & concreſcere, non ex uno lapide molari flumen igneum conſtare. *Gorallus.*

Ibid.

dine conamur, ſi etiamnum fidem habes Poëtarum fabulis, aut credis aliam materiam igne Ætnæo cum molari lapide liquefactam miſceri, proprietatéſque ſuas cum eo communicare, & bitumen ac ſulfur ſimul concreſcere. Quod falſum eſſe licet vel ex eo intelligere, quòd poſtea mons exuſtam cretam evomat, unde fit ut ſint in vicinia figlinæ; deinde ea creta frigefacta æquè dura ac conſtipata ſit, ac antea. At non ſatis firma ſunt argumenta, quæ pluribus rebus aptari queunt: nec cauſa ſatis apta haberi poteſt, quæ dubia eſt; neceſſe eſt id, quod verum eſſe dicimus, non dubiis argumentis conſtare.

Ibid. *Sicque*] Lege: *ſique*. Scaliger.

511. *Commiſſum lento*] Veteres Editiones habent conſtanter, *commiſſum vento*. Fortaſſe, *commiſtum Veneto*. Nam bitumen Venetum vocari puto, quod *Martialis* Venetum lutum dixit:

Reſinâ, Veneto vel reſecare luto.

Nihil tamen affirmo. *Idem*.

Ibidem. Aldina tamen habet *lento*, quod melius eſt, & à nobis prælatum. *Lentum* enim eſt non tantùm molle & quod facilè flectitur, ſed etiam viſcidum. *Virgilius* Georg. II, 248.

Pinguis item quæ ſit tellus, hoc denique pacto,
Diſcimus; haud unquam manibus jactata fatiſcit,
Sed picis in morem ad digitos lenteſcit habendo.

Ubi *Servius* interpretatur *cohæret*. Gorallus.

512. *Nam poſt exhauſtam cretam*] Lego: *nam pòſt exuſta creta quoque robora fundit*. *Robur cretæ*, ut alibi, *robur ferri*. Scaliger. Veneta antiquior habet *exuſtum*. Probat autem *Severus*, unà varia vi ignis non miſceri, quando quidem Ætna, poſt ejectatum lapidem molarem, meram cretam eructat. *Gorallus*.

513. *Et figulos hìc eſſe vides*] Et figlinas hujus rei fidem facere, nam ibi eſſe figlinas; quæ non eſſent, ſi creta ibi non erueretur. *Scaliger*.

515. *Signum commune leve eſt*] Hoc eſt, nihil certò poſſis colligere ex ſigno, quod variarum naturarum rerum poſſit eſſe commune. *Gorallus*.

516. *Quæ trepidat*] Quæ dubia eſt, nam quæ trepidant opponuntur firmis, ac certis. Eadem metaphorâ, incerta *vacillare* dicuntur. Contra *immota* ac *firma* dicuntur ea quæ, ſi expendantur, in dubium revocari nequeunt. *Idem*.

Ibi-

Nam velut arguti natura eſt æris, & igni
Cùm domitum conſtat, eadémque & robore ſalvo,
Utramque ut poſſis æris cognoſcere partem:
Haud aliter lapis ille tenet (ſeu fortè madentes
Effluat in flammas, ſeu ſit ſecurus ab illis)
Conſervátque notas, nec vultu perdidit ignes.

Quin

NOTÆ.

Ibidem. *Verùm ubi certo pignore*] Lege: *verum tibi certo pignore conſtet.* Nam pignore, hoc eſt, ſequenti comparatione confirmat. *Scaliger.*

Ibidem. Præceptum eſt hoc Philoſophicum, quo *Severus* noſter negat dubiis adſentiendum, aut verum umquam vocandum, niſi quod certis argumentis conſtat. Egregium ſanè monitum, & quo accuratior Recentiorum Philoſophia præſtantius nullum complectitur. *Pignus* pro argumento ſumi oſtendimus ad vſ. 40. *Gorallus.*

517. *Natura eſt æris & ignis*] Legendum omnino eſt:

Nam velut arguti natura eſt æris, & igni
Cum domitum conſtat, eadémque & robore ſalvo,
Utrum utrum ut poſſis æris cognoſcere portam.

Hoc eſt, ut ferri eadem natura eſt & cùm fuſum eſt, & antequàm funderetur, ut una eademque vis ſit illi. *Scaliger.*

519. *Utramque ut poſſis*] Veteres Editiones: *ultra quàm poſſis* Suſpicatus ſum poſſe legi non incommodè *utrum utrum ut poſſis.* Nam *utrumtrum* compendiosè ſcriptum fuiſſe auguror. Plena ſententia eſſet, ut neſcias utram poſſis cognoſcere. Tamen illud *portam* ſuſpectum mihi eſt. *Scaliger.*

Ibidem. Ego verò non dubito quin *ultra quàm*, quod eſt in antiquiore Editione Veneta, ſit mendum pro *utramque.* Sic enim legendum clara loci, nec dubia ſententia oſtendit. Ait enim *Severus*, & æris, quòd liquefactum fuit, & ejus quod minimè liquefactum, unam eamdémque eſſe naturam, adeò ut & liquefactam *partem* (ſic enim legendum, non *portam*) & non liquefactam, cognoſcere poſſimus utramque eſſe unius metalli *partem.* Gorallus.

520. *Haud aliter lapis ille tenet.*] Putem Græcanicè dictum, *lapis haud aliter tenet*, ἄτως ἔχ. Scaliger. Malim ordinem hunc verborum ſtatuere: retinet conſervátque notas, vel naturæ ſuæ certa argumenta, adeò ut ſequentia quaſi parentheſi clauſa habeantur, uſque ad *conſervat*; quod miror à *Scaligero* non eſſe animadverſum. *Gorallus.*

Ibi-

ſtare. Quemadmodum autem eadem eſt natura maſſæ æreæ, ſive liquefacta fuerit, ſive numquam ignem experta ſit, ita ut utramque æream eſſe intelligas: ſic & lapis molaris, ſive liquefactus fuerit flammis, ſive eas non ſenſerit, retinet proprietates ſuas, externáque ſpecie, ignem, quem complectitur præfert. Quin

Ibidem. *Seu fortè madentes*] Ambitioſiùs liquidas flammas *madentes* vocavit. Ὑγρὸν μένος πυρὸς dixit *Empedocles*. Vereor tamen ne legendum ſit *domantes*. Παντοδαμάτωρ πῦρ. *Scaliger.*

Ibidem. Nihil mutandum, nam non Poëtæ tantùm, ſed & Philoſophi vulgò ὑγρὸν vocant non humidum tantùm, ſed & quidquid liquidum eſt. Vide *Ariſtotelem* de Gener. & Corrupt. Lib. II. c. 2.

522. *Conſervátque notas*] Hoc eſt, οὐκ ἀλλοιοῦται, ut vinum dicitur *perdere notam*, cùm aut acuit, aut alio quovis caſu alteratur. Nam dicebant *nota vini*. Horatius:

—— Chio nota ſi commiſſa Falerni eſt.

Quod tamen non vini, ſed numorum proprium eſt. Nam malæ notæ numi πονηροῦ κόμματος, παράσημοι, κίβδηλοι, παρακεχαραγμένοι *Ariſtophani*. Hinc tralatitiè *homines de meliore nota Ciceroni* & *Catullo*. De vino verò & fructibus, propriè nomen dicebatur, à quo dixit Cato: *ne vinum nomen perdat*. Virgilius:

Nec Baccho genus, aut pomis ſua nomina ſervant.

Scaliger.

Ibidem. Erudita ſunt quæ hîc habet vir ſummus, ſed nihil ad rem faciunt. *Notæ* enim dicuntur à *Severo* qualitates ac proprietates, quibus ſingula rerum genera à ſe invicem dignoſci poſſunt, ut ſequentia oſtendunt, ubi recenſentur illæ notæ. Sic *Plinius* in inſcriptione Sect. XLVII. Lib. XXII. habet: *notæ venenatorum*; nempe, fungorum. Sic & Græci vocem χαρακτὴρ aliquando uſurpant. *Gregorius* Nazianzenus Orat. XXXIV. pag. 552. quærit à Philoſophis, πῶς ἑστηκότα τε τὰ εἴδη καὶ τοῖς χαρακτῆρσι διεστηκότα; *quomodo ſpecies ſint firmæ, & notis diſtinctæ?* hoc eſt, proprietatibus. *Gerallus.*

Ibid. *Vultu perdidit ignes*] Etiam in ipſo vultu indicat ignes, nam πυῤῥὸς eſt ille lapis. Sed non malè legeretur:

——— nec vultum perdidit igne.

Nam dixit, *conſervare notas*. Scaliger.

Ibidem. Habet hîc Aldina, nec *vultum perdidit ignis.* Sed vulgatam lectionem prætulerim, cùm optimus ſit ejus ſenſus. Vult enim Poëta lapidem molarem *ipſo vultu* etiamnum præferre ignes, quamvis liquefactus fuerit. *Vultus* & *facies* externam ſpeciem paſſim notant. *Gerallus.*

Quin etiam externum nil ei calor ipſe reſolvit,
Non odor, aut levitas; putris magis ille, magíſque,
Una operis facies, eadémque per omnia terra eſt.
Nec tamen inficior lapides ardeſcere certos,
Interiùs furere accenſos; hæc propria virtus.
Quin ipſis quædam Siculi cognomina ſaxis
Impoſuere Fricas, etiam ipſo nomine ſignant

Fu-

N O T Æ.

523. *Quin etiam externam multis*] Nondum illam hydram confecimus. Lege:

> *Quin etiam externum nil iis color ipſe reſolvit,*
> *Non odor, aut levitas, putris magis ille, magiſque,*
> *Una operis facies.*

Quin etiam color ipſe nihil eis externum admiſcet; hoc eſt, ne colore quidem ſuo indicant ſibi quidquam externi admiſtum eſſe. Neque aut odor, aut levitas eos diſtinguit inter ſe, ut iſte ſit putris, illo magis, ille minùs. Una facies quippe eis eſt, eadem per omnia terræ materia. *Scaliger.*

Ibidem. Pro *nil iis*, legimus *nil ei*, quia præceſſit ſingularis numerus; deinde pro *color*, *calor*, ut habet antiquior Editio Veneta. Senſus eſt apertus, qui ex Scaligerana lectione nullus eſt, ne is quidem quem vir ſummus profert, quamvis à mente *Severi* alienus. Vult enim Poëta ipſum calorem nihil reſolviſſe in externa ſpecie lapidis. *Reſolvere* perinde eſt ac diſſolvere. *Gorallus.*

524. *Non odor, aut levitas.*] Subaudiendum *mutata ſunt*, aut quid ſimile. Quòd ſi dixiſſet Poëta, in antecedente verſu:

> ——— *externum nihil huic ardore ſolutum*,
> *Non odor, aut levitas*;

planior eſſet conſtructio, ſed videtur eſſe ſolœcophanes, qualia multa in optimis Scriptoribus animadvertuntur. Adi Minervam *Fr. Sanctii* Lib. III. cap. 4. & Lib. IV. ubi de Hyperbato, & Anacolutho. *Gorallus.*

525. *Una operis facies*, &c.] *Opus* hîc pro re ſumitur, ut ſæpiùs in hoc ipſo Poëmate. *Idem.*

529. *Fricas etiam ipſo*, &c.] Hoc verbum non eſt nauci. Eſſet aliquid *phrycas* παρὰ τὸ φρύγειν. Sed oporteret illas in ſartagine frigi, & veriùs dici τηγανιστὰς, ut piſces *Athenæi.* Quare, omiſſis nugis, *chytas* legendum eſſe mihi perſuadet fuſilium, apud Græcos, communis & unica appellatio. Omnes enim χυτὰς λίθους vocant. *Plato* Timæo: τυγχάνει δὲ ταῦτα τὰ μὲν ἔχοντα ἔλαττον γῆς ἢ ὕδατος,

Quin etiam nihil extrinſecus ſpectatus, vi ignis, amiſit, nec odorem, nec pondus; & quamvis fragilior fiat, 525 idem videtur ac per omnia ſibi ſimilis. Non tamen negarim eſſe etiam alios lapides, qui exardeſcunt, & interiùs magnum calorem concipiunt, quæ eſt eorum ſingularis proprietas. Quin & Siculi ſaxis nonnullis impoſuerunt nomen Fricarum, quo vocabulo ſignificant etiam notas ex

τος, τό, τε περὶ τ ὕαλον γένος ἅπαν, καὶ ὅσα χυτὰ λίθων γένη καλεῖται: *hæc ſunt, quæ habent minùs terræ & aquæ, & univerſum genus vitreum, & quæcumque lapidum genera fuſilia vocantur.* Vide *Theophraſtum* περὶ λίθων & alios. Niſi eſſet ῥύτας, *rhytas*, ſed non puto. *Scaliger.*

Ibidem. Sed primùm non loquitur, his quidem in verbis, *Severus* de quibuſvis lapidibus fuſilibus, ſed de ſingulari quodam genere. Præterea non eſt unica appellatio fuſilium lapidum, quam profert *Scaliger*, nam & τηκτοὶ æquè frequenter dicuntur. *Theophraſtus* de lapidibus pag. 392. Edit. Lugd. τοῖς δὲ λίθοις αὗταί τε, καὶ περὶ ταύταις, αἱ κατὰ τὰς δυνάμεις, τοῦ τε ποιεῖν ἢ πάσχειν, ἢ τοῦ μὴ πάσχειν. τηκτοὶ γάρ' οἱ δ' ἄτηκτοι: *lapidum & præter has alia ſunt differentiæ, ſecundùm facultates aut faciendi, aut patiendi, aut non patiendi. Sunt enim qui liquefieri poſſunt & qui nequeunt.* Vocem *fricas*, Latinam eſſe quiſpiam putarit, atque à Romanis in Sicilia viventibus inventam. Tam enim *frica* Latinum eſſe poteſt, quàm *mica*, aut *fica*; & dici illi lapides à *fricando*, quòd iis ad *fricandum* uterentur. *Frico* autem eſt τρίβω, καταψήχω, ut habent Veteres Gloſſæ. Potuit eorum uſus eſſe ad expolienda frictione marmora, aut tale quidpiam faciendum. Sic de Indica arena *Plinius* Lib. XXXVI. cap. 6. *Indica non æquè lævigat, ſed eâ combuſtâ polientes marmora fricare jubentur.* Hæc una eſt difficultas, qui ipſo nomine ſignificarent Siculi iis lapidibus ineſſe *notas* (hoc eſt, proprietates) fuſilium lapidum. Crediderit quiſpiam reſpexiſſe reverâ *Severum* ad verbum *frigo*, quod primigeniâ ſignificatione idem ſonabat ac φρύγω, hoc eſt, ſimpliciter *torreo*, quamvis poſtea torrere in patella tantùm ſignificarit. Nec neceſſe eſt Poëtam noſtrum minimè in hac rarioris vocis Etymologia errare. Videbantur ergo illi hoc nomine ſignificaſſe Siculi, lapidem hunc torreri poſſe, ac proinde liquefieri; quamvis à fricando fortè deducerent, ut *ſicam* à *ſecando*. Quòd ſi hæc non ſatis placent, poſſit & conjici ſcriptum fuiſſe *phrycas*, hoc eſt, φρυκάς, à nominativo φρὺξ, quod eſſet à φρύττω: ut deducitur φρὶξ *fluctuum fremitus* à φρίττω, *fremo*; atque in hac conjectura potiùs adquieverim. *Gerallus.*

Fuſilium eſſe notas; numquam tamen illa liqueſcunt,
Quamvis materies foveat ſuccoſior intus,
Nî penitus venæ fuerint commiſta molari.
Quòd ſi quis lapidis miratur fuſile robur,
Cogitet obſcuri veriſſima dicta libelli,
Et diſcet verò nihil inſuperabile ab igni,
Omnia quo rerum naturæ ſemina jacta.
Nec nimiùm hoc mirum; denſiſſima corpora ſæpe
Et ſolido vicina, tamen compeſcimus igne.

Non

NOTÆ.

530. *Notas*] Hoc eſt, proprietates, quibus quaſi *notis* diſcriminantur res aliæ ab aliis. Vide ad vſ. 522. *Idem.*

531. *Quamvis materies*] Jam ſæpe docuit humorem, quem in ſe habent χυτοὶ λίθοι, eſſe pabulum ignis: τὸ γὰρ τηκτὸν, inquit Theophraſtus, ἔνικμον ἀεὶ καὶ ὑγρότητα ἔχει πλείω: *fuſile enim humoris ſemper & liquoris plus habet.* Scaliger.

532. *Ni penitus*] Antea legebatur: *nec penitus venæ fuerint commiſſa molari*, quod omni planè ſenſu carebat. Vult *Severus Fricas*, aut *Phrycas* non poſſe liquefieri, niſi molaris lapidis ſint permiſtæ venis; nam lapis molaris, dum liquefit, alia etiam liquefacit, ut docet *Theophraſtus*. Vide ad vſ. 455. *Gorallus.*

533. *Fuſile robur*] Hoc eſt, χυτὸν δύναμιν, facultatem quâ liquefit. Vide ad vſ. 529. *Idem.*

534. *Obſcuri veriſſima dicta libelli*] Librum *Heracliti* deſignari docebit *Scaliger* ad verſ. ſequentem. Vide de eo *Diogenem* Laërtium Lib. IX. §. 5. & quæ illuc congeſſere interpretes. *Idem.*

535. *Heracleiti & ibi*] Suppoſitum à Correctoribus nomen *Heracleti*, quaſi, etiam non tacito nomine, κατ' ἐξοχὴν obſcurus ille liber, hoc eſt, σκοτεινὸς vocaretur. Veteres Editiones, pro Heracleti habent:

Et dicas verò nihil inſuperabile gigni.

Quare lego audacter:

Et diſcet verò nihil inſuperabile ab igni.

Nam ea eſt ſententia *Heracleti:* ἐκ πυρὸς τὰ πάντα συνίσταται. καὶ εἰς τοῦτο ἀναλύεται. Cujus ſententiæ ultimum membrum eo verſiculo expreſſum vides. Et ſanè non ſatis erat dicere, nihil gigni inſu-

530 ex quibus colligunt fuſiles eſſe lapides. Attamen ſaxa illa liquefieri nequeunt, quamvis majore ſucci copiâ abundent, niſi venæ lapidis molaris prorſus permiſta fuerint. Quòd ſi quis miratur proprietates fuſilis hujuſce lapidis, in animum revocet quod verè docuit Heraclitus, in obſcuro opere de Natura, 535 intelligétque nihil igni inſuperabile, & eum eſſe omnium rerum primum elementum. Neque id nimis mirum videri poteſt, cùm denſiſſimâ corpora & in quibus exigui ſunt meatus, igne tamen domare ſoleamus. Non-

ſuperabile, cùm ea diſputatio non ſit; ſed cùm de igne tractetur, & de igne quoque hîc mentio deſiderabatur. *Scaliger.*

536. *Omnia quæ rerum*] Lege: *omnia quo rerum natura ſemina jacta.* Ex quo igne, inquit, omnia conſtant. Annon igitur his duobus verſiculis continetur ſententia *Heracleti?*

Et diſcet verò nihil inſuperabile ab igni,
Omnia quo rerum natura ſemina jacta.

Ἐκ πυρὸς τὰ πάντα συνίσταται, καὶ εἰς τοῦτο ἀναλύεται. Cujus rei cauſæ videntur tractatæ fuiſſe in illo commentario Phyſico, qui vulgò σκοτεινὸς notiſſimo nomine vocabatur; ut neceſſe non ſit, ſicuti jam admonui, *Heracleti* nomen addere. *Idem.*

Ibidem. Optimè hæc omnia. Sed poſſet retineri *qua*, ita ut ſenſus ſit, *qua ſemina jacta ſunt*, &c. *Semina* hîc ſumuntur pro elementis, ut apud *Virgilium* Ecl. IV, 32.

Námque canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarúmque animæque maríſque fuiſſent,
Et liquidi ſimul ignis, &c.

Ac ſanè, ex Philoſophorum ſententia, ex illis, quaſi ex ſeminibus omnia nata erant. *Gorallus.*

537. *Sed nimium hoc mirum*] Εἰς πῦρ πάντα ἀναλύεσθαι. Eſt objectio: ſed hoc mirum, inquies. *Scaliger.* Malui, *Nec* pro *Sed*, ex antiquiore Veneta.

Denſiſſima corpora, &c.] Reſpondet objectioni, quam confirmat exemplis; eáque puto omnia petita ex obſcuro illo Commentario. *Scaliger.*

538. *Et ſolido vicina*] Hoc eſt, quæ fermè nullis, aut exiguis meatibus pertuſa ſunt, qualia metalla. Nam multi, exceptis atomis, nulla corpora prorſus ſolida, hoc eſt, ſine omnibus poris, eſſe putabant. *Lucretius* Lib. I. pag. 36.

Non animos æris flammis ſuccumbere cernis?
Lentitiem plumbum non exuit? ipſáque ferri
Materies prædura, tamen ſubvertitur igne?
Spiſsáque ſuſpenſis fornacibus aurea ſaxa
Exſudant pretium? Quædam fortaſſe profundo
Incomperta jacent, ſimilíque obnoxia ſorti.
Nec locus ingenio eſt; oculi, te judice, vincent.
Nam lapis ille riget perculſus, & ignibus obſtat,
Si parvis torrere velis, cœlóque patenti.
Candentem, preſsúmque agedum fornace coërce;
Nec ſufferre poteſt, nec ſævum durat in hoſtem.
Vincitur & ſolvit vires, captúſque liqueſcit.
Quæ majora putas autem tormenta moveri
Poſſe manu? quæ tanta putas incendia noſtris

Su-

N O T Æ.

Etſi difficile eſſe videtur credere quidquam
In rebus ſolido reperiri corpore poſſe.

Dein allatis rationibus:

Uſque adeò in rebus ſolidi nihil eſſe videtur.

Nec ſanè falsò, ut oſtendit ſummus Phyſicus *Rob. Boylaus*, in libello de poris ſolidorum. *Gorallus*.

539. *Non animos æris*] *Animos* vocat hîc robur, compactámque naturam quâ æs reſiſtit igni. Sic *ſpiritum*, hoc eſt, ſuperbiam & ferociam igni tribuit vſ. 469. *Idem*.

540. *Lentitiem*] Hoc eſt, mollitiem. Sed malè, ne quid diſſimulem, exemplum hoc additur exemplo æris, ſequente etiam ferri; nam frigidum eſt dicere, plumbum mollitiem exuere, ut liquidum fiat; poſtquàm ignis vi dixiſti rigorem æris vinci, dicturus & ipſum ferrum liquefieri. Sed Poëtæ ut non omnia dicunt, quæ dicenda eſſent: ſic æſtu meditationis abrepti & numeris metrorum coacti ea proferunt, quæ rectiùs tacerentur. *Idem*.

542. *Aurea ſaxa exſudant pretium.*] Nullus horum melior interpres eſſe poteſt *Plinio*, cujus hæc ſunt verba, de ratione purgandi auri. Lib. XXXIII. cap. 4. *Quod effoſſum eſt tunditur, lavatur, uritur, molitur in farinam ac pilis cadunt. Vocant argentum quod exit è fornace, ſudoriſque, qui ex camino jactatur, ſpurcitia, in omni metallo ſcoria ap-*

pel-

Nonne vides ſoliditatem æris igni cedere? Annon plumbum fit liquidum? Nec plumbum tantùm, quod mollius eſt, ſed ipſum ferrum, omnium duriſſimum, igne liqueſcit? Annon etiam marmoreæ maſſæ, quibus aurum eſt admiſtum, fodinis detractæ & in ignem miſſæ pretioſum metallum exſudant? Sunt & alia fortaſſe in terræ viſceribus etiamnum ignota, quibus ſimilis ineſt natura. Nullis hîc opus eſt conjecturis; rem ipſam, ſi cupias, te oculi tui docebunt. Nam lapis ille quidem eſt durus, ac reſiſtit igni, ſi exiguum admoveas, atque in aëre aperto. Sed ſi in clauſa fornace urere aggrediaris, tum verò vim ignis perferre ampliùs non poteſt, duritiem ſuam amittit & in liquorem reſolvitur. Verùm annon putas vim etiam multò majorem poſſe adhiberi? Aut tantum ardorem, arte

pellatur. Nec ita multò pòſt: *aurum faciendi eſt etiamnum una ratio ex auripigmento, quod in Syria foditur pictoribus in ſumma tellure, auri colore, ſed fragili, lapidum ſpecularium modo.* Hinc intelligere licet, cur *aurea ſaxa*, cúrve *exſudare pretium*, igne, nimirum, coacta dicantur. *Idem.*

544. *Similique obnoxia ſorti*] Hoc eſt, ejuſdem naturæ. *Idem.*

546. *Nec lapis ille riget.*] Repone ex antiquitus excuſis: *nam lapis ille riget.* Non poteſt, inquit, ἐλαύνεσθαι & malleo duci, ſi tundatur; ſed omnino reſiſtit ictibus & riget. Item ſi exiguo & leni igne, patente cœlo, nec incluſum teras, reſiſtit ignibus. Sed agedum patere in obſcuris fornacibus candere & coqui, haud dubiè duritiam exuet, nec durabit in ignem. Hæc, ut jam dixi, exempla non dubito quin hauſerit ἐκ τῶ σκοτεινῶ βιβλίω. Silicem verò *fuſilem* vocamus vulgò & ab eo omnia igniaria *fuſilia*. Scaliger.

551. *Tormenta*] Hoc eſt, machinas adhiberi, quibus vis ignis augeatur; nam *tormentum* nomen eſt omnium machinarum, quamvis propriè ſignificet eas quæ funibus tortis aguntur. Poſſit & ſumi *tormentum* de vi, quâ lapis torqueatur, donec liqueſcat. Gloſſæ Veteres: *Tormenta*, μάγγανα πολεμικὰ, στραγγαλίαι, βάσανος. *Gorallus.*

552. *Qua tanta putas*, &c.] An tanta putas incendia ab hominibus poſſe excitari, quanta ſunt, &c. *Idem.*

Suſtentari opibus, quantis fornacibus Ætna
Uritur, à ſacro numquam non fertilis igne?
Sed non qui noſtro fervet moderatior uſu,
Sed cœlo propior, vel quali Juppiter ipſe
Armatus flammâ eſt; his viribus additus ingens
Spiritus, adſtrictis eliſus faucibus: ut cùm
Fabriles operæ tudibus contundere maſſas
Feſtinant, ignes quatiunt, folléſque trementes
Exanimant, preſſóſque inſtigant agmine ventos,

Hæc

NOTÆ.

554. *A ſacro numquam non fertilis igne.*] Vide ad vſ. 463. *Fertilis ab igne* perinde eſt ac *fertilis igne*; imò in hac loquutione ſubaudiri videtur præpoſitio. Malè antiquior Veneta hîc *& ſacro*. Idem.

555. *Fervet*] Lege: *fervat*. *Fervere Leucaten*. Scaliger.

Ibid. *Uſu*] Hoc eſt, *uſui*. Notum eſt Veteres dixiſſe in dativo *manu* & *manui*, *curru* & *currui*. *Virgilius* Eclog. IV., 29.

Daphnis & Armenias curru ſubjungere tigres
Inſtituit, &c.

Ubi vide Interpretes. *Gorallus*.

557. *Additus*] Vel, *abditus*. Scaliger.

559. *Fabriles operas*] Lege: *opera*, *χαλκοῦργοι*. Idem.

Ibid. *Rudibus contundere maſſis.*] Lego: *tudibus contundere maſſas*. *Tudes* ſunt mallei. *Feſtus*. Inde verbum *tuditare Lucretio*, pro extundere. *Idem*

Ibidem. Optimè. Vide *Feſtum*, in *Tuditantes* & in *Tudites*. Gloſſæ Veteres: *Tudices*, *σφυραί*. Legendum *Tudites*, ut oſtendit verbum *Tudito*, & agnomen Semproniæ gentis *Tuditanus*. Gorallus.

560. *Folléſque trementes exanimant*] Lego *tumentes*, quæ enim ſufflata ſunt *tumida* dicuntur. Unde *ſufflare ſe*, pro iraſci, poſuit *Plautus*. Eadem etiam de cauſa *in fermento eſſe*, quia qui iraſcuntur tumidi fiunt. Et *tumentes* pro iratis dixit *Plinius* in Panegyrico Trajani: *Principes, ad odium ſui leniendum, tumentibus plebis animis objectabant*. Ego, ut dixi, verum eſſe puto tumentes; nam ferè ſemper ita conjugebant hæc duo, adeò ut & ſeparatim *follicare* pro tumere uſurparent, ut *Hieronymus* ad Euſtochium, de cuſtodienda virginitate: *follicantes caligas*, id eſt diſtentas, ſeu tumidas; & eleganter in Gloſſario *follis* exponitur *ἀσκὸς*, quo ſignificatu legitur apud *Apuleium* & alios. Ideóque etiam

cor-

arte humanâ, excitari poſſe, quantus eſt in Ætnæ cavernis, quibus ſacer ignis numquam deeſt? 555. Is verò ignis multò vehementior eſt, eo qui uſibus humanis inſervit, quippe cœleſtium ignium naturæ propior, aut ei ſimilis quo fulmen conſtat. Ad ejus vires accedit flatus ventorum, arctis faucibus clauſorum, quo haud aliter augetur ignis vehementia, quàm follibus fabrorum ferrariorum, cùm emollitas ferri maſſas cudere volunt.
560 Tum verò agitatur ab iis ignis, follibus animam emittentibus, coactámque in flammam impel-

corpus humanum *folliculum* dixerunt. *Lucilius* apud *Nonium*, in folliculo. Sic Græci θύλακον uſurpant. *Theodoretus* de Martyribus Lib. VIII. Οὐδὲ γὰρ Ἀνάξαρχος ἐκεῖνος ὃς ὑπέροις πτισσόμενος σιδηρέοις ἔλεγεν, ὥς φασιν· πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀνάξαρχον γὰρ οὐ πτίσσεις. Quod ex *Diogene* Laërtio ſumſit, Lib. IX. ubi ita legitur, πτίσσε τὸν Ἀναξάρχου θύλακον, Ἀνάξαρχον δὲ οὐ πτίσσεις. Ad verbum expreſſit *Tertullianus* Apologetico, cap. ultimo: *Anaxarchus, cùm in exitium ptiſſanæ pilo contunderetur; tunde, tunde, aiebat Anaxarchi follem, Anaxarchum enim non tundis.* Atque ut hi *follem* dixere, ſic *Varro corticem*, in Tithono, περὶ γήρως: *Sic invitata matura anima corporeum corticem facile relinquit.* Lindenbruchius.

Ibidem. Non immorabor expendendis quæ huc congeſſit vir doctiſſimus & multijugæ lectionis, potiùs ut paginam impleret, quàm ut illuſtraret *Severum.* Sed cùm inepta ſanè non ſit ejus conjectura, attamen mutatione opus eſſe non cenſui; quia revera *tremunt* folles, cùm crebriùs aëre implentur & evacuantur. *Gorallus.*

561. *Preſſóſque inſtigant*] Et in Aldina *preſſóque*, eodem ſenſu. Nam *preſſi agmine venti*, aut *venti preſſo agmine*, idem ſonat; nimirum, auras quarum priores partes poſterioribus premuntur. Nam *agmen* propriè eſt exercitus iter faciens longo ordine. Hinc *Virgilius* dixit *agmen aquarum*, Georg. Lib. I, 32.

Sæpe etiam immenſum cœlo venit agmen aquarum.

Et Æneïd. II, 782.

Inter opima virûm, leni fluit agmine Tibris.

Sic malim interpretari, quàm *impetu* cum *Servio*. *Actum* & *ductum* rectè ſenſit dici *Macrobius* Saturnal. Lib. VI. cap. 4. ubi & hunc locum *Ennii* profert:

Quod per amœnam urbem leni fluit agmine flumen.

Gorallus.

562. *Hac*

Hæc operis ſumma eſt; ſic nobilis uritur Ætna.
Terra foraminibus vires trahit, urget in arctum,
Spiritus incendî vivit per maxima ſaxa.
Magnificas ædes, operoſáque viſere templa
Divitiis hominum, aut ſacra marmora, réſve vetuſtas,
Tra-

NOTÆ.

562. *Hac operis fama eſt*] Poſſet legi: *ſumma eſt*. Nihil muto. Eſt autem totius operis Epilogus. Ætna ardet, quare? In fiſtuloſa terra ſpiritus excitatur, ex ſpiritu ignis. Pabulum ignis maxima ſaxa, quæ vocavit molaria. Ita breviter complexus eſt totius diſputationis ſummam. Quam & *Lucretius* quoque ita exſequitur:

——primùm totius ſubcava montis
Eſt natura, ferè ſilicum ſuffulta cavernis.
Omnibus eſt porrò ſpeluncis ventus & aër.
Ventus enim fit, ubi eſt agitando percitus aër,
Hic ubi percaluit, caleſecitque omnia circum
Saxa ferens, quà contingit terrámque & ab illis
Excuſſit calidum flammis velocibus ignem,

& quæ ſequuntur. Sed in his verbis *Lucretii*, tertius à fine mendoſus eſt. Legendum enim:

Hic ubi percellit, caleſecitque omnia circum
Saxa terens ——

Percellit, ἀρχαϊσμὸς pro *perculit*, ut apud *Virgilium*:

—— Cynthius aurem
Vellit ——

Vide *Priſcianum* & *Diomedem*, nam non caleſcit ſpiritus ille, qui fit aëris agitatione. Quod ſi concedamus, non illum calorem eâ agitatione acquirere poteſt, qui ſaxa incendat. Sed ex mutuo attritu ſaxorum, quæ ipſe inter ſe percellit, excuduntur ſcintillæ; quæ exceptæ materiâ ſulfureâ, quâ totus ille mons abundat, accendunt ignem. *Scaliger*.

Ibidem. Rectè oſtendit vir ſummus, quamvis nolit, mutandum eſſe *fama* in *ſumma*; nam *Severus* in pauca hîc contrahit quidquid antea dixit de incendii cauſa. Contra *fama* caret ſenſu. *Gorallus*.

563. *Vires trahit*] Fortè *ventos*, aut *auras* legendum; certè ſunt venti intelligendi, quorum viribus accenditur magis ac magis ignis. *Idem*.

564 *Spi-*

pellentibus. Summatim omnia ut dicam, hæc eſt ratio, quâ celeberrimus ille Siciliæ mons exardeſcit. Per terræ meatus ſubeunt venti, qui, arctis canalibus compreſſi, vim tantam addunt igni, ut vel maxima ſaxa poſſit incendere. 565 Viſuri ſplendida Deorum templa, donariiſque hominum magnificis ornata, aut ſigna marmorea, vetuſtáque monumenta du-

564. *Spiritus incendit vivus.*] Hæc eſt veterum excuſorum lectio. Quæ mirum quantum nos juvat ad verum indagandum:

——— urget in arctum
Spiritus, incendi cui vis per maxima ſaxa.

Hoc eſt, qui incendendi vires acquirit ex mutuo maximorum ſaxorum attritu. *Maxima ſaxa*, ut jam admonui, vocat molares lapides. *Scaliger.*

Ibidem. Antiquior Veneta reverà habet, ut monet *Scaliger*. Sed cùm aliæ habeant *incendi vivit*, nihil mutavimus. *Spiritus*, nimirum, *incendii*, hoc eſt, ipſum incendium cum flatu conjunctum vivit accenſione magnorum ſaxorum. *Gorallus.*

565. *Magnificas laudes*] Pulcherrimâ coronide Epilogum claudit; quæ tota conſtat ex narratione veterum monumentorum, ſed & hæc quoque corrigenda ſunt,

Magnificas laudes, operoſáque viſere templa
Divitiis hominum, aut ſacra marmora, réſve vetuſtas
Traduce materiâ, tetris per proxima fatis,
Currimus.

Ibidem. Imò verè legendum: *magnificas ædes*, nam loquitur de templis Deorum. Quod oræ codicis ex antiqua editione adnotatum vidi. *Ovidius* Faſt. Lib. VI, 637.

Te quoque magnificâ, Concordia, dedicat æde
Livia, quam caro præſtitit illa viro.

Gorallus.

Ibid. *Operoſáque viſere templa*, &c.] Hoc eſt, ornata ſplendidis donariis; ſeu in quibus exornandis multam operam poſuere homines. Sic *Ovidius* Amorum Lib. II. El. X, 5.

Utraque formoſa eſt, operoſa cultibus ambæ,
Artibus in dubio eſt hæc ſit, an illa, prior.

Idem.

566. *Sacra marmora, réſve vetuſtas*] Sic ex certiſſima *Scaligeri* emendatione edidimus. Antea legebatur abſurdè: *ſacra muneraræ vetuſta*. Idem.

567. *Tra-*

Traduce materiâ, aut tetris, per proxima, fatis,
Currimus; atque avidi veteris mendacia famæ
Eruimus, cunctáſque libet percurrere gentes.
Nunc juvat Ogygiis circumdata mœnia Thebis,
Cernereque hîc fratres; ille impiger, iſte canorus
Con-

NOTÆ.

567. *Traduce materiâ, terris*, &c.] Scribimus: *tetris per proxima fatis*; hoc eſt, per ſumma diſcrimina, ut infra:

Hæc viſenda putas dubius terraque mariſque.

Dixi quod potui, neque enim ſatis confido huic lectioni. *Opera traduce materiâ* eleganter vocat ea quæ Græci ἀρχέτυπα, ut pote ex quibus multa ſimilia ad exemplum derivata ſunt, ut ex rumpis & traducibus vitium multæ aliæ. Porrò ut hîc *traduce materiâ*, ſic, apud *Tertullianum*, *producem mutus coïtûs*, libro de carne Chriſti. *Scaliger.*

Ibidem. *Traduce materia*] Si hæc lectio ſana eſt, *traduce materiâ*, erit adeò firmâ materiâ, ut opera illa ad poſteros uſque traduxerit, Qualia fuerunt multa, in Aſia, Græcia atque Ægypto antiquiſſima templa, quæ ex tam daro lapide exſtructa fuerunt, ut ad poſteritatem uſque traducta eſſent. Metaphora petita eſt à vitibus, quæ palmitum per terram traductorum ope conſervantur; qui palmites vocantur *traduces*, ut docebunt Scriptores de R. R. *Gorallus.*

Ibidem. *Et tetris per proxima fatis*] Legimus *aut*, pro *&*, hoc ſenſu; aut quorum ne ipſa quidem materia, tetris fatis per proxima iis, quibus condita ſunt, aut ſteterunt, tempora, ſervari potuit. Quales fuerunt antiquiſſimæ urbes, quarum ne rudera quidem ſupererant, ut Babylonis, Trojæ, &c. quarum tamen ſolum viſebatur, & etiamnum viſitur à peregrinis. *Idem.*

568. *Veteris mendacia famæ eruimus*] In ruderibus, quæ per Aſiam & Græciam præſertim ſuperſunt, quærimus urbium, quarum *Homerus*, aut alius quivis Scriptor antiquus, mentionem facit, evanida veſtigia. Cujus curioſitatis exempla multa ſunt apud *Strabonem* Lib. I. & *Pauſaniam* paſſim. Quòd ſi eo vitio laborarunt Veteres, nos quidem multò magis propterea vituperandi ſumus. Adi, ſi vacat, *Lucianum*, ſub finem Contemplantium eleganter hiſce de rebus ridentem. *Idem.*

570. *Ogygiis circumdata mœnia Thebis.*] *Ogyges*, aut *Ogygus* antiquiſſimus Thebarum Rex, qui ante ipſos Phœnices Thebas obtinuit.

durante etiamnum materiâ, vel malum fatum citò experta, peregrè imus, & avidi ſpectandi, quæ priſcâ fabulâ celebrata ſunt, ſepulta eorum rudera eruimus, ac totum propterea orbem terrarum luſtramus. Nunc juvat viſere mœnia Thebarum, quarum primus Rex fuit Ogyges, & monumenta Amphionis & Zethi; quorum hîc pecuarius, ille fidicen peritiſſimus,

nuit. *Pauſanias* in Bœoticis pag. 548. Ed. Vechel. Γῆν δὲ τὴν Θηβαΐδα οἰκῆσαι πρῶτον λέγουσιν Ἐκτῆνας, βασιλέα δὲ εἶναι τῶν Ἐκτήνων ἄνδρα αὐτόχθονα Ὤγυγον, καὶ ἀπὸ τούτου τοῖς πολλοῖς τῶν ποιητῶν ἐπίκλησις ἐς τὰς Θήβας ἐστὶν Ὠγυγίας: *Aiunt Thebanum agrum coluiſſe primùm Ectenas, eorumque regem fuiſſe virum indigenam Ogygum; & ab hoc à multis Poëtis cognomen Thebis inditum Ogygiis.* Idem, p. 555. teſtatur Thebis portam fuiſſe, quæ *Ogygia* vocabatur. De hoc rege, ac de alio cognomine, qui Athenis regnaſſe dicitur, poſſent nonnulla non inutilia proferri, ſed quæ nihil ad *Severum* quem ſolum nobis illuſtrandum nunc ſuſcepimus. *Idem.*

571. *Cernereque hic fratres*] Sic legimus pro, *cernereque & fratres*, ut habent Editiones pleræque, aut *quod fratris*, ut eſt in antiquiore Veneta. Nemo non videt intelligi *Amphionem* & *Zethum* Thebanorum conditores mœnium, de quibus *Homerus* Iliad. Λ. & multi alii Poëtæ. *Idem.*

Ibidem. Reponendum ex veteribus Editionibus:

Cernere quod fratres, ille impiger, iſte, &c.

Scaliger.

Ibidem. *Ille canorus*] Scribo:

——— *ille canoris*
Cordeis Fenices alieno interſerit avo.

Cordeis pro *chordis*, unde fecerunt *condere*. *Fenices*, *Phœnices*; hoc eſt, Thebanos, qui ex Phœnicia oriundi ſunt, propter Cadmum. Vel fortaſſe nihil mutandum, ut *canorus condere felices*, ſit eâ figurâ dictum, quâ *Horatio*, *celer ſequi* & ſimilia. Condit felices Poëta aut Hymnologus eos, quos carminibus ſuis & muſicâ celebrat. *Alieno avo*; id eſt, longiore quàm quo vivimus. Nam breve eſt quod vivimus. *Idem.*

Ibidem. *Ille impiger, iſte canorus.*] Zethus fuit *bubulcus*, ut docet *Apollodorus* Bibliothecæ Lib. III. cap. 5. Amphion verò citharœdus præſtantiſſimus, de quo quis Poëtarum non dixit? Vide Collectanea *Nicol. Loydii*. Gorallus.

Condere felices alieno interſerit ævo.
Invitata pio nunc carmine ſaxa, lyráque,
Nunc gemina ex uno fumantia ſacra vapore
Miramur, ſeptémque duces, raptúmque profundo.
De-

N O T Æ.

572. *Condere felices*] Ordo eſt: *canorus iſte interſerit alieno ævo* ſe & fratrem *condere felices*; nimirum, in ædificandis Thebis. Nam Amphion, muſicæ causâ, multò celebrior fuit, ſuique & fratris, quia ſimul bonis avibus Thebana mœnia condiderunt, famam in ſequentia ſæcula produxit. De conſtructione *condere felices* adi *Joan. Gerardum Voſſium* Artis Grammat. Lib. VII. cap. 51. *Idem.*

573. *Invitata pio nunc carmine*, &c.] *Solinus* Cap. VII. *Thebas condidit Amphion, non quòd lyrâ ſaxa duxerit; neque enim par eſt ita geſtum videri, ſed quòd adfatûs ſuavitate homines rupium incolas, & incultis moribus rudes, ad obſequii civilis pellexerit diſciplinam.* Vide & *Palæphatum* de Incredibilibus Cap. XLII. & *Horatium* de Arte Poëtica vſ. 393. *Pium* autem carmen Amphionis vocat *Severus*, vel quia patriæ inſerviebat; vel quia, volente fratre, canere deſiit, ſi credimus *Horatio* Lib. I. Ep. 18.

Gratia ſic fratrum geminorum, Amphionis atque
Zethi, diſſiluit, donec ſuſpecta ſevero
Conticuit lyra, fraternis ceſſiſſe putatur
Moribus Amphion. Idem.

574. *Nunc gemina ex uno*, &c.] De Fratribus Thebanis, quibus cùm hoſtiis parentarent quotannis cives Thebani, fumus in diverſa diſſiliebat. Pauſanias Bœoticis: Ἑξῆς δέ ἐστι τῶν Οἰδίποδος παίδων μνήματα· καὶ τὰ ἐπ' αὐτοῖς δρώμενα, ἃ οὐ θεασάμενος πιστὰ ὅμως ὑπείληφα εἶναι. φασὶ γὰρ καὶ ἄλλοις τῶν καλουμένων ἡρώων οἱ Θηβαῖοι, καὶ τοῖς παισὶν ἐναγίζειν τοῖς Οἰδίποδος· τούτοις δὲ ἐναγιζόντων αὐτῶν τὴν φλόγα, ὡσαύτως καὶ τὸν ἀπ' αὐτῆς καπνὸν διχῆ διΐστασθαι. *Ordine ſita ſunt Oedipi filiorum monumenta, & quæ in iis quamvis non viderim, digna tamen eſſe fide exiſtimavi. Ajunt enim Thebani ſe cùm ceteris, qui dicuntur heroes, tum etiam filiis Oedipi ſacra facere; cùm verò hiſce rem divinam faciunt, flammam, ut & fumum, qui ex ea elabitur, biſariam dividi.* Itaque manifeſtò legendum:

Nunc gemina ex uno fumantia ſacra vapore,

non *ſaxa*. Nam intelligit ἐναγίσματα, quæ fiebant illis. *Statius* Lib. XII.

——— *Exundant diviſo vertice flammæ.*

Ejus hiſtoriæ teſtem citat *Callimachum Ovidius*, his verſibus:

Sen-

mus, qui ſuam & fratris memoriam, ob ea mœnia condita, ad ultimam poſteritatem tranſmiſit. Illic aut ſaxa, quæ, Amphione lyram pulſante, ſponte ſuâ Thebana mœnia conſtruxerunt; aut etiam ſacra, in una ara Eteocli & Polynici facta, quorum flamma in duas partes dividitur, 575 non ſine ſtupore ſpectamus; ut & ducum, qui ad Thebas cecidere, ſepulcra, & templa Amphia-

Senſus ineſt igitur nebulis, quas exigit ignis,
Conſilium fugiunt cetera pæne meum.
Conſilium; commune ſacrum cùm fiat in ara
Fratribus, alternâ qui periere manu.
Ipſa ſibi diſcors, tamquam mandetur ab illis,
Scinditur in partes atra favilla duas.
Hoc, memini, quondam fieri non poſſe loquebar,
Et me Battiades judice falſus erat.

Vide Epigramma *Bianoris* III. Anthologiæ, titulo εἰς ἥρωας. *Scaliger*. Plura addi nihil intereſt. Alioquin & alia congeſſit *Nic. Loydius*, in Eteocle & Polynice.

575. *Miramur ſeptemque duces raptúmque*] Atqui Amphiaraus, qui profundo raptus eſt, fuit unus ſeptem ducum; ſed ſic ſæpe præſtantiſſimi quique Scriptores, nomine prolato eximii cujuſpiam viri ex certo numero, integrum addunt numerum, haud aliter ac ſi vir ille eximius ad eum numerum non pertinuiſſet. Sic apud *Livium* Lib. III. 25. *Virginius maximè & Tribuni*; cùm Virginius è numero Tribunorum eſſet. Sic apud *Petronium* Cap. II. *Pindarus novémque Lyrici*; cùm nemo neſciat eorum novem Lyricorum principem fuiſſe *Pindarum*. Si quis plura aveat exempla, adeat Interpretes ad hæc loca. Reſpicit autem *Severus* ad monumenta ſeptem ducum, quæ etiamnum in Eleuſinio agro oſtendebantur. *Pauſanias* in Atticis, pag. 70. de via quæ Eleuſine Megara ducebat: Ὀλίγῳ δὲ ἀπωτέρω τοῦ φρέατος, ἱερὸν Μεγανείρας ἐςι, καὶ μετ' αὐτὸ τάφοι τῶν ἐς Θήβας. Κρέων γὰρ ὃς ἐδυνάςευε τότε ἐν Θήβαις, Λαοδάμαντα ἐπιτροπεύων τὸν Ἐτεοκλέους, οὐ παρῆκε τοῖς προσήκουσιν ἀνελομένους θάψαι. ἱκετεύσαντος δὲ Ἀδράςου Θησέα, καὶ Ἀθηναίων μάχης γενομένης πρὸς Βοιώτους, Θησεὺς ὡς ἐκράτησε τῇ μάχῃ, κομίσας εἰς τὴν Ἐλευσινίαν τοὺς νεκροὺς ἐνταῦθα ἔθαψε: *non longè à puteo eſt Meganiræ ſacellum & eorum qui ad Thebas ceciderunt tumuli. Cùm enim Creon, qui Laodamantis, Eteoclis filii, tutor erat, & plurimùm Thebis tunc poterat, non ſineret cæſorum cadavera à ſuis humari, Theſei opem Adraſtus imploravit. Commiſsâ itaque inter Athenienſes & Thebanos pugnâ, victor Theſeus in Eleuſinium agrum deportanda cadavera atque ibi ſepelienda curavit.* Defuere tamen ei numero *Adraſtus*, qui Megaris obiit, ut idem

Detinet Eurotas illic & Sparta Lycurgi,
Et ſacer in bellum numerus, ſua turba regenti.
Nunc hîc Cecropiæ variis ſpectantur Athenæ
Carminibus, gaudéntque ſuâ victrice Minervâ.
Excidit hîc reduci quondam tibi, perfide Theſeu,
Candida ſollicito præmittere vela parenti.

Tu

NOTÆ.

idem docet pag. 80. & Amphiaraus qui vivus abſorptus eſt. *Idem.*

Ibid. *Raptúmque profundo*] Amphiaraum de cujus morte exſtant magnifici verſus, in Thebaïde *Statii Papinii.* Scaliger. Ei erant non uno loco Heroa conſecrata, ut docet *Pauſanias* in Atticis. *Gevallus.*

576. *Sparſa Lycurgi*] Lege: *Sparta.* Levis ſanè error, vel puero notus; tamen in recentioribus Editionibus, etiam in Antuerpienſi, hactenus non animadverſus. *Scaliger.*

577. *Et ſacer in bellum numerus*] Alioqui *numerus* ad contemtum:

Nos numerus ſumus & fruges conſumere nati.

Ex Græcorum proverbiis ἀριθμός. Quod etiam de uno dici, non tantùm de pluribus, adnotavimus apud *Euripidem* Heraclidis:

Εἰδὼς μὲν οὐκ ἀριθμὸν, ἀλλ' ἐτητύμως
Ἄνδρ' ὄντα τὸν σὸν παῖδα.

Sciens non numerum, ſed verè
Virum eſſe filium tuum. Idem.

Ibidem. Vera ſunt quæ hîc habet vir ſummus, ſed nihil ad rem. *Numerus* hîc eſt vox è militia deſumta; quæ quidem ævo *Taciti* frequentior fuit, ut multis oſtendit *Juſtus Lipſius* ad Lib. I. Cap. VI. Sed antea inaudita non fuerat, ut vel ex hoc loco liquet. Sic autem dictæ cohortes, aliáque militum συντάγματα, quorum erat certus numerus; quò reſpexit *Virgilius* Æneid. XI, 599.

Etruſcique duas, equitúmque exercitus omnis
Compoſiti numero in turmas.

Dicitur autem hîc *ſacer* numerus, quòd Laconicæ ἐνωμοτίας, hoc eſt, numeri XXV. virorum, ſolerent, ſacris quibuſdam abhibitis, militiæ nomen dare. *Heſychius :* ἐνωμοτία, τάξις τις διὰ σφαγίων ἐνώμοτος. Vide *Nicol. Cragium* Reipub. Lacedæm. Lib. IV. cap. 4.

Fortè

phiarao, terrâ abſorpto, conſecrata. Aliàs Laconica & Sparta Lycurgi legibus nobilis oculos noſtros detinent, revocántque in memoriam exercitus illos Lacedæmoniorum, uſque adeò diſciplinæ militaris obſervantes. Interdum luſtramus Athenas, Poëtis qui in iis nati ſunt nobilitatas, & Minervæ Victricis tutelâ inſignes. 580 Recordamur, non procul ab hujus urbis portu, Theſeum è Creta incolumem redeuntem, ſed ob perfidè relictam in Dia inſula Ariadnen, oblitum eſſe nigro velo, pro mandatis paternis, album ſubſtituere, ut ſe ſalvum redi-

re

Fortè etiam ſacros numeros vocavit *Severus*, ad inſtar Thebanæ Cohortis, de qua *Plutarchus* in Pelopida. *Gorallus.*

Ibid. *Sua turba recenti*] Lege, *regenti*; penitus devoti Regibus ſuis ac Ephoris, non ſui ſed Reipublicæ & Regum. *Regens*, στρατηγός. In Culice;

> ——— *quo flamma regente*
> *Doris Erichthonias proſtravit funditus arces.*

Quo regente, ὖ στρατηγοῦντος. *Scaliger.* Summum Reges Lacedæmonii in exercitibus habuerunt imperium, cui reſponſare non licebat. Vide *Cragium* eodem loco. *Gorallus.*

578. *Variis ſpectantur Athenæ Carminibus*] Propter multa carmina, quibus ſunt à Poëtis Epicis & Dramaticis celebratæ. *Idem.*

Gaudénſque ſua victrice] De Minervæ & Neptuni certamine hæc accipienda. Quare victricem Minervam vocavit, quòd ejus olea præpoſita fuit equo Neptuni. *Scaliger.* Celebris quidem ea fuit fabula, ſed & erat Νίκη Ἀθηνᾶ, *Minerva victoria*, quòd victores eos quibus favebat redderet, de qua *Harpocration*; ad quem vide *Henr. Valeſium*, qui oſtendit id fuiſſe cognomen Minervæ πολιέχου, ſeu præſidis urbis. *Gorallus.*

580. *Excidit hic reduci*] Hic verſus & ſequentes quinque, ſine ulla ſententiæ jactura, abeſſent. Neque enim Athenæ viſebantur, propter putidas id genus fabellas. Sed Poëtæ vix abſtinere poſſunt ab ejuſmodi locis, in hiſtoria fabulari, aut ei proxima celebratis; ſi quæ occaſio in ea digrediendi incidit, quamvis minùs commoda. *Idem.*

581. *Candida ſollicito permittere vela*] Omnino legendum, ut in Veteribus *præmittere*. Nam præmittenda erant vela candida patri, ut eſſent nuncia reditûs. *Scaliger.* Fabulam hanc aut hiſtoriam terſè narravit *Catullus*, in elegantiſſimo Carmine de Nuptiis Thetidis & Pelei; ubi cur exciderit Theſeo paterni moniti memoria docet. *Gorallus.*

Tu quoque Athenarum crimen, jam nobile ſidus,
Erigone; ſedes veſtra en, Philomela, canoris
Te vocat in ſilvis; & tu, ſoror hoſpita, tectis
Acciperis; ſolis Tereus ferus exſulat agris.

Mi-

NOTÆ.

582. *Tu quoque Athenarum carmen*] Ita legendus totus h c locus depravatiſſimus:

> *Te quoque Athenarum carmen, jam nobile ſidus*
> *Erigone; ſedes, Pandioni, veſtra canoris*
> *Te vocat in ſilvis; & tu ſoror hoſpita tectis*
> *Acciperis.*

Tres Atticas puellas alloquitur; quarum primam ſideribus, alteram ſilvis, tertiam tectis acceptam ſcribit. O Erigone, te nobile ſidus vocat; ô Pandioni Philomela, te ſedes in ſilvis vocat; ô Procne, tu tectis acciperis. Hæc eſt, niſi fallor, hujus loci vera interpretatio. *Scaliger.*

Ibidem. *Carmen*] Cum Aldina lege, *crimen.* Crimen enim non exiguum erat, quòd Attici, acciſo ejus patre, virginem ad ſuſpendium adegiſſent. Cùm enim paſtores Attici, ut verbis utar *Hygini* Fab. CXXIX. ex utre vini, quem acceptum à Libero Pâtre cum iis Icarius communicaverat, ebrii facti concidiſſent; arbitrantes Icarium ſibi malum medicamentum dediſſe, fuſtibus eum interfecerunt. Icarium autem occiſum canis ululans Mæra Erigonæ monſtravit, ubi pater inſepultus jaceret. Quò cùm veniſſet, ſuper corpus parentis ſuſpendio ſe necavit; ob quod factum, Liber Pater iratus Athenienſium filias ſimili pœnâ afflixit. De ea re ab Apolline reſponſum petierunt, quibus reſponſum eſt, quòd Icarii & Erigones mortem neglexiſſent. Quo reſponſo, de Paſtoribus ſupplicium ſumſerunt & Erigonæ diem feſtum oſcillationis, peſtilentiæ causâ, inſtituerunt, & ut per vindemiam de frugibus Icario & Erigonæ primùm delibarent; qui, Deorum voluntate, in aſtrorum numerum ſunt relati. Erigone ſignum Virginis, quam nos Juſtitiam appellamus, Icarius Arcturus in ſideribus eſt dictus; canis autem Mæra, Canicula. Hæc *Hyginus.* Gorallus.

583. *Sedes veſtra en, Philomela*] Sic Aldina & aliæ Editiones. Veneta antiquior *Amphiona* habet pro *en Philomela. Sedes veſtra*, eſt ſedes avium tui ſimilium, quæ ſilvas habitant. *Idem.*

Ibid. *Canoris ſilvis*] Quæ cantu avicularum reſonant. Vide ſimilem tranſlationem vſ. 296. Fabula hæc vel pueris eſt ex *Ovidio* Metam. VI. nota eſt. *Idem.*

584. Et

re anxio Ægeo è longinquo oſtenderet. In eadem urbe nata erat virgo, cujus cauſâ piaculum contraxerat patria, ſed quæ in ſidera relata eſt, & cui Erigonæ nomen fuit. Indidem fuit Philomela, cujus ſedes eſt in ſilvis, & Procne quæ ſub tectis nidificatur, 585 dum ſceleratus Tereus per deſerta loca volitat. In

584. *Et tu, ſoror hoſpita tectis*] Hirundo, nempe, facta. Animo Poëtæ obverſabantur verba *Ovidii* Met. VI, 668.

——— quarum petit altera ſilvas,
Altera tecta ſubit. Idem.

585. *Solis Tereus ferus*] Ferum vocat quòd neque tectis, ut Procne, neque ſilvis, ut Philomela, acceptus fuerit, ſed in præruptis rupibus degat. Hoc planè ex politiſſimis *Æſchyli* verſibus illuſtratur, qui habentur, apud *Ariſtotelem* Lib. IX. de Hiſtoria Animalium, ſed quia ita depravati leguntur, ut ne minimum quidem ipſos interpretari potuerit magnus vir Gaza; hîc eos ego, quantùm judicare poſſum, correctos & emendatos apponam.

Τοῦτον δ' ἐπόπτην Ἔποπα τῶν αὐτοῦ κακῶν
Πεποικίλωκε, κ'ἀποδηλώσας ἔχει
Θρασὺν πετραῖον ὄρνιν ἐν παντευχίᾳ
Ὃς ἦρι μὲν φαιόν τι διαπαλλεῖ πτερὸν
Κίρκου λεπάργου· δύο γὰρ οὖν μορφὰς φανεῖ
Παιδός γε τ'αὐτοῦ νηδύος μιᾶς ἄπο.
Νέας δ' ὀπώρας ἡνίκ' αὐξανθῇ στάχυς,
Τίκτει νιν αὖθις κ'ἀμφινωμήσει πτέρυξ.
Ἀεὶ δὲ μισεῖ τῶνδε Παλλήνης τόπου
Δρυμοὺς ἐρήμους, ἢ πάγους ἀποικίσει.

Hunc ſpectatorem Epopem ſuorum malorum variegavit, & oſtenſam habet audacem petricolam avem armis inſtructam. Quæ vere quidem fuſcam vibrat pennam Accipitris, cui albus venter; duas enim formas oſtendere ſolet, pulli ejuſdem, ex uno utero. Novâ verò æſtate, cùm adulta eſt ſpica, ipſum iterum parit & veſtit circumquaque pluma. Semper autem odit hujus loci Pallenæ dumos deſertos, vel in montes amandabit. In quibus verſibus, primùm alluſum ad nomen Epopis, tamquam ἐπόπτης fuerit malorum ſuorum. Deinde alium plumarum colorem illi vere adſcribit, alium æſtate. Nam ἦρι φαιὸν πτερὸν illi dat κίρκου λεπάργου. Ait habere pennas accipitris, qui eſt λέπαργος, hoc eſt, ventre albo, & habet φαιὸν πτερὸν, *fuſcas pennas*. Ubi ſanè conſiderandum eſt *Æſchylum*, ſine dubio, confudiſſe cucullum cum Epope, ſeu Upupa, ſed Cucullus φαιὸν διαπαλλεῖ πτερὸν κίρκου λεπάργου. In qua ſanè animadverſione, mirum in modum mihi placeo, cùm & mentem *Æſchyli* planè odoratus ſim, & menda ex tam

 de-

Miramur Trojæ cineres & flebile victis
Pergamon, exſtinctóſq; ſuo Phrygas Hectore, parvum
Conſpicimus magni tumulum ducis; hîc & Achilles
Impiger & victus magni jacet Hectoris ultor.
Quin etiam Grajæ fixos tenuere tabellæ,
Signáve; nunc Paphiæ rorantes arte capilli,
Sub truce nunc parvi ludentes Colchide nati,

Nunc

NOTÆ.

deplorato loco ſuſtulerim. Fefellit *Æſchylum*, quòd Epops eamdem planè vocem cum Cucullo emittit. Propterea eumdem Epopem cum Cucullo fecit; qui, ut nemo ignorat, tam ſimilis eſt Accipitri, ut quidam in genere Accipitrum poſuerint, & neſcio quid tale tetigerit *Ariſtoteles*. Porrò ἰνίκα αὐξάνθῃ ςαχυς, hoc eſt, cùm adulta eſt æſtas, τίκτει νιν αὖθις πτέρυξ rurſus renovat, & quaſi alium facit penna; hoc eſt, mutatus pennarum color alium videri facit. Odio verò Pallenes ubi ea Metamorphoſis agitur, eum in teſca inhoſpita relegabit Jupiter; hoc eſt enim τὸ ἀποικίσαι. Hoc ſanè extra ordinem. Sed cùm ipſe *Corn. Severus* ne ſine corollario quidem opus ſuum egregium de Ætna concludere voluerit; cur non & ego quoque cum hoc corollario hunc locum abſolvam? Comparent ergo correctionem horum verſuum cum vulgata *Ariſtotelis* lectione, & vidèbunt quâ alacritate tam luculentos tanti Poëtæ verſus à nobis emendatos accipere debeant. *Scaliger.*

587. *Exſtinctóſque ſuos Phrygas, Hectora primum*] Locus depravatiſſimus. Veteres Editiones:

Exſtinctóſque ſuos Phrygas Hectora parvum.

Lego: *exſtinctóſque ſuo Phrygas Hectore, parvum*, &c. Simul cum ſuo Hectore exſtinctos Phrygas. *Horatius* ad verbum ex *Homero*:

——— & ademtus Hector
Tradidit feſſis leviora tolli
Pergama Grajis.

Exſtinctos ſuo Hectore. Helleniſmus αὐτῷ τῷ Ἕκτορι διεφθαρμένους, hoc eſt, σὺν αὐτῷ Ἕκτορι. Idem.

588. *Parvum conſpicimus magni tumulum ducis*, &c.] Seu verè, ſeu falsò, multis poſtea ſæculis oſtendebantur tumuli Achillis, Patrocli, Ajacis, aliorúmque Heroum; quos ſtudioſè inviſit Alexander Macedo, cùm in Aſiam trajeciſſet, ut docent *Plutarchus* & *Arrianus* in ejus vita. Oſtendebantur etiam *Strabonis*, hoc eſt, Poëtæ noſtri ætate, ut colligere licet ex deſcriptione Troadis, Lib. XIII. *Geraldus.*

590. Quin

In Troadem navigamus ut videamus reliquias Trojæ, quæ capta tot lacrimas victis creavit, poſtquàm Hectorem, à quo ſolo defendi poterant, amiſerunt. Illic ergo exiguum magni ducis tumulum videmus, à quo non procul abſunt loca, in quibus ſepulti ſunt Achilles, à quo Hector occiſus, & Paris, qui mortem fratris ultus eſt. Tabulæ etiam præſtantium Græciæ pictorum oculos noſtros defixos tenent, ut & ſigna ejuſdem gentis ſtatuariorum. Nunc ſpectamus Apellis Venerem è mari emergentem; nunc Timomachi Medeam cæ-

590. *Quin etiam Graja fixos tenuere*, &c.] Expreſſit Horatianum:

Suſpendit pictâ mentem, vultúmque tabellâ.

Scaliger. Hac de re vide *Plinium*, Lib. XXXV.

591. *Paphiæ rorantes parte capilli*] Scribe ex conjectura noſtra, quæ & poſtea confirmata eſt veterum aliquot editionum auctoritate: *rorantes arte*, ut in Epigrammate in camdem ἀναδυομένην:

Καὶ τοίας ἐτύπωσε διάβρεχον ὕδατος ἀφρῷ.

Scaliger. Nihil felicius & certius excogitari potuit, nam loquitur *Severus* ſine dubio, de celeberrima illa tabula Veneris è mari exeuntis, ab Apellis manu. De ea vide *Plinium* Lib. XXXV. cap. X. & ad eum *Joan. Harduinum*. Aliud Epigramma *Antipatri* Sidonii Lib. IV. Anthologiæ, cap. 12. elegantiſſimè *capillos arte rorantes* expreſſit, éſtque ita ab *Auſonio* converſum:

Emerſam pelagi nuper genitalibus undis
Cyprin Apellei cerne laboris opus.
Ut complexa manu madidos ſalis æquore crines
Humidulis ſpumas ſtringit utraque comis.

Gorallus.

592. *Sub truce nunc parvi*] Ovidius:

Inque oculis facinus barbara mater habet.

Uterque intellexit de Timomachi tabella. *Scaliger*. De hac tabula *Plinius* Lib. XXXV. Cap. XI. *Timomachus Byzantius Cæſaris Dictatoris ætate Ajacem & Medeam pinxit, ab eo in Veneris Genetricis æde poſitas, octoginta talentis venumdatas*. Quod penicillo expreſſerat Timomachus id priùs poëticis coloribus pinxerat *Euripides* in Medea, à vſ. 1030. ubi crudeli mulieri occidere liberos paranti hæc verba tribuit:

Φεῦ, φεῦ, τί προσδέρκεσθέ μ' ὄμμασιν τέκνα;
Τί προσγελᾶτε τὸν πανύστατον γέλων;

Eheu! cur me adſpicitis liberi? cur adridetis hoc extremo riſu? &c. Vide & Epigrammata in eam tabulam Antholog. Lib. IV. c. 9. quorum duo vertit *Auſonius*, Ep. CXXI & CXXII. Gorallus.

 593. *Nunc*

Nunc triſtes circa ſubjectæ altaria cervæ,
Velatúſque pater, nunc gloria viva Myronis.
Quin etiam illa manus operum,turbæq; morantur.
Hæc viſenda putas terræ dubiúſque, maríſque;
Artificis naturæ ingens opus adſpice, nulla
Tu tanta humanis rebus ſpectacula cernes;
Præcipuéque vigil, fervens cùm Sirius ardet.
Inſe-

NOTÆ.

593. *Nunc triſtes*] Parrhaſius pinxit. *Scaliger.* Imò *Timanthes. Plinius* Lib. XXXV. cap. 10. *Nam Timanthi vel plurimum adfuit ingenii. Ejus enim eſt Iphigenia, oratorum laudibus celebrata; quâ ſtante ad aras periturâ, cùm mæſtos pinxiſſet omnes, præcipuè patruum, & triſtitiæ omnem imaginem conſumſiſſet, patris ipſius vultum velavit, quem dignè non poterat oſtendere.* Quinam præterea de ea tabula loquuti fuerint, à quibus omnibus *Timanthi* tribuitur, docebit Plinii interpres *Joan. Harduinus.* Gorallus.

Ibid. *Subjecta altaria cervæ*] Hoc eſt, altaria ad quæ loco Iphigeniæ ſubjecta eſt cerva. *Ovidius* Metam. XII, 31.

Flentibus ante aram ſtetit Iphigenia miniſtris;
Victa Dea eſt, nubémque oculis objecit, & inter
Officium, turbámque ſacri vocéſque precantum,
Suppoſitâ fertur mutâſſe Mycenida cervâ.

Vide & *Euripidis* Iphigeniam in Aulide à vſ. 1581. *Idem.*

594. *Velatúſque pater*] Adtribuunt induſtriæ pictoris, & in eam partem interpretati ſunt poſteri. Ego verò puto pictorem *Euripidem* ſequutum hoc feciſſe; cujus verba de Agamemnone, ſacrificio filiæ adſiſtente, hæc ſunt:

——— ἔμπαλιν ϛρέψας κάρα
Δάκρυα προῆγεν, ὀμμάτων προθεὶς πέπλον.

reflexo retrorſum capite, lacrimas præmiſit, peplum oculis præponens. Scaliger.

Ibid. *Gloria viva minoris*] *Myronis.* Et non non omiſit Antuerpienſis editio. *Idem.* Reſpicit ad buculam Myronis, *celebratis*, ut loquitur, *Plinius* Lib. XXXIV. cap. 8. *verſibus laudatam.* Ac ſanè multa etiamnum ſuperſunt elegantiſſima Anthol. Lib. IV. cap. 7. quorum aliquot feliciter imitatus, aut interpretatus eſt *Auſonius* in Epigrammatibus à LVII. Præſtantiſſima quæque eò ſpectant, ut buculam illam vivæ ſimillimam fuiſſe oſtendant, quale hoc eſt

Aerea

cædem filiorum meditantem; nunc Timanthis Iphigeniam mactandam, ubi cernere licet Græcorum duces circa Dianæ altare, antequàm ſubmitteretur cerva, mœſtos, & patrem virginis Agamemnonem velato vultu; nunc buculam æneam Myronis, veluti ſpirantem. Tot & tanta ſunt ejuſmodi opera, ut non præſtantiâ ſolùm, ſed & multitudine ſuâ nos morentur. Hæc nobis viſenda putamus, per terræ mariſque pericula; atqui adſpiciamus, in Ætna monte, artificioſiſſima naturæ opera; nulla enim in iis, quæ ab hominibus profecta ſunt, talia miracula licet videre; & præſertim quidem,

Aerea mugitum poterat dare vacca Myronis,
Sed timet artificis deterere ingenium.
Fingere nam ſimilem viva, quàm vivere plus eſt,
Nec ſunt facta Dei mira, ſed artificis.

Hinc jam licet intelligere cur hanc buculam *gloriam vivam* Myronis vocarit *Severus*. Gorallus.

595. *Quin etiam illa manus operum, turbaque morantem*] Hoc non eſt unius aſſis. Veteres Editiones: *turbaque minaces*. Lego: *turreſque minaque*. Minæ ſunt ἐπάλξεις. Auctor *Servius* in illud: *minaque murorum ingentes*. Scaliger. In antiquiore Veneta legitur, *morantur*, quod multò melius eſt. Vult *Cornelius*, non tantùm præſtantiam operum, ſed & eorum multitudinem morari ſpectatorum oculos; quod facilè intelliget quiſquis *Plinii* Libros XXXIV & XXXV legerit. *Gorallus.*

596. *Terra dubius*] Dubius terræ, aut maris causâ, an pericula in iis occurrentia vitare poteris. De regimine malè intellecto adjectivorum vide *Ger. Joan. Voſſium* Artis Grammaticæ. Lib. VII. c. 11. *Idem.*

598. *Tu tanta humanis rebus*] Abſurdè legebatur: *cum tanta humanis Phœbus*. Idem.

599. *Vigil*] Hoc eſt, pervigil, totâ nocte fulgens. Quæ lectio ſi vera eſt, oportet diebus canicularibus maxima eſſe Ætnæ incendia. Sanè, ſi credimus *Plinio* Lib. II. 40. *ejus ſideris effectus ampliſſimi in terra ſentiuntur. Fervent maria, exoriente eo, fluctuant in cellis vina, moventur ſtagna.* Verùm hæc non fiunt propter exortum *Sirii*, ſed quia id eſt calidiſſimum anni tempus, ut rectè animadvertit *Geminus* in Elementis Aſtronomiæ p. 58. & ſeq. Ed. Petavii Pariſinæ. *Idem.*

Ibid. *Sirius ardens*] *Ardet*, & tamen hæc mihi ſuſpecta ſunt. *Scaliger.*

Inſequitur miranda tamen ſua fabula montem.
Nec minùs ille pius, quàm fortis, nobilis ignis.
Nam quando ruptis excanduit Ætna cavernis
Et velut, everſis penitus fornacibus, ignis
Evecta in longum rapidis fervoribus unda eſt:
Haud aliter quàm cùm, ſævo Jove, fulgurat æther,
Et nitidum obſcurâ cœlum caligine torquet.
Ardebant arvis ſegetes, & millia culta

Ja-

NOTÆ.

600. *Inſequitur miranda tamen*] Elliptica hæc eſt loquutio, in qua hæc ſunt intelligenda: quamvis mons hic per ſe ſit mirus, attamen non minùs mirum eſt quod narratur de fratribus Catanenſibus. Nam *fabula* hîc eſt non mendacium, ſed narratio, ut ſæpe alibi. *Gorallus.*

601. *Quamquam ſors nobilis ignis*] Editiones Veteres: *quàm ſors*, &c. Lego:

Nec minùs ille pius, quàm forſet nobilis ignis.

Forſet. Vide doctiſſimos D. *Lambini* in *Horatium* Commentarios. *Scaliger.* Scio quid ſcripſerit *Lambinus* de voce *forſet*, quæ idem ſonat ac *forſitan*. Sed ea ſignificatio hîc non convenit, & dixiſſet Poëta:

Non minùs ille pius forſet, quàm nobilis ignis

Sed legendum eſt *fortis*, hoc eſt vehemens, ut vſ. 2.

602. *Nam quando ruptis*, &c.] His luculentiſſimis verſibus, orditur hiſtoriam fratrum Cataneorum, qui ex incendio Ætnæ utrumque parentem eduxerunt. Eorum de nominibus varia, apud Scriptores, opinio; aliis Philonomum & Calliam vocantibus, aliis Anaphiam & Amphinomum; quibuſdam etiam Æmanthiam & Critonem. Cujus hiſtoriæ plurimi meminerunt, *Strabo*, *Pauſanias* Phocicis, *Val. Maximus*, *Solinus*, *Ælianus*, *Martialis*, alii. Sed omnium maximè *Claudianus*, qui eos egregio carmine celebravit, cujus initium:

Adſpice ſudantes venerando pondere fratres,
Divino meritos ſemper honore coli.
Juſſa quibus rapida ceſſit reverentia flamma,
Et mirata vagas reppulit Ætna faces.
Complexi manibus fultos cervice parentes,
Attollant vultus accelerèntque gradus.

Me-

dem, poſt Caniculæ exortum. Verùm mirus licèt ſit mons ille, non minùs mira de eo narratur hiſtoria; nec celebres ejus ignes vehementiæ ſuæ, quàm pietatis, majus ullum ſpecimen ediderunt. Cùm enim, quaſi effractis omnibus caminis, fureret Ætna, atque è fornacibus ignis fluvium evomeret, & procul emitteret: non aliter quàm cùm Jupiter fulmina in terras demittit & obſcurâ procellæ caligine cœlum obnubit; ardebant ſegetes in agris, & innumera loca exculta, unà cum villis, &

Meminit & *Auſonius* in Catina, de claris urbibus. Locus in quo eorum erant ſtatuæ, in quas id carmen ſcripſit *Claudianus*, vocabatur ab indigenis εὐσεβίων χῶρος. Porrò locum hunc ita lege:

Nam quando ruptis excanduit Ætna cavernis,
Et, velut everſis penitus fornacibus; ingens
Evecta in longum rapidis fervoribus unda

Dixit *undam*, ut *Pindarus*, de eadem re, ποταμὸν πυρὸς. *Scaliger.*

Ibidem. Sic etiam loquutus eſt Auctor Libri de Mundo Cap. VI. ubi de hac hiſtoria. *Gorallus.*

603. *Ignis*] Sic emendavi pro *ignes*, quemadmodum etiam puto legiſſe *Scaligerum*, quamvis in notis ejus legatur *ingens*, propter locum Pindari cum hoc *Severi* collatum. *Idem.*

604. *Evecta*] Sic Aldina, meliùs quàm *&* *vecta*. Ex eadem verſum clauſimus verbo *eſt*. *Idem.*

605. *Sævo Jove*] Hoc eſt, indignante Jove, ut à *Virgilio* dicitur *ſævus Hector* Æneïd. I, 103. hoc eſt, Græcis infenſus, ſic enim loquitur Hectoris amicus Æneas:

Sævus ubi Æacidæ telo jacet Hector ——

Idem.

606. *Cœlum caligine torquet*]. Meliùs *torpet*. Aliter dicebant: *cœlum ſtat caligine*. Ab ea metaphora *frontem caligare* dicebant Veteres; ut *Sophocles* συνωφρὺς πρόσωπον. *Pacuvius* Atalantâ:

Quis iſtic voltus caligans? quæ triſtitas?

Ita locus ille *Pacuvii*, apud *Nonium* legendus eſt. Imitatione Græcorum dixit *vultum caligantem*. Scaliger.

Ibidem. Nihil muto. Quidni enim liceat dicere *torqueri cœlum* à Jove, immiſsâ caligine, de quo *Virgilius* Æn. IV, 269. dixit:

—— *Cœlum & terras qui numine torquet?*

Gorallus.

607. *Et mollia culta*] Non rejicio veterum Editionum *millia culta*. Scaliger. Sic habet Aldina, hoc eſt, innumera culta, circa Ætnam, loca. *Gorallus.*

L 5 609. Vix-

Jugera cum domibus, ſilvæ, colléſque virentes.
Vix dum caſtra putant hoſtem moviſſe, tremebant,
Et jam finitimæ portas invaſerat urbis.
Tum verò ut cuique eſt animus, viréſque, rapinâ
Tutari conantur opes; gemit ille ſub auro,
Colligit ille arma & ſtultâ cervice reponit,
Defectum raptis illum ſua crimina tardant,
Hic velox minimo properat ſub pondere pauper,
Et quod cuique fuit cari fugit ipſe ſub illo,
Sed non incolumis dominum ſua præda ſequuta eſt.
Cunctantes vorat ignis & undique torret avaros,
Conſequitur fugiſſe ratos & præmia raptis

Con-

NOTÆ.

609. *Vixdum caſtra putant*, &c.] *Caſtra movere* & *ſigna movere*, ad conſerendas, ſcilicet, manus. *Virgilius:*

Signa movet, præcépſque adverſum fertur in hoſtem.

Nam *hoſtem* ignem vocavit, qui improviſos aggreſſus ſit. Suprà, *atque aperit ſe hoſti*, igni, ſcilicet. *Scaliger.*

Ibid. *Tremebant*] Solum tremebat ſubterranei ignis impetu ſubrutum. *Ammianus Marcellinus*, de motu terræ qui Nicomediæ contigerat, Lib. XVII. cap. 7. *Superesse potuit ædium ſacrarum & privatarum pars major, niſi palantes abruptè flammarum ardores, per quinquaginta dies & noctes, quidquid conſumi poterat exuſſiſſent.* Simile quiddam contigerat Catanæ, in clade quam hîc deſcribit *Severus*. Gorallus.

610. *Portas evaſerat*] Imò *invaſerat*; & ita reponito. *Scaliger.* Sic habet Aldina.

611. *Rapinâ*] Vetus Editio: *viréſque rapina*, quantum rapere poſſunt. Si legis *rapinâ*, erit raptim convaſare, ut loquitur *Terentius*. Græci σκευωρεῖσθαι. *Scaliger.*

Ibidem. Ut ἁρπαγὴ, apud Græcos, & actum rapiendi, hoc eſt, *raptum*, & rem ablatam, hoc eſt, *rapinam* ſignificat: ſic hîc noſter Poëta *rapinam* cum *raptu* miſcuit. Sed tamen rectiùs adhibuit vocem *rapina*, quàm *præda*; ſi credimus *Corn. Frontoni*, de differentiis vocabulorum: *Præda victos ſpoliat. Rapina ſubitò venit. Itaque illa victoriâ gaudet, hæc petulantiâ.* Gorallus.

613. *Stulta cervice*] Quid enim opus armis ad ignem fugiendum, præſertim talem? Sed quiſque ea rapiebat, quæ pluris faciebat. *Idem.*

614. *Sua*

& nemoribus vicinis. Vix Catanenſes ignem ultra montem progreſſum putabant, cùm ecce eorum ſolum tremore ſubito agitabatur; jámque ignis portas urbis invaſerat. Tum demum unuſquiſque, prout erat animus, aut vires, rapere divitias ſuas ut eas ſervaret; hic gemere ſub pecuniæ ſuæ pondere: ille curioſus armorum, ea ſtultè, quaſi cum igne pugnaturus, induere; alius onere graviore opum, per fas & nefas partarum, oppreſſus vix poſſe progredi: alius ſub levi pondere, quippe pauper, facilè properare. Denique omnes fugere geſtantes quòd ſingulis pretioſiſſimum erat; ſed multos oppreſſos & mortuos ſua præda, & ipſa combuſta deſtituit. Quicumque diutiùs cunctati ſunt, aut avariores fuerunt, ſunt igne abſumti; qui celeriter adſequutus eſt multos, qui ſe fugiſſe putabant, & præmia quibus ſperabant ſe donatum iri, unà cùm raptis opi-

614. *Sua crimina*] Divitiæ quas malis artibus ſibi comparavit. *Idem.*

615. *Hic velox nimiùm*] Repone *minimo*, auctore *Aurato* noſtro. *Scaliger.* Favet Aldina, quæ habet *nimio.*

617. *Sed non incolumis dominum ſua præda ſequuta eſt*] Ad inferos, nimirum; ut ſequentia oſtendunt.

Haud ullas portabis opes Acheruntis ad undas,
Nudus ab inferna, ſtulte, vehêre rate.

Propertius Lib. III. *Gorallus.*

619. *Præmia captis*] Nihil potuit argutiùs dici. Prædones & latrones captis inclamant præmia. *Tibullus:*

Sævâque de rapta præmia veſte petat.

Vulgò dicunt, *mettre à rançon*; hoc eſt, imponere pretium, pro redemtione. Ergo ἀλληγορικῶς dixit ignem eos ante exſpectatum opprimere. Quædam Editiones habent *concrepat*, ex qua lectione *Auratus* noſter legebat *concremat.* Utrum malis, tibi liberum eſto eligere. *Scaliger.*

Ibid. Ego quidem *Auratum* ſequor, Scaligerana enim argutia non intelligo quî huic loco convenire poſſit. Ceterùm pro *captis* lego *raptis*, quæ enim ſubitò, ne incendio pereant, auferuntur, non *capi*, ſed *rapi* dicuntur. Senſus eſt ignem Ætnæum unà cremaſſe & res raptas & præmia quæ exſpectabantur ab iis qui rapuerant. In tali enim incendio, plebs & urbana & ruſtica operam ſuam ditioribus locat, ut vitæ periculo eorum facultates igni eripiat; ſed dum rapta amittebantur, præmium ſimul peribat. *Gorallus.*

620. *Hæc*

Concremat; hæc nullis parſura incendia paſcunt,
Vel ſolis parſura piis; namque optima proles
Amphinomus fratérque pari ſub pondere fortes,
Cùm jam vicinis ſtreperent incendia tectis,
Adſpiciunt pigrúmque patrem, matrémque, ſenectâ
Eheu! defeſſos, poſuiſſe in limine membra.
Parcite avara manus dites attollere prædas;
Illis divitiæ ſolæ matérque, patérque.
Hanc rapiunt prædam, mediúmque exire per ignem,
Ipſo dante fidem, properant. O maxima rerum,
Et meritò pietas homini tutiſſima virtus!

Eru-

N O T Æ.

620. *Hac nullis*] Legebatur antea *ac nullis*, ſine ſenſu; cùm hoc velit *Cornelius*, quæ rapi non potuerant, aut rapta ſeriùs erant; *hac*, inquam, omnia paſcere incendium, ſolis piis parſurum. *Idem.*

622. *Amphion*] Lege, *Amphinomus*. Et quædam Editiones ita correxerunt. *Scaliger.* Sic vocatur à *Strabone* Lib. VI. à *Valerio Maximo* Lib. V. cap. 4. à *Solino* Cap. V. & à *Claudiano* Carm. L. *Seneca* verò de Benef. Lib. III. cap. 32. & *Pauſanias* Phocicis pag. 663. ut & Auctor Libri de Mundo Cap. VI. reticent nomina. *Gorallus.*

Fratérque] Vocatur Anapias à *Strabone*, Anapus à *Val. Maximo*, Anapis à *Solino* & *Claudiano*. Verùm apud *Stobaum* Serm. LXXVII. quaſi ex *Æliani* Variis Hiſtoriis, vocantur hi fratres *Philonomus* & *Callias*. Idem.

624. *Matrémque ſenémque*] Lege:

Adſpiciunt pigrúmque patrem, matrémque ſenecta
Heu heu! defeſſos poſuiſſe in limine membra.

Senecta membra. Scaliger.

Ibidem. Sequor emendationem *Scaligeri*, ſed quamvis ſciam *ſenectam ætatem* dici à *Plauto*, & *ſenecta membra* à *Lucretio*, malim, miſſo inutili archaïſmo, ſic ordinem conſtituere *defeſſos ſenectâ poſuiſſe membra in limine*, ut ſenecta ſit in ablativo. Sic Æneïd. II, 96.

Non priùs adſpicies ubi feſſum ætate parentem
Liqueris?

Poſſet

opibus, perdidit. Hiſce omnibus paſcebatur incendium nemini parſurum, niſi Piis Fratribus. Fuerunt enim eximii adoleſcentes, Amphinomus & Anapias, ſimili pondere onuſti; qui cùm vicina incendia jam crepitarent, viderunt parentes ſuos, præ ſenectute, uſque adeò debiles, ut in limine domûs ſuæ mortem exſpectantes jacerent. O avara turba, ne divitias veſtras aſportetis. Illis Fratribus omnium opum loco fuerunt parentes, hanc ſolam prædam rapuerunt, mediáſque flammas ingreſſi ſunt; quaſi fidem ab igne accepiſſent, noxæ nihil ſibi allaturum. O maxima & hominibus longè tutiſſima virtus pietas! Puduit flammas pios ju-

Poſſet etiam fortè legi *defectos*, de qua loquutione vide *Marquard. Gudium* ad Phæd. Lib. I. Fab. XXI. Sed nihil opus eſt mutatu, nam *feſſum* & *defeſſum ſenectute* non minùs bene dixeris. Ipſa ſenectus *feſſa* etiam dicitur, ut apud *Lucanum* Lib. II, 128.

—— parvum ſed feſſa ſenectus
Sanguinis effudit jugulo. Gorallus.

626. *Attollere*] Sic Aldina, non *attollite*, ut vulgò. *Idem.*

627. *Illis divitiæ ſolæ*] Pauſanias in Phocicis. p. 663. Ἡνίκα ἐπέῤῥει τῇ Κατάνῃ πῦρ τὸ ἐκ τῆς Αἴτνης, χρυσὸν μὲν καὶ ἄργυρον ἐν οὐδενὸς μερίδι ἐποιήσαντο, οἱ δὲ ἔφυγον ὁ μὲν ἀράμενος μητέρα, ὁ δὲ αὐτὸν τὸν πατέρα: *Cùm irruiſſet in Catanam ignis ex Ætna, aurum quidem & argentum nullo numero habuerunt, ſed aufugerunt, hîc ſublatâ matre, ille ſublato patre ipſo.* Claudianus:

Qui ſpretis opibus, medios properaſtis in ignes
Nil præter ſanctam tollere canitiem.

Vide & *Ælianum*, apud *Stobæum*. Idem.

629. *Ipſo dante fidem*] Tamquam pro ſe ignis daret, qui pro ſe fide juberent. *Scaliger.* Aut quaſi promitteret ſe tam pio officio fungentes incolumes dimiſſurum. Quod debet intelligi de deceſſione flammarum, quæ viam eis aperiebat, & veluti invitabat ad tranſeundum. Hæc reſpexiſſe videtur *Claudianus*, hiſce verbis:

Ipſe redundantem frænavit Mulciber Ætnam,
Læderet exempli ne monumenta pii.
Senſerunt elementa FIDEM, *pater adfuit Æther,*
Terráque maternum ſedula juvit onus.

Gorallus.

632. *Qua-*

Erubuere pios juvenes attingere flammæ,
Et quacumque ferunt illi veſtigia, cedunt.
Felix illa dies, illa eſt innoxia terræ.
Dextera ſæva tenent, læváque incendia fervent;
Ille per obliquos ignes, fratérque triumphant,
Tutus uterque pio ſub pondere, ſuffugit illac,
Et circa geminos avidus ſibi temperat ignis.
Incolumes abeunt tandem & ſua Numina ſecum
Salva ferunt, illos mirantur carmina vatum.
Illos ſepoſuit claro ſub nomine Ditis,

Nec

N O T Æ.

632. *Quacumque ferunt illi veſtigia, cedunt.*] *Seneca* de Benefic. Lib. III. cap. 37. *Deceſſiſſe creditum eſt ignes & utrimque flammâ recedente limitem adapertum, per quem tranſcurrerent juvenes digniſſimi, qui magna tutò auderent.* Pauſanias loco memorato: προϊόντας δὲ οὐ σὺν ῥᾳστώνῃ καταλαμβάνει σφᾶς τὸ πῦρ ἐπειγόμενον τῇ φλογί. καὶ (οὐ γὰρ κατετίθεντο οὐδὲ οὕτω τοὺς γονέας) διχῇ σχισθῆναι λέγεται τὸν ῥύακα, καὶ αὐτούς τε τοὺς νεανίσκους, σὺν δὲ αὐτοῖς τοὺς γονέας τὸ πῦρ οὐδὲν σφίσι λυμηνάμενον παρεξῆλθεν: *progreſſos non languidè adſequutum eſt incendium, flammâ feſtinans; atque (nam ne ſic quidem depoſuerant parentes) ajunt decurſum flamma bifariam diviſum, & ipſos juvenes, ſimúlque cum iis parentes, ignem illæſos dimiſiſſe.* Vide & Librum de Mundo Cap. VI. aut ejus Interpretem *Apulejum.* Idem.

633. *Felix illa dies*] Eadem adclamatio in Ciri:

Felix illa dies, felix & dicitur annus, &c.

Scaliger.

Ibid. *Innoxia terra*] Nocuit quidem ædificiis & agris Catanenſium; ſed multò plus profuit hominibus, propter ſingulare pietatis exemplum, cui occaſionem præbuit. Ita hunc locum intellexiſſe videtur *Claudianus*; duo enim ultima Carminis ejus, de piis fratribus, poſtrema diſticha meram hujus verſiculi paraphraſin nobis exhibent.

Nec doleat (Sicilia) *damnis quæ devius intulit ardor,*
Nec gemat exuſtas igne furente domos.
Non potuit pietas flammâ ceſſante probari,
Emtum eſt, ingenti clade, perenne decus.

634. *Dextra ſæva tenent*] Ex opinione ejuſdem maximi *Aurati* lege:

Dextrâ ſæva tenus, læváque incendia fervent.

Ego

juvenes amburere, & quacumque illi ſe converterent, deceſſerunt. Felicem verò diem, nec cuiquam ob jacturam deflendum, quo tantæ exſtitit pietatis exemplum! Quamvis à dextra & à ſiniſtra incendia omnia depaſcerentur, Fratres illi, per tranſverſos ignes tranſeuntes, veluti triumphabant. Uterque tutus ſub pia illa ſarcina, quà cedebant, evaſit; nam ab utroque abſtinuit flamma. Denique ſine noxa abierunt, & parentes, quos Numinum loco habebant, ſalvos abſtulerunt, carminibúſque deinceps poëtarum propterea celebrati ſunt. Pluto verò, cùm vitam exegiſſent, eos promiſcuæ mortuorum turbæ non miſcuit, ſed clarum nomen habere paſſus, ſan-

Ego verò ita defendebam: *dextra ſæva tenent*, τὰ δεινὰ ἐκ δεξιῶν. Simile proverbium *Horátio*:

Hac canis, hac lupus.

Scaliger. At nos Editionem Aldinam ſequuti ſumus, cujus lectionis ordo eſt: *incendia tenent dextera, & fervent à læva.* Gorallus.

638. *Sua numina ſecum*] *Menander* apud *Stobæum* Serm. LXXVII.

Θεὸς μέγιστος τοῖς φρονοῦσιν οἱ γονεῖς.

Deus maximus ſunt ſapientibus parentes. Alia ſunt ibidem ejuſdem ſententiæ, ex quibus liquet ſecundùm Deum Opt. Maximum habendos parentes. *Idem.*

639. *Mirantur carmina vatum*] Oſtenderunt Poëtæ quàm ſint admiratione digni, quámque eos mirarentur. Non ſuperſunt quidem nobis, quos equidem norim, antiquiores *Severo* poëtæ, qui hoſce fratres laudaverint. Sed quis dubitet quin tam præclarum facinus à multis ſit laudatum? Sequentibus ſæculis, præter Claudianum, habemus *Silium* Lib. XIV.

Tum Catane nimiùm ardenti vicina Typhæo,
Et generaſſe pios quondam celeberrima fratres.

Siculorum fratrum, ſed obiter, meminit etiam *Martialis* Lib. VII. Ep. 23. *Idem.*

640. *Illæſos poſuit*] Lege: *illos ſepoſuit*, &c. *Ditis* caſu recto. *Petronius*:

Has inter ſedes, Ditis pater extulit ora

In veteri Gloſſario. *Ditis pater*, Πλούτων. Scaliger. Senſus eſt: mors eos non miſcuit cum pleriſque hominibus, quorum nomina æternâ oblivione delet. Colebantur enim à Catanenſibus. *Pauſanias*: Οὗτοι μὲν δὴ τιμὰς καὶ ἐς ἐμὲ ἔτι παρὰ Καταναίων ἔχουσιν: *Siquidem, etiam ad meam ætatem, honores habent apud Catanenſes.* Gorallus.

642. *Sed*

Nec ſanctos juvenes attingunt ſordida fata,
Sed verè ceſſere domus & jura Piorum.

N O T Æ.

642. *Sed jure*] Auratus *purè*, alii verè. Atque hæc quidem hactenus in Ætnam, quo neque, poſt tempora Tiberii Cæſaris, cultius Poëma, neque mendoſius ullum ad nos pervenit. Sed oro obteſtórque omnes, qui poſt meſſem noſtram aliquod ſpicum, ut ille ait, à nobis relictum invenerint; ne id potiùs mihi vitio, quòd reliquerim, quàm ſibi ipſi gloriæ, quòd invenerint, verti velint. Quòd enim hæc tumultuariâ operâ conſcripſimus, ſciunt illi ſatis, qui non ignorant quantis temporis anguſtiis hæc conſcripſimus; & quòd unus menſis, in quo hæc omnia opuſcula recenſuimus, omnes errores noſtros excuſare poterit. Id quod inviti ſcripſimus. Dicendum tamen fuit, ut à quorumdam faſtidio laborem hunc noſtrum, quantus quantus eſt, vindicaremus. *Scaliger.*

Ibidem. *Domus & jura Piorum.*] *Pios* dici camporum Elyſiorum incolas omnes norunt. *Martialis* Lib. XII. Ep. 52.

Accipient olim cùm te loca læta piorum,
Non erit in Stygia notior umbra domo.

Sed Severus præterea reſpicit ad cognomen fratrum Catanenſium, qui κατ' ἐξοχὴν dicti ſunt PII FRATRES. Auctor libri de mundo, Cap. VI. ubi memorato inſigni Ætnæ incendio: Ἔνθα καὶ τὸ τῶν ΕΥΣΕΒΩΝ γένος ἐξόχως ἐτίμησε τὸ Δαιμόνιον, περικαταληφθέντων ὑπὸ τοῦ ῥεύματος, διὰ τὸ βαστάζειν γέροντας ἐπὶ τῶν ὤμων γονεῖς, καὶ σώζειν. *Ibi piorum genus eximio honore affecit Numen, cùm eſſent cincti decurſu ignis, quia bajulabant humeris ſenes parentes, eoſque ſervabant.* Pauſanias:

ſanctos juvenes humili aliorum, qui oblivioni mandantur, fato ſubduxit, & verè ſedibus, omnibúſque, quæ piis debentur, præmiis donavit.

Ianias : περὶ πλείστου ἐποιοῦντο οἱ πάλαι γονέας, ὥσπερ ἔστιν ἄλλοις τε τεκμήρασθαι, καὶ ἐν Κατάνῃ τοῖς καλουμένοις ΕΥΣΕΒΕΣΙ. *Veteres magni faciebant parentes, ut licet colligere, cùm ex aliis, tum ex iis qui vocantur Catanæ pii.* Solinus: *Horum memoriam ita poſteritas munerata eſt, ut ſepulcri locus nominaretur* CAMPUS PIORUM. Propterea dicit *Severus* iis *verè ceſſiſſe domus & jura piorum*; ut honores memoratos diſtinguat ab iis, qui *falsò* à Poëtis dicebantur tribui Heroïbus, in campis Elyſiis, quorum mendacia ab initio hujuſce carminis irriſit. Ex quo enim philoſophari cœperunt Romani, fuerunt in ſententia quam *Juvenalis* Sat. II, 149. his verbis deſcribit:

Eſſe aliquos Manes & ſubterranea regna,
Et pontum & Stygio ranas ſub gurgite nigras,
Atque unâ tranſire vadum tot millia cymbâ,
Nec pueri credunt, niſi qui nondum ære lavantur.

Hæc nos quoque ad *Severi* Ætnam ſcribenda habebamus, in quibus ita abiimus à conjecturis, interpretationibúſque *Scaligeri*, cùm minùs veræ viſæ ſunt, ut ei meritas gratias habuerimus & egerimus, ob ea in quibus rectè ſenſiſſe videbatur. Plures quidem ſpicas colligendas reliquerat, quàm fortè putabat; ſed ita tamen in hac arenâ ſe geſſerat, ut ſubitaneo impetu melius nihil præſtari poſſet. Nos quidem uni huic Poëmati illuſtrando plus temporis abſumſimus; quàm ille, in univerſam Appendicem Virgilianam. Eramus ſanè aliis & gravioribus & multiplicibus laboribus occupati; ita ut hæc, relaxandi ingenii causâ, ſubciſivis dumtaxat horis, attigerimus.

P. CORNELII SEVERI

FRAGMENTUM

De CICERONIS *Morte, ex M. Annæi Senecæ Suaſoria* VII.

ORáque magnanimûm ſpirantia pænè virorum
In roſtris jacuere ſuis; ſed enim abſtulit omnes,
Tamquam ſola foret, rapti Ciceronis imago.
Tunc redeunt animis ingentia Conſulis acta,
Juratæque manus, deprenſáque fœdera noxæ,

Pa-

NOTÆ.

1. *Oráque*, &c.] *Seneca* hoc profert fragmentum *Corn. Severi*, poſtquàm varia Ciceronis elogia è diſertiſſimis Hiſtoricis recitavit, ſubditque: *nemo tamen, ex tot diſertiſſimis viris, meliùs Ciceronis mortem deplòravit, quàm Corn. Severus.* Deſcriptionem autem harum calamitatum ſat copioſam habemus, cùm apud *Plutarchum*, in vitis Ciceronis & Antonii, tum in XLVII. *Dionis* libro. Qui fontes omnibus cùm pateant, pauca tantùm ex iis delibabimus, ad illuſtrationem *Cornelii* noſtri facientia. Sic ergo *Dio*, de capitibus proſcriptorum pag. 328. Ed. Hanovianæ. πολλοὶ μὲν γὰρ ἐν ταῖς οἰκίαις, ἔν τε ταῖς ἀγυιαῖς, καὶ πρὸς τοῖς ἱεροῖς ἀνέδην ἀπεκτίννυντο, καὶ αἵ τε κεφαλαὶ αὐτῶν ἐπὶ τὸ βῆμα εὐθὺς ἀνετίθεντο: *multi quidem in ædibus & in plateis & in templis ſparſim occidebantur, atque eorum capita illico in roſtris proponebantur.* Hinc intelligere licet cur *Severus* dixerit *ora panè ſpirantia* illic conſpecta, cùm è veſtigio ad eum locum raperentur. *Gorallus.*

2. *In roſtris jacuere ſuis*] E quibus ſæpe ad populum verba fecerant; nam roſtra veluti *ſua* fecerant, frequenti uſu. *Idem.*

Ibid. *Sed enim abſtulit omnes*] Omnium reliquorum pro roſtris imagines una Ciceronis obſcuravit, præſtrinxitque oculos. *Juvenalis* Sat. X.

Ingenio manus eſt & cervix caſa, nec umquam
Sanguine cauſidici maduerunt roſtra puſilli. Schottus.

Ibidem. Legenda ſunt, apud *Senecam*, præſertim *Titi Livii* & *Cremutii Cordi* elogia, qui lugendum hoc Populo Romano ſpectaculum

P. CORNELII SEVERI FRAGMENTI

De CICERONIS *Morte*

INTERPRETATIO.

FOrtium virorum præciſa capita, propemodum ſpirantia jacuerunt in Roſtris, è quibus ad populum verba facere ſolebant; ſed reliqua ne ſpectarentur effecit, quaſi ſolum fuiſſet, caput Ciceronis. Tunc omnium animis obverſabantur res ab eo Conſule geſtæ, conjuratio Catilinaria ab eo deprehenſa, Pa-

culum elegantiſſimè pinxerunt. Ut nemo umquam tanto cum plauſu è Roſtris auditus fuerat: ſic neminis, tanta cum miſeratione, caput & manus illic ſpectata ſunt. *Gerallus.*

3. *Tamquam ſola foret*] Non tantùm propter maxima viri in Rempublicam merita, ſed & quia loco magis conſpicuo collocata fuerat; *Dio* ibidem pag. 331. ὡς δ' οὖν καὶ ἡ τοῦ Κικέρωνος (κεφαλὴ) ποτὲ ἐκομίσθη σφίσι, ὁ μὲν Ἀντώνιος πολλὰ αὐτῷ καὶ δυσχερῆ ἐξονειδίσας, ἔπειτ' ἐκέλευσεν αὐτὴν ἐκφανέστερον τῶν ἄλλων ἐν τῷ βήματι προστεθῆναι· ἵν' ὅθεν κατ' αὐτοῦ δημηγορῶν ἠκούετο, ἐνταῦθα μετὰ τῆς δεξιᾶς, ὥσπερ ἀπετέτμητο, ὁρῷτο: *Cùm igitur tandem allatum Ciceronis caput eſſet, Antonius multa & immania ei conviciatus, deinde juſſit id in loco magis conſpicuo, quàm cetera, proponi pro roſtris; ut quo de loco contra eum concionans auditus fuerat, illic cum dextra, prout erat abſciſſa, videretur.* Idem.

5. *Jurataque manus*, &c.] Hæc omnia non tantùm *Salluſtius*, ſed & ipſe *Cicero* copioſè deſcripſit, in orationibus eo tempore & poſtea habitis; ita ut propterea, vel amicis, tædio eſſet. *Idem.*

Ibid. *Fœdera noxa*] Hoc eſt, conjuratio ad ſcelus perpetrandum, nam *noxa* hîc eſt ſcelus, non ſceleris pœna, ut alibi paſſim. Reſpicit fortè *Cornelius* ad id quod narrat *Salluſtius*. *Fuere*, inquit, *eâ tempeſtate, qui dicerent Catilinam, oratione habitâ, cùm ad jusjurandum populares ſceleris ſui adigeret, humani corporis ſanguinem vino permiſtum in pateris circumtuliſſe; inde cùm poſt exſecrationem omnes deguſtaviſſent, ſicuti in ſollemnibus ſacris fieri conſuevit, aperuiſſe conſilium ſuum.* Idem.

Patriciúmque nefas; aſt tunc & pœna Cethegi,
Dejectúſque redit votis Catilina nefandis.
Quid favor, aut cœtus? pleni quid honoribus anni
Profuerunt? ſacris exacta quid artibus ætas?
Abſtulit una dies civis decus, ictáque luctu
Conticuit Latiæ triſtis facundia linguæ.
Unica ſollicitis quondam tutela, salúſque,
Egregium ſemper patriæ caput, ille Senatûs

Vin-

NOTÆ.

6. *Patriciúmque nefas*] Quia principes conjurationis patricii fuerunt. *Idem.*

Eſt tunc & pœna Cethegi] Cùm hîc *eſt* careret planè ſenſu, edidimus *aſt*, hoc eſt, *verò*. *Tunc verò*, &c. *pœna*, &c. Gloſſæ: *Aſt*, *Δὲ*. *Feſtus*, aut *Paulus*: AST *ſignificat at*, *ſed*; *vel*, *autem*. In Scaligerana Editione eſt,

Patriciúmque nefas etiam tum, ut pœna Cethegi.

Sed eſt emendatio, nam editio *P. Pithœi* conſentit cum vulgatis Codicibus. Non dicit hæc *Severus*, exprobrandi causâ; quamvis pœnæ de Cethego & aliis ſumtæ ingentem invidiam *Ciceroni* poſtea conflarint. *Idem.*

7. *Dejectúſque redit*] Primùm ſpe Conſulatûs, nam *pecuniarum repetundarum reus factus prohibitus erat petere Conſulatum, quòd intra legitimos dies profiteri nequiverit*, quæ verba ſunt *Salluſtii*; deinde & ſpe perficiendorum ceterorum conſiliorum. *Idem.*

8. *Quid favor, aut cœtus*] Si locus hic ſanus ſit, hoc vult *Severus*: quid illi profuit Pop. Rom. favor? quid concurſus hominum ad eum facti, tempore Catilinariæ conjurationis; vel, ad eum è roſtris dicentem audiendum; vel etiam Senatus ipſe? *Cremutius Cordus* apud *Senecam*: *Quò ſapiùs ille ingenti circumfuſus turbâ proceſſerat, qua paullò ante coluerat piis concionibus, quibus multorum capita ſervaverat, tum per artus ſuos caſos, aliter ac ſolitus erat, à civibus ſuis conſpectus eſt.* Idem.

9. *Profuerunt*] Sic ſcribendum eſſe, non *profuerant*, res ipſa oſtendit; ſed qui neſciebant, apud Veteres penultimam tertiæ perſonæ præteriti pluralis ſæpe corripi, mutaverant. Vide *Ob. Giſanium* in Indice Lucretiano. *Idem.*

9. *Sacris exacta quid artibus ætas*] Alii *& vita quid artibus acta* ſed hanc lectionem meritò prætulit *Andr. Schottus*. *Sacras artes* vocat

Patriciorum nefanda conſilia, pœna de Cethego ceteriſque conjuratis ſumta, & ſperato Conſulatu dejectus antea Catilina. Quid popularis favor ei profuit? Quid ſummi honores in eum à Populo Romano collati? Quid ætas in litterarum ſtudiis exacta? 10 Unus dies abſtulit civium decus, & luctu perculſa Romanæ Linguæ facundia unà cum illo conticuit. Unicus ille ac certiſſimus reorum olim patronus, caput conſiliorum publicorum, ſenatûs de-

cat cùm omnis generis litteras, tum præſertim Philoſophiam. *Idem.*

10. *Civis decus*] Dicitur *civis decus*, civis primarius, qui patriæ eſt honori. Sic apud *Virgilium* Ecl. IV, 11. *decus ævi*, dicitur aurea ætas, quâ omne ævum decoratur. *Idem.*

11. *Conticuit Latia*, &c.] Tale illud *Martialis* Lib. V, 70.

Impius infando miles corrumpitur auro,
Ex tantis opibus vox tacet una tibi.
Quid proſunt ſacra pretioſa ſilentia Linguæ?
Incipient omnes pro Cicerone loqui.

Schottus.

Ibidem. Huc facit elegans narratiuncula, quæ eſt apud *Senecam*, poſtquàm *Cornelii* verſus protulit. *Non laudabo*, inquit, *municipem noſtrum, bono verſu, ex quo hic multò melior Corn. Severi proceſſit:* Conticuit Latiæ, *&c. Sextilius Hena fuit homo ingenioſus, magis quàm eruditus, inæqualis Poëta & panè quibuſdam locis talis, quales eſſe Cicero Cordubenſes Poëtas ait, pingue quiddam ſonantes atque peregrinum. Is hanc proſcriptionem recitaturus, in domo Meſſalæ Corvini, Pollionem Aſinium advocaverat; & in principio hunc verſum, non ſine adſenſu, recitavit:*

Deflendus Cicero eſt, Latiæque ſilentia linguæ.

Pollio Aſinius non æquo animo tulit, & ait: Meſſala, tu quid liberum ſit in domo tua videris; ego iſtum auditurus non ſum, cui mutus videor. *Atque ita conſurrexit, ne intereſſet recitationi eorum. Quod Cornelium* (fecisse) *ſcio, cui non æquè diſplicuiſſe hunc verſum, quàm Pollioni, apparet; quòd meliorem quidem, ſed non diſſimilem illi & ipſe compoſuit.* Gorallus.

13. *Patriæ caput*] Hinc ſumſit *Martialis* Lib. III. Ep. 66. de Pompeii & Ciceronis capitibus.

Illud laurigeros ageres cùm, Roma, triumphos:
Hoc tibi, Roma, caput, cùm loquereris erat.

 14. *Ri-*

Vindex, ille fori, legum, ritúſque, togæque
Publica vox ſævis æternùm obmutuit armis.
Informes vultus, ſparſámque cruore nefando
Canitiem, ſacráſque manus, operúmque miniſtras
Tantorum pedibus civis projecta ſuperbis
Proculcavit ovans, nec lubrica fata, Deóſque
Reſpexit; nullo luet hoc Antonius ævo.
Hæc nec in Æmathio mitis victoria Perſe,
Nec te, dire Syphax, nec fecit in hoſte Philippo;
Inque triumphato ludibria cuncta Jugurtha
Abſuerunt, noſtræque cadens ferus Hannibal iræ
Membra tamen Stygias tulit inviolata ſub umbras.

N O T Æ.

14. *Ritúſque, togaque*] In V. C. corruptè legitur, *virúſque*. Scribe, *legum, jurúmque*. Sic *Cato*, apud *Soſipatrum Chariſium*, Lib. I. *jurum, legúmque cultores*. Lindenbruchius. Hæc probanda erit conjectura, niſi voce *ritus* quamvis conſuetudinem intelligas.

15. *Publica vox civis*] Meliùs in Scaligerana editione *ſævis*, ita ut Cicero dicatur *publica vox*, hoc eſt, vox Reipublicæ, quæ ore ejus loqui videbatur; cujus rei ſpecimen eximium præbet Catilinaria I, 7. ubi patriam Catilinam pulcherrimâ oratione compellantem inducit. *Gerallus*.

17. *Sacráſque manus*] *Cremutius Cordus* memorat tantùm *ad caput ejus deligatam manum dexteram, divina eloquentia miniſtram*. Sic & *Plutarchus* in Antonio. Sed *Livius* narrat caput *inter duas manus, in roſtris poſitum*. Cui & alii adſentiuntur, quos memorare nihil attinet. Ceterùm *ſacrum* vocabant Veteres, etiam in rebus humanis, quidquid veneratione dignum erat. *Martialis* in M. Antonium Lib. VIII. cap. 66.

Par ſcelus admiſit Phariis Antonius armis,
Abſcidit vultus enſis uterque ſacros.

Idem.

20. *Reſpexit*] Hoc eſt, retro atque à tergo ultores ſequentes vidit; vel eorum nullam rationem habuit. *Idem*.

Ibidem. *Nullo luet hoc Antonius*] Numquam expiabit hoc facinus; hoc eſt, ſemper propterea erit hominibus inviſus. Nam non minùs Latini dicunt *luere ſcelus*, pro eo quod eſt id expiare, quàm

luere

defenſor, legum, conſuetudinum ac pacis vox publica crudeli ferro exſtincta eſt. Deformem cæde vultum, canúmque caput ſanguine ſuo cruentatum, & manus, quâ divina opera perſcripta fuerant, ad pedes ſuperbi civis projecta, ab eo lætante conculcata ſunt; nec rerum humanarum mutationem ac Deos ſcelerum vindices reverente. At nulla temporis longinquitas, pœnis facinori debitis, Antonium liberabit. Talia à victoribus expertus non fuerat victus Macedoniæ Rex Perſes; neque Numidiæ Syphax, quamvis inviſus; neque Pſeudophilippus, qui, mortuo Perſe, Macedoniam invaſerat. Triumphalem quidem Jugurtha C. Marii currum ſequutus eſt, ſed nullum præterea ludibrium paſſus. Quin ipſe Hannibal, tametſi iræ Romanorum inſtar victimæ mactatus, membra tamen integra ad inferos detulit.

luere pœnas. Cicero ad Atticum Lib. XII. Ep. 6. *Quemodo ergo hoc lues? Uno, ſcilicet, ſi mihi librum miſeris.* Idem.

21. *Mitis victoria Perſe*] Is, poſt L. Æmilii triumphum, in carcerem Albanum conditus, & inde, eodem L. Æmilio, Senatúſque principe M. Lepido adjuvante, exemtus, in libera cuſtodia biennium extraxit, ubi inediâ interiiſſe fertur. Vide *Joan. Freinshemium* ſupplement. Lib. XLVI. Liviani, & Scriptores quos laudat. *Idem.*

22. *Nec te, dire Syphax*] *Livius* Lib. XXX. cap. 46. *Morte ſubtractus ſpectaculo magis hominum, quàm triumphantis gloriæ, Syphax eſt; Tibure haud ita multò ant* [illegible] *quò ab Alba traductus fuerat. Conſpecta mors tam* [illegible] *quia publico funere eſt elatus*, &c. *Dirum* Syphacem vocavit *Horatius* [illegible] *jut* videtur, imitatus, qui *Hannibal*[illegible] eo elogio cohoneſtat [illegible]. II. Carm. Od. XII, 2. & Lib. III.

[illegible]

[illegible] *nolle* [illegible] ndus Pſeudophilippus, qui ſe Per- [illegible] ferebat [illegible] Freinshemianum ſupplementum [illegible] L. L[illegible] quam captivus fuit verus Philippus. *Idem.*

23. [illegible] *umphato*, &c.] *Ludibria* intelligenda ſunt ſola cada- [illegible] ceratio, nam ceteroqui ſat ludibrio habitus eſt, ut docebunt ſcriptores laudati à *Joan. Freinshemio* Cap. XX & XXI. Supplementi Lib. LXVII. Liviani. *Idem.*

24. *Abfuerunt.*] Sic legendum, nam hoc poſtulat ſcopus poëtæ. Malè mutatum in *adfuerant*, ob rationem allatam ad vſ. 9. *Idem.*

Ibidem. *Noſtraque cadens ferus Hannibal ira*] Metaphora deſumta à victimis, quæ cadere dicebantur Deo, cui mactabantur. *Virgilius* Æneïd. I, 338.

Multa tibi, ante aras, noſtrâ cadet hoſtia dextrâ.

Ovidius Faſtor. Lib. IV. vſ. 653.

——— hic geminas Rex Numa mactat oves
Prima cadit Fauno, leni cadit altera Somno.

De turpi facto Romanorum, quo Hannibalem ab hoſpite Pruſia ſibi dedi voluerunt, vide *Corn. Nepotem*, in ejus vita, ut & *Plutarchum* in vita Flaminii, ſub finem.

F I N I S.

ALIA

ALIA EJUSDEM.

FRAGMENTA

Ex M. Annæi Senecæ Suaſoria II.

O*Ccurrit mihi ſenſus, in ejuſmodi materia, à* Corn. Severo *dictus, tamquam de Romanis, neſcio an parum fortiter. Edictâ in poſterum diem pugnâ, epulantes milites inducit, & ait:*

—— Stratiquè per herbam
Hic meus eſt, dixere, dies.

Elegantiſſimè quidem affectum animorum, incertâ ſorte pendentium, expreſſit; ſed parum Romani animi ſervata eſt magnitudo; cœnant enim tamquam craſtinum deſperent.

Ex Perſii Scholiaſte, ad Sat. I, 95.

Omnia Epicorum carmina ita ferè ſunt compoſita, ut proximus pes ab ultimo dactylus ſit, exceptis admodum paucis, quos σπονδειάζοντας *appellant, ut apud* Corn. Severum:

Pinea frondoſi coma murmurat Apennini

Ex Soſipatro Chariſio Inſtit. Gramm. Lib. I.

Galeros maſculino genere dixit —— Corn. Severus:
—— flavo prætexerat ora galero.

Ibidem.

Neutro genere ſibilum quidam dixerunt - Corn. Severus:
Et ſua concordes dant ſibila clara dracones.

Ibidem.

Succeſſor cùm maſculino genere proferatur, Corn. Severus *etiam fœmininè dixit:*

Ignea nam cœlo ducebat ſidera Phœbe
Fraternis ſucceſſor equis.

Ibidem.

Antiſtes habet antiſtita — Corn. Severus:

Stabat apud ſacras antiſtita Numinis aras.

Ibidem.

Serta neutro genere dicuntur — *ſed Propertius fœmininè extulit* — & Corn. Severus:

Huc ades Aoniâ crinem circumdata ſertâ.

Ex Diomedis Lib. I.

Severus — diſtractos atque ſalitos.

Ibidem.

Luxurior in crimine eſt, *ut* Corn. Severus *ait:*

Luxuriantur opes atque otia longa gravantur.

Ex Priſciani Lib. XI.

Corn. Severus, *in VII. de ſtatu ſuo:* ad quem ſàlliti pumiliones adferebantur.

FINIS.

PETRI BEMBI
DE ÆTNA,
AD
ANGELUM CHABRIELEM,
LIBER.

FACTUM à nobis pueris eſt, & quidem ſedulò, ANGELE, quod meminiſſe te certè ſcio, ut fructus ſtudiorum noſtrorum, quos ferebat illa ætas, non tam maturos quàm uberes, ſemper tibi aliquos promeremus. Nam ſive dolebas aliquid, ſive gaudebas (quæ duo ſunt tenerorum animorum maximè propriæ affectiones) continuò habebas aliquid à me, quod legeres, vel gratulationis, vel conſolationis: imbecillum quidem illud & tenue, ſicuti naſcentia omnia & incipientia, ſed tamen quod eſſet ſatis amplum futurum argumentum amoris ſummi erga te mei. Verùm poſteaquàm, annis creſcentibus, & judicium & ſtudia creverunt, nóſque totos tradidimus Græcis magiſtris erudiendos, remiſſiores paullatim facti ſumus ad ſcribendum, ac jam etiam minùs quotidie audentiores. Itaque quas pueri miſerimus ad te lucubrationes noſtras, numerare aliquas poſſumus: quas adoleſcentes, non poſſumus: quo in conſilio nobis diutiùs permanendum eſſe non puto. Nam ut interdum non loqui moderati hominis eſt, ſic ſemper tacere, cum eo quem diligas, perignavi. Neque hercule, ſi in officio permanſimus

mus in prima ætate, debemus nunc, tamquam inexercitati hiſtriones, in ſecundo aut tertio actu defeciſſe; præſertim cùm æmulatio tuorum nos ſtudiorum, ANGELE, non excitare modò languentes poſſit, ſed planè etiam incendere: quippe qui multa & præclara habuimus à te ſemper, habemúſque quotidie, & conſuetudinis noſtræ teſtimonia, & doctrinæ tuæ. Quare ſicuti pueri ſcriptiunculas noſtras, quaſi lactantis ingenii acerbitatem, detulimus ad te, ſic nunc deinceps etiam ad te adoleſcentiæ noſtræ primos fœtus deferemus, non ut me ipſe plus ames: nam jam id fieri poſſe vix puto: ſed certè quia ita debemus inter nos: neque enim arbitror cariorem fuiſſe ulli quemquam, quàm tu ſis mihi. Sed de his & diximus aliàs ſatis multa, & ſæpe dicemus. Nunc autem, quoniam jam quotidie ferè accidit, poſteaquàm è Sicilia ego & tu reverſi ſumus, ut de ÆTNÆ incendiis interrogaremur ab iis, quibus notum eſt, illa nos ſatis diligenter inſpexiſſe: ut ea tandem moleſtia careremus, placuit mihi eum ſermonem conſcribere, quem cum Bernardo patre meo, habui paucis pòſt diebus quàm rediiſſemus: ad quem rejiciendi eſſent ii, qui nos deinceps quidpiam de ÆTNA poſtularent. Itaque confeci librum, quo uterque noſtrûm communiter uteretur. Nam cùm eſſemus in Noniano, & pater ſe, ut ſolet, ante atrium in ripam Pluvici contuliſſet, acceſſi ad eum, progreſſo jam in meridianas horas die: ubi quæ locuti ſumus inter nos, hæc ferè ſunt. Tibi verò nunc orationem utriuſque noſtrûm, tamquam habeatur, explicabo, non tamquam recenſeatur. Igitur cùm illum multa in umbra ſedentem comperiſſem, ita initium interpellandi eum feci.

P E-

PETRUS BEMBUS FILIUS.

DIU quidem, Pater, hîc ſedes: at certè ripa hæc virens quam populi tuæ iſtæ denſiſſimæ inumbrant, & fluvius alit, aliquantò frigidior eſt fortaſſe, quàm ſit ſatis.

BERNARDUS BEMBUS PATER.

EGO verò, Fili, nuſpiam eſſe libentiùs ſoleo, quàm hac cùm ripæ, tum arborum, tum etiam fluminis amœnitate: neque eſt quod vereare, ne quid nobis frigus hoc noceat, præſertim in tanto æſtatis ardore. Sed feciſti tu quidem perbene, qui me ab iis cogitationibus revocaſti, quas & libentiſſimè ſemper abjicio, cùm in Nonianum venitur: & nunc quidem nobis neſcio quo pacto furtim irrepſerant, non modò non vocantibus, ſed etiam invitis.

BEMBUS FILIUS.

De republica, ſcilicet, cogitabas aliquid, aut certè de Triumviratu tuo: ſæpe enim ex te audivi, ſi fieri poſſit, velle te, in agris cùm eſſes, quoniam tibi id cùm modicè contingeret, tum etiam perraró, de iis quæ in urbe agantur, tamquam lethæo aliquo ſumto poculo, nihil omnino recordari.

BEMBUS PATER.

Eſt ita, ut dicis: nam cùm ab urbe propterea me frequentiáque hominum, tamquam à fluctibus, in hunc ſolitudinis portum recipiam, ut relaxem à curis remittámque paulliſper animum, méque ipſum reſtituam mihi, atque ad reliquos confirmem labores: ut in ludis athletæ ſolent, qui cùm prima in lucta deſudarint, conſidunt parumper, ſeſéque re-

vocant,

vocant, ut ſint ad reliqua poſtea certamina valentiores: ſi tamen illæ ipſæ me huc etiam perſequuntur, quas fugio curas & ſolicitudines, profectò nihil ago, quod mihi quidem nunc ipſum evenit, qui cùm ſolus in hac ripa conſederim, ut dignum aliquid hoc ſilentio meditarer, ecce nos unda illa ipſa reſorbuit urbanorum negotiorum, paullatimque in Triumviratûs mei curas delapſus ſum.

BEMBUS FILIUS.

Ita ſanè conjectabar, viſus es enim mihi jamdudum neſcio quid multâ cogitatione commentari, neque eo vultu, quo eſſe hîc ſoles, hilari & ſoluto; ſed quo te in urbe conſpicimus, contractiore interdum & gravi.

BEMBUS PATER.

Rectè conjectabare. Sed iſta tandem, quoniam nimis jam moleſta ſunt, obliviſcamur.

BEMBUS FILIUS.

Utinam ipſe id poſſis, Pater, tibique iſtud, quando ita te juvat, tam facile factu eſſet, quàm dictu eſt. Sed omnes curæ, quæ quidem ſint maximæ, ita ferè ſe habent, ut ſi inſequaris, non fugiant: ſi fugias, etiam inſequantur. Munus autem iſtud tuum cùm eſt ipſum negotioſiſſimum per ſe ſe, quippe à quo ferè omnes reipublicæ noſtræ partes pertractantur, quódque univerſæ civitatis, ceterarúmque urbium noſtrarum advocationem ſuſtinet: tum verò illud etiam accedit, quòd tu is es, qui maximè omnium tranquillitatem animi requietémque deames: quo fit, ut magis etiam illa ſentias, quæ te premunt.

BEM-

BEMBUS PATER.

Eſt, Fili, eſt ſanè cauſa illa quidem non levis, quæ mihi labores adauget meos: ſed tamen, ut verum fatear, aliud quiddam majus me movet, quod ipſum nuper me in urbem revocaverat, ſic dum ſederem, revocátque ſæpiſſimè.

BEMBUS FILIUS.

Quid illud tandem eſt?

BEMBUS PATER.

Quòd reipublicæ causâ non commoveri neque vellem, ſi poſſem: neque poſſem, ſi velim. Nam cùm ab ineunte ætate ita vitam inſtituerim meam, ut patriæ adeſſem ſemper, prodeſſem cùm poſſem, potuerim autem nonnumquam vel juvenis & domi & foris, illa verò me ſæpe muneribus reliquis, ſæpe legationibus honeſtarit: eam ipſe ſi deſeram nunc, cùm & experientiâ & conſilio & auctoritate plus valeo, quid ſit aliud, quàm ſi tu me juvenis ſenem deſtituas, filius patrem?

BEMBUS FILIUS.

Duas igitur cauſas prædicas, Pater, curarum tuarum, duras tu quidem illas & graves: verùm, quia te ſciente à te ipſo proveniunt, perferendas. Nam qui te idem & actionibus tradidiſti, quibus otio inimicius eſſe quid poteſt? & rus amas ſeceſſúſque iſtos tuos; quæ quidem, cùm multò diutiùs ipſis careas quàm fruaris, vitam tibi illam efficiunt moleſtiorem; dolendum tibi non puto, ſi te vel illis ipſis rebus condemnes, quas fugis, vel fugias omnino, quæ te juvant. Sed illud tamen quale eſt, quod te dixeras reipublicæ causâ commoveri? an te fortaſſe,

mi

mi Pater, motus ii Galliarum perturbant, qui feruntur?

BEMBUS PATER.

Minimè illi quidem: verùm admodum gaudeo te è Sicilia rediiſſe: nam ſi aliquid evenerit, malo te hîc eſſe, ubi omnes ſumus, quàm illic, ubi neminem habes tuorum.

BEMBUS FILIUS.

Equidem adſum ac libens, cùm ea de cauſa, tùm quia vobis omnibus carebamus jam nimiùm diu: cave tamen putes nobis hoc Sicilienſi biennio quidquam in vita fuiſſe jucundiùs.

BEMBUS PATER.

Gaudeo & id quidem: idque ipſum ex eo ſuſpicabamur, quòd nondum ad nos cogitabatis. Sed poſteaquàm in eum ſermonem incidimus, ut de Sicilia loqueremur, narra mihi quemadmodum ea ſe habent, quæ de Ætnæis ignibus & feruntur paſſim, & leguntur: te enim acceſſiſſe illuc cum Angelo tuo, totúmque montem perluſtraſſe audiebamus & nobis quidem certè nunc vacat: quid enim hoc æſtu agamus meridiano? neque eſt, quod ego ſoleam libentiùs, quàm de naturæ miraculis audire.

BEMBUS FILIUS.

Hæc verò ut libet, modò valeam recenſere; & quidem ejuſmodi ſunt, ut tibi audienti afferre vel magnam poſſint, mihi certè narranti ſemper aliquam afferant voluptatem, quamquam quidem jam hoc ipſum facimus nimis ſæpe: quàm enim multis nos eadem ipſa cenſes, poſteaquàm è Sicilia reverſi ſumus, narraviſſe? Sed conſurge, ſi placet, ab hac umbra: nam tu ripis quidem omnis quæ ſit accubatio,

batio, ea ſi longior eſt, eſſe admodum gravis ſolet, atque ad illa buxeta noſtra, ſi tibi videtur, ſedéſque pergamus.

BEMBUS PATER.

Periniquum tu quidem facis, qui de ignibus loquuturus, ab umbra & frigore decedendum putas: ſed quando ita vis, propter aquam potiùs in ripa deambulemus, & cum fluvio ſermoni reliquo demus operam loquentes: ita mihi videbor meliùs tuas illas flammas Ætnæas, ſi me offenderint, Pluvici mei undâ temperaturus.

BEMBUS FILIUS.

Illæ verò neque te offendent, cùm abſint longiſſimè: neque hîc ſi adeſſent, reſtinguere illas poſſet Pluvicus tuus, cùm mare ipſum etiam cedat illis volentibus, atque earum ardoribus contrahatur.

BEMBUS PATER.

Magnum exordium inchoas, Fili, ac jam planè vix credenda ſunt iſta quæ dicis: verùm quî ita fiat, explana id etiam mihi.

BEMBUS FILIUS.

Faciam, ut jubes: ſed opus eſt antè, quam illò veniam, ut aliqua te prædoceam déque inſulæ, déque montis natura: quibus cognitis, ad ea quæ poſtulas, rectâ pergemus viâ.

BEMBUS PATER.

Agè, ut libet, modò ad illa etiam aliquando veniamus: quinetiam mihi feceris gratiſſimum, ſi ea lege inceperis, ut ne quid pulchrum prætereatur, ſive vidiſti aliquid, ſive audiviſti, ſive quid es ipſe commentatus.

BEMBUS FILIUS.

Ego verò, ſi placet, iter tibi noſtrum omne ordine recenſebo, teque à Meſſanæ mœnibus uſque in Ætnæ cacumen perducam.

BEMBUS PATER.

Placet, & cupio: incipe igitur, viámque ipſam omnem reminiſcere, & tamquam recurre, ſi potes.

BEMBUS FILIUS.

Agam ſedulò id quidem. Itaque ne te teneam diutiùs: Quartuſdecimus menſis agebatur, ex quo ego & Angelus meus apud Conſtantinum præceptorem Græcarum litterarum ſtudiis exercebamur: neque ſanè adhuc vacuum ullum tempus dederamus nobis laboris, ac ne unum interea integrum intermiſeramus diem.

BEMBUS PATER.

Nimiùm fuiſtis aſſidui veſtris in ſtudiis, adoleſcentes, vel etiam ſuperſtitioſi: annum & menſes novæ linguæ rudimentis incubuiſſe nullo intermiſſo die? mirum, ſi vos vel habitudo illa prior deſtituit, vel color! nos tamen è navigatione traxiſſe vos pallorem iſtum & maciem putabamus.

BEMBUS FILIUS.

Ita evenit: ſed jam tandem nos ipſos reſpeximus: placuit enim ut Ætnam viſeremus, atque interea, dum animi relaxarentur, quod efficere vel occupatiſſimi debeamus, tantum naturæ miraculum etiam feriati noſceremus: ita jucundis aliquot ſumtis comitibus qui nos perductarent, conſcenſis equis Meſſa-

nam

nam reliquimus. Sed iter ſummo littore facientibus nobis Tauromininum uſque memorabile nihil conſpectum eſt. A læva ſtatim Rhegium & Brutii agri parvo primum, mox latioris maris intervallo aperientibus ſeſe paullatim anguſtiis, proſpectantur: à dextra colles continui imminent, Bacchi tota feraciſſima plaga, & Mamertinis vinetis minùs fortaſſe quàm olim fuit, tamquam ab ipſa vetuſtate contritis jam laudibus, ſed tamen ſatis nunc etiam percelebris. In medio ferè itinere vel paullò ampliùs, caſtellum Niſus ex aëria montis rupe viatoribus ſe oſtentat: unde illud devectum Ovidianum,

Niſiades matres, Sicelidéſque nurus.

Incolæ vallem etiam omnem, quæ ſubeſt, Niſi regionem vocant.

BEMBUS PATER.

Erit iſto ſanè modo etiam aliquid infra Taurominium memorabile: nam de hoc Poetæ verſu, ſi rectè memini, nobis pueris nondum inter Grammaticos conveniebat: qua quidem in re adhuc illi arbitrum ſi quærunt, planè video eam controverſiam poſſe dirimi à Niſo tuo: à quo neſcio quàm blandè ceteri hoſpites excipiantur, te certè, ut illi dicerent, etiam elegantiorem remiſit. Sed ſequere.

BEMBUS FILIUS.

Tauromonii cùm veterum monumentorum reliquiæ plures viſuntur, templa, ſepulcra, aquæductus: quin ſæpe temerè Græca numiſmata paſſim effodiuntur, affabrè facta illa quidem, neque in æs modò inſculpta ſed in argentum, ſed in aurum, quod etiam Syracuſis crebrò accidit, & eſt jam totius ferè inſulæ familiare: tum coctile theatrum ad-

huc manet, paullò quàm id, quod Romæ vidimus, minus, niſi quod illud amphitheatrum eſt. Quæ quidem omnia eo inſpexi diligentiùs, quòd te recordabar plurimùm ſemper veterum hominum imaginibus monumentiſque tamquam virtutum illorum & geſtarum rerum teſtibus, oblectari. Urbs ipſa loco præcelſo atque edito ſita, & montium angulo promiſſa in pelagus, mare Jonium longè latéque proſpicit. Theatrum ultimam anguli rupem inſedit, quà collis conſpicuus ante omnem urbem in circum planitiem ducens audentior procurrit in mare, utque hinc fluctibus, inde urbe medius ipſe terminatur. E Taurominitano demiſſi jugo, & littore paullatim relicto, vallémque ingreſſi quàm à læva Ætnæ radices, à dextra Taurominitani montes efficiunt, per eam Randatium pervenimus novum oppidum, & in Ætnæ radicibus, qua parte mediterranea deſpectat, ſitum. Iter totum à Taurominio novem & viginti millibus paſſuum confectum eſt. Vallis ſonoro & perpetuo ſtumine ſcinditur & irrigatur. Platani, numeroſa ſylva, utraſque ripas inumbrantes, maximam ſibi vallis partem egregiæ incolæ vindicarunt.

BEMBUS PATER.

Ain' tandem, platanos illæ habent ripæ?

BEMBUS FILIUS.

Pulcherrimas illas quidem, & cultiſſimas, ut non Socratem modò, aut Platonem, ſcholáſque omnes mitiores ſuis umbris invitare poſſint ad philoſophandum, ſed etiam Gymnoſophiſtas duriſſimos illos quidem homines, & ſole admodum delectatos.

BEM-

BEMBUS PATER.

Quàm vellem, ut cum earum duabus poſſemus, vel tribus arboribus, multò plures fructiferas arbores ex illis quas in quincuncem diſpoſitas habemus, commutare!

BEMBUS FILIUS.

Utinam ille tibi potiùs, Pater, iis ſtantibus totum Pluvicum obduxiſſent: poterant enim vel univerſum Nonianum: ſed enim neſcio an iſto ſub cœlo provenirent.

BEMBUS PATER.

Equidem arbitror: nam illis poſteaquàm in Italiam travectæ ſunt, & quidem ab ipſa Sicilia primùm, multæ urbes abundavere: quamquam poſteriorum hominum negligentiâ deperierint: nos enim dum Romæ eſſemus, unam, quæ in ima ripa ſpeculi eſt Dianæ Aricinæ, pro miraculo vidimus. Sed nihil eſt profectò, mihi crede, nihil eſt, Fili (ut ego ſemper dicere ſoleo) quod effici ab homine curâ diligentiáque non poſſit: nos enim, ut de me ipſo loquar, quibus tamen, ex quo hanc villam exædificavimus jam inde antequàm tu eſſes natus, conſumere hîc nondum etiam licuit triginta integros dies, neque quando licebit ſcio, cupiam certè ſemper, & peroptabo, vides quàm multos tibi poſuerimus ordines pulcherrimarum arborum, vel noſtratium, vel advenarum? Quòd ſi etiam platanos habuiſſem, numquam illæ me vivo periiſſent, & haberes tu quidem nunc, quò meliùs invitare poſſes Faunum tuum: & ille quò libentiùs accedere.

BEMBUS FILIUS.

Vellem equidem, mi Pater: ſed quando id effici non poteſt, oblecta te populis tuis: tum etiam, ſi placet, ſicuti matres filiorum nomina, qui deſiderantur, in eos ſæpe transferunt, quos habent, ita & nos platanos iſtas vocemus.

BEMBUS PATER.

Mihi verò placet has populos ſemper vocari: atque haud ſcio, an etiam, cùm eas tempeſtas vetuſtáſve conſumſerit, ut ait ille de quercu Mariana, tamen erit in Noniano populus, quam Bembeam populum vocent: ita mihi quidem videtur illas æternitate commendaſſe ſuis carminibus Aurelius noſter. Quare,

Quæ vitreas populus ardua
Bembeas ad aquas vertice tollitur,
Vivum cæſpitem obumbrans
Intonsâ bicolor comâ;

ſit ſemper populus, creſcat, ſurgat altius vel aquulâ hac, vel Poetæ verſu. Sed ut ad platanos redeam, non tam hoc meâ causâ cupiebam, Fili, quàm tuâ: ego enim me oblectavi ſatis, tum experiendo illud didici, quod facio ſemper, cùm licet, ſive ædifico aliquid, aut paro, propterea id facio, vel quia illis omnibus rebus putem me eſſe uſurum, cui meipſo uti jam meo ipſius jure non licet, vel quia non facilè illa poſſem contemnere, quibus carerem: quid enim mihi poteſt jam ad eos dies, qui mihi reliqui ſunt ad vivendum, eſſe non ſatis? Vobis illa parantur pueri, vobis illa inquam, non mihi: ſcio enim quàm à parentibus quæſita hæc, dulciùs accipere ſoleant liberi, quàm ipſi facilè comparare, ſive quòd in quærendis rebus plerique laborem fugimus, in

par-

partis omnem voluptatem amamus; ſive quòd in iis, quæ nobis à majoribus noſtris relinquuntur, inſit etiam memoria illorum, qui tradidere: quæ illa nobis neſcio pacto cùm ſanctiora efficiat, tum certè facit multò etiam jucundiora.

BEMBUS FILIUS.

Mihi quidem, Pater, & nunc iſta cariſſima ſunt, quæ, quâ es in nos amoris exuberantiâ, à te video dici, & erunt ſemper, dum vivam, fixa animo & memoriæ meæ, cupióque ut ex iis ipſis rebus, quæ mihi à te, quæque fratri comparantur meo, longiſſimam ipſe nobiſcum percipias voluptatem. Sed ſi tibi nos umquam naturæ lege ſupervivemus, habeo alia ego, ut de me tantùm loquar (nam de fratre quamquam multa poſſent dici, malo illi integram cauſam relinquere reſpondendi tibi) habeo alia, inquam, quæ mihi ſanctiſſimam tui memoriam ſemper efficient, etiam abſque Noniano tuo: quippe qui me puerum educaveris non diligenter modò, ſed planè, quod verè mihi videor eſſe dicturus, etiam religiosè: habueris tecum in legationibus tuis, imbueris optimis moribus, omnibúſque bonis artibus, quod in te eſſet, ita ſemper inſtitueris; ut verear ne ſim prorſus ingratiſſimus ultra hæc mihi à te ſi quid umquam relictum optavero: tum ſi de iis ipſis tibi non ego ſemper majores gratias habuero, quàm ſi mihi magnificas villas conſtruxiſſes. Quare iſta quidem de cauſa, nihil eſt ſanè quod labores.

BEMBUS PATER.

Ego verò ac multùm: nam qui tibi illa præparaverim, quæ ſunt longè potiora, meo quidem judicio, &, ut video, etiam tuo, curandum mihi eſt hæc tibi ut ne deſint: quæ cùm minora quidem ſint, valde tamen ſunt neceſſaria: quemadmodum ſi te

quis ad cœnam vocet, ferculáque afferat cùm varia, tum ſumtuoſa, vina multifariam apponat, miniſtros adhibeat, calices quærat, & vaſa vel argentea, vel aurea, niſi ſtatuerit triclinium, aut menſas in hortulo diſpoſuerit, ut tibi ſtanti cœnandum ſit, certè tu illum nihilo probes magis, quàm ſi tam multa omnino non paraviſſet. Ita mihi eveniet patri: nam quòd te rectè inſtituerim à puero, mecum habuerim ſemper, utramque linguam te docendum curarim, id eſt, ad cœnam vocaſſe te ſatis dubiam & ſumtuoſam, in qua depaſceres animum tuum, téque ipſe conviva elegans oblectares: convivæ namque ſumus omnes, dum vivimus: neque aliud eſt omnis vita noſtra, qua ſub hac mundi luce fruimur, quàm longa concœnatio, aut ut jam veriùs dicam, convictio. Quod ſi nec ſedem ullam tibi, niſi viventi diverſorium, ſeceſſúmque gratum aliquem paravero ſtudiis & Muſis tuis, perfectò non tam in illis laudabis diligentiam meam, quàm in his etiam culpabis negligentiam: neque tam pulchra ea tibi eſſe videbuntur, quibus abundaveris, quàm fuiſſe illa, quibus carebis, neceſſaria: ita fiet, ut cùm ſemel abiero, tu me ſæpius accuſes, quàm probes.

BEMBUS FILIUS.

O mi Pater, méne tam impium umquam futurum, ut te audeam accuſare? Ego te umquam accuſem, Pater? Quid ſi non tu me ſæpe monuiſſes & ego aliquando ſcriptum legiſſem à ſummis ac ſapientiſſimis viris, animi bona eſſe, quæ beatos homines facerent ſola ipſa per ſe ſe, quæque opis externæ non egerent, ea neque eripi poſſe cuiquam, nec ætate ſeneſcere, nec morte interire? Cetera omnia manca eſſe, labilia, momentanea: quæ quoniam fortuna & caſu regerentur, tanto eſſe magis quemque, quantùm illa contemneret, vel divitem,

vel

vel etiam ſapientem? Animos noſtros ex ætherea ſede in hanc corporis labem profectos ea lege, ut ad illam ipſam purgati aliquando reverterentur: quæ hîc eſſent, deſpicere: ad illa ſe intendere, quò properarent? Me verò, quem iſta quandoque docuiſſes, niſi mihi villam reliqueris ſylvámque platanorum, putas tibi eſſe ſuccenſurum? Non eſt ita, mi Pater: ne putes.

BEMBUS PATER.

Non puto.

BEMBUS FILIUS.

Neque me tam dementem exiſtimes velim.

BEMBUS PATER.

Non exiſtimo.

BEMBUS FILIUS.

Quid ita igitur loquebare?

BEMBUS PATER.

Quia noveram mores hominum, tum etiam pertentare te prorſus volui, quàm rectè iſta ſentires. Sed omittamus hæc jam tandem, Fili, atque ad eam partem ſermonis, ex qua egreſſi ſumus, revertamur.

BEMBUS FILIUS.

Imò verò, Pater, nec revertamur: quid enim ampliùs nobis cum platanis illis? De iis enim loquebamur. Sed (ſi placet) ad Ætnam potiùs, de qua ſermo haberi cœptus eſt, properemus.

BEMBUS PATER.

Mihi verò perplacet, ita tamen ut ne feſtines: tibi enim ego omnes has pomeridianas horas dico. Et quoniam me impellente nimiùm jam extra Ætnæ terminos provecti ſumus, non committam ut te interpellem ſæpiùs, niſi quid erit, quod de ea ipſa te rogem.

BEMBUS FILIUS.

Tu verò, ut lubet: ego autem, ut te video velle, ſic faciam. Sanè mons ipſe ſitu, formâ, magnitudine, fertilitate, incendiis mirus, demum totâ ſui qualitate ac ſpecie longè conſpicuus, & ſibi uni par eſt. Ab aurora mare Jonium bibit, & Catanam ſuſtinet imo in pede: cum ſole deſcendit in inſulam eâ parte, quâ Tyrrhenum pelagus eſt, & quæ Æoliæ appellantur: laterorſus, in ſeptemtriones vergenti Pelorus objicitur, & Italiæ anguſtiæ ſunt: contrà reliqua inſula ſubjacet, tractúſque ii omnes, qui cum Lilybæo in Africam protenduntur. Ipſa Ætna radices ſuas ferè in orbem deducit, niſi ſicubi orientem & meridiem versùs promiſſo clivo paulliſper extenditur. Cœlebs degit, & nullius montis dignata conjugium, caſtè intra ſuos terminos continetur. Circumitur non minùs quàm centum millibus paſſuum, adſcenditur ferè per viginti, quà brevior via. Imi collis, ac omnis radicum ambitus per oppida, & per vicos frequens incolitur. Baccho, Pallade, Cerere feraces terræ, armentorum omnis generis ſupra quàm credas, feraciſſimæ. Hîc amœniſſima loca circumquaque: hîc fluvii perſonantes: hîc obſtrepentes rivi: hîc gelidiſſimæ fontium perennitates: hîc prata in floribus ſemper & omnis verna dies, ut facilè quilibet puellam Proſerpinam hinc fuiſſe raptam

pu

putet: hîc arborum multijugæ ſpecies, & ad umbram creſcentium, & ad fœcunditatem: in qua etiam tantùm excellunt ceteras omnes arbores; ut mihi quidem magis huic loco convenire videantur ea, quæ de Alcinoi hortis finxit Homerus, quàm ipſi Phæaciæ, in qua certè nos, cùm è Sicilia rediremus, nihil ejuſmodi vidimus, quod nos tantopere oblectaret: ut etiam non inurbanè Angelus meus interroganti eum cuidam ex Phæacibus, qui nobis urbem omnem oſtenderat, quidnam illi videretur; ita reſponderit: Ego Phæaces debere vos quidem, inquit, Homero permultùm exiſtimo; qui vobis plura etiam tribuit, quàm ipſa natura. Referàm (ſi potero) Latinè, vel certè ut potero: nam adverti propterea tum etiam diligentiùs illum ipſum Homeri locum:

Hîc nemora in cœlum latè creſcentia ſurgunt,
Punicei pomum grani, malúmque, pirúmque,
Et dulces ficus, & magnæ Palladis arbor.
Non illis borealis hiems, non officit æſtas
Torrida: ſed placidis zephyri ſpirantibus auris,
Arboribus totum ſuperat fœtura per annum,
Et pomo inſenuêre recentia poma priori,
Et nova jam miti ſuperadvenit uva racemo.

Medius mons nunc variis arboribus latè ſylveſcit, & præcipuè pinis & fagis maximam in magnitudinem multitudinémque creſcentibus: quarum illæ inferiùs, hæ ſublimiores ſunt: nunc nudo latere arabiles in plagas extenditur, & ſæpe uſque ad imum deſcendit, frumentis adeò fœcundus, ut credita nonnunquam in centuplam ſegetem cultoribus ferat. Itaque prudenter, ut multa, illud etiam priſci viri, quòd nobiliſſimum templum Cereris in Ætna conſtituêre: ubi enim potiùs Dea ſegetum coleretur,

quàm

quàm ubi ſegetes optimè provenirent? Atque id quidem tantùm de ſegetibus. Verùm ab univerſa Ætnæ fertilitate, ut opinor, fabula etiam emanavit, Ariſtæum giganta eo in monte ita ſalvum eſſe atque vivere, ut neque ab Ætna prematur umquam, neque flammis cœleſtibus inuratur: quòd optimi & uberrimi eſſent fructus, qui per Ætnæ loca naſcerentur, nullo telluris vitio, nulla aëris offenſi malignitate: nam & Ariſtæos Græci quidem illo vocabant, qui viciſſent in certaminibus: quod verbum ab optimo deductum eſt credo, quia niſi optimi non vincerent: & gigantas ſcimus eſſe filios Telluris appellatos: ita, quoniam fructus univerſos tellus quaſi mater parit, cùm fructus Ætnæos eſſe optimos atque uberrimos vellent dicere, tamquam ceteros ſuperarent, fabulæ datus eſt locus non invenuſtè quidem, ſi tibi ita videtur: exſpecto enim etiam quid tu ſentias ſcire abs te.

BEMBUS PATER.

Mihi ſanè videtur: itaque redde cetera.

BEMBUS FILIUS.

Reddam, Pater, atque illa ipſa quidem quæ à principio poſtularas, & quorum cauſſa iſta omnia dicta ſunt: ventum eſt enim ad id, ut jam de ignibus loqueremur.

BEMBUS PATER.

Verebar ſanè, tu ne me longius circumduceres: quamquam quid longum mihi eſſe hac in re, qua de nunc agimus, atque hoc in otio poteſt?

BEM-

BEMBUS FILIUS.

Curabo id quidem, ne fiat, ſi potero, quantum potero diligenter.

BEMBUS PATER.

Imò hercle fiat potiùs, etiam id ſi facere ipſe, ne fiat, potes: non enim impedio: illud autèm ideò dixeram, quia te putabam antequàm iſtuc acceſſiſſes, aliquamdiutiùs erraturum.

BEMBUS FILIUS.

Ego verò exiſtimabam, Pater, erraviſſe me ſic etiam nimis diu.

BEMBUS PATER.

Non eſt ita: ſed ne nunc tandem erremus, perge de ignibus, ut propoſuiſti. Verùm autem quid hæres?

BEMBUS FILIUS.

Pergam equidem, ut jubes: ſed ſcin' quam in ſalebram inciderim?

BEMBUS PATER.

Nihil profectò minùs.

BEMBUS FILIUS.

Dum tibi ad ignes feſtino, eam Ætnæ partem, quæ nobis una reſtabat de tribus (ſic enim partiri ſoleo, & qua ſine ad ignes ipſos perveniri non poteſt) penè omiſeram ſuboblitus: ita Ætnam, quaſi Chimæram, ceciderامus, & tamquam ream capite mulctave-

veramus imprudentes. Sed agam nunc tutiùs, ac de utroque ſimul loquar. Superior itaque montis pars (nam jam de iis quæ infrà ſunt diximus) uſque ad ſummum cacumen nuda variam faciem oſtendit: nam alibi ſemiherboſi tractus ſunt interſurgentibus tophis, qui etiam in Pedemontana regione paſſim viſuntur: alibi per ſumma ora exundans incendium ſaxis fluentibus totas plagas occupavit: alibi arenarum campi magnam in longitudinem & latitudinem extenduntur. In ſupremo crateres duo ſunt, quorum alterum, qui quidem inferior eſt, ipſi vidimus in putei rotunditatem anguſtum, emiſſis veluti geminâ ſpondâ circumquáque ſaxis cùm exuſtis, tum diverſicoloribus: atque hunc lapidea planities ambitu anguſto continet: quò ut primùm inſcendimus ſulfureis ſtatim nebulis & non ferendo fumo, veluti è fornace, percuſſi ora, pænè retulimus gradum: mox increſcente audacia, quâ ventus perflabat, paullatim ingreſſi craterem ipſum tetegimus manu. Effundebatur inde, tamquam ex camino, fumus, non intermiſsâ exhalatione: is tamen etiam ſciſſa per longa incendia montis cute, ventis intus furentibus, qui eo die vehementes fuerunt, multis in locis ſibi faciebat exeundi viam: interdum quoque repentè ipſis ſub pedibus exſiliens, manere nos uno in loco non permittebat. Quinetiam illud accidit, ut quem locum maximè contemplabamur, quòd erat ſaxis nuper effuſis, & adhuc ignem & ſulfur retinentibus incruſtatus, per hunc, quâ parte conceſſerat in rimam, ſubitò effluxerit igneus rivus, ac pedes ipſos inter emiſſa ex rivo ſaxa urentia proſilirent.

BEMBUS PATER.

Quid ais? peream ni me totum commoves, Fili, atque etiam perterrefacis tuâ iſtâ oratione. Quid

Quid autem ſaxa illa? an quemquam veſtrûm læſerunt?

BEMBUS FILIUS.

Neminem profectò, Pater: quin etiam eorum duo, cùm refrixiſſent, quæ manu capi poterant, Meſſanam deportavimus ſulfùris partem ſervantia, cetera ſubnigra.

BEMBUS PATER.

Quid enim vos tam ultra temerè procedebatis?

BEMBUS FILIUS.

Quia cùm licere illic nobis tutò conſiſtere putabamus, tum etiam luſtrandi ſingula ſtudio, vel potiùs aviditate ferebamur.

BEMBUS PATER.

An neſciebatis, Plinium illum majorem ita occidiſſe, dum nimiùm diligenter, nec dicam inconſultè, Veſeviani incendii cauſas perquireret, montémque perluſtraret?

BEMBUS FILIUS.

Quidni ſciremus, Pater? verùm tanta nos delectatio illius ſpectaculi detinebat, tanta rei novitas, tantus invaſerat ſtupor, ut ſui ipſius jam nemo ſatis noſtrûm recordaretur. Sed miſſa hæc faciamus atque ad illam planitiem, de qua modò dixeram, revertamur: quæ quidem ita tamen perurebat ipſa, ut admotæ ſolo manus, niſi extemplò retuliſſes offenderentur. Pedes duplici calceamento, ita propter adſcensùs difficultatem comparato, tuebamur. Ab eo cratere, quem dixi, mons per fundæ jactum in-

inſurgit adſcenſu difficillimo, partim ſalebris impedientibus, partim tardantibus arenis, & clivus ſtatim etiam omnibus ex partibus impendebat. Is univerſi corporis vertex ſummus eſt, & tamquam in urbem arx domina, ſic ille in montem prominatur. Ab ejus inſcenſu detinuere nos potentiſſima vis ventorum, & exhalantes fumi: itaque tibi de illo referre quidem aliud nihil poſſum, niſi tibi ea vis recenſeri quæ ab Urbano Monacho accepimus poſtea, Meſſanæ cùm eſſet. Homo ille quidem ſpectatæ fidei, atque harum rerum cupientiſſimus ſciſcitator: is enim paucos ante nos dies, per ſummam tranquillitatem, totum verticem perluſtraverat.

BEMBUS PATER.

Imò vero cupio: novi enim ego illum, atque amo, quod te non latet: quare mihi futura ſunt hæc omnia illius teſtimonio gratiora.

BEMBUS FILIUS.

Ajebat ille igitur (quando ea tibi narrari poſtulas, quibus tamen ego tam accedo ut credam, quàm omnino ſi adſpexiſſem) verticem illum eſſe ab ingenti cratere occupatum ambitu circiter quatuor ſtadiorum, eúmque non uſque in imum deſcendere eodem hiatu, ſed alvum ſibi intus paulatim adſtringere eatenus, quoad in ejus medio ad evomenda montis excrementa ſatis amplo ore foraminatur: tum eſſe in ſumma montis corona parvum tramitem, ubi pedes firmentur: ex eo ſi quis declinaverit, aut in craterem obrui, aut è monte deturbari: ſtetiſſe tamen ſe ſe ibi dum barathrum exploraret: eructaſſe tum montem magno ſtrepitu incendia caliginoſa, & urentes petras ſupra os, quantum ſagittâ quis mitteret, inſurgentes: atque eum, veluti

cor-

corpus vivens, non perflaſſe ſemper, ſed emiſsâ ſemel animâ ceſſaſſe diutulè, dum reſpiraret: tum ſe copiam intuendi habuiſſe, quæ vellet: mox reſpiraſſe iterum atque iterum pari intervallo uſquequaque: interea ingemere intus cavernas auditas, intremere etiam tonitruis montem ſub pedibus, magno & formidoloſo iis, qui aderant, horrore: ex quo illud mirum videtur, quòd qui tum ſtrepitus per tranquillitatem ſentiebantur, eorum à nobis nihil auditum ſit, in tanta ferocia ventorum.

BEMBUS PATER.

Illud verò nec videatur, Fili, neque planè ipſum eſt mirum: conſtat enim, quemadmodum ſcriptores tradidere, ſimul cum ventis Ætnæ animam immutari: & quo flante, fumos tantùm aut caligines exhalet, eo ponente, modò puras, modò craſſiores flammas emittere, pro ſurgentium ventorum qualitate: aliquando etiam effundi torrentes ignium variâ exundatione, prout intra montis viſcera pinguia vel exilia incrementa ſunt; quæ cùm ita ſe habeant, illud etiam poſſe fieri, quis eſt qui neget, leniſſimâ unius venti aurâ eos ſtrepitus intra montem excitari, qui vel furente altero non queant? Non enim quàm perflet quid, ſed quàm intret in montem, quámque ſe in cavernas illius, inque viſcera inſinuet, eſt ſpectandum.

BEMBUS FILIUS.

Intra montem igitur tu, tamquam intra pectus animam, ſic accipi ab Ætna ventos putas, quibus illa modò ſpirat leniter, modò vehementiùs incitatur?

O BEM-

BEMBUS PATER.

Sanè quidem: niſi tamen veriora illa ſunt, quæ de Typhœo, déque Encelado Poëtarum fabuloſa diligentia concinnavit.

BEMBUS FILIUS.

Veriſſima illa quidem fabella eſt: ſed perge tu mihi, atque etiam, Pater, hujus incendii cauſas redde, ſi placet: nam ex incolis quidem inventus eſt nemo, qui ea nobis paullò veriùs explicaret.

BEMBUS PATER.

Pergam, ut libet: ſed non priùs id faciam, quàm mihi dixeris, quomodo illud ſit, quod tu veriſſimam fabellam dixiſti.

BEMBUS FILIUS.

Quia ſanè ea demum veriſſimè fabula eſt, quæ nihil habet veritatis.

BEMBUS PATER.

Pulchrè, nimirum: atque iſto modo etiam dicere hiſtoriam maximè falſam poſſum, ut ea ſit demum falſa quammaximè hiſtoria, quæ falſi habeat nihil.

BEMBUS FILIUS.

Non ſequitur iſtud, Pater: ſed nos dialecticen captioſis ſophiſtarum circulis, coroniſque ne avocemus: ſatis enim habet illic negotii. Quare agè, mi

mi Pater, explana potiùs illa nobis quæ petimus, ea incendia unde oriantur, & orta quomodò perdurent.

BEMBUS PATER.

Tu verò poſtulas etiam ſine dialecticis philoſophari: quod quidem ipſum fieri quàm poſſit, vel alio tempore ex te ipſo cognoſces, vel cùm voles, audies de me: nunc verò agè, philoſophemur. Interea tamen paulliſper hoc in ceſpite conſidamus: neque enim ullis adhuc Nonianis legibus cautum eſt, ne quis temerè quoquo in ceſpite conſidat: quemadmodum olim Romanis, ne quoquo in gradu: & ego jam deambulando defeſſus ſum.

BEMBUS FILIUS.

Tu verò quieſce ut libet, & quamdiu libet: ego autem, & ſtare adhuc poſſum libentiùs, & te ita meliùs auſcultabo.

BEMBUS PATER.

Et quidem hoc etiam licet: ſed quoniam ita vis, ut quibus de ignibus ego te antea interrogaveram: de iis tu me nunc audias diſſerentem, brevi expediam quæ ſentio: neque enim nimis multa ſunt. Tellus quidem omnis, Bembe Fili, ſicuti noſtra corpora, foraminibus canalibúſque diſtincta eſt, & tamquam venis internotata; ſive quòd omnino coïre non poteſt, quæ ſpecie quidem multùm ſibimet diſferat intra ſeſe; ſive quòd aut gignit ipſa ſemper aliquid, aut interimit, & immutat, neque unum idem omnis, atque ſemper manet; ſive, ut alii tradidere, & quidem principes in Philoſophia viri, quia planè

vivit ipſa, atque à mundi anima vitam trahens, ab eadem mundi anima extra intráque perluſtratur. Sed in omni tellure nuſpiam majores fiſtulæ, aut meatus ampliores ſunt, quàm iis in locis, quæ vel mari vicina ſunt, vel à mari protenus adluuntur: nam cùm exedit ſemper mare, conſumítque ſuopte contactu ſuáque naturâ omnia, tum autem ſi partem eſt nactum aliquam debiliorem, membráque non adeò robuſta telluris, erodit illa multò facillimè, pergítque in viſcera ipſa quantum poteſt: itaque cùm in aliena regna ſibi viam faciat, ventis etiam facit: ex quo fit, ut loca quæque maritima maximè terræ motibus ſubjecta ſint, parum mediterranea. Quòd ſi etiam in ſulfuris venas venti furentes inciderint, tum incendia excitantur ſanè non difficulter: quoniam & in ſulfure concipiendi permagna ignis vis ineſt, & venti etiam aliena ſuccendunt vi ſuâ. Hæc autem tu ut in Ætna accidant omnia, vide: quippe, ut modò tute dixiſti, quæ mare in radicibus habeat, quæ ſulfurea ſit, quæ cavernoſa; ſeu quòd naturâ ita fuerit ſemper ipſa, ſeu quòd à mari aliquando perforata ventos admiſerit æſtuantes, per quos idonea flammæ materies incenderetur. Habes unde incendia oriantur Ætnæ tuæ: habe nunc quomodò etiam orta perdurent: in quo quidem nolo ego te illud admirari, quod vulgus ſolet, magnum eſſe, ſcilicet, tantas flammas, tam immenſos ignes poſt hominum memoriam ſemper habuiſſe, quo alerentur: quid eſt enim magnum ipſi magiſtræ rerum omnium atque artifici naturæ? Quid arduum? Quid illa tandem non poteſt? Qui ſtellas, qui ſolem, qui cœli convexa, qui terras omnes ac maria, qui mundum denique ipſum, quo nihil eſt admirabilius, vel potiùs extra quem nihil eſt, quod admireris, ſæpe ſine admira-

tione

tione intuemur, iiſdem nobis eſſe Ætna miraculum poteſt? Cave ſis tam imprudens, Fili, ut tu id putes: nam ſi naturam reſpicimus, nihil in Ætna eſt, quod mirum voces. Si rem conſideramus ipſam, nónne tibi etiam mira videantur cùm alia loca permulta, tum vel Aponi noſtri fontes, calidæque illæ puriſſimæ, quibus natura non tantùm ut calefacerent, dedit, quod erat tamen ab aquis alienum, ſed multum de jure quoque rerum omnium conceſſit, multum de noſtro, tum aliquid de Deorum etiam, & ſuo; ut morbis, ſcilicet, mederentur, non modò ſine ullo ægri dolore, qua de cauſa Græcè Aponus nomen invenit, ſed etiam cum voluptate? Itaque qui curantur,

Non venas reſerant (ut ait ille) *nec vulnere vulnera ſanant,*
Pocula nec triſti gramine miſta bibunt:
Amiſſum lymphis reparant impunè vigorem,
Pacatúrque ægro luxuriante dolor.

Nam morbos quidem expellere hominum planè eſt rerum uſum multarum rectè callentium, hoc autem, vel ſine dolore id efficere, vel, quod multò eſt maximum, etiam cum voluptate, Deorum mihi quidem videtur eſſe proprium, ipſiúſque principis omnium, & parentis Naturæ. Quòd ſi cum uno Aponi fonticulo & canali profunda illa comparaveris, inundationéſque omnes Ætnæ tuæ, fortaſſe non verear, ne noſter hic colliculus tuo illo monte ſit minor. Sed faciam, ut tibi pollicitus ſum, & Ætnæ incendia quomodo alantur, docebo. Quoniam igitur omnia (ut ſcis) humore atque calore concipiuntur, cùm & ſemper ardeat mons, & ſemper à mari perluſtretur, habes, jam duobus his ver-

bis quod petis: ignis enim, qui detrahit ſemper aliquid atque conſumit, gignit etiam ſemper aliquid ſibi quod conſumat, ſuo ipſius calore humectantibus undis tellurem, ſempérque igni materiam ſufficientibus, quo alatur: nam & bitumen maximè, quod ſulfuri ſimillimum eſt, fit ex terra & limo, exſudante tellure: tum & ejuſdem ferè generis alumen, quod quia ex ſalo & terra conficiatur, ita vocatur.

BEMBUS FILIUS.

Unde autem ſaxa, & pumices, Pater, & ejectamenta illa, quæ vomit? Quid illa tandem ſunt? An ſulfur tantùm, bitumen, alumen omnia?

BEMBUS PATER.

Nequaquam, Fili: ſed tanta eſt vis ignium, præſertim incluſorum, & ventis intus furentibus, ut non viſcera imbecilla modò, ſed planè nervi etiam corripiantur telluris, & ſaxa ipſa duriſſima liquefiant.

BEMBUS FILIUS.

At ea ipſa ſaxa non aliquando defeciſſe, montémque ſibi non ſubſediſſe, nónne illud eſt mirum, Pater?

BEMBUS PATER.

Neque id, Fili, quidem mirum: tellus enim ſemper fœcunda ſui eſt, ſempérque ſemet ipſa parturit: niſi tamen malis tu cum Pythagora ſentire, qui quidem

dem apud Ovidium, ita præcipiens inducitur, ut audeat affirmare, Ætnæa incendia non eſſe uſquequaque duratura.

BEMBUS FILIUS.

Ego verò quid ſentiam, non ſat ſcio: quamquam equidem mallem Pythagoram, quàm Empedoclem imitari: ille enim quæ naturæ conſentanea videbantur, credebat, aſſerens mutari quidem omnia, nihil tamen omninò interire: hic dum curioſiùs naturæ cauſas perſcrutatur, etiam ſeipſum imperſcrutabilem facit.

BEMBUS PATER.

Sed valere nos illos ſinamus, Fili: & quoniam nos tibi, Ætnæ incendia unde fiant, diximus, id velim ego ſcire item ex te, ipſa hæc quomodo fluant. Neque enim puto hujus ignarum rei, tamquam dormientem ſpectatorem, ſic te ex eo ſpectaculo rediiſſe.

BEMBUS FILIUS.

Jam iſtud quidem, Pater, fieri ſine ullo negotio poteſt, vel una Heſiodi comparatione, quâ ille in ſua Theogonia fluxiſſe ait tellurem, ubi eam poſt fulminatum Typhœum igne correptam deſcribit, hoc ni fallor modo: ex quo ſanè libet mihi ſuſpicari etiam Paſtorem illum Aſcræum aliquando Ætnam conſcendiſſe, atque inde ſibi ſumſiſſe, quod de univerſa tellure ſcriptum reliquit:

Uritur ipſa ingens tellus, æſtûque furente
Liquitur, albentis quondam ceu lamina plumbi

 Arte

Arte virûm flammiſque cavâ fornace liqueſcit,
Seu ferrum: quamquam hoc maternæ viſcera rupis
In duras aluere vires, cùm ferbuit olim
Vulcani domitum manibus, terráque fatiſcit.

Et quidem propterea illum ego plumbi & ferri exempla poſuiſſe crediderim, ut alteri ea compararet quæ igne faciliùs corripiuntur & fluunt, ut ſulfurea tellus omnis, & eæ telluris partes, quæ tenuiores ſunt: alteri autèm cùm ſaxa omnia, tum ea quæ flammæ reſiſtunt magis, & ſunt ſuapte natura duriora.

BEMBUS PATER.

Mihi hæc quidem certè non diſplicent ipſa per ſe: atque etiam delectavit me nonnihil Poëtæ ingenium, qui tam aptè deſcripſerit fluentem & ardentem tellurem: ſed tamen tu, Fili, nimiùm perparcè reſpondes ad illa quæ peto: non modò enim hoc ita ſimpliciter cupio, ea incendia quomodò fluant ſcire abs te: ſed etiam, ubi deſcenderint, quam faciem capiant: tum ſi perdurant eadem ſemper, an aliquando immutantur, audire.

BEMBUS FILIUS.

Geram tibi morem, Pater, & ea quæ poſtulas, ut potero, explicabo. Pleno jam partu maturior eſt omnis fœtus, quicumque in Ætnæ matris utero coaleſcit, niſu parientis expellitur & ejectatur quacumque priùs rimam invenerit, aut viam ſibi paraverit vi ſuâ: ſæpe tamen exit ex eo cratere quem ipſi vidimus, numquam ex ſuperiore, quòd vel eò inſcendere gravis materia non queat, vel, quia inferiùs alia ſpiramenta ſunt, non ſit opus. Deſpumant

igitur

igitur flammis urgentibus ignei rivi pigro fluxu totas delambentes plagas : ii paullatim recedente calore priorem ſibi naturam repoſcentes, in lapidem indureſcunt fragilem ſanè flammis enervantibus, & ſi contrectes, putrem. Stat ea confluvies, veluti glacies, concreta, uſquedum alteri deſcendant rivi: ii námque non ſuprà fluunt, ſed inter montis arenoſam cutem & priora concreta fluentia inſinuantes ſe ſe, curſum ſibi medium quærunt : ſic, quæ priùs induruerant, quia friabilia ſunt, ut dixi, novis incendiis cedentia crepant, & in partes disjecta proſiliunt, quacúmque unda deurgens interfluit: deinde conglaciantem eam altera ſubit illuvies, atque ipſa tantumdem facit : tum altera item, & altera : non enim continuato fluxu mons, ſed per intermiſſos ſpiritus, ut ſuprà commemoravimus, eructatur. Itaque noviſſimis ſemper vincentibus, multiplicatóque in immenſum incendio, ex igneis fluminibus fracti lapides altiſſimo congeſtu magnam montis partem occuparunt : atque ii, quo recentiùs fluxere, eo & nigriores ſunt, & firmiores: ætate & palleſcunt, & reſolvuntur : inde ego eſſe arenarum plagas omneis, quæ circa cacumen viſuntur, exiſtimo. Materies omnis aridiſſima eſt, atque ideò minùs multò, quàm vivi lapides, ponderoſa: ſcabra adeò, ut brevi morâ, tamquam à lima, conſcendentium calcei exedantur.

BEMBUS PATER.

Atque ego ſanè in eo mallem Empedoclem imitari, qui adſcenſurus amyclis æreis utebatur. Sed ſequere.

BEMBUS FILIUS.

Ea infra parvum craterem circumverſùs totum montem complexa eſt, & cumulum eum, in quo major crater eſt, ſuſtinet: demittitur inde alicubi per intervalla imum in montem obliquis fluxibus, quáque Catina jacet, uſque in mare, lata ſæpe, quâ viſus patet, horrendum ſanè ſpectaculum, modò alveis hiantibus, modò impendentibus ripis. Inter maxima profluvia longè memorabile illud eſt, quod paullò ante noſtram ætatem uſque intra Catinam decurrens, non parvam urbis partem incendio depopulavit: neque ſanè deſçenſus is minùs, quàm per ducenta ſtadia conficitur. Quinetiam portum eum, de quo ait Virgilius,

Portus ab acceſſu ventorum immotus & ingens
Ipſe, ſed horrificis juxta tonat Ætna ruïnis,

ita implevere fluenta Ætnæa, ut jam erraſſe Virgilium putes, quòd portum ibi eſſe ingentem dixerit, qui pænè nullus ſit.

BEMBUS PATER.

Iſtud, nimirum, eſt quod à principio dixeras, cedere illis volentibus, atque eorum contrahi ardoribus ipſum mare.

BEMBUS FILIUS.

Eſt ita quidem, ut dicis: ſed ut ad propoſitum revertamur, reptare per eas crepidines, quas dixi, duobus millibus paſſuum neceſſe eſt quemvis craterem viſuros: reliquum iter in equis conficitur.

Repta-

Reptationis ejus labor haud facilè credas, quàm durus eſt, quámque indigens virentis genu: quippe, quia degravante viatore temerè ingeſti lapides concedunt, & in adſcenſu maximè arduo, ni probè poſueris pedem, dimoto uno, tota congeries devolvitur, & in te ipſum ruit: adde quòd, etiam ſi in plano cecideris, lædunt ſcabritie ſuâ: & manus crebro contactu, niſi contexeris, atteruntur. Magna fortaſſe videbuntur, Pater, audienti tibi: magna enim ſunt, ut mihi quidem videri ſolent, verùm nuſquam adeò, ac nobis inſpectantibus fuerunt; nam Ætna quanta eſt, nemo quidem ſcit, qui non videt. E ſummo vertice contemplari totam inſulam licet: termini ejus longè eſſe multò minùs videntur, quàm ſunt. Brutia ora ita tibi ſub oculis jacet, ut eò poſſe trajicere pænè quidem jactu lapidis putes. Serenâ tempeſtate Neapolitani etiam tractus proſpiciuntur. Nivibus per hyemem ferè totus mons canet: cacumen neque per æſtatem viduatur.

BEMBUS PATER.

Quid, quòd hyemare tantùm eas & Plinius, & Strabo meminere?

BEMBUS FILIUS.

At experientia ita te docet, uſuſque ipſe auctor, quod quidem veniâ illorum dixerim, longè certior. Quare illud, mi Pater, etiam atque etiam vide nequid te moveat, ſi aliqua ex parte hujus noſtri de Ætna ſermonis cum vetuſtis ſcriptoribus diſſentimus: nihil enim impedit fuiſſe tum ea omnia, quæ ipſi olim tradiderunt, quorum permanſerint

rint plurima in noſtram diem : quædam ſe immutaverint, aliqua etiam allata ſint nova : nam, ut cetera omittam, quod cineroſa partim eſſe ſumma cacumina dixerunt, ejus rei nunc veſtigium nullum apparet: cinis enim, qui queat conſpici, toto monte nullus eſt : neque id tamen omnibus annis fuit : nam multorum teſtimonio accepimus, qui viderunt, annis abhinc quadraginta tantos ex Ætna cineres evolaſſe, ut per totam eam inſulæ partem, quæ ad Pelorum jacet, omnem oleam abſtulerint : eos etiam in Italiam ventis ferentibus latos Sed ut ad nives illas redeamus, addebat idem Urbanus, Calendis Juniis adſcendente ſe, largiter abundéque ninxiſſe : tum iterum, qui dies ſeptimus fuerit poſt eum diem, dum ipſe Randatii moraretur, eo die in univerſam montanam plagam, nives ferè in pedis altitudinem deſcendiſſe ; in quo ipſo licet Pindarum ſuſpicere, ſcitè cognomento uſum, qui Ætnam nivium nutricem appellarit. Quo latere ſubeſt Catina, mediâ ferè inter ipſam & cacumen regione, puriſſimus & perennis fons erumpit Dorico vocabulo Crana ab incolis appellatus. Ceterùm toto monte ſupra radices nullæ aquæ ſunt, niſi quæ vel ex nivibus emanant : cujus quidem rei etiam Theocritum teſtem habemus, in quo dum Galateæ Cyclops enumerat divitias ſuas, hæc etiam interſerit :

Eſt glacialis aquæ rivus mihi, quem ſylvoſa
Nectareum in potum nivibus fluit Ætna ſolutis.

aut ſi quæ intra fagorum truncos pluviis deſcendentibus relinquuntur. Atqui res & locus me monuerunt, ut quod ibi vidimus pulcherrimum naturæ opus & mirati fuimus maximè, non præterirem.

Al-

Altiſſima in ſpecula, quà ſylvâ deficiente liberior proſpectus in inſulam, & Tyrrhenum mare eſt, herbidus campus leni decumbit clivo: hunc pini proceræ pari diſtantes intervallo ducta corona circumſepiunt: in medio fagus denſiſſima quadrifido robore ſe attollens, celſior quàm ceteræ, veluti regina ipſa conſurgit: ea non ſtatim diſcriminatur, ſed à tellure per ſpatium cubitale uno trunco contenta eſt: inde ſe in ramos conſimiles æqualibus intervallis diſpartitur: internè uſque ad imas radices arbor deficiens undis pluvialibus urnam ex ſe ſe facit: illæ montano purgante aëre, ac umbris ſolem arcentibus, & fontanis gelidiores ſunt, & putealibus puriores. Ambigeres ibi tu quidem, Pater, ſi quid eorum tibi laudandum eſſet, quidnam potiſſimum laudares, an proſpectum ejus loci, an locum, tum an arborem, an undas: ita ſcitè in alteris decorandis, quaſi quidem id agerent, ut quid magis pulchrum eſſet, ambigeretur, & Hamadryas, & Nais convenerunt: in honeſtandis verò alteris admirabile quidem eſt, quantum gratiæ venuſtatiſque ſibi invicem afferant Jupiter Genio, & Genius Jovi: quo fit, ut in utriſque multum Venus etiam permiſta ſentiatur.

BEMBUS PATER.

O pulchras naturæ delitias, vel etiam Deorum, ut Poëtis placet, ſi qui ſunt, qui eum montem colant!

BEMBUS FILIUS.

Sunt, Pater, ut ajunt, atque incolunt illo ipſo quidem in loco.

rint plurima in noſtram diem : quædam ſe immutaverint, aliqua etiam allata ſint nova : nam, ut cetera omittam, quod cineroſa partim eſſe ſumma cacumina dixerunt, ejus rei nunc veſtigium nullum apparet: cinis enim, qui queat conſpici, toto monte nullus eſt : neque id tamen omnibus annis fuit : nam multorum teſtimonio accepimus, qui viderunt, annis abhinc quadraginta tantos ex Ætna cineres evolaſſe, ut per totam eam inſulæ partem, quæ ad Pelorum jacet, omnem oleam abſtulerint : eos etiam in Italiam ventis ferentibus latos Sed ut ad nives illas redeamus, addebat idem Urbanus, Calendis Juniis adſcendente ſe, largiter abundéque ninxiſſe : tum iterum, qui dies ſeptimus fuerit poſt eum diem, dum ipſe Randatii moraretur, eo die in univerſam montanam plagam, nives ferè in pedis altitudinem deſcendiſſe ; in quo ipſo licet Pindarum ſuſpicere, ſcitè cognomento uſum, qui Ætnam nivium nutricem appellarit. Quo latere ſubeſt Catina, mediâ ferè inter ipſam & cacumen regione, puriſſimus & perennis fons erumpit Dorico vocabulo Crana ab incolis appellatus. Ceterùm toto monte ſupra radices nullæ aquæ ſunt, niſi quæ vel ex nivibus emanant : cujus quidem rei etiam Theocritum teſtem habemus, in quo dum Galateæ Cyclops enumerat divitias ſuas, hæc etiam interſerit :

Eſt glacialis aquæ rivus mihi, quem ſylvoſa
Nectareum in potum nivibus fluit Ætna ſolutis.

aut ſi quæ intra fagorum truncos pluviis deſcendentibus relinquuntur. Atqui res & locus me monuerunt, ut quod ibi vidimus pulcherrimum naturæ opus & mirati fuimus maximè, non præterirem.

Al-

Altiſſima in ſpecula, quà ſylvâ deficiente liberior proſpectus in inſulam, & Tyrrhenum mare eſt, herbidus campus leni decumbit clivo: hunc pini proceræ pari diſtantes intervallo ducta corona circumſepiunt: in medio fagus denſiſſima quadrifido robore ſe attollens, celſior quàm ceteræ, veluti regina ipſa conſurgit: ea non ſtatim diſcriminatur, ſed à tellure per ſpatium cubitale uno trunco contenta eſt: inde ſe in ramos conſimiles æqualibus intervallis diſpartitur: internè uſque ad imas radices arbor deficiens undis pluvialibus urnam ex ſe ſe facit: illæ montano purgante aëre, ac umbris ſolem arcentibus, & fontanis gelidiores ſunt, & putealibus puriores. Ambigeres ibi tu quidem, Pater, ſi quid eorum tibi laudandum eſſet, quidnam potiſſimum laudares, an proſpectum ejus loci, an locum, tum an arborem, an undas: ita ſcitè in alteris decorandis, quaſi quidem id agerent, ut quid magis pulchrum eſſet, ambigeretur, & Hamadryas, & Nais convenerunt: in honeſtandis verò alteris admirabile quidem eſt, quantum gratiæ venuſtatisque ſibi invicem afferant Jupiter Genio, & Genius Jovi: quo fit, ut in utriſque multum Venus etiam permiſta ſentiatur.

BEMBUS PATER.

O pulchras naturæ delitias, vel etiam Deorum, ut Poëtis placet, ſi qui ſunt, qui eum montem colant!

BEMBUS FILIUS.

Sunt, Pater, ut ajunt, atque incolunt illo ipſo quidem in loco.

Nos numerus ſumus, & fruges conſumere nati,
Sponſi Penelopes, nebulones, Alcinoique
In cute curanda plus æquo operata juventus,
Quîs pulchrum fuit in medios dormire dies, &
Ad ſtrepitum citharæ ceſſatum ducere curam.

Sed quoniam inclinata jam eſt dies, procedamus in atrium: nugæ autem paſtorales iſtæ tuæ, ſub umbris ſunt potiùs & inter arbores, quàm intra penates, recenſendæ. Quæ cùm dixiſſet, & jam in atrium perveniſſemus, ego finem loquendi feci, ille cogitabundus in bibliothecam perrexit.

F I N I S.

INDEX

Verborum, loquutionum & rerum, cùm contextûs *Severi*, tum Notarum. Numeri verſus ſignificant, n. Notas, f. Fragmentum.

A.

ABlativi abſoluti recti à præpoſitionibus ſubauditis. n. ad verſ. 19. 56.
Abſolvere arcu. 346.
Abſtrahere auras. 283.
Acervus. uniuerſitas rerum parum diſtinctè nota. n. 247.
Acervo condita. 247.
Acervus Mercurialis. n. ad 104.
Acervus ex imparibus ſaxis. 104.
Acheloi unde dicti varii fluvii. n. ad 112.
Achillis tumulus. 588.
Aciem ſervans. 408.
Acres flammæ. 390.
Acta rima. 461.
Adcretus lapis. 435.
Adgeno. 444.
Aditus vaſti. 181.
Admittere auras. 286.
Admittere oculos cœlo. 85.
Adoperta cavernis. 125.
Adſtrictæ fauces. 558.
Adſtrictus ſpiritus. 322.
Æacus, index Inferorum. 81.
Ædes magnificæ. 565.
Ænaria inſula. 428.
Æſtus ſeneſcit. 278.
Æſtuare pondere montis. 71, 72.
Ætas exacta ſacris artibus. f. 9.
Ætna unde dictus. n. ad verſ. 1.
Ætna cui giganti impoſitus. 70. n. 16.

P Ætna

Ætnæ incendium anno 1537. n. ad verſ. 211.
Ætna an minuatur. 365. n. ib. Vide præterea *Ælianum* Var. Hiſt. VIII, 11.
Ætnæ vertex qualis, tempore *Strabonis*. n. ad 340.
Ætnæ vertex qualis. 284. *&* *ſeqq.*
Agere confluvia. 119.
Agere vias exiles. 97.
Agere vires. 344.
Agger conſtruitur. 48.
Agmen quid. 561. n. ib.
Agmen comitum, de ventis. 58.
Agricultura prælata Philoſophiæ, 259. *&* *ſeqq.*
Alienum ævum. 572. n. ib.
Alimenta vocant flammas. 385.
Almanac unde. n. ad 232.
Amphiaraus. 575.
Amphion & *Zethus*. 571.
Anacoluthon. 524.
Anapias, aut *Anapus*. n. ad 622.
Animoſus ignis. 145.
Animæ vis. 156.
Anima pro ventis. 35S.
Animæ diffugiunt & *impelluntur*. 309.
Animi æris, 539.
Animi Ætnæ 276, 281.
Animo duce. 143.
Animos extorquere lapidi. 404.
Animos remittunt vires. 162.
Anni honoribus pleni. f. 8.
Annuus meat, de ſole. 232.
Ante pedes, proximum. 255.
Antonius (M.) f 20.
Antra à feris effoſſa. 140. & n. ib.
Apollo Muſagetes invocatus à Poëtis. n. ad verſ. 6. Sic & *Ariſtides* in Oratione pro Rhetorica contra Platonem Tom. 3. pag. 10. præter Mercurium cupit ſibi Α'πόλλωνα μουσηγέτην καὶ Μούσας ἁπάσας ἡγεμόνας γενέσθαι, quod ſimillimum eſt invocationi *Severi* noſtri.
Appoſitum genus igni. 387.

Ar-

Arbitrium pro teſtibus. 195. n. ib.
Area rerum, pro campo in quo geruntur. 186.
Argutum æs. 517.
Ariadnæ infortunium à quibus decantatum. n. ad verſ. 21.
Aridiora apta oleis. 264.
Armare Jovem Cyclopes dicti. 40.
Ars pro iis quæ fiunt in Ætna. 197.
Artes verum profeſſæ, Philoſophia. 255.
Aſcaules quis. n. ad verſ. 295.
Aſt, autem. f. 6.
Aſtra pro Diis. 51, 59.
Athenæ Cecropiæ. 578.
Atra arena. 359.
Atri ignes. 484.
Attonitæ nubes. 59.
Audit nobile carmen. 74.
Audit quà ſpiritus imperat. 216.
Audire pro parere ad verſ. 215.
Averſus dies, à Thyeſtea cœna. 20.
Avertit pro *avertit ſe.* 150.
Auferre pro facere ne ſpectetur. f. 2. n. ib. Sic Græci dicunt κρύπτειν τι, *occultare* pro *obſcurare.* Vide *Ariſtidem* Tom. 3. p. 286. verſu antepenultimo, Ed. Steph. *Canteri.*
Auræ conceptæ & digeſtæ. 100.
Aurea ſæcula. 9.
Aurea ſaxa quæ. 542. n. ib.
Axes biſſeni. 231.
Axis Helices, polus Borealis. n. ad vſ. 240.

B.

Bacchi pes. 13. & n.
Bacchus fluens pede ſuo. 13.
Bella Deorum. 86.
Bootes. 241.
Boreas & Notus, unus ſub terra. 169.
Brachia ſilvarum. 363.

INDEX.

C.

Cadmi fabula ex Phœnicia Lingua explicata. n. ad verſ. 20.
Cadere ira ſ. 24. de victima. n. ib.
Caducæ urbes. 171.
Caligat, caliginem creat. 312.
Callent manus rure. 260.
Canales fœminini generis. 127, 149.
Candens robur. 500.
Candentes lapides. 450.
Candidus ales, pro cygno. 88.
Canere de fornice, qui cantu reſonat. 296.
Canes Stygiæ. 78. n ib.
Canities ſparſa cruore. ſ. 17.
Canoræ ſilvæ. 583.
Capere, decipere. n. ad verſ. 29.
Captum cœlum. n ad 226.
Caput patriæ, 13.
Caput attollere cœlo. 226.
Carmen irriguum quid. 295. n. ib.
Carmen pro argumento carminis. 4.
Caſtra movere, de igne. 609.
Catilina. ſ. 7.
Cavæ valles. 488.
Cavata latebris. 96.
Caula pro caverna. 151, 386.
Cauſa docenda non eſt, dum ſtet opus cauſæ. 115.
Cauſæ occultæ. 177.
Cererem jactare. 10.
Cerni æſtu. 491. n. ib.
Certamina juvenum Colchi. 17. n. ib.
Certamina pro cauſis certaminis, vel præmio. n. ad v. 17.
Ceſſare ſub pondere. 130.
Ceſſante ſolo, pro hiante. 175.
Ceſſat, quieſcit. 165.
Ceſſare à jure venti dicuntur. 383.
Ceſſit noſſe, contigit ſcire. 16.

Ce-

Cethegi pœna f. 6.
Chaos, ſubterraneus hiatus. 138. n. ib.
Circumſtupet, quieſcit circumquaque. 334.
Civis decus. f. 10. n. ib.
Coacervatæ moles. 50.
Cœli curſus prædicere. 244.
Cœtus pro ſenatu, aut populi conventu. f. 8.
Coeunt ignes. 495.
Colchis trux, Medea. 592.
Cometes triſtis. 240.
Concordia vires addit. 281.
Concredere. 157.
Concurſus fragoris, rerum magno fragore concurrentium. 360.
Condita acerva rerum. 247.
Condita flumina. 131, 132.
Conferta in ſolidum. 130. *in pondus*. 156.
Conflugium ventorum. n. ad 169.
Confluvia. 119.
Confluvio reſoluti æſtus. 326.
Congerere novos ignes. 92.
Congeries operis. 206.
Conjugia Deorum. 87.
Conjurant animæ. 358.
Conſurgere aliis principiis. 306.
Contenta vis animæ. 150.
Contrahere fontem. 121.
Convitium in ædificio quid. n. ad verſ. 302.
Corporis illius Ætna eſt. 391.
Corrogare auras. 370.
Corrigere artus. 181.
Cortina theatri. 295. n. ib.
Corymbus quid. n. ad 16.
Corymbis vacuata terra. 106.
Creber, denſus. n. ad 389.
Cremo pro *cremor*. 302.
Cretæ exuſtæ robora. 512.
Crimen antiquum, mythico tempore commiſſum. 23.
Crimen Athenarum Erigone. 582. n. ib.

Cubilia ſpatioſa de cuniculis ferarum. 139. deque fodinis. n. ib.
Cura divina. 193.
Cura omnis in vero, 91.
Currentia flumina latis rivis. 122.
Currunt ſidera. 232.
Curſus inopinati 126.
Curvus æſtus. 94. n. ib.
Curvæ undæ. 94.
Cuſtodia flammæ. 397.
Cuſtodia operum. 192.
Cyclopum fornaces. 37.
Cynthus mons Deli inſulæ. n. ad verſ. 5.

D.

Danaë. 89.
Defectus raptis. 614.
Defeſſus ſenectâ. 624.
Defieri hiatu. 95.
Defuſus vultus de nube. 334.
Dejectus votis. f. 7.
Deligere pro *dejicere.* n. ad verſ. 290.
Dens in ſemina ſparſus. 20.
Denſa pro *crebris.* 59.
Denſa nox. 137.
Denſare corpora. 291.
Denſus ſpiritus. 152.
Denſum, ſubaud. ſolum. 26. & n.
Denunciare imbres. 235.
Deripere in præceps. 124. n. ib. 346.
Deſedit ultima. 103.
Deſectus campus. 267.
Detrudere mundo. 43.
Dextri venire, quo ſenſu Dii dicantur. 4. vide uot.
Digeſta miracula. 247.
Digniſſima humus platanis. 262.
Dignoſcere terram. 250.
Dilapſus in putres arenas. 423.

Dis

Dis Pluto. n. ad 77.
Ditis, in nominativo caſu. 640.
Ditem regni pudet. 204.
Diſponere certâ ſede. 248.
Diſponere ſingula cauſis. 507.
Diſcriminis tenuis cauſa. 188. n. ib.
Diſcurrere penitus. 392.
Divina voluptas. 249.
Dodone Jovi non Apollini ſacra. n. ad verſ. 6.
Domare terram ferro. 271.
Domitum æs pro liquefacto. 518.
Domita arva. 10. vid. n.
Dubius terræ & maris. 596.
Duces oculi. 190.
Dura tellus, melior pecori. 263.

E.

Edere limâ dicuntur aquæ. n. ad 112.
Edita flumina. 126.
Efflare lapides. 450.
Effumat moles. 497.
Effuſi in humum. 224.
Eligere, pro elicere. n. ad verſ. 290.
Eliſus ſpiritus. 558.
Emergere ſe. 118.
Emugire longas voces. 294.
Enceladus Ætnâ obrutus. 70.
Epopis hiſtoria ex *Æſchylo*. n. ad 585.
Erigone. 583. n. ib.
Errantes venæ. 98.
Eructare de Ætna. 27. & n.
Eruere mendacia veteris famæ. 568.
Eſſe, pro contingere. 504. n. ib.
Eteoclis & *Polynicis* ſacra. 574.
Europe. 88.
Eurotas. 576.
Examina arenæ ex Ætna prorumpentia. 467.
Examina ventorum. 371.

Exanimare folles. 561.
Excocto robore pumex. 422.
Exedere ſolidum. 113. n. ibid.
Exigere ultra, pro præter modum extendere. 181.
Experiri glebas uſu. 261.
Explicare flammas. 261. & n.
Exſpectata incendia. 211.
Exſtincti Hectore, pro cum Hectore. 587.
Exſtructa ruinis. 373.
Exſudare pretium. 543.
Extremæ artes, ſellulariæ. 23. n. ib.
Extremum mare Oceanus, & quodvis mare. 94.
Exuere famam, ei non credere. 368.
Exuere robur. 404. n. ib.
Exuſta arena. 198.

F.

Faber mirandus, 197.
Fabriles operæ. 559.
Facies, pro forma. 110. & n. ib.
Facies altera vatum. 36.
Facies antiqua mundi. 173.
Fæx aſpera, pro pumice. 473. n. ib.
Fallacia rerum. 75.
Fallacia vatum. 29.
Fallere, pro latere. 275. n. ib.
Fauces patulæ. 72.
Fauces tumidæ Ætnæ. 30.
Felices condere, in condendo. 572.
Ferre pro auferre. 383. n. ib.
Fertilis ab. 554.
Feſſus de Ætna. 468. n. ib.
Feſtinare arva. 259.
Fidelis terra ſilvis. 263. & n. ib.
Fides manifeſta ſui. 176.
Fides occulta, pro fide quæ habetur rei cujus occulta eſt cauſa. 144.
Fidem dat ignis. 629. n. ib.

Fidem

Fidem noſſe rebus. 225.
Fide tenaci ſeptus. 409.
Flagrantes moles. 199.
Flebile victis Pergamon. 586.
Flectere caput. 289.
Flectere habenas. 344.
Flumen crebrum. 389.
Flumen mite. 481.
Flumina parva ferunt auras. 313.
Fluvii terra abſorpti. 123. n. ib. iterum erumpentes. 126. n. ib.
Fluvii ſubitò ſurgentes è terra. 132.
Fœdera noxæ. f. 5.
Fœnilia ſurgunt. 267.
Fons Pierius. 7.
Fons ſub Ætna. 393. n. ib.
Foramina minuta, pori. 282.
Fornaces Ætnæ. 1.
Fontes penitus erumpentes. 117.
Fortis quid propriè, & unde. n. ad verſ. 2.
Fortes in verbera. 38.
Fortes cauſæ, vehementes. 2. & n.
Fricæ, quæ ſaxa. 529.
Frigida deſidia, de monte. 376.
Fruges animi. 273.
ſi Fuerit ut trajecerit. 504.
Fulminare ignes. 343.
Furvus ignis. 509.
Fuſca ruina. 201. n. ib.
Fuſile robur. 533.

G.

Geminant ſonitum venti. n. ad 57.
Gigantes quinam in hiſtoria fabulari. n. ad 42.
Gigantes novi. 203.
Glebas uſu experiri. 260.
Gratia ruris, pro amœnitate. 15.
Gurges Trinacrius. 30.

INDEX.

H.

Hærentia oculis. 135.
Hannibal ferus. f. 24.
Hauſtis tutior. 407.
Hectoris ultor, Paris. 589.
Herbæ malæ. 11. vid. n.
Hiatus inanes. 118.
Helices axis. 240.
Honor plantarum, folia, flores. 354.
Hoſpitium fluviorum. 128.
Hoſtis Ætnæ ignis. 469. n. ib.
Humor adſpirat, & verberat. 34.
Hydraulica inſtrumenta in Theatris. 292.
Hyems obrepit Autumno. 239.
Hypallage conſtructionis. n. ad 55.

I.

Jactari pro *jactare*. 23. & n.
Icta luctu lingua. f. 10.
Ictus oculorum. 348. n. ib.
Ictu tangi, hoc eſt, percuti. 322.
Jejuni ignes. 453.
Ignes ſpirare dicuntur irati. n. ad verſ. 72. Vide & *Virgilium* Georg. III, 85.
Ignis ex contritione ramorum excitatus. 362. *& ſeq.*
Ignes rupti fornacibus. 1.
Ignis Vulcani. 30, 31.
Ignotas curas moliri. 24.
Imber pretioſus. 89.
Immenſus orbis. 93.
Imago Ciceronis, vultus. f. 3.
Imago falſa, pro forma. 87.
Imperium transferre. 45.
Imperium fremens in Ætna. 3.
Impius pro minimè religioſo. 42, 51. & n. ib.
Impius hoſtis. 65.
Imponere urbem *igni*. n. ad verſ. 18.
Improſpectus hiat. 340.
Incendit opus artificem. 187.
Incendere an ſit celebriorem reddere. n. ad 187.

In

Incomperta via. 140.
Incondita ſidera. 233.
Increpare ignes, pro fulmina mittere. 62, 63.
Increpat ſtantibus undis. 490.
Incurſare clamore. 56.
Incurſare corpora. 352.
Indomitæ igni rupes. 184.
Induere ſibi amnem, de terra quæ amnem excipit. 487.
Infecta aquæ. 393.
Infeſta Divis acies. 65.
Infeſtus Ætnæ vertex. 285.
Ingenium pro indole. 74.
Ingenium velox igni. 214.
Innoxius rapti. 356.
Inſolitum, *ire per inſolitum.* 8.
Inſtigare ventos. 561.
Inſuperabile ab igni nihil. 535.
Inter cineres, poſt mortem. 77.
Intera vaſa. n. ad 209.
Interire, pro ire inter. 451. n. ib.
Interſerere alieno ævo. 572.
Invocationes Deorum, apud Poëtas quales. n. ad verſ. 5.
Involvere ſibi vires. 323
Inviolata membra pro integris. f. 25.
Iphigenia Parrhaſii. n. ad 593.
Ipſi pro *ipſius.* 218.
Irrigui ignes. 28. & n.
Irritare flammas. 391.
Jubar aureus de ſole. 332.
Jubet aura. 336.
Jugurtha triumphatus. f. 23.
Jupiter cæruleus. 331.
Jupiter metuit è cœlo. 54.
Jovis bella cum Saturno, & gigantibus geſta. n. ad 49.
Jovis metamorphoſes. 88. *& ſeq.*
Jovis regnum cœlum. 254.
Jugera peſſum intercepta. 136.
Jura pro judiciis. n. ad 82.
Jura Æaci. 82. n. ib.

Jura ſignorum. 234.
Juratæ manus. f. 5.
Jus eſt, pro fas eſt. 33.
Ixionis orbis. 82.

L.

Labor immenſus ſed fertilis. 221.
Languere in ignes. 427.
Lapis molaris in Ætna monte. 395. *& ſeq.* n. ib.
Lapides liquefacti ex Ætna erumpentes quales. n. ad v. 201.
Latiæ Linguæ facundia conticuit. f. 11.
Latebræ demiſſæ. 140.
Laxata in vias tenues terra. 108.
Leda. 88.
Leges imponere. 45.
Lentities plumbi. 540.
Lentum bitumen, viſcoſum. 511. n. ib.
Leucogæi colles. n. ad 429.
Liber ignis. 145.
Liber. 68. cur rediiſſe dicatur in cœlum. n. ib.
Liberrimus Ætna. 339.
Libertas carminibus debita. 90.
Licentia famæ. 73.
Ligna trita ignem emittunt. 362. n. ib.
Lima perennis. 112. n. ib.
Lintea tendere & *rapere.* 243.
Lubrica fata, mutabilia. f. 19.
Lucifer, & *Heſperus.* 241.
Luctamen imum. 374.
Ludibria triumphi. f. 23. n. ib.
Luere facinus. f. 20. n. ib.
Lumen rectum. 160. n. ib.
Luna nubila imbres denunciat. 235.
Luſtratio per flammam. n. ad 350.

M.

Machina religata æterno vinclo. 229.
Madentes flammæ. 520.
Manacus circulus. n. ad verſ. 232.
Manes nigri. 76.
Manifeſta oculis. 394.

INDEX.

Manilius & *Severus* varia habent communia. n. ad vſ. 295.
Mars ſævus, pro acriter pugnante. 61. n. ib.
Martis ſtella pugnax. 242.
Mater triſti ſunere natorum. 19.
Medea Timomachi. n. ad 591.
Mella ex foliis pendentia. 13, 14.
Mendacia puppis perjuræ. 21.
Mendacia veteris famæ. 568.
Mendax ſundus. n. ad 263.
Mendicare opes parvas. 370.
Mendoſa fama, pro mendace. 73.
Mendum pro mendacio. n. ad 73.
Mens carminis, pro argumento & fine carminis. 28.
Merces maxima rerum. 273.
Mercurii, pro acervis. n. ad 104.
Mergere profundo. 180.
Meſſis flammea. 495.
Militat ignis. 217.
Minæ cœleſtes. 278.
Miniſtræ operum manus. f. 17.
Minerva victrix. 579.
Minos. 81.
Minoïs deſerta vacuo littore. 21.
Miracula quæcumque jacent mundo. 246.
Mirantur carmina. 639.
Modus ſolis. 230.
Molaris quomodo liquefieri poſſit. 546. *& ſeqq.*
Moliri iter. 111.
Mollire cavare molliendo. 112. n. ib.
Momen pro eo quod movet. 212. & n. ib.
Momina. 304.
Mortales flammæ. 437.
Motus perennis. 214.
Movent Euri. 460.
Mundi diviſio. 101. n. ib.
Mundus pro cœlo. 43. n. ib. 55, 67, 69.
Murmur ſub terra. 462. n. ib.
Mutum cernere aliquid. 275. n. ib.
Myronis vacca. 534. n. ib.

Naſci,

N.

Naſci, pro adnaſci. n. ad 110.
Nebulæ non largo humore. 310.
Nefas animo pellere. 368.
Negatio omiſſa aliquando repetenda. n. ad 247.
Nimbus arenæ. 198. n. ib.
Nitidum cœlum. 606.
Nota pro argumento. 447.
Nota vini, *nota melior*, &c. n. ad verſ. 522.
Notæ pro proprietatibus. 248. n. ib. 522, & 530. & n. ib.
Notus & *Boreas* ſub terra unus. 169.
Noxa pro ſcelere. n. ad f. 5.
Nubes ſummo Ætnæ imminens. 333. & *ſeqq*.
Numerus ſacer in bellum. 577. n. ib.
Numeroſa verbera. 38.
Numina, parentes. 638.

O.

Obeſa cavamine. 434. n. ib.
Obſcurus libellus. 534.
Obnoxius Ætnæ vertex. 285.
Occaſus fluviorum. 123.
Occaſus metuere. 228.
Occultum naturæ. 274.
Occurrere oculis. 178.
Oceanus dictus ὀρίζων. 94.
Odoratæ aræ. 355.
Ogygiæ Thebæ 570. n. ib.
Olympus. 49.
Operata ruinis flamma. 381.
Operoſa rupes. 465.
Operoſa templa divitiis. 565.
Opes aquæ. 293.
Opus, de eo quod fit intra Ætnæ viſcera. 25, 158, 168, 183, 206, 218, 255, 275, 456, 595.
Opus feſtinantis Vulcani. 32.
Operis facies. 525.
Ora panè ſpirantia. f. 1. n. ib.
Orbes intorti de ſerpente. 47.
Orbita Lunæ. 230. n. ib.

Or-

Organi deſcriptio à *Juliano*. n. ad verſ. 295.
Orion. 241.
Oſſa. 49.
Oſtrum purpureum de ſole. 332.
Ovans pro læto. f. 19.

P.

Pallene peninſula. n. ad 42.
Pallas pendens olivâ. 14.
Pallere ſubito ſono. 277.
Pallentia regna Ditis. 77.
Paſcere corpus. 224.
Patent miracula. 179.
Pater pro Jove. 57.
Patricium nefas. f. 6.
Pax multo fœdere. 280.
Pecudum more videre. 223.
Pelios. 49.
Pendere in ſe ſe. 107. & n. ad 106.
Penitus & *extra* oppoſita. n. ad 317.
Perbibere Euros. 320.
Perdere opus. 255.
Peregrina cauſa, pro externis. 357.
Perennes flammæ. 24, 25.
Pergamon impoſitum igni. 18.
Pergamos & *Pergamon*. n. ad verſ. 18.
Perit ver æſtate. 238.
Perſes Aemathius. f. 21.
Pertabeſcere ſummo igne. 472.
Perurgere ſacra. 226. n. ib.
Peſtis, de igne Ætnæo. 448.
Philippus pro *Pſeudophilippo*. f. 22.
Philomela. 583.
Philoſophiæ contemtus turpis. 255. *& ſeqq*.
Phlegra quid diceretur. n. ad 42.
Phœbe rubet. 236.
Phœnices navigationis inventores. n. ad 243.
Phlegræa caſtra. 42. n. ib.
Phrykes ſaxa. 529.
Pignus pro argumento veri. 40, 134, 459.

Pignus certum, pro argumento. 516.
Pigra, quieſcens. 334.
Pietas laudata. 629.
Pius ignis. 601.
Pii fratres Amphinomus & Anapias dicti. n. ad verſ. 642.
Piorum campus dictus locus in quo ſepulti erant fratres Siculi. n. ad verſ. 642.
Pithaulæ qui. n. ad verſ. 295.
Platani, quanto in pretio fuerint apud Veteres. n. ad vſ. 262.
Poëtæ id facere dicuntur, quod deſcribunt. n. ad 21.
Poëtæ neceſſariò fingunt. n. ad 74.
Poëtarum inconſtantia. n. ad verſ. 203.
Poëtæ, quot mendaciorum auctores. 75. *& ſeqq.* n. ad 79.
Potentia Divûm, pro eorum copiis. 60.
Præceps agitur. 66.
Præcipiti ſono delata. 290.
Præmittere vela. 581.
Præpes pro præcipiti. n. ad 326.
Profundum Ætnæ ſolum. 341.
Præteritorum 3. perſ. pluralis num. brevis. n. ad f. 9, 24.
Premi, pro laborare. 256.
Pretio ſe redimunt labores. 257.
Princeps vox è militia deſumta. 217.
Principia pro elementis. 228.
Prior cura, pro potiore. 250.
Procne. 584.
Pronus Auſter. 362.
Profundum ignotum. 141. n. ib.
Prohibere frugibus malas herbas. 11.
Properare in nova vota. 7, 8.
Proruere ingenti ſonitu. 308.
Proturbari procul repelli ex alto. 63. n. ib.
Publica vox, Ciceronis vox. 15.
Pumex levis. 479.
Purgare omnia dicitur ignitus fluvius. 485.
Putris arena. 206, 423.
Python quare dictus Apollo. n. ad verſ. 6.
Python nomen Delphorum. 6. & n.
Pyritæ lapides. n. ad 402.

Qua-

Q.

Quærere ferro. 402.
Quaſſare fundamenta. 170.
Quatere fulmen, de Cyclopibus id fingentibus. 39.
Quod pro *quoad*. 437. n. ib.

R.

Rabies venti. 170.
Rapinâ opes tutari. 611.
Raptæ undique undæ. 120.
Raptus Cicero. f. 3.
Rauci æſtus Ætnæ. 3.
Redditur decus, tribuitur honor. 63. n. ib.
Redimere ſe pretio. 257.
Redire animo dicitur id cujus recordamur. f. 4, 7.
Referre curſus de fluviis iterum è terra erumpentibus. 126.
Regens pro *duce*. 577.
Regerere ignes. 435.
Removere caligine. 55.
Repoſcere cauſam. 187.
Rigidæ canales. 149. n. ib.
Reſes, otioſus. 162, 457.
Reſpicere Deos. f. 20.
Reſpondet lapis. 402.
Reſpondent præmia curis. 222.
Reſtare ſub pondere. 375.
Rigari dicuntur quæcumque quovis liquore ſparguntur. n. ad verſ. 28.
Rimoſa totis cavis. 104.
Ritus pro *conſuetudine*. f. 14. n. ib.
Rorantes arte capilli. 591.
Rotare orbem Ixionis dicuntur Poëtæ. 82. n. ib.
Ruere quid propriè. n. ad 31.
Ruinæ devictæ. 64. n. ib.
Rumpitur fragor. 200.
Rumpere fulmina, ea emittere. 361. n. ib.
Ruſtica vita omnium antiquiſſima. n. ad verſ. 15.

S.

Sacer, pro *venerando*. n. ad f. 17.
Sacer ignis. 554.

Sacræ artes quæ. f. 9.
Sacræ manus. f. 17.
Sacræ meſſes. 12.
Sacra gemina ex uno vapore. 574.
Sacra perurgere. 226.
Sacri fremitus Ætnæ. 275, 27[illegible].
Sacris rebus cedere. 463.
Sæcula pergent. 229.
Sævus hiatus. 170.
Sævus Jupiter. 605. n. ib.
Sanguis terræ. 99.
Saturare horrea, implere. 266.
Saturni ſtella tenax. 242. n. ib.
Saxa ſine nomine. 596.
Saxa invitata carmine. 573.
Scenæ par fallacia. 75.
Scrutari rimas. 269.
Secreti omnes, tempore Saturni. 15. & n.
Securus Rex, Saturnus. 9.
Seductum cœlum. 34. n. ib.
Semen argenti. 270. n. ib.
ſine Semine terra. 419. n. ib.
Semina ignis. n. ad 419.
Semina naturæ, pro elementis. 536.
Semina rerum pro earum cauſis. 340. n. ib.
Semita fontium. 128.
Septem duces. 575. n. ib.
Serpentes pro cuſtodibus in fabulis quare. n. ad verſ. 47.
Siccus æther. 331.
Siciliæ ſolum quale. n. ad 290.
Sidera pro omnibus Diis. 34. & n.
Signum commune. 515.
Silva pro materies. 384, 445.
Sinuare veſtigia de ſerpente. 47. n. ib.
Sinus inanes ſub terra. 116, 196.
Sinus de unda. 492. n. ib.
Sinus Ætnæ exhauſti. 366.
Sirius index. 245.
Sirius vigil. 599.

Sol pallet. 236. n. ib.
Solidum, ſubaudito corpus. 95, 113.
Solido vicina corpora. 538.
Sollicitare incendia. 458.
Sollicitare pœnâ. 80.
Sollicitare ſiti. 81.
Solliciti rei. f. 12.
Solvunt ſe vires. 162.
Sorbere gramina. 353.
Sordida cura. 32.
Sordida egeſtas. 369.
Sparta Lycurgi. 576.
Species pro ratione veriſimili. 347.
Species major Ætnæ inanis. 185.
Spectacula miranda. 155.
Spectari carminibus. 578.
Speculari Numina Divûm. 84.
Spiramenta libera ſub terra. 134.
Spiritus Ætnæ. 469.
Spiritus incendii. 564.
Spiritus liber intra terram. 110. n. ib.
Spiſſæ rupes. 182.
Spiſſâ terra. 154.
Spiſſus ſuccus. 389.
Squameus ſerpens. 47.
Stat metus utrimque, in pugna. 62.
Stare opus cauſæ. 115. n. ib.
Stipatus denſo robore. 411.
Strepunt incendia. 623.
Strongyle. 433. n. ib.
Stupet profundum, pro quieſcit. 341. n. ib.
Stygiæ undæ. 78.
Sua natura pro propria, non miſta, non aliena. 46. n. ib.
Sua roſtra. f. 2. n. ib.
Subcernens ſinus. 493. n. ib. & ad verſ. 491.
Subremigare undam. 297. n. ib.
Subſequi, id eſt, *perſequi.* 221.
Subtiles curæ. 143.
Subverti igne. 541.

Succoſa, hoc eſt, *humida ulmis grata*. 264.
Succoſior materies. 531.
Suffocare ventos. 319.
Sulfuris humor calidus. 388.
Summæ caulæ, pro iis quæ ſunt in ſumma ſuperficie. 157.
Supertegere exſtincta. 429.
Syphax dirus. f. 22.

T.

Tabellæ Grajæ. 590.
Tantalus. 80. n. ib.
Tantùm profundi. 165.
Tartara cœlo vertere. 204.
Tartara mundi. 278. n. ib.
Tela vorant ſilvas. 486.
Tempora anni. 237.
Tener pro molli. 376. n. ib.
Tereus. 585.
Tergo ferri. 289.
Terit quod ſuperius eſt inferiora. 49.
Terra *animans*. 98. n. ib.
Terra ante omnia hominibus cognoſcenda. 250. *& ſeq*.
Terra in medio Oceano agitata, ſecundùm nonnullos Veterum. n. ad verſ. 94.
Terræ motus unde. 152.
Terra concava. 136. *& ſeqq*.
Terram plenam eſſe poris. 95. *& ſeq*.
Terra ſibi falſi conſcia. 84.
Terra per proxima fata. 567. n. ib.
Thaletis ſtudium Aſtronomiæ irriſum. n. ad 255.
Theſeus. 580.
Thyeſtæ fabula unde nata. n. ad verſ. 20.
Tityos. 79. in ſeptem jugera ſtratus, ib. & n.
Toga vox. f. 15.
Tonare ore magno. 57. n. ib.
Tormenta pro quibuſvis machinationibus. 551.
Torquere æſtus. 3.
Torquere Ætnam. 196.
Torquere caligine. 607.
Torquere terram flamma. 271.

INDEX.

Torqueri in parvis. 255.
Torrentes auræ. 291.
Torrentes terrâ erumpentes. 118. n. ib.
Torrere pro uri. 387.
Tractare laborem artificum. 35.
Tradux materia. 567. n. ib.
Tranſire opus. 255.
Transfugere oculorum ictus. 348.
Trementes folles. 560.
Tremor ignis ſubterranei prænuncius. n. ad 609.
Tremor terræ. 152.
Trepidans cauſa. 516.
Trepidare ſolo. 17.
Triton canorus. 292. n. ib.
Trojæ cineres. 586.
Tropæo devicta acies. 470.
Truncæ ruinæ. 466.
Tudes, mallei. 559.
Tument dolia muſto. 266.
Turba Deorum. 61.
Turbam minari. 460.
Turbare in faucibus. 167.
Turpe per parentheſin inſertum. 258.
Tutela & ſalus reis. f. 12.

V.

Vacat ſpecus. 161.
Vapores de ignibus. 113. unde dicti. n. ib.
Vaſa vertere. 209.
Vaſtus clamor. 56.
Vena aurea. 270.
Vena molaris. 532.
Venæ in terra. 98, 153. n. ib. 175, 283, 314.
Ventus ferè circa fluvios. 311, 313. n. ib.
Ventos effundere. 310.
Venti diſcordes. 58.
Venti pugnantes in Ætnæ cavernis. 317.
Ventis quam variè afficiatur Ætna. n. ad 169.
Ventorum cauſæ. 300. *& ſeqq.*
Ventos trahere undique. 175.

Ventilare ſacros ignes. 350.
Ventura fruges. 11. vid. n.
Venus emergens è mari, Apellis tabula. n. ad 591.
Verax omen. 173.
Vernacula materia. 386.
Vertere profundum. 269.
Via rivus conſtat. 129.
Viæ maris. 244.
Vices ſignorum. 234.
Videre carmine. 76.
Vigil ſtella. 599.
Vimen, cribrum. n. ad 389.
Vincent oculi, hoc eſt, probabunt. 545.
Vindex ſenatûs. f. 14.
Vires trahere foraminibus. 563.
Virtus vivax & animoſa lapidis. 416.
Vivaces ignes. 41.
Ulli pro *ullius*. 207.
Ultima, antiquiſſima. 17.
Unda ignis. 604.
Volvere incendia. 1.
Vomit igneus totâ Ætnâ. 327.
Vorago fluvios abſorbens. 123.
Uſu pro *uſui*. 555.
Utrimſecus. 503.
Vulcanus quid Phœniciè ſonet. 31.
Vulcani inſula. 438. n. ib.
Vultus, externa ſpecies. 522.

X.

Xanthos, urbs Lyciæ Apollini ſacra. verſ. 5. ubi vide not.

Z.

Zethus & *Amphion*. 571.

I N-

INDEX

Auctorum in Notis ad SEVERUM illuſtratorum.

Æſchyli locus de Epope emendatus. n. ad vſ. 585.
Apuleius Libro de Mundo illuſtratus. n. ad vſ. 193.

Feſtus emendatus & illuſtratus. n. ad vſ. 362.

Homerus emendatus Iliad. Σ, 472. n. ad vſ. 32.
Horatius illuſtratus. Lib. III. Od. 1, 30. n. ad vſ. 263.
Hyginus fab. 274. illuſtratus. ad vſ. 21.

Juvenalis Sat. VI, 449. n. ad vſ. 83.

Lucretius, Lib. VI. explicatus. n. ad vſ. 193.
Lucretius, Lib. VI. emendatus. n. ad vſ. 562.

Manilius, Lib. III. vſ. 45. illuſtratus. n. ad vſ. 295.
Martialis illuſtratus Ep. Lib. III. Ep. 66. n. ad ſ. 13.

Plautus Trinum. Act. III. S. II, 49. explicatus. n. ad vſ. 187.
Propertius Lib. I. El. VI, 27. illuſtratus. ad vſ. 11.

Seneca (M.) Suaſor. VII. n. ad ſ. 11.
Seneca (L.) Quæſt. Nat. Lib. II. cap. 6. n. ad vſ. 293.
Seneca (L.) N. Q. Lib. V. cap. 14. illuſtratus. n. ad vſ. 114.
Servius ad Georg. I, 9. caſtigatus. n. ad vſ. 112.

Ste-

Stephanus in Pallene. n. ad 42. emendatus, & illuſtratus.
Suëtonius in Auguſto, Cap. 87. illuſtratus. n. ad vſ. 113.
Suëtonius Auguſto, Cap. 71. explicatus. n. ad vſ. 187.

Theophraſtus in libro de lapidibus emendatus. n. ad 455.

Varro apud *Nonium* explicatus. n. ad vſ. 187. item de R. R. Lib. III. cap. 2. *ibid.*
Valerius Flaccus Lib. V, 145. illuſtratus. n. ad vſ. 139.
Virgilius illuſtratus
Æneïd. III, 6, 8. n. ad vſ. 19.
Æneid. VIII, 302. ad vſ. 4.
Æneid. XII, 397. ad vſ. 258.
Virgilii Culex illuſtratus. ad vſ. 5.
Vitruvius Lib. IX. illuſtratus. n. ad 232.

FINIS.

WIDENER LIBRARY
HX IIQR A